

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

НАУКА, ОСВІТА, СУСПІЛЬСТВО: ІНСТРУМЕНТИ І МЕХАНІЗМИ СУЧАСНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції

30–31 березня 2018 р.
м. Київ

Київ
Інститут інноваційної освіти
2018

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
НЗ4

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

НЗ4 **Наука, освіта, суспільство: інструменти і механізми сучасного інноваційного розвитку:** Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30–31 березня 2018 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. — 252 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2018
© Інститут інноваційної освіти, 2018
© Друк ФОП Москвін А.А., 2018

Підписано до друку 05.04.2018. Формат 60х84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 18,60.

Зам. № 0504-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-094-133-87-81.

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

О.Ю. Балалаєва,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та класичних мов
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ МАКРО- ТА МІКРОСТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ

Електронні словники вважаються відносно новим явищем на ринку вітчизняної видавничої продукції, яке стрімко розвивається і набуває популярності в самих широких колах користувачів.

Поширеною є думка, що електронний словник — це аналог паперового словника, забезпечений зручною системою пошуку. Проте певна частина дослідників вважає, що електронний словник є особливим лексикографічним об'єктом, в якому може бути реалізовано багато продуктивних ідей, не затребуваних із різних причин у паперових словниках. В. Селегей називає такі антиномії традиційних паперових словників:

- 1) чим більшим є обсяг словника і повнішим є опис лексичних значень, тим складніше ним користуватися;
- 2) чим повнішим і глибшим є опис лексичних значень, тим менше словник відповідає сучасній мовній та культурній ситуації;
- 3) чим цікавіше лексикографічна концепція словника, тим вужче його лексична база.

Комп'ютерна реалізація словника дозволяє подолати частину зазначених проблем, завдяки більш досконалим можливостям демонстрації змісту словникової статті (наприклад, із частковим показом за різними критеріями — різні «проекції» словника), різноманітним графічним засобам, використанню різних лінгвістичних технологій, таких як морфологічний і синтаксичний аналіз, повнотекстовий пошук, розпізнавання і синтез звуку тощо [1].

Більшість дослідників принциповими позитивними відмінностями електронних словників від паперових вважають їх потенційно необмежений обсяг і можливість повнотекстового пошуку [2; 3].

Для розуміння інших відмінностей між електронними і паперовими словниками на структурному рівні слід звернутися до їх макроструктури (під якою в лексикографії розуміється загальна структура словника, зміст і зв'язок його частин) і мікроструктури (формату окремих словникових статей і характеру їх заповнення).

Макроструктура словника визначає відбір лексики, обсяг і характер словника, принципи розташування матеріалу. За спостереженнями дослідників (В. Берков, Н. Сивакова, О. Чепик та ін.), макроструктура електронного словника в лінійній послідовності багато в чому повторює макроструктуру традиційного словника, і до її складових належать: передмова, правила користування, перелік скорочень, корпус, граматичний нарис, різноманітні списки (наприклад, список джерел). Але якщо паперовий словник передбачає впорядкованість цих блоків у такій послідовності, то в електронному словнику, завдяки гіпертекстовій будові кожен із них може бути активізований у будь-якій послідовності за бажанням користувача.

Щодо мікроструктури електронного словника важливо відзначити, що відношення між частинами словникової статті не є лінійними і структурування відбувається на основі гіпертексту. Словникова стаття має чітку логічну структуру з ієрархічними зв'язками між елементами. Кожна інформаційна категорія займає тут суворо фіксоване місце, або зону. Користувач може запитувати певний параметр і отримувати доступ до окремих фрагментів статті. Іншими словами, електронний словник бере на себе функцію вичленовування необхідної інформації та її перетворення в найбільш зручну для користувача форму. Отже, розробники електронного словника можуть передбачити досить велику кількість словникових входів, що дозволяє користувачеві легко і швидко отримувати будь-яку необхідну інформацію [4, с. 20].

Таким чином, комп'ютерні технології надають технічні можливості для ефективної оптимізації макро- і мікроструктурних параметрів словника: розширення обсягу і складу словникових статей завдяки комбінуванню різних форм представлення інформації (текст, звук, графіка, анімація), можливість поповнення та корегування баз даних, раціональне структурування інформації завдяки її зонуванию за допомогою гіпертекстових технологій [5, с. 30].

Різнорізнотні інформаційно-довідкові системи, побудовані на основі баз даних (електронні словники, тезауруси, енциклопедії, довідники), належать до програмних засобів, можливості яких реалізуються в сучасній освіті не повною мірою, проте є надзвичайно перспективними саме у навчанні мов.

Література

1. Селегей В. Электронные словари и компьютерная лексикография [Электронный ресурс] / В. Селегей // Ассоциация лексикографов Lingvo. — 2003. — Режим доступа: http://www.lingvoda.ru/transforum/articles/seleгей_a1.asp.
2. Балалаева Е.Ю. Положительные и отрицательные аспекты электронных учебных изданий [Электронный ресурс] / Е.Ю. Балалаева // Современные научные исследования и инновации. — 2014. — № 8. — Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2014/08/36423>.
3. Балалаева Е. Ю. Электронный словарь: сущность, структура, классификации [Электронный ресурс] / Е. Ю. Балалаева // Современная педагогика. — 2014. — № 4. — Режим доступа: <http://pedagogika.snauka.ru/2014/04/2238>.
4. Сивакова Н.А. Лексикографическое описание английских и русских фитонимов в электронном глоссарии: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.21 / Н.А. Сивакова. — Тюмень, 2004. — 25 с.
5. Балалаева О.Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник» / О.Ю. Балалаева // Проблеми сучасного підручника. — 2014. — Вип. 14. — С. 26—33.

Л.В. Бережна,

директор школи, Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів №69, м. Кривий Ріг

СПІВПРАЦЯ БАТЬКІВ, ВЧИТЕЛІВ, УЧНІВ ТА ЇЇ СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Ми живемо в епоху змін, темп і глибина яких постійно зростають. Сучасне суспільство стрімко змінюється і разом з ним ламається установлена система всього життя, і в освіті зокрема. Реалії сьогодення свідчать, що практично всі сфери життя сучасної людини зазнали суттєвих змін у наслідок впливу інформаційних технологій, розширення життєвого простору, який невпинно розвивається. Проблеми взаємовідношень учнів, учителів і батьків завжди хвилювали людство. Місія сучасної школи полягає в допомозі дітям опанувати технологію життєвого та соціального успіху, підтримувати діловий тонус учителя, поєднувати допомогу батьків з їх високим рівнем відповідальності [3].

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті передбачено розвиток освіти на засадах нових прогресивних концепцій, упровадження в освітній процес сучасних технологій і науково-методичних досягнень [5]. Сучасну школу звернено на особистість учня. Сьогодні головне завдання школи — не просто озброїти дитину багажем знань, а й підготувати її до самостійного життя. Школа — організація не лише навчання, а й усього життя дитини. В період навчання в загальноосвітній школі формуються, закладаються, набуваються цінності підростаючого покоління.

Коли ми говоримо про школу, то вирішальною фігурою в ній є вчитель. Професійна компетентність учителя, відпрацювання власної системи роботи, професійних навичок — це постійний процес, який зумовлений рівнем розвитку професійної майстерності. З огляду на те, як стрімко змінюється наш світ і як посилюються вимоги, вчителі повинні регулярно вдосконалювати свої професійні знання та навички.

Для сучасної школи потрібні педагоги, що шукають і знаходять ефективні шляхи й засоби вирішення завдань навчання, виховання та розвитку учнів, які готові рухатися вперед у професійному й особистісному розвитку [1]. З передаванням інформації сучасний педагог повинен виховувати в дитині повноту сприйняття життя. Школи мають обирати шлях пошуку, який покращують соціальний та психологічний розвиток учнів, забезпечить набуття необхідних компетенцій. Ситуація що виникла сьогодні, змушує вчителя усвідомити, що педагогічну діяльність слід спрямовувати не лише на розвиток здібностей учнів у пізнанні нового, але й для створення умов розвитку самостійності та набуття учнями, ще в шкільному віці, досвіду розв'язання проблем, реалізації своїх прагнень.

Все частіше ми попадаємо в полон невирішених проблем: від визначення мети, спрямування координації дій, до отримання кінцевого результату [4]. Сьогодні дуже гостро стоїть задача успішної реалізації особистості, позитивного спрямування спільних дій всіх учасників освітнього процесу на виконання завдань,

цілеспрямованої соціалізації особистості. Бажання змінити дійсність, необхідно почати з себе. Якщо хочеш змінити світ на краще — розпочни із себе, потрібно, щоб зміни починалися з кожного із нас. Часто ми шукаємо причину своїх невдач в різних зовнішніх ситуаціях, в збігові нещасливих обставин, але потрібно знайти причину в собі, в своїй самореалізації, самовдосконаленні, формуванні готовності до змін.

Нормально виховати дитину, можуть ті батьки які реалізували свої можливості. Якщо батьки реалізувалися, вони не зайняті постійним контролем дитини, вони дають їй часткову свободу і виховують в основному власним прикладом, тобто поважаючи всіх людей, себе і свою дитину. Батькам не потрібно проявляти тотального тиску на своїх дітей. Контроль з їх боку потрібен над поведінкою, а не над думками і почуттями дитини. Батьки часто скаржаться, що була дитина хорошою, і раптом з нею щось трапилось, вона стала іншою. Це не дитина стала іншою — це вона перестала боятися і стала сама собою. Те, що батьки до цього не готові, це їх проблеми та ілюзії відносно дитини. Думки і дії батьків мають співпадати, бути єдиними, тоді і дитина буде зростати більш відвертою людиною і цілісною особистістю.

Головний соціальний інститут — сім'я. І на сьогодні він переживає трансформацію пов'язану зі зміною ціннісно-нормативних засад. Дитина — це дзеркальне відображення сім'ї. У дітей є батьки, діти у них переймають все, чим ті багаті. Якщо дітям багатства недостатньо, або воно не придатне, діти шукають необхідні знання і авторитети за межами сім'ї. Не має гарантій, що і в цьому пошуку їх чекає успіх. Багато сімей не забезпечують повноцінного виховання дітей і програють у впливові на дитину стихійними чинниками соціалізації.

Сьогодні сім'я втрачає роль найважливішого агента в процесі соціалізації дітей. Вплив лише школи на процес соціалізації молодого покоління поступово згортається. Одна школа не в змозі здійснювати свій вклад у процес соціалізації. На головне місце, як найважливішої складової соціалізації, замість сім'ї виходять діти. Доведено, що в результаті соціалізації, дитина стає особистістю з неповторним індивідуальним баченням світу.

Література

1. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної діяльності / О. Бартків // Проблеми підготовки сучасного вчителя — 2010. — №1. — С. 52—58.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. — К.: Академ. видав., 2004. — 352 с.
3. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен — К.: Богдана, 2003. — 520 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. — К.: Шкільний світ, 2001. — 24 с.

І.Л. Бузенко,

аспірант кафедри педагогіки і професійної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
науковий керівник: **В.А. Фрицюк,**

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і професійної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Проблему екологічної компетентності описано у працях філософів: В. Бровдія, М. Дробнохода, Л. Курняк, В. Крисаченка та ін.; психологів: О. Вернік, С. Дерябо, Т. Євдокимової, С. Кравченко, А. Львовичіної, Ю. Швалба, В. Ясвіна та ін. Вагомий внесок у розробку проблеми формування екологічної компетентності внесли дослідники: Г. Білецька, Л. Лук'янова, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, С. Шмалей та ін., адже складна екологічна ситуація в світі спонукає цивілізоване людство до пошуку нових форм, методів та технологій екологічної освіти молоді з метою запобігання споживацького ставлення до природних ресурсів.

Важливою проблемою є визначення факторів і умов формування екологічної компетентності майбутнього вчителя. Так, наприклад, М. Колесник до необхідних педагогічних умов, що забезпечують реалізацію підходу «глибинної екології» у процесі вивчення біології, належать такі: орієнтація учнів на екоцентричний спосіб світосприйняття; корекція їх особистісних якостей шляхом поетапного здійснення екологічного виховання; цілісність теоретичної підготовки учнів, їх емоційно-ціннісної оцінки та практичної діяльності; актуалізація етичних норм та правил щодо ставлення до природних об'єктів [1]. Вважаємо, що такі умови з-поміж інших важливі й для майбутніх учителів початкової школи.

Стратегія реформування вітчизняної системи освіти нерозривно пов'язана з ідеями гуманістичної парадигми, яка орієнтує нас на створення педагогічних умов для саморозвитку особистості, зокрема професійного [4]. Вважаємо необхідним визначення педагогічних умов формування екологічної компетентності майбутнього вчителя.

На формування екологічного світогляду майбутніх учителів, на думку С. Совгіри впливають три групи умов. Перша група — умови, які діють за межами вищого навчального закладу. Друга група стосується формування екологічного світогляду в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому педагогічному закладі. Третя група умов визначається педагогічною взаємодією в системі «викладач — студент» [2].

Серед психолого-педагогічних умов, що забезпечують розвиток екологічної свідомості особистості, І. Трубник визначає: урахування початкових типів мотивації взаємодії з природою та особливостей екологічної свідомості студентів, ступеневу підтримку мотивації ставлення до природи й екологічної роботи з дітьми, поєднання діагностики та самодіагностики в навчальному процесі; відповідність змісту навчальної діяльності студентів структурі готовності до

формування екологічно мотивованої поведінки дошкільників; організаційно-методичне забезпечення системної роботи студентів із формування екологічно мотивованої поведінки дітей у реальній ситуації навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу; продуктивну персоніфіковану співпрацю викладача та студентів, яка актуалізує для майбутніх фахівців особистісну значущість набуття досвіду формування екологічно мотивованої поведінки в роботі з дошкільниками, пошук шляхів самовдосконалення [3].

Умови, які доцільно було б використати у нашому дослідженні визначає М. Хроленко. Так, зокрема, науковцем визначені такі педагогічні умови формування екологічної свідомості майбутніх учителів: реалізація міждисциплінарного принципу інтеграції екологічних знань дисциплін загальнонаукового, гуманітарного, природничого та професійного циклів; застосування партисипативних методів здійснення екологічної освіти студентів; використання системи навчально-екологічних задач; уведення у навчальний процес вищої школи спецкурсу «Актуальні проблеми педагогічної екології» [5].

Отже, умовами формування екологічної компетентності майбутніх учителів розуміємо синтез об'єктивних факторів, що дозволяють збалансувати можливості змісту освіти, методів, форм і засобів навчальної діяльності студентів, забезпечити доцільну організацію взаємодії суб'єктів педагогічного процесу з метою досягнення поставленої мети щодо екологічної компетентності майбутніх учителів.

У дослідженні нами визначено такі організаційно-педагогічні умови формування екологічної компетентності майбутніх учителів: удосконалення змісту лекційно-семінарських, практично-лабораторних занять та педагогічної практики екологічною інформацією відповідно до специфіки навчальної дисципліни; посилення прикладної спрямованості змісту фахової підготовки майбутніх учителів шляхом залучення студентів до екологічної діяльності.

Література

1. Герасимчук О. Л. Формування екологічної компетентності майбутніх гірничих інженерів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. Л. Герасимчук; Житомирський державний університет імені Івана Франка. — Житомир, 2015. — 22 с.
2. Совгіра С.В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / С.В. Совгіра; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — Луганськ, 2009. — 40 с.
3. Трубник І.В. Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.В. Трубник ; Республікан. вищ. навч. закл. «Крим. гуманітар. ун-т». — Ялта, 2009. — 20 с.
4. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога: монографія / Валентина Анатоліївна Фрицюк. — Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. — 364 с.
5. Хроленко М.В. Формування екологічної свідомості майбутніх вчителів початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М.В. Хроленко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 2007. — 20 с.

ІНТЕГРОВАНА ЛЕКЦІЯ – ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗЕРНОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

Необхідність якісної підготовки майбутніх фахівців для харчової промисловості вимагає від викладача постійного професійного пошуку, використання ефективних методів навчання, застосування інноваційних технологій.

Задачі освіти можна розв'язати різними шляхами. Основний шлях — це навчання. Задача навчання — підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності, розвиток у них пізнавальних потреб, професійних інтересів, зацікавленості до вивчення нового і невідомого, формування умінь та навичок самостійної інтелектуальної праці. Головний результат навчання — знання, вміння і навички, засвоєні студентами, сформовані в них пізнавальні запити та здібності. Важливим наслідком процесу навчання є вміння. Вміння — це здатність реалізувати той чи інший вид діяльності на основі набутих знань в умовах, що постійно змінюються, це основний кінцевий результат процесу навчання. Знання слугують інструментом при засвоєнні вмінь. Ще одним результатом навчання є набуття навичок. Навички — це дії, що через багаторазові повторення стають автоматичними, виконуються без видимого контролю з боку свідомості. У професійній діяльності навички мають велике значення, заощаджуючи сили, час, увагу. Навички є складовою частиною більшості вмінь і таким чином спрощують їх реалізацію. Тому для студента основою отримання умінь та навичок є теоретична підготовка. Організаційна форма навчання, спрямованого на теоретичну підготовку, — лекція. Лекцію вважають різновидом фронтальної роботи. Вона передбачає сумісну діяльність усієї групи студентів. Викладач протягом навчального заняття концентровано, у логічно витриманій формі повідомляє новий матеріал. Дидактична мета лекції — донести до студентів нові знання, систематизувати та узагальнити вже накопичені, сформулювати на їх основі інтерес до навчальної дисципліни, прагнення постійно поповнювати багаж знань.

Лекція може бути вступна, установча, поточна, заключна, оглядова. Вступна лекція відкриває лекційний курс з дисципліни. Установча лекція використовується, здебільшого, у заочному навчанні, зберігаючи майже усі особливості вступної лекції. Поточна лекція слугує для систематичного викладення навчального матеріалу дисципліни. Заключна лекція завершує вивчення навчального матеріалу. Оглядова лекція містить короткі узагальнюючі відомості з певних програмних питань, використовується, в основному, на заключних етапах навчання, а також у заочній формі навчання. У залежності від форми проведення лекція може бути інформаційна, проблемна, лекція-бесіда.

Однак лекція не може бути універсальною, вона обмежує можливості викладача в управлінні пізнавальною діяльністю, утруднена індивідуалізація

навчання, обмежені можливості зворотного зв'язку викладач-студент та перевірки засвоєння нових знань тощо. Одна з можливостей інтенсифікації та оптимізації лекційних занять із спецдисциплін, їх методичного осучаснення полягає в організації та проведенні їх на основі творчого поєднання навчального матеріалу з різних дисциплін.

У Технологічному коледжі ДДАЕУ широко використовують інтегровані лекційні заняття із спеціальних, загальноосвітніх та професійно орієнтованих дисциплін. Педагогічна мета, яку при цьому ставлять перед собою педагоги, полягає у підвищенні якості знань студентів; забезпеченні диференційованого підходу в освітньому процесі, створенні умов для адаптації у сучасному інформаційному суспільстві. Сучасна освіта повинна надавати необхідний рівень інформаційної культури майбутньому працівнику. І це не може бути метою тільки навчальних дисциплін комп'ютерного напрямку, необхідне впровадження сучасних інформаційних технологій в усі спеціальні та професійно-орієнтовані дисципліни. Важливим кроком на шляху до використання інформаційних технологій є проведення інтегрованих занять «інформатика-дисципліна». Інтегративний підхід дозволяє розглядати навчальний матеріал однієї дисципліни у стані взаємодії з навчальним матеріалом інших дисциплін. Завдяки цьому студенти сприймають навчання як цілісну систему, у них формується новий, інтегрований спосіб мислення. Прикладом такого заняття може бути інтегрована лекція з дисциплін «Борошномельно-круп'яне виробництво — Комп'ютеризація виробництва», «Елеваторна промисловість — Інформатика», «Комбікормове виробництво — Комп'ютеризація виробництва», «Податкова система — Інформатика і комп'ютерна техніка» тощо. Заняття проводяться в аудиторії, де усі місця обладнані комп'ютерною технікою. На початку заняття для налаштування студентів на сприйняття нового матеріалу викладач, частіше за все, пропонує їм виконати тестову програму на ПК за матеріалом попередньої теми. Тестування триває декілька хвилин, при цьому активізує до роботи абсолютно всіх студентів, а викладач бачить рівень підготовки до даного заняття. Подання нового матеріалу відбувається за допомогою розповіді з елементами бесіди, роботи з опорним конспектом, зі слайд-конспектом у вигляді комп'ютерної презентації у середовищі MS PowerPoint тощо. Схему об'ємного дозування (рис. 1), будову дозаторів ДП, принцип роботи та будову норії тощо студенти бачать як на загальному великому екрані, так і на екранах своїх ПК.

За декілька хвилин до закінчення заняття студенти встигають пройти самотестування на ПК за матеріалом, що його тільки-но розглянули. Така робота забезпечує процес взаємодії того, хто навчає, і того, кого навчають. Цей процес є досить ефективним, тому що зусилля прикладаються з обох боків, покращується зворотній зв'язок викладач — студент. Тестові програми мають два режими роботи: режим самоперевірки та режим контролю (рис. 2).

Режим самоперевірки використовується наприкінці лекції, після ознайомлення з новим матеріалом. В цьому режимі у разі помилкової відповіді програма надає правильну відповідь, що сприяє кращому засвоєнню нового матеріалу (рис. 3).

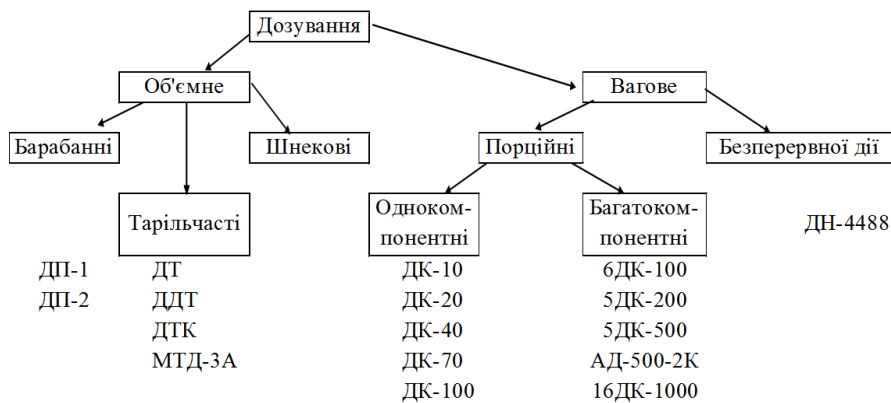

Рис. 1. Схема об'ємного дозування

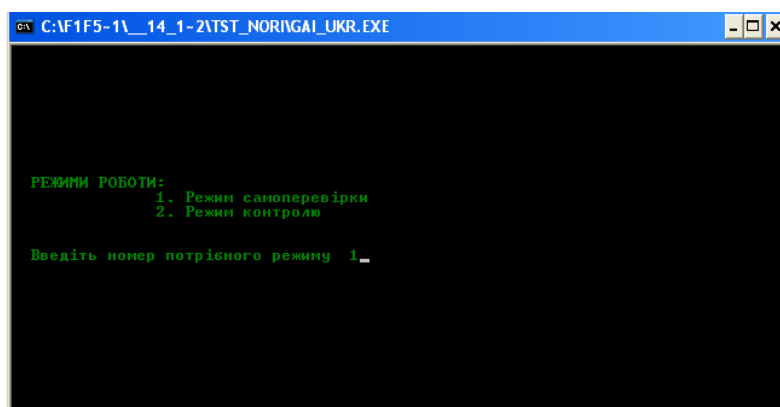

Рис. 2.

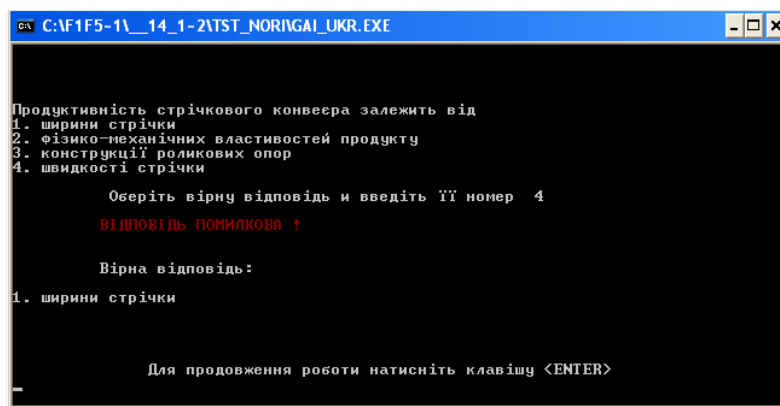

Рис. 3.

Тестування у режимі контролю використовується на початку заняття з метою актуалізації знань студентів. Особливо хотілося б зупинитися на інтегрованому лекційному занятті з дисциплін "Борошномельно-круп'яне виробництво" та "Комп'ютеризація виробництва". Останнім часом борошномельне виробництво отримало значний розвиток завдяки появі нових машин для переробки зерна, проведенню наукових досліджень про його якість та раціоналізації способів помелу. З метою виробництва борошна високої якості використовують сортові помели зерна (пшениці). Технологічні властивості зерна — це сукупність ознак і показників його якості. До таких властивостей зерна, в першу чергу, відносять скловидність, вміст клейковини та зольність. Кількісні значення цих характеристик визначають кількість компонентів зерна у помольній партії. Тому

навчальний матеріал про складання рецептури помольних сумішей зерна є дуже важливим для студентів. З метою полегшення оволодіння студентами методу обернених пропорцій для розрахунку помольних партій викладачі використовують на заняттях розроблену у коледжі програму «Розрахунок помольних партій». Ця програма допомагає з'ясувати принцип розрахунків (рис. 4):

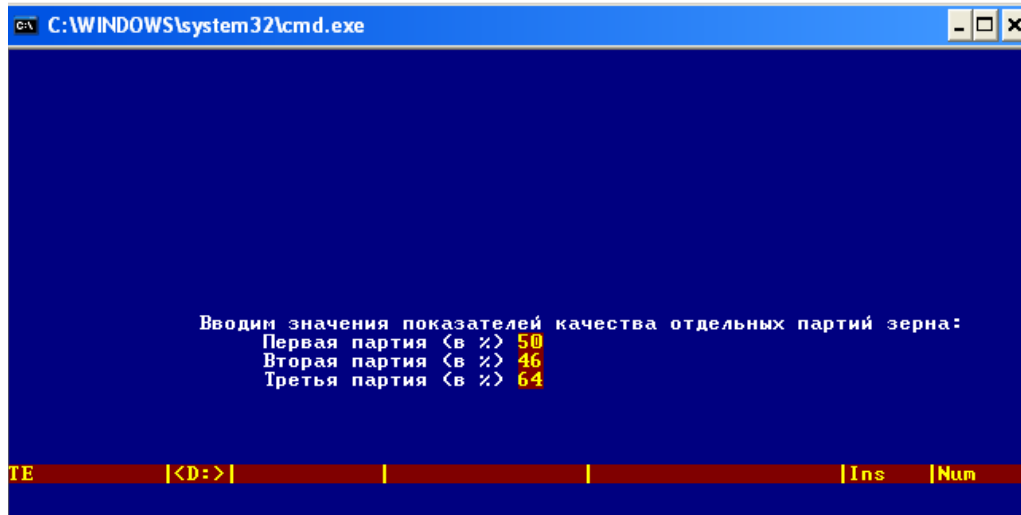

Рис. 4.

У разі помилкового занесення вихідних даних програма видає аварійне повідомлення (рис. 5):

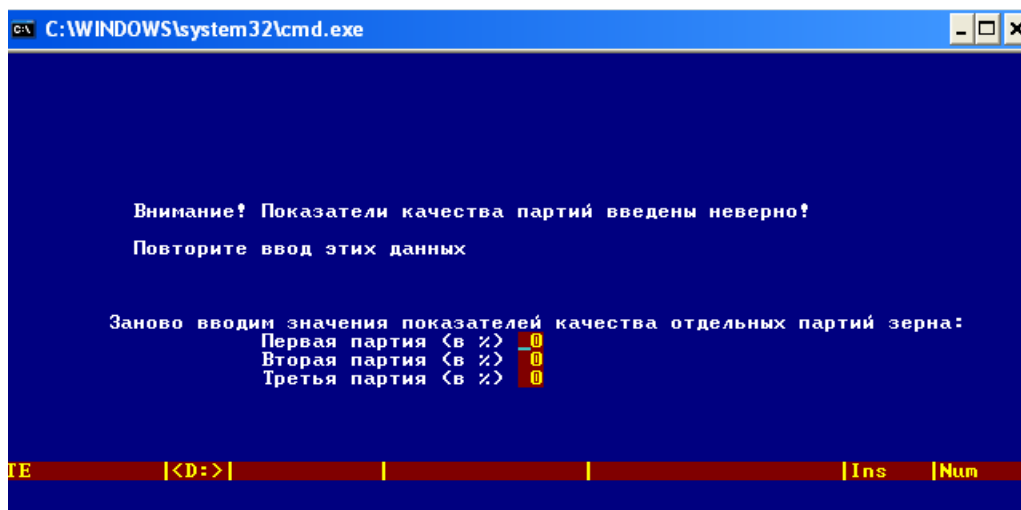

Рис. 5.

Наведений вище матеріал дозволяє зробити висновок про те, що використання інформаційно-комунікаційних технологій на лекційних заняттях підвищує їх ефективність, покращує рівень засвоєння матеріалу, є доцільним засобом навчання і ефективним помічником викладача при вивченні нового матеріалу.

Література

1. Бутковский В.А., Мельников Е.М. Технология мукомольного, крупяного и комбикормового производства (учебник). — М.: Агропромиздат, 1989.
2. Куликов В.Н., Миловидов М.Е. Оборудование предприятий элеваторной и зерноперерабатывающей промышленности. — М.: Агропромиздат, 1991.
3. Мерко І.Т., Моргун В.О. Наукові основи і технологія переробки зерна (підручник). — Одеса: «Друк», 2001.
4. Використання інноваційних технологій навчання — запорука підготовки спеціалістів: Збірник «Організація навчально-виховного процесу». — 2006.
5. Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес — один із факторів досягнення нового рівня конкурентноспроможності майбутніх спеціалістів: Збірник «Організація навчально-виховного процесу». — 2007.
6. Даниленко Л.І. Педагогічні інновації та інноваційні педагогічні технології: сутність і структура: Науково-методич. збірник «Нові технології навчання». — 2005.

С.Г. Волкова,

викладач англійської мови, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МУЛЬТИПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ, ЯК СУЧАСНА МЕТОДИКА У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню питання щодо мультипрофільного навчання, його недоліків та переваг на прикладі Політехнічного ліцею НТУУ «КПІ» з точки зору викладання англійської мови, як одного з профільних предметів. Було розглянуто питання мультипрофільного навчання у загальному та виокремлено проблемні та позитивні сторони.

Ключові слова: мультипрофільне навчання, інноваційні методи, критичне мислення, проектна робота, мотивація, інтерес.

Summary. The article is devoted to the problem of subject-oriented education, its advantages and disadvantages on the example of Polytechnic Lyceum KPI based on English teaching as one of the core subject. It is clarified the issue of subject oriented education in general and especially as one of the learning approach.

Keywords: subject oriented education, innovative activity, critical thinking, project studying, motivation and reasoning.

В сучасному суспільстві постала низка проблем, які пов'язана з його постійною стрімкою інформатизацією та вимагає від сучасного людства зовсім нового мислення та підходу до вирішення проблем. Сучасна освіта повинна рухатись в ногу з часом та постійно шукати нові підходи у навчанні, які будуть допомагати сучасній молоді стати успішними та самодостатніми особистостями, а також допомогти їм в реалізації їх мрій та прагнень.

Слід зазначити, що новітні реформи проведені в сфері освіти відображають світові тенденції у вивченні іноземних мов у світі. Інноваційна діяльність в цій сфері є невід'ємною складовою як і професійного розвитку педагога, так і успішного розвитку учня, як особистості. В наш час одними з найуспішніших видів навчання стало навчання з використанням новітніх методів та підходів, а також з

використанням різних технічних засобів: Інтернет, мультимедійні засоби (проектор, ноутбук), презентація [2], мозковий штурм, кейс-метод, метод критичного мислення, вікторина, бліц-опитування, мепінг-технології, STEM-навчання, організація мультипрофільного навчання тощо.

Слід відмітити, що використання новітніх підходів до навчання та його організації може підвищити мотивацію учнів, що буде мати позитивний вплив на результати їхніх досягнень, а також все це веде до професійного росту викладачів, оскільки вимагає від них володіння цими технологіями, методиками та новими формами навчання (дистанційне, модульне, мультипрофільне, інтерактивне навчання та ін.), наголошуючи на інтерактивних, інформаційно-комунікаційних технологіях, тощо.

Оскільки основним завданням освіти та педагогіки зокрема є виховання всебічно розвинутої особистості, і як результат, конкурентоспроможного спеціаліста на світовому ринку праці, то використання новітніх методів навчання є необхідною умовою для цього. Дані методи описані в працях видатних вітчизняних та зарубіжних вчених та педагогів (М. Ван дер Венде, К. Корсак, В.П. Беспалька, І.Д. Беха, В.М. Вакуленка, Л.І. Даниленко, В.Г. Кременя, Ю.І. Завалевського та ін.), що пов'язують освітній розвиток та поступ в впровадженні цих методів та інновацій в класній та позакласній роботі.

Дана проблема є актуальною для вивчення предметів гуманітарного напрямку, оскільки мова — це відображення не тільки граматики та лексики, а й культури, суспільства в цілому. Нові знання з'являються та поширюються, як і нова лексика, кожену секунду, і в результаті, завдяки інформатизації суспільства, їх не можливо опанувати використовуючи тільки традиційні форми навчання. Слід додати, що інноваційні технології та різноманітні методи та методики дозволяють більш широке використання інноваційних особистісно-орієнтованих методик у навчанні [1, с. 19], і це дає змогу підвищити пізнавальний інтерес учнів до предмету і зацікавити його у виборі даного предмету для поглибленого вивчення, що є необхідним у вивченні мови і що сприяє розвитку комунікативних та творчих навичок учнів будь-яких напрямків навчання.

Зважаючи на все вище зазначене, педагогіка, як дзеркальне відображення нових віянь в суспільстві, постійно проводить пошук та знаходиться в процесі розвитку та впровадження нових підходів і технологій, що направлений на гармонійне та всебічне виховання особистості.

Одним з найбільш перспективних, на нашу думку, методів організації навчального процесу у закладах середньої освіти є мультипрофільне навчання, що сприяє створенню комфортних умов для навчання, всебічному особистісному розвитку, і зокрема підвищенню результативності та мотивації, оскільки учень сам може обрати предмети для поглибленого вивчення.

Мультипрофільне навчання, як одна з ідей профілізації загальноосвітньої школи, почала свій розвиток починаючи з 80-х років 20-го століття [3]. Але не дивлячись на це, поширення серед закладів освіти вона набула тільки протягом останнього десятиліття. Мультипрофільність — це одна з форм організації навчального процесу з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів учнів.

Основними принципами даної моделі являються: поглиблене вивчення окремих предметів по бажанню учнів, мобільність груп та можлива зміна профілюючих предметів. Дані принципи набули актуальності в зв'язку з швидкими змінами, що відбуваються у сучасному суспільстві. Це фактично означає роботу за індивідуальним планом навчання для таких груп, що зазначено у «Концепції середньої загальноосвітньої школи України» [4]. З боку психологічного та мотиваційного аспекту, можна стверджувати, що це дає можливість учневі ще раз перевірити свій вибір, можливість вивчення поглиблено предмети без зміни навчального закладу, а також поєднувати гуманітарні та математичні предмети за власним вибором.

Згідно з останніми даними підлітки висловлюють бажання вивчати навчальний матеріал на базовому рівні, а поглиблене вивчення залишають тільки для предметів, які пов'язують зі своєю майбутньою професією або для реалізації своїх інтересів та нахилів. Такий прагматичний підхід до навчання дозволяє їм реалізуватись, як особистість, та визначитись з майбутньою професією і зрозуміти, чи їхні очікування збігаються з реальним положенням речей, а також ґрунтовно підготуватись до ЗНО по обраним предметам.

Доцільно акцентувати увагу на інтересах та потребах, як основних силах, що спонукають школярів до свідомого вивчення будь-якого предмету. Інтерес — мотив, який діє в силу своєї свідомої значущості та емоційної привабливості [5, с. 189]. Однією з найбільш актуальних проблем сьогодення є втрата інтересу та мотивації до навчання в старшій школі, що призводить до погіршення результатів та досягнень учнів.

Слід зазначити, що при такій формі навчання можлива зміна профільних предметів та перехід до інших груп, що є дуже важливим, оскільки підлітки можуть змінити свій вибір, усвідомивши, що не їхні очікування щодо деяких професій та предметів не співпадають з реаліями життя. Для цього в навчальному процесі формуються так звані «вікна для переходу», коли учень може перейти в іншу групу. Це розвантажує учнів психологічно, оскільки залишає право на помилку.

Більш того, в результаті розподілу учнів на мультипрофільні групи, вони є найбільш мотивовані до вивчення предмету, який вони вважають їм подобається або він потрібен їм для майбутньої професії. Це призводить до кращих результатів у навчанні, оскільки старшокласники обирають ці предмети як пріоритетні. Відповідно до цього вчитель повинен викладати предмет на поглибленому рівні і застосовувати індивідуальний підхід до таких груп, адже дуже часто вони вимагають навіть більше, оскільки самі зацікавлені в опануванні даного предмету і стимульовані до самостійної роботи.

Слід додати, що на уроках з профілюючих предметів, у учителя і в учнів з'являється час, за рахунок великої кількості годин, для різних видів та форм роботи, наприклад: вести проектну роботу та застосовувати індивідуальний підхід до учнів, проводити групові види роботи, але разом з тим це вимагає ретельної підготовки до уроку, а також потрібно бути на рівні вищому ніж зацікавлені учні, що досить часто вимагає з боку вчителя подвійної роботи та розробку

індивідуального плану до кожної такої групи та учня, оскільки рівень учнів може відрізнятися навіть у межах однієї групи.

З власного досвіду слід зауважити, що робота в таких групах дуже часто досить складна і вимагає застосування всіх нових методів викладання іноземної мови, будь-то комунікативний підхід чи застосування методу критичного мислення, і часто це поєднання різних підходів та методів у викладанні. Дуже цікавим досвідом є застосування STEM уроків та проектної роботи при вивченні мови. Наприклад, учні 11 класу з поглибленим вивченням англійської мови досліджували питання заборонених речовин у продуктах у різних країнах, в основному говорили про так звані харчові добавки (Е домішки), в результаті було виявлено, що в різних країнах можна додавати в продукти різні домішки на законодавчому рівні, тому в кінці були дані рекомендації, від яких продуктів слід утриматись в кожній з обраних для дослідження країн. За рахунок відповідальності за власний вибір, учні дуже свідомо та ретельно вчать профілюючі предмети, і це скеровує та допомагає при вивченні інших предметів. Так, наступний проект був пов'язаний з дослідженням архітектурних та художніх стилів, а також їх прояв у Європейських країнах та в Україні. Учні відповідально підійшли до вивчення та висвітлення архітектурних ознак різних стилів та провели дослідницьку роботу і знайшли інформацію щодо рідної Батьківщини та її архітектури.

Отже, слід відзначити, що мультипрофільна освіта дозволяє повернути інтерес дітей до вивчення предмету, а також поєднати зовсім не притаманні напрями, такі як математика та англійська мова, економіка та історія України. Вона також дозволяє учням уникати перевантаження, бо для кожного такого класу розробляється індивідуальна програма відповідно до норм тижневого навантаження. Дана форма навчання заохочує учнів відповідально ставитися до власного вибору, а разом з тим змінити його, якщо змінюються пріоритети, що дозволяє уникнути психологічної травми при навчанні. Вона дає можливість кожному опанувати на поглибленому рівні саме той предмет, який він вважає за необхідний для своєї майбутньої кар'єри та професії. Мультипрофільне навчання мотивує наших учнів до більш ретельної підготовки до уроків та спонукає їх до поглибленого вивчення саме необхідних предметів, що дуже важливо в сучасному прагматичному суспільстві. Дана система допомагає максимально врахувати інтереси старшокласників і організувати індивідуальну програму, що дозволяє їм направити всі зусилля на досягнення найкращих результатів.

Література

1. Пассов Е. Коммуникативный метод обучения иномязычному говорению. — М., 1991. — 320 с.
2. Newman A. Using Visuals to Support a Presentation: PowerPoint / A. Newman // CyberTower study room. — 2011. — С. 42—58.
3. Запрудский Н.И. Современные школьные технологии: Пособие для учителей. — 2-е изд. / Н.И. Запрудский Мн.: 2004. — 288 с.
4. Постанова Колегії МОН України, Президії АПН України № 12/5-2 від 22.11.01. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2712/

5. Фридман Л. М. Психологический справочник / Фридман Л. М., Кулагіна І. Ю. — М.: Просвещение, 1991. — С. 189.
6. Янунін Я.Ю. Впровадження моделі мультипрофільної школи у середніх загальноосвітніх навчальних закладах міста Києва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [ndl.ipho.kubg.edu.ua/wpcontent/.../statia_dovidnik_dir_shkoli-2003.do]

УДК 378.147.227

В.О. Гаража,

викладач вищої категорії Смілянського коледжу харчових технологій
Національного університету харчових технологій

Н.В. Білик,

викладач вищої категорії Смілянського коледжу харчових технологій
Національного університету харчових технологій

«ОДИН ПРОТИ ОДНОГО» – ІНТЕРАКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних методів навчання у вищій школі. Головна увага акцентована на інтерактивних підходах контролю та корекції знань, умінь і навичок при вивченні економічних дисциплін студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації

Ключові слова: інтерактивні технології, контроль та корекція знань, економічні дисципліни, самостійна робота, технічний ВНЗ.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні вимагає від наукового-педагогічних працівників пошуку нових методик та підходів викладання. Використання інноваційних та інтерактивних технологій, методик та прийомів під час викладення основного матеріалу, самостійної роботи студентів та контролю знань дозволяють розвинути демократизацію процесу мислення студентів, підвищити якість засвоєння матеріалу, забезпечують розвиток комунікативних, творчих і професійних компетенцій та стимулюють потребу фахівця у самоосвіті.

Стан дослідження. Проблемі інноваційного підходу в підготовці майбутніх фахівців присвячено дослідження вчених І. Бега, Н. Бібик, І. Зязюна, Р. Гуревича, О. Локшиної, А. Макарової, О. Овчарук, Н. Побірченко, О. Пометун, О. Савченко, В. Сластьоніна, А. Хуторського та ін.

Розробленню й використанню інтерактивних форм навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців приділяли увагу вчені М. Кларін, В. Кремень, Л. Пироженко, Є. Полат, Г. П'ятакова, А. Хуторський та ін.

Мета статті полягає в розгляді використання інтерактивних технологій як методу контролю та корекції знань, умінь та навичок студентів у вищій школі

Виклад основного матеріалу. Зміни у сучасному житті вимагають від освітян змінювати традиційні підходи до викладення навчального матеріалу, контролю та корекції знань, умінь та навичок студентів.

Використання в навчальному процесі інтерактивних технологій заохочує студентську молодь приймати активну участь у пізнавальному процесі, сприяє розвитку особистості та взаємодії викладач-студент.

Термін «інтерактивна педагогіка» відносно новий: його увів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Лінгвістичне тлумачення слова свідчить, що поняття «інтерактивність», «інтерактив» запозичені з англійської мови. «Inter» — поміж-, серед-, взаємо-; «act» — діяти, отже, Interact — взаємодіяти. Інтерактивність у навчанні можна пояснити як взаємодію суб'єктів, їхнє перебування у режимі бесіди, діалогу, спільної дії. Отже, дослівно «інтерактивним» може бути названий метод, у якому той, хто навчається, є співучасником, здійснює щось: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, створює це [1, с. 13]. Таким чином, «інтерактивний» — здатний до взаємодії, діалогу.

Сучасні методи навчання були доповнені О. Пометун та Л. Пироженко поняттям «інтерактивні технології» [1]. Автори поділили інтерактивні технології на чотири групи: кооперативне (парне) навчання (робота студента з викладачем чи однолітком один на один), фронтальне навчання, навчання у грі, навчання у дискусії.

Інтерактивне навчання — це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету - створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес здійснюється за умови постійної, активної взаємодії усіх його членів [1]. За інтерактивного навчання освітній процес організовується таким чином, що практично всі студенти залучаються до процесу пізнання, при цьому кожен робить свій індивідуальний внесок у загальну справу. Обмін знаннями, ідеями, думками відбувається в доброзичливій атмосфері, в умовах взаємної підтримки, взаєморозуміння, взаємодії [2].

Використання форм і методів інтерактивних занять цілком залежать від тих цілей, які викладач планує досягти: більш ефективного засвоєння матеріалу, розширення отриманих знань, практичне використання набутих теоретичних основ тощо.

У практиці вищих навчальних закладів України використання інтерактивних методів навчання, на жаль, не використовується систематично, оскільки вимагає від викладача ретельної підготовки, вмінь та навичок.

В статті пропонується інтерактивна методика для контролю, самоконтролю та корекції знань студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації, що не вимагає довготривалої підготовки. Даний метод одночасно поєднує кооперативну технологію «один проти одного» та фронтальну — «навчаючи — вчуся» і вже тривалий час використовується викладачами економічних дисциплін Смілянського коледжу харчових технологій НУХТ.

Даний метод можна застосовувати для закріплення вивченого матеріалу, контролю, самоконтролю знань та як самостійну роботу студентів. Може бути

використаний після вивчення певного обсягу матеріалу, при наявності у студентів опорного конспекту лекцій або підручника.

Суть інтерактивного методу «один проти одного» та «навчаючи — вчуся» полягає у складанні студентами за опорним конспектом лекцій або визначеним підручником встановленої кількості тестових завдань за зазначеними викладачем темами.

При виконанні даного завдання викладач встановлює критерії та обмеження в наступних складових:

- кількість тестів;
- час виконання роботи;
- кількість варіантів відповідей;
- кількість правильних варіантів відповідей.

З досвіду проведення даної методики встановлено, що для складання 15 тестів з трьома варіантами відповідей, з яких лише один правильний, успішні студенти витрачають 30хв., 20 тестів — 45 хв.

Після того, як час вичерпано, всі роботи збираються викладачем, незалежно від обсягу виконання роботи, і роздаються іншим студентам для відповіді.

На відповідь відводиться 5-10 хв., при відповіді на тестові питання опорним конспектом лекцій або підручником користуватися не дозволяється. Після відповіді студент оцінює автора тестів за наступними критеріями:

- кількість складених тестів (при нормі 15 тестів, 1 бал відповідає 3-м правильно складеним тестам);
- правильність формулювання питання;
- грамотність та зрозумілість питання.

В разі, якщо кількість написаних тестів менша за встановлену викладачем норму, або їх зміст не відповідає вивченому матеріалу, студент, що відповідав на тестові завдання, має можливість дописати необхідну кількість тестів та підвищити свій бал, але без використання підручника чи опорного конспекту лекцій.

Після відповіді на тестові питання та їх оцінки, роботи повертають авторам на перевірку.

Автор тестового завдання перевіряє та оцінює правильність відповідей, виходячи з встановленого викладачем критерію (наприклад, при нормі 15 тестів — 1 балом оцінюється 3 правильні відповіді). В разі, якщо в роботі є дописані тести, автор повинен їх зарахувати як правильні відповіді та відповісти на них, чим добавить собі певну кількість балів. Тривалість перевірки тестових завдань студентами-авторами не повинна перевищувати 10 хв.

Підсумкові оцінки виставляються викладачем після перевірки правильності та об'єктивності оцінювання робіт та відповідей студентами. Таким чином студенти одночасно виступають і в ролі викладача, і в ролі студента.

Висновок. Отже, інтерактивне навчання ґрунтується на взаємодії студентів у такому середовищі, де вони знаходять для себе частину нового досвіду. В умовах набуття професійних умінь та навичок цей підхід дозволяє знаходити нові шляхи організації та здійснення майбутньої професійної діяльності. Даний метод

доцільно використовувати напередодні контрольних робіт, семінарських занять, модульного контролю знань. Упровадження інтерактивного методу «один проти одного» та «навчаючи — вчуся» сприяє розвитку відповідальності, самостійності, творчості та індивідуальності студентів.

Література

1. Пометун О., Інтерактивні технології навчання: Теорія, досвід: метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пироженко. — К.: А.П.Н.; 2002. — 136 с.
2. Вербицкий А. Активные методы обучения в высшей школе: контекстный подход. — М., 1989. — 127 с.
3. Єрмоленко С.І. Інтерактивні технології у ВНЗ / С.І. Єрмоленко // матеріали I Міжнар. Інтернет-конференції, [«Нові виміри сучасного світу»]. — Том 2. — Мелітополь, 2005. — С. 160—161.
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: метод. посіб. авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. — К.: А.П.Н.; 2002. — 136 с.
5. Жилиякова О.В. Застосування інноваційних методик під час підготовки фахівців з економічних спеціальностей / О.В. Жилиякова, Т.О. Ставерська // VIII Всеукр. наук.-метод. конф., 23 вересня 2010 р. — Харків: Вид-во ХДУХТ, 2010. — С. 217—218.

А.А. Загородня,

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу історії педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

МЕРЕЖА ВИЩИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТАТИСТИЧНІ ДАНІ

Сучасна вища економічна освіта в Україні перебуває на новому етапі свого розвитку — становленні як європейської системи освіти. Майбутнє економічної освіти зокрема, як і всієї ланки освіти, визначається процесами євроінтеграції та глобалізації. Для вищої школи XXI століття характерні інтеграційні процеси, спрямовані на формування фахівців-професіоналів, які мають глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку.

Вища економічна освіта покликана послідовно формувати у студентів економічне мислення та свідомість, виховувати розумні потреби, розвивати здібності у певному виді діяльності; озброювати фахівців теоретичними знаннями та практичними навичками в галузі економіки, формувати потреби економічного аналізу, бачення перспективи; вчити оволодівати основами наукової організації праці в умовах ринкових відносин; формувати у студентів бажання та потребу повсякденно поліпшувати результати своєї праці в навчальній та суспільно корисній діяльності [4, с. 230].

За даними Державної служби статистики мережа вищих закладів освіти України налічує 803 вищих закладів освіти усіх рівнів акредитації та форм власності, у тому числі 325 вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації та 478 — I-II рівнів акредитації. До державної форми власності належить 215 закладів

освіти III-IV рівнів акредитації та 200 заклади освіти I-II рівнів акредитації; приватної форми власності — 96 закладів освіти III-IV рівнів акредитації та 71 — I-II рівнів акредитації [3].

Згідно з даними Державної служби статистики України, всього за роки незалежності кількість вузів I-II рівня акредитації в Україні скоротилося в два рази, або на 384 одиниці. Кількість вишів III-IV рівня акредитації за аналогічний період, навпаки, збільшилася на 54,3%, або на 131 одиницю. Втім, негативна динаміка останніх трьох років підтверджує згубні наслідки псевдо перетворень в освітньому та науковому середовищі. У 2013-2016 роках скоротилося 108 вузів III і 38 вузів III-IV рівня акредитації [1].

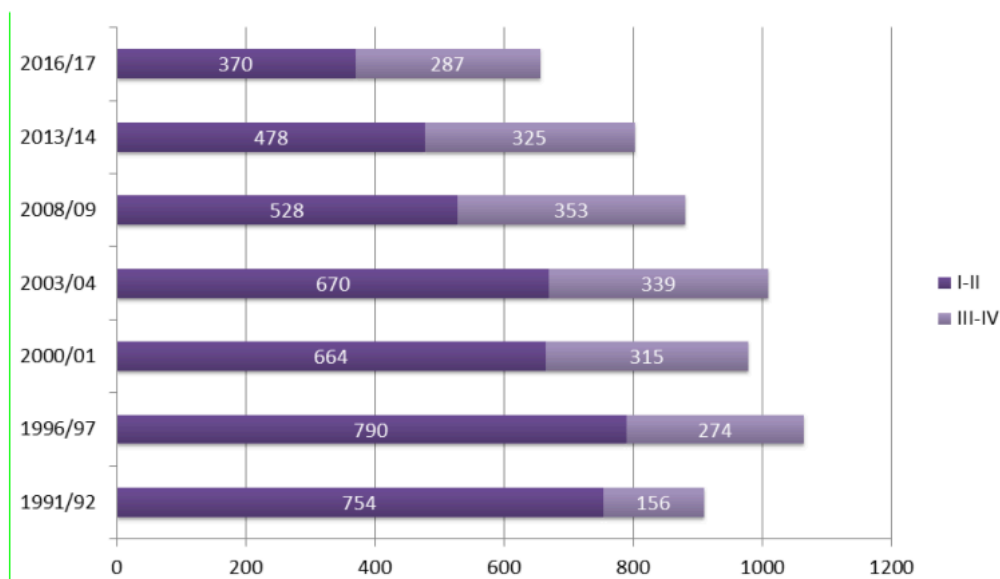

Рис. 1. Динаміка зміни кількості вишів I-II і III-IV рівня акредитації в Україні в 1991—2017 навчальних роках (одиниць)

Спираючись на визначення, що міститься в Законі «Про вищу освіту», сьогодні в Україні налічується приблизно 317 вищих закладів освіти. Однак фахівці припускають, що до кінця навчального (2016—2017) року їх кількість може зменшитися до 280, про що зазначають аналітики Центру дослідження суспільства. Новий Закон «Про вищу освіту» запустив процес реформування цієї сфери. Зокрема, відбулося скорочення кількості вищих закладів освіти — з 802 до 317, що, на думку одного з міністрів освіти і науки Сергія Квіта, є одним з етапів реалізації реформи вищої освіти. Саме зі значного скорочення кількості вищих закладів освіти розпочався тривалий процес зміни мережі українських вишів. Замість чотирьох рівнів акредитації Законом «Про вищу освіту» запроваджено нову градацію закладів вищої освіти — відповідно до їхньої навчальної і наукової діяльності. Університет — це переважно багатогалузевий вищий заклад освіти, який має програми всіх освітніх ступенів. Академія або інститут може мати програми всіх ступенів, але в одній галузі. Коледж може готувати лише молодших бакалаврів і бакалаврів лише в одній галузі.

Аналізуючи статистичні дані інформаційного освітнього ресурсу «Освіта.іа» за 2017 р. щодо кількості вищих економічних закладів освіти на території сучасної України, можна зробити наступні висновки. Наразі в Україні налічується 190 вищих економічних закладів освіти, з яких найбільша кількість функціонує в Київській області, а саме 36 (19%) ВЕЗО, Харківській області – 21 (11%) ВЕЗО, Дніпропетровській області – 13 (7%) ВЕЗО, Одеській області – 11 (6%) ВЕЗО. Натомість найменша кількість вищих економічних закладів освіти спостерігається у таких областях, як Сумська область, Кіровоградська область, Волинська область по 2 (1%) ВЕЗО, Чернівецька, Хмельницька, Житомирська, Чернігівська області по 4 (2%) ВЕЗО («див. рис. 2.») [2].

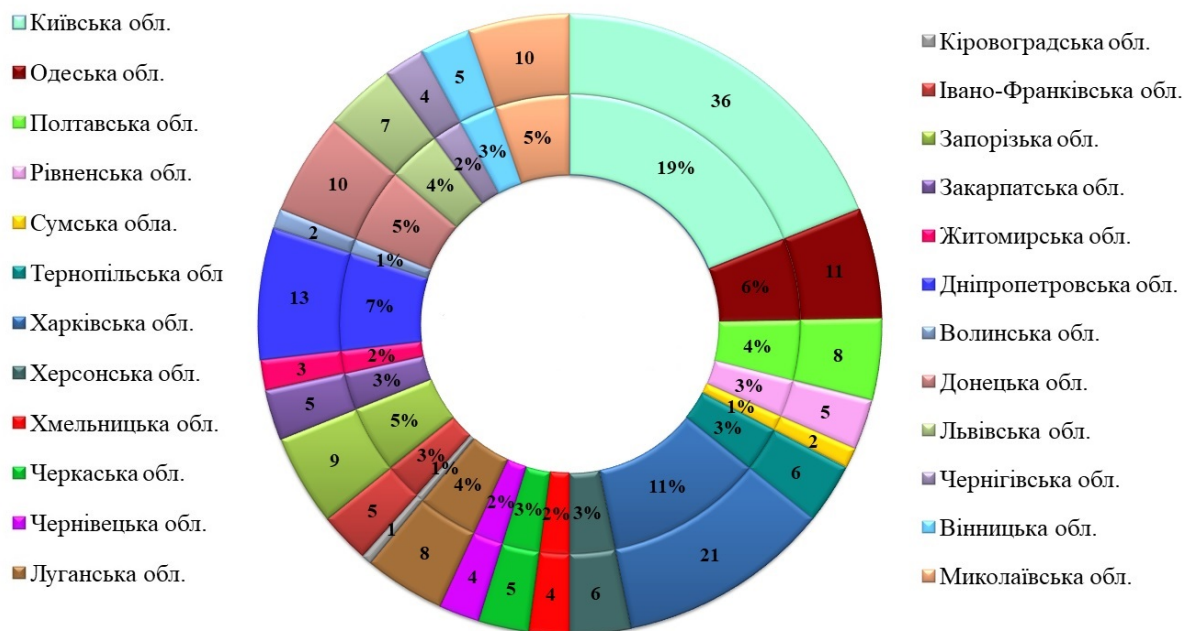

Рис. 2. Кількість вищих економічних закладів освіти в Україні

Вища освіта значною мірою визначає динаміку розвитку сучасного суспільства. Авторитетного рівня в Україні за часи незалежності досягла й приватна вища школа. Вища школа недержавної форми виникла наприкінці 90-х років унаслідок об'єктивного процесу трансформації українського суспільства, його демократизації та запровадження ринкових відносин. Саме тому вважаємо за доцільне, наголосити на кількості вищих економічних закладів освіти України з різною формою правління станом на 2017 р.

Відтак, на території всієї України спостерігається близько 63% вищих економічних закладів освіти з приватною формою правління, натомість лише 37% вищих економічних закладів освіти з державною формою правління, що говорить про процвітання ринку приватних ВЕЗО («див. рис. 3.») [2].

Рис. 3. Загальна кількість ВЕЗО різних форм власності

На нашу думку, серед чинників, які сприяють виникненню і швидкому розвитку приватного сектора вищої економічної освіти є: 1) недостатній попит населення на вищу економічну освіту та неспроможність вищих економічних закладів освіти з державною формою правління оперативно задовольнити потреби населення щодо вищої економічної освіти; 2) наявність фінансових ресурсів у засновників нових приватних вищих закладів освіти та споживачів освітніх послуг, що у свою чергу сприяє підвищенню попиту на отримання економічної освіти у приватних вищих закладів освіти; 3) відсутність відповідного правового регулювання створення приватних вищих економічних закладів освіти, легкість у їх відкритті, що давало змогу розраховувати на швидкі прибутки тощо; 4) надання особистості права на варіативність вибору шляхів здобуття вищої економічної освіти відповідно до власних схильностей та кола інтересів; 5) неможливість для держави забезпечити задоволення освітніх потреб населення, що зростають, через обмеженість бюджетних коштів; 6) необхідність вдосконалення наявної мережі вищих економічних закладів освіти у регіонах; 7) входження установ вищої освіти в систему ринкових відносин, коли освітні послуги стають товаром на ринку послуг тощо.

Таким чином, аналіз мережі вищих економічних закладів освіти показав, що підготовка фахівців здійснюється: у різних типах вишів, як державної, так і приватної форм власності; не тільки у вищих закладах освіти економічного профілю, але й у класичних вишах. Простежується зростання кількості вищих економічних закладів освіти приватної форми правління, що пов'язано перш за все з відсутністю відповідного правового регулювання створення приватних вищих економічних закладів освіти та легкістю у їх відкритті.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Інформаційно-освітній ресурс «Освіта.ua» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/guide/>.

3. Профспілка працівників освіти і науки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pon.org.ua/povnyu/3632-do-travnya-2015-roku-zmenshitsya-kilkist-vishhix.html>.
4. Устинова О. Соціально-педагогічні аспекти економічного виховання особистості у вищому навчальному закладі комерційного типу / О. Устинова // Вісник Львівського університету: Серія педагогічна. — 2005. — Вип. 19. — Ч. 2. — С. 229—232.

І.В. Закернична,
студентка біологічного факультету
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
науковий керівник: **Г.І. Жумінська,**
кандидат біологічних наук, доцент
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

У сучасному світі відбувається досить складний період саморозвитку суспільства. Щодня ми стаємо свідками все більшої кількості суперечок, конфліктних ситуацій, непорозумінь, які виникають між людьми. Внаслідок чого спостерігається падіння моральних цінностей, культури взаємостосунків, прояв зневаги, знущань один над одним.

Значні суперечності особливо позначаються на молодших школярах, в свідомості й поведінці яких ще тільки формуються позитивні установки й мотиви, значущі ціннісні орієнтації [2, с. 149].

У зв'язку з цим, проблема виховання толерантності в молодших школярів є одним з найактуальніших питань сьогодення, адже саме в початковій школі відбувається формування свідомості, характеру, поведінки, закладаються основи спілкування в колективі.

Значне місце в навчально-виховному процесі належить вихованню культури толерантності, яке повинно починатися в початковій школі, коли школа стає основним середовищем перебування учнів. Передбачається детальна підготовка і чітка організація позаурочної виховної роботи, яка є складовою та невід'ємною частиною освітнього процесу, важливим чинником формування та розвитку учнів початкових класів.

Відмінність національно-етнічних особливостей, сімейних традицій, звичаїв, відмінність у поглядах, захопленнях, у ставленні до того чи іншого об'єкта або ситуації може бути приводом виникнення суперечок, конфліктної ситуації, зміни поведінки і взаємин між учнями [1, с. 22].

У зв'язку з цим актуалізується потреба у проведенні виховних заходів, метою яких є ознайомлення й осмислення поняття толерантної вихованості.

Першочерговим завданням виховання толерантності є ознайомлення учнів з поняттям толерантності, набуття знань про існування різних народів, етнічних груп, представників інших національних або культурних приналежностей. Серед основних компонентів виховання толерантності в учнів молодших класів можна відокремити створення установок на доброзичливе ставлення до іншої

особистості, розвиток умінь культурного спілкування й навичок розв'язання конфліктів [4, с. 103].

На додаток до цього, потрібно виховувати в учнів основні цінності толерантності: повагу і визнання прав іншої людини, прийняття і розуміння різноманіття культур нашого світу, рівність всіх людей незалежно від соціальної приналежності, статі, національності, віросповідання, віку [3, с. 12].

Формування толерантності в молодших школярів можна досягти шляхом проведення різноманітних тематичних конкурсів, вікторин, ігор, що допоможуть учням краще пізнати один одного, взаємодіяти з іншими учнями. Метою даних засобів виховання є розвиток навичок толерантного спілкування, формування дружніх стосунків у колективі молодших школярів, створення позитивної емоційної атмосфери у класі.

Сьогоднішні учні — це наше майбутнє, майбутнє нашої країни і всього світу. Виховуючи толерантне ставлення у підростаючого покоління ми забезпечуємо розвиток і розквіт нашої країни у майбутньому. Якщо б десять років тому більше уваги було приділено принципам толерантності серед учнів, то нині, ми б мали більш виховану молодь, з розумінням життєвих цінностей, вмінням поважати права і свободи іншої людини.

Таким чином, толерантність — це невід'ємна частина розвитку дитини, яка передбачає вияв доброзичливого, шанобливого ставлення до чужої думки, лояльність в оцінці вчинків і поведінки інших людей, готовність до порозуміння та співпраці у вирішенні питань міжособистісної, групової й міжнаціональної взаємодії [5, с. 61].

Отже, можна дійти висновку, що толерантна спільнота — це один з чинників розвитку країни й необхідна умова для створення демократичного суспільства.

Література

1. Букреева І.В. Толерантність як світоглядна компонента виховання учнівської молоді / І. Букреева, О. Ченцов // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. — 2016. — № 2. — С. 21–25.
2. Горват М.В. Проблема виховання толерантності у молодших школярів в умовах інтерактивного спілкування / М.В. Горват // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. — 2012. — № 43 (1). — С. 148–153.
3. Декларація принципів толерантності, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на 28-й сесії в Парижі 16 листопада 1995 р. // Віче. — № 11 (128). — 2002. — С. 12–13.
4. Казанжи І.В. Виховання толерантної поведінки молодших школярів в освітньому просторі школи І ступеня // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинської. — Випуск 1.47 (114). — Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2014. — С. 100–104.
5. Литньов В.Є., Колесник Н.Є. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литньова, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. — С. 60–64.

Л.І. Карпенко,

викладач англійської мови

ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів»

БОЯРСЬКИЙ КОЛЕДЖ: ШЛЯХ ВІД ШКОЛИ ДО ТЕХНІКУМУ

Анотація. В статті досліджено історію створення та робота Боярської школи бджільництва. Описані зміни умов навчання в закладі в 20 -30-тих роках ХХ століття. Охарактеризована діяльність Андріяшева О.Х., Ващенко В.Ф. Шимановського В.Ю., Нестерводського В.А.

Ключові слова: школа бджільництва, технікум, навчальний процес, загальноосвітні дисципліни, заняття, викладачі, учні.

Постановка проблеми. Кінець ХІХ — початок ХХ століття відзначився інтенсивним розвитком економічного та суспільно-політичного життя. Українські землі, які перебували в складі Російської імперії, переживали складну соціально-економічну модернізацію, зумовлену реформами 60—80-х років ХІХ століття. Зростаюча економіка потребувала освічених людей та кваліфікованих спеціалістів. Коли суспільні потреби у підготовці кваліфікованих робітничих кадрів стали особливо гострими, російський царський уряд був вимушений створити кілька систем підготовки кваліфікованих спеціалістів. З 80-х років ХІХ ст. в Російській імперії почала створюватись нормативна база для системи підготовки робітничих кадрів [5, с. 32].

Аналіз досліджень та публікацій. Питання розвитку професійної освіти привертають значну увагу сучасних науковців. Серед них заслуговують на увагу праці Т. Ніколаєвої [6], А. Веселова [1], які розглядають систему становлення професійно-технічної освіти в дореволюційній Україні. Становлення і розвиток нової системи професійної школи розкрили у своїх працях А. Горбань [2], М. Кузьменко [4], Лікарчук І. [5].

Метою статті є дослідження історії створення Боярської школи бджільництва та умов навчання в закладі в 20 -30-ті роки ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Вагому роль в культурно-освітньому процесі в кінці ХІХ ст.. в Російській імперії почали відігравати товариства, які представляли окремі угруповання діячів науки та освіти, що прагнули взаємного спілкування, обговорення наукових питань. Також вони розуміли важливість підвищення освітнього рівня населення та ознайомлення його з новітніми досягненнями.

В 1897 році з метою вивчення і узагальнення досвіду вітчизняного бджільництва було створено Південно-Російське товариство бджільництва, головою якого обрали Андріяшева О.Х.. Товариство пропагувало нові, тоді ще майже не розповсюджені типи рамкових вуликів, поширювало серед пасічників літературу з бджільництва, забезпечувало пасіки інвентарем та більш продуктивними породами бджіл. Цього ж року спеціальна комісія Південно — Російського товариства бджільництва розробила статут школи для підготовки кваліфікованих пасічників.

19 липня 1902 року Рада Південно-Російського товариства бджільництва

прийняла рішення про відкриття школи, яка розпочала роботу з 2 жовтня цього ж року під назвою «Практическая школа пчеловодства, садоводства и огородничества». В той час школа тимчасово знаходилась в Києві, в орендованому приміщенні на вул. Іванівській 10 (сучасна Тургенівська). В школу було прийнято 8 слухачів. Утримувалась школа на пожертвування членів Південно — Російського товариства бджільництва, в першу чергу Андріяшева Олексія Хомича. Для створення школи він надав 74 вулика, інструменти в майстерню та різне бджолярське обладнання, бібліотеку та більше 11 тисяч екземплярів книжок по бджільництву для складу, призначених для продажу. У звіті про кошти школи, копія якого знаходиться в музеї коледжу, ми бачимо, що в 1902 році на діяльність школи виділено 1409 карбованців, з них 510 карбованців пожертвував Олексій Хомич; в 1904 році це відповідно 5427 карбованців загальних надходжень та 1189 карбованців пожертвування. В цілому на організацію школи О.Х. Андріяшев витратив близько 20 тис. карбованців власних коштів і був обраний її постійним попечителем.

Крім того, кошти на утримання надходили від реалізації продукції школи (вуликів, садженців плодкових культур, продажу пасічницького інвентаря та книг і посібників з бджільництва).

Водночас, за наказом російського імператора для потреб школи було виділено 5 десятин землі із Боярсько-будаївської лісної дачі та 150 дубових та соснових колод. На виділеній ділянці розпочалось будівництво приміщень (головний дім, флігель, майстерня, сараї, льодник, сторожовий будиночок), розгорнулось насадження саду і в липні 1904 року школа перебазувалась на нову садибу. Господарство школи мало вулики для практичних занять, майстерню та бібліотеку по бджільництву, а також музей. В одному з трьох дерев'яних будинків, який називався «Головний дім», було п'ять кімнат, де навчались 15 учнів, була невеличка їдальня та квартира завідуючого школою.

Після смерті О.Х. Андріяшева 31 липня 1907 року попечителем школи було обрано Василя Федоровича Ващенка, який також займав цю посаду до своєї смерті в 1918 році. Василь Федорович доклав багато зусиль для подальшого розвитку школи.

В 1909 році, у другу річницю смерті О.Х. Андріяшева, школі було присвоєно назву «Боярська практична школа бджільництва, садівництва і городництва ім. О.Х. Андріяшева».

В 1911 році навчальний заклад було реорганізовано в нижчу першорозрядну школу пасічництва, яка за 4 роки давала середню освіту.

В 1914 році на кошти Василя Федоровича в школі було закінчено будівництво двоповерхового приміщення школи, що дало можливість збільшити прийом слухачів до 30 осіб, а також поліпшити навчально-побутові умови слухачів. Також на кошти Ващенка В.Ф. було збудовано механічну майстерню, в ній учні мали змогу виготовляти вулики, пасічницький інвентар, переробляти продукти бджільництва.

В музеї нашого навчального закладу зберігаються спогади про школу Шумила Миколи Іларіоновича, який навчався в 1914 році. Він розповідає про те,

як дізнався про школу та став учнем, описує методи викладання. Зокрема, в школі викладали бджільництво, садівництво, городництво. Викладачі спочатку читали лекції, а потім учні йшли на практику. Микола Іларіонович зазначав, що відбувалось вдале поєднання теоретичного і практичного навчання. Також учнів водили на екскурсії. В розпорядженні викладачів та учнів була велика бібліотека. Микола Іларіонович підкреслює дружнє ставлення викладачів до учнів. Учні школи протягом навчання могли проживати в гуртожитку «в хорошем дерев'яному баракі», також вони харчувались 3 рази на день. В цілому Микола Іларіонович відзначає демократичність школи в різних сторонах життя, і вважає час, проведений в школі, найкращим в своєму житті.

Також в музеї коледжу можна прочитати програму заняття по ознайомленню з будовою вуликів. Під час заняття учням представляли інструменти, які використовувались при будівництві вуликів, розповідали про дерево та інші матеріали, які можна застосовувати, розглядали загальні правила при будівництві вуликів та інші важливі питання.

Цікаво також познайомитись з розкладом занять «курсистів». Прокидалися вони о 6 годині ранку та читали ранкову молитву. О 8 годині розпочинались заняття, які тривали до 12 години. В цей час заняття могли бути як теоретичні, так і практичні. З 12 до 15 години учні обідали та відпочивали. Потім з 15 до 17 години проводились практичні заняття. З 6 до 8 години вечора учні також виконували практичні роботи. Завершувався день прогулянкою, вечерею та вечірньою молитвою о 9 годині.

Отже, ми можемо бачити, що в навчальному процесі велика увага та значна частина часу приділялась практичному навчанню.

В 1918 році Боярська практична школа бджільництва була реорганізована в дворічну школу інструкторів бджільництва ім. П. Прокоповича.

В 1920 році школа була реорганізована з нижчого в середній навчальний заклад — Боярську професійну школу бджільництва з дворічним курсом навчання. Згодом, навчання в школі тривало три роки і учні здобували середню освіту та опановували спеціальність. Щороку до школи вступали 60—90 осіб.

З 1910 по 1925 р. працював викладачем Боярської школи бджільництва Всеволод Юлійович Шимановський — видатний педагог, великий знавець техніки світового бджільництва, популяризатор кращих методів використання бджіл у різних умовах медозбору. Тут він узагальнив багатий досвід вітчизняного та зарубіжного бджільництва і написав широко відому книгу «Методы пчеловодения», яку тричі перевидавали (1916, 1924, 1927 рр., у 1927 р. В. Ю. Шимановський написав скорочений варіант цієї книги («Главнейшие способы ведения пасеки»)).

До кінця 20-х років завершилось становлення системи української професійної освіти прийняттям ряду урядових та партійних рішень про уніфікацію освітніх систем України та Росії а саме, 11 вересня 1929 р. в Україні було оголошено постанову ЦВК і РНК СРСР «Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти», на підставі якої визначалися три єдині форми підготовки і перепідготовки кваліфікованих робітників у системі індустріально-

технічної освіти: шкільне навчання, додаткова (курсова) освіта для зайнятих на виробництві, заочне навчання; два типи освітніх закладів — школи фабрично-заводського учеництва (ФЗУ) та нижчі професійно-технічні школи [2, с. 45]. В 30-х роках підготовку робітничих кадрів було підпорядковано господарським наркоматам [3, с. 93].

В 1931 році Боярська школа бджільництва була реорганізована в технікум. В кінці 30-х — на початку 40-х років в технікумі навчались близько 250 учнів, працювали 15 викладачів загальноосвітніх та спеціальних предметів. Крім денної форми навчання функціонувало заочне відділення, на якому навчалося 120-130 учнів з різних областей України.

Суспільно-політичні процеси, які відбувались по всій країні в цей важкий час торкнулись і життя технікуму. Про це ми можемо дізнатись із статей тогочасної преси, які знаходяться в нашому музеї. Зокрема, стаття «За клясову пильність у готуванні кадрів» розповідає про пошуки класових ворогів — куркулів серед учнів та боротьбу з ними. Інша стаття «Як працює Боярський технікум» про те, що було проведено чистки та з технікуму «було вигнано всіх чуждо-класових елементів, яких було чимало в технікумі». Крім того, в 1934 році було змінено всю дирекцію і «завдяки партійному керівництву директор технікуму товариш Гольдштейн зумів поставити технікум на належну височінь».

З 1931 до 1941 рік в Боярському технікумі бджільництва працював викладачем Василь Антонович Нестерводський, який зробив значний внесок в розвиток бджільництва в Україні та підготовку кадрів з цієї спеціальності. Він з 1922 року завідував Голосіївською пасікою, також викладав бджільництво при кафедрі тваринництва Київського сільськогосподарського інституту. Завдяки наполегливій творчій діяльності Василя Антоновича Голосіївська пасіка перетворилась в навчально-дослідну і стала одним з осередків досліджень з бджільництва в Україні. В 1945 році Нестерводський В.А. став першим завідувачем кафедри бджільництва в Київському сільськогосподарському інституті. Науково-практичні розробки В.А. Нестерводського, що впроваджувались у виробництво через видання багатьох книг, виступи на семінарах пасічників, а також загальновизнаність виконуваних ним досліджень створили добре підґрунтя для розширення підготовки спеціалістів і науково-педагогічних кадрів і проведення наукової і навчально-методичної роботи з бджільництва. Також діюча в наш час Кафедра бджільництва в Національному університеті біоресурсів природокористування носить ім'я Нестерводського В.А.

Висновок. Таким чином, в складних умовах історичних змін першої половини ХХ століття навчальний заклад пройшов шлях розвитку від практичної школи бджільництва, до якої вступили 8 учнів в 1902 році, до середнього навчального закладу — технікуму бджільництва, в якому учні здобували загальну середню освіту та оволодівали спеціальністю.

Література

1. Веселов А. Профессионально-техническое образование в СССР: Очерки по истории среднего и низшего профтехобразования / А. Веселов. — М. : Профтехиздат, 1961. — 457 с.

2. Горбань А. В. Становлення та розвиток системи освіти в Україні у 1920-1930-х роках. // Гілея 2012 – Вип. 5 (№ 3). – 247 с.
3. Криволапчук М.В. Історія становлення та розвитку системи професійно-технічної освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://official.chdu.edu.ua/article/view/28390/25265>
4. Кузьменко М.М. Система освіти в УСРР у 1920-х рр.: Історико-теоретичний аспект. // Історичний журнал 2004, № 5. – 378 с.
5. Лікарчук І. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні (1888–1988 роки): монографія / І. Лікарчук. – К.: Вища школа, 1998. – 568 с.
6. Ніколаєва Т. М. Роль підприємців України в розвитку професійної освіти. // Південний архів. – Херсон, 2002. – Вип. 8. – 275 с.

УДК 811.111:378.147

В.А. Коновалова,

викладач іноземної мови, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист Житомирського агротехнічного коледжу

І.С. Лазаренко,

викладач іноземної мови, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист Житомирського агротехнічного коледжу

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ДОМІНАНТНИЙ ВИД ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються деякі аспекти організації самостійної роботи студентів технічних спеціальностей в процесі оволодіння іноземною мовою. Розглянуто особливості використання деяких інформаційних технологій з метою інтенсифікації самостійної роботи як складової навчально-виховного процесу в цілому.

Ключові слова: самостійна робота, іноземна мова, інформаційні технології навчання, інтернет-ресурси, мотивація навчальної діяльності, пізнавальна діяльність, технологія веб-квесту.

Сучасна професійна освіта ставить перед собою основну мету – підготовку кваліфікованого працівника, який буде конкурентоспроможним на ринку праці, компетентного, відповідального, такого, що вільно володіє своєю професією і орієнтується в суміжних областях діяльності, здатного до ефективної роботи на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного росту, соціальної і професійної мобільності. Зважаючи на це, особливої значимості набуває здатність поєднувати професійні знання і вміння з комп'ютерною грамотністю і з високим рівнем володіння іноземною мовою [10].

Іноземна мова (англійська) є особливою навчальною дисципліною, що вивчається у виші, вона є тим особливим інструментом, за допомогою якого майбутній фахівець матиме можливість знайомитися з передовим світовим досвідом у сфері його професійної діяльності.

Необхідність вивчати іноземну мову з орієнтацією на її практичне застосування у побутовому та професійному спілкуванні вимагає пошуку

ефективних методів викладання цієї дисципліни. Беручи до уваги, що сучасний етап розвитку вищої професійної освіти пов'язаний з переходом до практичної реалізації нової освітньої парадигми, яка спрямована на створення цілісної системи безперервної освіти та розширення сфери самостійної діяльності майбутніх спеціалістів [12], організація самостійної роботи під керівництвом викладача, стає домінантним видом пізнавальної діяльності студентів.

Актуальність розгляду теми самостійної роботи зумовлена необхідністю опанування її методиками, визначити основні дидактичні основи організації самостійної роботи з іноземної мови на різних етапах навчального процесу в технічному ВНЗ.

Об'єкт дослідження — самостійна робота студентів з іноземної мови в технічному вищому навчальному закладі.

Мета даної статті — розглянути специфіку організації самостійної роботи студентів та визначити ефективні методи її організації за допомогою інформаційних технологій навчання, розкрити методи ефективної організації самостійної роботи студентів.

Ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців полягає в діалектичній єдності процесу навчання і виховання, забезпеченні тісного взаємозв'язку професійного навчання з практикою. З цих позицій, особливої ролі набуває проблема теоретичного обґрунтування та експериментального апробування відповідних педагогічних технологій щодо організації самостійної роботи студентів, яка характеризується як цілеспрямована сукупність суб'єктних дій студента під керівництвом викладача на основі використання засобів супроводу навчального процесу. Самостійність — це інтегральна якість особистості, яка визначає її можливості здійснювати самостійну роботу на основі формування якостей рефлексивного керування [12].

Основні науково-педагогічні дослідження визначають загальні тенденції в організації самостійної роботи студентів. Самостійна робота є складним педагогічним явищем, при дослідженні якого науковці обирають різні напрями. В.К. Буряк, Є.Я. Голант, М.А. Данилов, Л.В. Жарова, В.А. Козаков, Б.І. Коротяєв, І.Я. Лернер, О.А. Нільсон, В.Ф. Паламарчук, П.І. Підкасистий, О.Я. Савченко, А.В. Усова, та ін. розглядали проблему організації самостійної роботи студентів у процесі оволодіння знаннями на теоретичному й методологічному рівнях. О.А. Дубасенюк, Л.В. Клименко, В.І. Лозова, Л.В. Онучак досліджували питання розвитку самостійної діяльності студентів під час їх позааудиторної діяльності.

Обґрунтування принципів, на основі яких будується самостійна робота студентів, міститься у працях Ю.К. Бабанського, В.І. Загвязинського, М.М. Скаткіна та ін. Цікавим є дослідження щодо шляхів формування внутрішньої та зовнішньої мотивації навчальної діяльності. Доведено, що дотримання принципу свідомості, творчої активності та самостійності студентів сприяє ефективності навчання, мотивації засвоєння знань, формуванню навичок і вмінь.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було виділено компоненти готовності студентів до самостійної роботи з іноземної мови. На нашу

думку, основні елементи, вивчення яких є достатнім для характеристики готовності до самостійної навчальної діяльності студентів належать: психологічна готовність (навчальна мотивація і ставлення до самостійної роботи); теоретична готовність (рівень попередньо засвоєних вхідних знань, умінь, навичок з дисципліни); організаційно-практична готовність (інтелектуальні вміння та навички; вміння працювати з джерелами інформації; навички самоорганізації навчальної діяльності).

Головними структурними елементами самостійної роботи студента є її мета і мотиви, які можуть бути як різноманітними, так і суперечливими.

Мотивація самостійної навчальної діяльності у процесі оволодіння іноземною мовою формується в результаті динаміки внутрішніх пізнавальних мотивів, активізації зовнішніх соціальних мотивів і зближення внутрішньої і зовнішньої мотивації. При цьому основний акцент робиться на процес і способи навчальної діяльності. Це проявляється в інтересі до активної творчої роботи, в прагненні до самовдосконалення. Студент повинен усвідомлювати свої особисті та комунікативні потреби в використанні іноземної мови, зіставляти свої цілі з пропонованими в навчальних програмах, формулювати додаткові цілі оволодіння іноземною мовою, усвідомлювати механізм і критерії володіння іноземною мовою. [9, с. 146].

За формами організації самостійну роботу можна розділити на фронтальну, групову й індивідуальну, а за місцем у навчальному процесі — на аудиторну й поза аудиторну. Тому в організації самостійної роботи студентів слід враховувати зміст навчальної дисципліни, рівень їх освіти та ступінь підготовленості, необхідність упорядкування навантаження студентів при самостійній роботі, використання сучасних педагогічних технологій навчання [5]. Самостійна діяльність студентів проходить під наглядом та контролем викладача. Саме йому належить провідна роль у навчальному процесі.

Педагогічне керівництво самостійною роботою здійснюється у формі консультацій, застосування методичних прийомів, контролю за ходом та якістю її виконання. Викладач повинен спланувати, якого змісту і обсягу буде самостійна робота, дібрати завдання для студентів, проконсультувати щодо послідовності виконання, вимог до якості результатів самостійної роботи, максимально індивідуалізувати самостійну роботу [8].

На перших етапах навчання, коли у студентів ще недостатній рівень знань, завдання для самостійного виконання повинні бути нескладними. На I курсі, наприклад, на аудиторних заняттях студенти, отримавши текст для читання з розробленою системою завдань, опрацювавши текст на занятті, виконують завдання до тексту самостійно [9, с. 146].

Надалі завдання для самостійної роботи переростають у варіативні творчі роботи. На цьому етапі свою ефективність доводять активні методи навчання та творчі завдання, які відіграють особливу роль як фактор, що стимулює самостійну роботу студентів у виконанні творчих робіт — проектів, презентацій, дебатов, особливо якщо їх тема пов'язана з актуальними питаннями їх майбутньої спеціальності. Ця діяльність викликає особливий інтерес, і її виконання сприяє

глибшому вивченню предмета, розвиває критичне мислення і здатність самостійно шукати, систематизувати й аналізувати потрібну інформацію. Іноземна мова використовується як засіб отримання нових знань, і робота з виконання творчих завдань збагачує словниковий запас, розширює лінгвістичні навички та їх застосування в різних областях, тобто дозволяє охоплювати весь спектр завдань, поставлених в програмі навчання професійно-орієнтованої іноземної мови.

Все більш актуальним у практиці вищої школи стає питання застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у самостійній роботі при оволодінні студентами іноземною мовою. Як відомо, інформаційні технології навчання — це системний комплекс психолого-педагогічних процедур, що включає спеціальний відбір і компонування дидактичних форм, методів, засобів, прийомів, умов здійснення та оцінювання процесу навчання, заснованих на використанні комп'ютерної техніки [5].

На даний час вже накопичений достатній практичний і теоретичний матеріал стосовно загальних психолого-педагогічних передумов використання інформаційних технологій у організації самостійної роботи студентів, зазначимо основні положення, які лягли в основу нашого дослідження:

- введення ІКТ значно розширює можливості подання навчальної інформації, дає змогу зробити її більш насиченою, наочною і доступною за рахунок застосування кольору, графіки, анімації, звуку, відео, ігрових форм діяльності тощо;

- ІКТ є одним із ефективних засобів підвищення мотивації навчальної діяльності, створює сприятливі умови для інтенсифікації, диференціації та індивідуалізації навчання, сприяє зростанню активності та розвитку творчих здібностей студентів при вивченні іноземних мов;

- використання ІКТ створює умови для якомога повнішого застосування психофізіологічних особливостей сприйняття, дає змогу активніше залучати студентів до інтенсивної творчої діяльності, до оволодіння методами наукового пізнання, вчить їх самостійно здобувати знання і, таким чином, стимулює їх розумову та пізнавальну діяльність;

- використання ІКТ як засобу тренування, самопідготовки й самоосвіти дає змогу ефективно реалізовувати особистісно-орієнтоване навчання, значно підвищувати ефективність самостійної роботи студентів;

- вибір індивідуального темпу навчання та методики подання навчального матеріалу, адаптація системи до вихідного рівня знань студента, організація оперативного контролю та самоконтролю знань;

- можливість звернення за довідкою, допомогою та поясненням без зайвих побоювань виявити свій рівень некомпетентності перед друзями та викладачем, відсутність категоричної негативної оцінки власної діяльності сприяють формуванню позитивного ставлення студентів до навчання, дають змогу стимулювати позитивні емоції [7, с. 44—45].

Розглянемо можливості використання деяких інформаційних технологій у самостійній роботі студентів:

- для пошуку інформації в мережі — використання web-браузерів, баз даних, користування інформаційно-пошуковими і інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами;

- для організації діалогу в мережі — використання електронної пошти, синхронних і відстрочених телеконференцій;

- для створення тематичних web-сторінок і web-квестів — використання html-редакторів, ftp, web-браузерів графічних редакторів [5].

У процесі підготовки студентів з дисципліни «Іноземна мова» для самостійного пошуку і обробки інформації можуть використовуватися наступні форми роботи з використанням інформаційних технологій: написання і захист реферату-огляду, рецензія на сайт за темою та її презентація, підготовка фрагмента практичного заняття, підготовка доповіді за темою, підготовка дискусії за темою та ін.

Доступність великої кількості електронних статей, довідкової літератури, електронних навчально-методичних розробок, які викладено на сайтах університетів, безумовно розширюють творчий потенціал студентів за умов, якщо вони вміють творчо працювати з добутою інформацією. Окрім знання методів пошуку студенти мають опанувати методи аналізу, синтезу, узагальнення інформації. Крім того, під час самостійної роботи з професійно-орієнтованими інтернет-ресурсами та участі у інтернет-форумах студенти впливаються в іншомовне середовище, розвивають комунікативні навички, вступають у віртуальний контакт з носіями мови і культури. Це допомагає усунути психологічні бар'єри щодо спілкування іноземною мовою та стимулює її подальше вивчення і вдосконалення [3, с. 105].

Загалом, диференційний підхід щодо застосування інформаційно-комунікативних технологій у навчанні дозволяє розширити доступність навчання, відбувається зміна якості навчання, засвоєння нових технологій, використання додаткових ресурсів навчання та відбувається посилення ролі самостійної роботи студентів у навчальному процесі [7, с. 320–321].

Серед ІКТ однією з найефективніших форм ми вважаємо технологію веб-квесту, як одного з порівняно легких способів включення мережі Інтернет в навчальний процес, що не вимагає особливих технічних знань.

Що таке веб-квест? «Quest в перекладі з англійської мови - тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний з пригодами або грою. Освітній веб-квест - це сайт в Інтернеті, з яким працюють студенти, виконуючи те чи інше навчальне завдання» [11, с. 153].

Вперше веб квест був використаний в 1995 році Берні Доджем. Веб-квест є веб-проектом, в якому всі матеріали, що пред'являються учням, виходять з Інтернету. Дизайн веб-квесту передбачає раціональне планування часу студентів, сконцентованого не на пошуку інформації, а на її використанні.

Основна відмінність веб-квесту від простого пошуку інформації полягає в наступному:

- наявність проблеми
- пошук інформації з проблеми здійснюється в Інтернеті

- вирішення проблеми приймається всією групою

Робота над веб-квестом розвиває такі вміння як порівнювати, аналізувати, класифікувати, мислити абстрактно. Студенти не просто збирають інформацію, а й трансформують її, щоб виконати завдання. У них підвищується мотивація, вони сприймають завдання як щось реальне, що веде до ефективності навчального завдання. Змінюється і роль викладача на занятті. Він стає консультантом, наставником, старшим партнером.

Розглянемо етапи роботи над проектом на прикладі веб-квесту, який був проведений на II курсі при вивченні матеріалу лінгвокраїнознавчої тематики.

1-й етап — попередня підготовка. Викладач визначає для себе тип веб-квесту - для короткочасної (1-3 занять) або тривалої роботи (місяць, півроку); як буде виконуватися веб-квест — індивідуально або в групах; який буде кінцевий результат. На цьому ж етапі викладач відбирає ресурси мережі Інтернет. Дуже важливо критично оцінити знайдені ресурси, в тому числі і з метою безпеки для студентів.

2-й етап — викладач оформляє веб-квест, дотримуючись певної структури, яка склалася за час його існування: вступ, завдання, процес роботи, інформаційні ресурси, оцінювання. Звичайно, це не означає, що викладач не може робити будь-які зміни в залежності від можливостей і потреб конкретної групи.

Структура, проведеного веб-квесту, виглядає таким чином:

I Назва. Веб-квест «Англомовні країни»

II Вступ

На цьому етапі ставилась проблема, повинні бути чітко описані ролі учасників. «Ви журналісти, що працюють над статтею про англomовні країни для географічного журналу. Вас попросили підготувати презентацію про одну з таких країн. Для виконання завдання ви можете вести щоденник подорожі на сторінці блогу, створеного вами в мережі Інтернет.

III Завдання

У цьому розділі було роз'яснено, що студенти повинні були зробити в процесі роботи. «Пам'ятайте, що ви вивчаєте обрану країну, щоб розповісти про неї людям, які хочуть туди з'їздити. Ви повинні відвідати кілька місць: столицю країни; один з пам'ятників історії; одне з місць для відпочинку (парк розваг, пляж, гірський курорт); одну визначну пам'ятку (музей галерея, театр).

IV Процес роботи

Опис процедури роботи, яку необхідно було виконати кожному учаснику, щоб успішно підготувати підсумкову роботу. «Зберіть інформацію і фотографії про обрану вами країну. Збережіть фотографії на комп'ютері для підготовки фінальної роботи. Запишіть відповіді на наступні питання у ваш щоденник спостережень: Географічні особливості країни (річки, гори, озера). Який там клімат? Що там вирощують і виробляють? Чим приваблива ця країна для туристів? тощо. Коли ви закінчите своє дослідження, підготуйте звіт у вигляді презентації. Будьте готові відповісти на запитання викладача і одногрупників »

V. Інформаційні ресурси

Це список ресурсів, що можуть знадобитися для виконання завдання.

https://en.wikipedia.org/.../Geography_of_the_United_Kingdom
www.pu.if.ua/depart/InitialTeaching/
<https://www.britannica.com/place/England>
https://en.wikipedia.org/.../Geography_and_climate_of_Win
www.infoplease.com/states.html
www.enchantedlearning.com/usa/states
www.globalcomputing.com/states.html
https://en.wikipedia.org/wiki/Geography_of_Australia

VI Оцінювання

Опис критеріїв оцінювання виконання веб-квесту, дається у вигляді бланка з чотирма рівнями оцінки наступних категорій: логічність викладу інформації, змістовність, мова, контакт з аудиторією, оригінальність і презентабельність.

Аналізуючи результати роботи студентів, можна зробити наступний висновок. Використання технології веб-квесту на заняттях англійської мови дозволяє вирішувати цілий ряд дидактичних завдань, а саме формувати навички пошукового читання з метою отримання інформації; розширювати світогляд студентів; розвивати їх комунікативні та мовленнєві навички; формувати стійку мотивацію до вивчення англійської мови тощо.

Однак слід зазначити, що використання веб-квестів у навчанні мови вимагає від студентів відповідного рівня володіння мовою для роботи з автентичними ресурсами Інтернету.

Висновки. Використання сучасних інформаційних технологій в організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови з дотриманням певних методичних рекомендацій буде ефективно сприяти не лише ефективному засвоєнню певного обсягу навчального матеріалу, формуванню комунікативної компетенції, а й розвитку самостійності як риси особистості, формуванню навичок самостійної пошукової діяльності, здатності приймати на себе відповідальність, самостійно приймати рішення щодо планування, організації, оцінювання, контролю власної діяльності та її результату. Перспективою подальших досліджень є проблеми, пов'язані зі створенням спеціального методичного забезпечення для вдосконалення самостійної роботи студентів з метою оволодіння ними іноземною мовою [5].

Застосування сучасних інформаційних технологій у процесі організації самостійної роботи має ряд переваг:

- навчальні продукти виконані на сучасному рівні;
- можливість вибору студентом індивідуального режиму роботи;
- використання переносу акцентів на електронні носії;
- варіативність завдань з урахуванням потенційних можливостей та здібностей студентів;
- підвищення професійної мотивації студентів;
- можливість об'єктивного електронного контролю за станом засвоєння студентом необхідного навчального матеріалу.

Таким чином, використання інформаційних технологій в організації самостійної роботи студентів дозволяє не тільки інтенсифікувати їх роботу, а й

закладає основи їх подальшої постійної самоосвіти, отже, педагогічне інформаційно-освітнє середовище, яке створюється за допомогою інтеграції сукупності програмно-апаратних та традиційних форм навчання, й визначає самостійну роботу студента як більш незалежну та творчу [7].

Проте існують проблеми формування навичок та вмінь самостійної роботи студентів. Отож, є необхідність подальшої розробки дієвих форм ведення самостійної роботи та пошуку оптимальної методики її організації.

Література

1. Алексюк А.Н., Аюрзанайн А.А., Пидкасистый П.И., Козаков В.А. Организация работы студентов в условиях интенсификации обучения. — К.: ИСДО, 1993, С. 6—7.
2. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения: Учебное пособ. для слушателей ФПК / А. Алексюк, Ф. Аюрзанайн, П. Пидкасистый и др. — К., 1993. — 336 с.
3. Гризун Л.Є. Дидактичні особливості сучасного комп'ютерного підручника / Гризун Л. Є. // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. — ХДПУ, 2000.
4. Данильчук О. М. Ефективність залучення студентів економічних спеціальностей до самостійної роботи з математики. // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск LX. — Херсон: ХДУ, 2011. — С. 226—232. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/20033>
5. О.В. Дерев'янка, І.С. Лазаренко. Організація самостійної роботи студентів з використанням інформаційних технологій при вивченні іноземної мови // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. — 2015. — Вип. 1. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnads_2015_1_5
6. Жалдак М.І. Проблеми інформатизації навчального процесу в школі та ВУЗІ // Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі: Зб. наук. праць. — К., 1991.
7. Каяліна С.В. Розвиток пізнавальної самостійності учнів засобами комп'ютерної техніки на уроках хімії: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Каяліна Світлана В'ячеславівна. — К., 2004. — 219 с.
8. Ленюк Н.М. Організація самостійної роботи у навчанні іноземної мови студентів технічних вузів, Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 6 (289), Ч. II, 2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=L1JaZvsAAAAJ&hl=ru>
9. Ленюк Н.М. Самостійна робота в системі навчання студентів технічних спеціальностей з іноземної мови, Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 6 (289), Ч. II, 2014.
10. Подошва Н.В. Интенсификация самостоятельной работы студентов вузов при обучении курсу высшей математики : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Подошва Надежда Валентиновна; [Место защиты: Моск. гор. пед. ун-т]. - Москва, 2012. — 191 с.: ил. РГБ ОД, 61 12-13/1736 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dslib.net/teoria-vospitania/intensifikacija-samostojatelnoj-raboty-studentov-vuzov-pri-obuchenii-kursu-vysshej.html>
11. Сердюк Е.В., Канева Д.С. «Использование Web-quest технологии при обучении письменной речи на старшей ступени обучения в школах с углубленным изучением иностранного языка», сборник материалов II межрегиональной научно-практической конференции, Сыктывкар, 2010. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://planeta.tspu.ru/files/file/1394877713.doc>
12. Стебляова К.К. Організація самостійної роботи студентів ВНЗ за допомогою засобів інформаційних технологій / К.К. Стебляова // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський. — Харків : НТУ «ХПІ», 2012. — Вип. 30-31 (34-35). — С. 317—325.

13. Dodge B. Some Thoughts About Web Quests. 1995–1997.
14. Dodge B. A Rubric for Evaluating Web Quests. 2001.
15. March T. What's on the Web? Sorting Strands of the World Wide Web for Educators. 1995-2001.
16. March T. Working the Web for Education. Theory and Practice on Integrating the Web for Learning. 1997–2001.
17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ozline.com/learning/theory.html>
18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html
19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ozline.com/learning/webtypes.html>
20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://projects.edtech.sandi.net/staffdev/tpss99/rubrics/rubrics.html>
21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wearelinguists.narod.ru>
22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rubistar.4teachers.org>

V.A. Konovalova, I.S. Lazarenko,

The organization of independent work as the dominant type of cognitive activity of students of technical specialties in learning a foreign language

Summary. The article deals with some aspects of the organization of independent work on studying a foreign language by the students of technical specialties. The features of using some information technologies are examined to intensificate independent work as a component of the teaching educational process on the whole.

Keywords: independent work, foreign language, information technologies of training, Internet resources, motivation of educational activity, cognitive activity, web-quest technology.

С.М. Кравчук,

студентка Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

науковий керівник: ***О.В. Швець,***

асистент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

РАНКОВА ГІМНАСТИКА ЯК ЗАСІБ ЗМІЦНЕННЯ ОРГАНІЗМУ ДОШКІЛЬНИКА

Оновлення змісту дошкільної освіти потребує якісно нового підходу до потреб дитини дошкільного віку та формування у них свідомого ставлення до зміцнення та збереження свого здоров'я. Враховуючи те, що у дошкільному віці формується фізичне здоров'я дитини та відбувається зміцнення всього організму в цілому, організація ранкової гімнастики набуває особливої актуальності, багатоаспектне явище, котре потребує врахування на практиці багатьох аспектів, щоб виступати засобом зміцнення організму дошкільника. У дитини слід змалечку формувати потребу, зробити вранці декілька активних фізичних вправ, побігати, пострибати — виконати ранкову гімнастику. Сучасним батькам, вихователям дітей дошкільного віку слід прагнути до того, щоб навички виконання ранкової гімнастики стали для кожної дитини настільки ж природніми, як і потреба їсти, вмиватися тощо. Власним зразком для наслідування дорослим необхідно

виробити позитивне, емоційне ставлення до ранкової гімнастики як до приємного і серйозного обов'язку, засобу зміцнення його організму.

Оптимальна, правильно організована рухова активність дитини під час ранкової гімнастики створює відповідні передумови для нормальної життєдіяльності організму дитини в дорослому віці, довголітнього творчого життя (І. Аршавський, Л. Маркоросян, І. Муравов тощо). Різноманітна рухова активність як важливий фактор зміцнення організму дошкільника, збереження внутрішнього середовища значною мірою впливає на всі вегетативні системи організму, забезпечує швидку його адаптацію до умов існування, що змінюються. Активна моторна щільність ранкової гімнастики в закладі дошкільної освіти стимулює зміцнення здоров'я, сприяє всебічному розвитку дитини (М. Қистяковська, Б. Никитюк, А.Хрипкова та ін.). Зауважмо, що ранкова гімнастика необхідна дитині для нормального росту та розвитку, як і повноцінне харчування. Фізичні вправи, що входять до комплексу ранкової гімнастики не тільки розвивають і зміцнюють дитячий організм, запобігають захворюванням, але й є одним з ефективних засобів лікування і відновлення сил після хвороби [1; 2; 3; 4].

Прикметно, що лише щоденне виконання ранкової гімнастики мобілізує й організовує дитину, сприяє прищепленню їй необхідних гігієнічних навичок, привчає до регулярних занять фізичною культурою під час перебування у закладі дошкільної освіти. Відзначимо, що за допомогою ранкової гімнастики виховують у дітей звичку щоденно виконувати фізичні вправи, діяти в колективі інших дітей, уважно сприймати вказівки свого вихователя, злагоджено і старанно виконувати запропоновані рухи тощо.

Задля проведення ранкової гімнастики потрібно створити в межах закладу дошкільної освіти відповідні умови. Охарактеризуємо їх коротко. Отож, приміщення, в якому вона проводиться, має бути чистим, світлим, добре провітреним. Ранкову гімнастику слід проводити в груповій кімнаті або залі, при цьому враховується те, чи є достатньо місця для кількості дітей групи та ін. ознаки.

Активувати функціональну діяльність організму дитини дошкільного віку під час ранкової гімнастики можна за рахунок збільшення її тривалості, збільшення інтенсивності, використання чергування ходьби з бігом, збільшення кількості підскоків та їх ускладнення, збільшення темпу і кількості повторень загальнорозвиваючих вправ. Добираючи вправи для ранкової гімнастики, вихователь має орієнтуватися та враховувати те, що вона має сприяти зміцненню організму дошкільників, тому слід керуватися такими вимогами: вправи повинні бути простими й доступними для дітей, не вимагати великої затрати нервової і м'язової енергії від них. Під час проходження практики ми спостерігали, що складні вправи викликають у дітей дошкільного віку негативну реакцію під час проведення ранкової гімнастики. Вправи мають бути різноманітними за видами рухів та охоплювати різні групи великих м'язів (плечового пояса, спини, живота, ніг). Вихователі для дітей раннього віку, другої молодшої групи зазвичай пропонують дітям імітаційні вправи (зроби, як котик, собачка, пташечка тощо). Саме такого роду вправи зацікавлюють дошкільнят, викликають у них емоційне

піднесення та бажання діяти разом із вихователем та за його вказівками, що дуже важливо. Задля урізноманітнення ранкової гімнастики варто використовувати вправи з предметами: брязкальцями, прапорцями, стрічками, кубиками тощо, які сприяють більш правильному виконанню дітьми рухів, підвищують інтерес дітей до вправ ранкової гімнастики [2; 3; 4].

Таким чином, ранкова гімнастика позитивно впливає на зміцнення організму дитини, якщо вона організовується згідно із охарактеризованими вимогами, що в свою чергу сприяє формуванню бажання у дошкільника самостійно здійснювати ранкову гімнастику вдома, а не лише в закладі дошкільної освіти.

Література

1. Бажанська Л. Зарядка для кошенят [Текст]: фізкультурне міні-заняття для молодших дошкільнят / Л. Бажанська // Дошкільне виховання. — 2015. — № 10. — С. 32.
2. Вільчковський Е. ТМФВ [Текст]: комплекси вправ ранкової гімнастики для дітей 2-6 років / Е. Вільчковський // ТМФВ. — 2005. — 428 с.
3. Кушина А. І веселі, і цікаві наші фізкультурні вправи [Текст]: комплекси загально-розвивальних вправ на весь рік для дітей раннього віку / А. Кушина // Палітра педагога. — 2015. — №5. — С. 20–24.
4. Крохмалюк О. Увагу – диханню малят [Текст]: дихальна гімнастика / О. Крохмалюк // Палітра педагога. — 2016. — № 1. — С. 14–15.
5. Ярмошенко О. Са-Фі-Дансе [Текст]: інновації а роботі інструктора з фізкультури. Танцювально-ігрова гімнастика / О. Ярмошенко // Дитячий садок. — 2015. — № 9. — С. 7–9.

Т.В. Михайленко,

доцент кафедри іноземних мов Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДНОЇ МОВИ ЯК ГАРАНТІЯ ЕТНІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДІАСПОРИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі збереженню рідної мови українських діаспоритів як гарантія етнічного самовизначення та протистоянні процесам культурної та мовної асиміляції українців в Канаді. Дослідження висвітлює актуальність використання української мови українськими діаспоритами в Канаді задля мовного самовизначення.

Ключові слова: діаспорити, українці діаспори, етнічне самовизначення, мовна та культурна адаптація, асиміляція, мовне самовизначення.

Summary. The article is devoted to the problem of preservation of native language of the Ukrainian people of diaspora as guarantee of ethnic self-identification and opposition to the processes cultural and linguistic assimilation of the Ukrainians in Canada. The research highlights the importance of the usage of the Ukrainian language by the Ukrainian people of diaspora in Canada for the sake of lingual self-identification.

Keywords: the Ukrainian people of diaspora, ethnic self-identification, linguistic and cultural adaptation, assimilation, lingual self-identification.

Перебування в чужій країні, необхідність адаптуватися до життя у новому суспільстві та протистояння процесам мовної і культурної асиміляції, все це призводить до загострення проблеми збереження національного духу і етнічного самовизначення українських діаспоритів по всьому світі, а зокрема в Канаді.

Важлива роль у протистоянні процесам культурної та мовної асиміляції, запобіганню зникненню українського етносу в Канаді відводиться вивченню української мови, що сприяє національному відродженню українців, бо лише завдяки рідній мові можна глибше пізнати психологію і національний дух українців.

Зокрема, наголошується на важливості вивчення молоддю українського походження української мови; необхідності забезпечення перекладів англійською мовою історії України, історії української літератури, історії української музики та інших важливих українознавчих матеріалів з метою ознайомлення широких кіл громадськості Канади з нашою країною, її традиціями, здобутками та ін.

Першочерговим завданням канадських українців є боротьба з асиміляцією, культурний розвиток громад. Продуктивним методом роботи у цьому напрямку є створення літніх молодіжних таборів для української молоді, організація спільних українсько-канадських заходів, що сприяє збереженню української мови в англomовному середовищі. У багатьох українських громадах Канади можна почути регулярні радіопередачі українською мовою, а також україномовні релігійні радіотрансляції, які оплачуються українськими церквами. В 70-х роках минулого століття у деяких містах Канади було розпочато показ телепрограм для українських громад та створено україномовну передачу для дітей [4].

Як ми бачимо, мови, з якими відчують емоційну спорідненість представники діаспори, можуть не завжди збігатися з тими етнонаціональними спільнотами, з якими вони себе ідентифікують. Особливе значення для мовного самовизначення має ступінь володіння тією чи іншою мовою. Рівень мовної компетенції в кожній з мов протягом життя конкретного індивіда зазнає змін. Мова дитинства у зрілому віці нерідко занепадає. Іноді, навпаки, завдяки відвідинам історичної Батьківщини або через якісь інші обставини (одруження) володіння мовою відновлюється.

Процес етнічного самовизначення та самоусвідомлення, за визначенням В. Кафарського і Б. Савчука, характеризується об'єднанням людей у етнічно споріднену групу, яка має національну гідності та активною громадянською позицією, особливо в умовах перебування в іншомовному та іншокультурному середовищі [3, с. 325]. Саме у країні, де багатокультурність є офіційно визнаним напрямком розвитку політичного і соціального життя суспільства (як наслідок закону про багатокультурність, який було оприлюднено у 1970 р., в Канаді є дві офіційні мови, але нема офіційної культури), досягнення українців щодо спільного існування і співпраці та налагодження партнерських відносин з іншими етнічними групами дістають певної актуалізації та впровадження в життя.

Як свідчать літературні джерела, сьогодні розраховувати на повномасштабне використання української мови зі збереженням всіх етносоціальних мовних функцій серед дітей канадських українців не можливо, йдеться хоча б про

поверхове її розуміння та відродження якихось символічних функцій. На подібний результат розраховане й навчання в школах українознавства тих дітей, чиї батьки вже не користуються, чи тільки зрідка користуються в родинному спілкуванні українською мовою. Дослідник Всеволод Ісаїв зазначає, що серед батьків спостерігається і тенденція покладатися на школу в усьому, що стосується мови. Батьки посилають дітей до суботньої школи або в Пласт чи інші організації і потім мають претензії до вихователів чи вчителів, що дитина не оволоділа мовою.

Але чимало хто з батьків стурбовані питанням, які методи застосовувати, щоб дітей заохотити спілкуватися українською мовою. Рівень володіння мовою у іноетнічних членів змішаного подружжя та їхніх дітей може бути різним залежно від конкретних життєвих обставин: частота й тривалість спілкування з україномовними батьками (дідусем і бабусею — для онуків), компактність розселення і організованість української громади, розвиненість її інфраструктури (парафія, школа, суспільно-культурні та дитячі організації).

Підводячи підсумок вищесказаного, молодше покоління знає українську мову в дуже обмеженому варіанті, якій призначений для побутового та ситуативного спілкування, та не є достатнім навчання або спілкування в професійному середовищі. Українська мова, що обслуговує насамперед родинні потреби, стає все менш придатною для розмови про життя країни поселення, для обговорення соціально-політичних, інтелектуальних, професійних тем тощо. Тож, збереження української мови, що сприяє національному відродженню українців, пізнанню історії та національного духу українців є найважливішим завданням сучасної українства в діаспорах світу, а зокрема в Канаді.

Література

1. Ажнюк Б. Мовна єдність нації: діаспора й Україна / Б. Ажнюк. — К.: Рідна мова, 1999. — 451 с.
2. Голубничий В. Суть української культури й українська культура в діаспорі: Доповідь на підготовчій сесії для справ культури в Торонто 30-го березня 1964 року / В. Голубничий. — Торонто: Об'єднання укр. педагогів Канади, 1965. — 51 с.
3. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія : підручник / Мін-во освіти і науки України, Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. — Київ : ЦНЛ, 2006. — 432 с.
4. Кривошеева О. Питання культури української мови у виданнях української діаспори США і Канади / О. Кривошеева // Збірник харківського історико-філологічного товариства. — Харків, 1995. — Т. 4. — С. 169—172.
5. Школьник В. Украинская диаспора: проблемы и перспективы / В. Школьник // Философская и социологическая мысль. — 1991. — № 10. — С. 37—44.
6. Fishman J. Language Maintenance and Language Shift as a Field of Inquiry / J. Fishman // Language Loyalty in the United States. — New York : Bergman Publishers, 1998. — 449 p.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ

Проблема професійної підготовки майбутнього вчителя, який повинен володіти не тільки предметними знаннями та вміннями, а й самостійно генерувати і втілювати нові ідеї та технології навчання і виховання, є на сьогодні актуальною, оскільки професійно компетентний учитель має позитивний вплив на формування творчих учнів і досягає кращих результатів у своїй професійній діяльності, що сприяє реалізації його професійних умінь.

Останнім часом активно обговорюється питання підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу як такого, що забезпечує підготовку фахівця відповідно до вимог сьогодення.

Серед педагогічних умов, за яких процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики може відбуватися успішно, науковці підкреслюють:

- використання новітніх особистісно-орієнтованих педагогічних технологій;
- орієнтація майбутнього вчителя на самооцінку професійної компетентності;
- забезпечення студентів програмно-методичними матеріалами, створеними на основі структурованої цілісності;
- впровадження прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх спеціалістів [1, с. 49].

Організація професійно-практичної підготовки майбутніх учителів інформатики ґрунтується на наступних принципах: зв'язок теорії з практикою; гармонійний розвиток особистості студентів; поєднання різноманітних форм, методів і засобів залежно від завдань та змісту навчальної діяльності; зв'язок змісту педагогічної практики з вимогами, що пред'являються до особистості вчителя на сучасному етапі.

Для того, щоб розкрити зміст професійної підготовки вчителя інформатики, спочатку проаналізуємо основні функції вчителя інформатики у школі та ті задачі, які йому доведеться розв'язувати у професійній діяльності.

Провідною функцією вчителя інформатики, як і всіх учителів загалом, є навчальна функція. Тому вчитель інформатики повинен володіти ґрунтовними знаннями з інформатики на досить високому рівні, значно вищому ніж той, що забезпечується вивченням лише шкільних курсів, рівні його компетентностей повинні відповідати сучасному стану предметної галузі, він повинен володіти методологією видобування нових теоретичних знань та їх використання на практиці у своїй професійній діяльності.

Не менш важливою функцією вчителя інформатики є організація і управління навчально-виховним процесом, здійснення моніторингу, оцінювання і аналізу результатів навчання та виховання.

Використання Інтернету, електронної пошти ставить перед вчителем інформатики завдання формування в учнів етики спілкування за допомогою електронних засобів, основних уявлень про дистанційні форми навчання, що є компонентами соціальних та навчальних компетентностей школярів [2, с. 185].

На сучасному етапі інформатизації освіти можна говорити про те, що підготовка майбутнього фахівця інформатики до професійної діяльності формується при активному використанні засобів ІКТ під час оволодіння різними дисциплінами професійної та предметної діяльності.

В зв'язку з швидкими темпами розвитку інформатики та засобів ІКТ, великого значення набуває здійснення вчителем інформатики дослідницької діяльності у галузі інформатики як науки і навчального предмета у школі (здійснення пошукової, наукової діяльності, вивчення досвіду вчителів-новаторів тощо).

Розуміючи професійну підготовку як процес професійного розвитку, оволодіння досвідом майбутньої професійної діяльності, можна визначити, що компетентний спеціаліст завжди орієнтується на майбутнє, передбачає зміни, орієнтований на самоосвіту. Особливістю професійної компетентності є те, що вона реалізується в сьогоденні, а орієнтована на майбутнє.

Проаналізувавши основні дослідження, що стосуються визначення змісту підготовки майбутнього вчителя інформатики до його професійної діяльності, можна зробити висновок про те, що формування професійних компетентностей учителя передбачає набуття ним ґрунтовних знань з навчального предмету, методики його навчання, дидактики, психології, педагогіки, розвиток педагогічних умінь, які пов'язані з діями вчителя у різних педагогічних ситуаціях, формування необхідних особистісних якостей, комунікативних навичок, наявність потреби самовдосконалення і саморозвитку, здатності досягати значних результатів в професійній діяльності, щоб бути конкурентоспроможним та затребуваним на ринку освітніх послуг.

Література

1. Сікора Я.Б. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики / Я.Б. Сікора // Професійна підготовка вчителів в умовах упровадження кредитно-модульної системи : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції / редкол. : В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа, О.В. Караман та ін. — К : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2007. — С. 49—53.
2. Жалдак М.І. Модель системи соціально-професійних компетентностей вчителя інформатики / Жалдак М.І., Рамський Ю.С., Рафальська М.В. // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Педрада. — К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. — №7 (14). — 185 с.

Л.М. Ніколенко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара

Д.Д. Озерний,

член МАН, Міжнародної спільноти лінгвістики англійської мови,
Федеральної асоціації управління інформаційними ресурсами (США)

О.А. Серостанова,

вчитель англійської мови, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ШКІЛЬНОГО САМОВРЯДУВАННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Актуальність даної теми на сучасному етапі розвитку українського суспільства викликана великою потребою в соціально активних, небайдужих, високо освічених, патріотично налаштованих молодих людях, яким належить будувати українську державу, спираючись на вивірені часом європейські цінності, налагоджуючи складний механізм ефективного функціонування державних органів влади та органів місцевого самоврядування. Сприяти формуванню такої нової генерації молоді має насамперед освітній заклад.

У сучасній Україні місія школи давно вийшла за межі навчання, величезна роль у її діяльності відводиться розвитку навичок соціалізації дитини. Уже в школі підрастаюча особистість повинна готуватися до дорослого життя, необхідності зайняти своє місце в суспільстві, ефективно взаємодіючи з різним соціальним оточенням. Таку підготовку школярі можуть отримати, беручи участь у діяльності учнівського самоврядування.

Самоврядування надає учням можливість розкрити свій творчий потенціал, реалізувати управлінські навички, втілити в життя раціоналізаторські ідеї, отримати важливий досвід існування в соціумі.

Потреба шкільної практики у використанні ефективних виховних технологій, зокрема колективістських форм виховання, новітніх методик організації та використання учнівського самоврядування, сучасний стан практичної розробки досліджуваного питання у загальноосвітній школі, невизначеність щодо шляхів подальшого розвитку учнівського самоврядування в нових умовах соціально-економічного, духовного і культурного становлення України визначили вибір теми й окреслили проблематику даного дослідження.

З огляду на вищезазначене, обрана тема науково-дослідницької роботи є важливою та актуальною.

Стан дослідження. Дану проблему вивчали такі науковці, як В. Бочкарьов, Б. Жебровський, М. Красовицький, В. Опалихін, М. Сметанський, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко. Їх дослідження головним чином спрямовані на розгляд психологічного аспекту самоврядування. Тож видається важливим

розвинути далі їх думки та звернути увагу на соціально-педагогічний аспект цієї проблеми, а саме на проблему розвитку соціально активної особистості у середовищі учнівського самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Об'єкт дослідження: учнівське самоврядування як соціально-педагогічне явище.

Предмет дослідження: розвиток соціально активної особистості у середовищі учнівського самоврядування.

Мета роботи: дослідити теоретичні аспекти проблеми розвитку соціально активної особистості в середовищі шкільного самоврядування та перевірити ефективність авторської моделі щодо формування соціально активної особистості.

Гіпотеза дослідження: організація діяльності учнівського самоврядування за розробленою моделлю сприяє розвитку соціально активної особистості.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

- розглянути наукові погляди на феномен самоврядування в історичному аспекті;
- проаналізувати самоврядування як фактор розвитку соціально активної особистості;
- розробити модель учнівського самоврядування та визначити шляхи її запровадження у практику;
- описати емпіричне дослідження щодо реалізації розробленої моделі;
- провести порівняльний аналіз результатів здійсненого дослідження.

Бази дослідження: дослідження В. Тротцендорфа, А. Макаренка, Н. Крупської, С. Шацького, В. Сороки-Росинського, М. Приходько, М. Сметанського, О. Сухомлинської, С. Русової, О. Астряба, Я. Чепіги, Б. Набоки та С. Бикасової.

Наукова новизна роботи набула подальшого розвитку проблема формування соціально активної особистості у середовищі учнівського самоврядування, запропонована вдосконалена модель учнівського самоврядування, вперше розроблено модель та нормативне забезпечення шкільного самоврядування, що запропонована як єдина для шкіл України та проведено емпіричне дослідження з доказуванням її ефективності у розвитку соціально активної особистості.

Результати науково-дослідницької роботи можуть бути використані педагогами чи учнями при організації шкільного самоврядування в загальноосвітніх закладах України. Запропонована модель та Статут надають простір для творчого підходу та врахування індивідуальних особливостей та потреб закладу в реалізації власної форми самоврядування.

Висновки. Здійснене науково-педагогічне дослідження дозволило дійти таких висновків.

У процесі розгляду наукових поглядів на самоврядування в історичному аспекті з'ясовано, що науковий базис вивчення цього феномену складають праці засновників самоврядування у школах царської Росії (В. Тротцендорф, М. Ломоносов), педагогів початку ХХ століття (Н. Крупська, В. Сорока-Росинський), класиків вітчизняної педагогіки (А. Макаренко, С. Русова), а також сучасні погляди на питання шкільного самоврядування (Б. Набока, М.

Сметанський). Визначено, що учнівське самоврядування — це особлива педагогічна технологія формування громадянських якостей дитини в системі демократичних відносин шкільного колективу. Серед основних функцій шкільного самоврядування виокремлено соціалізуючу, допоміжну організаційно-практичну та інноваційну як найбільш вагомі у нашому дослідженні.

Для виконання задуму дослідження було розроблено нову модель учнівського самоврядування (удосконалена модель «Парламент») та визначено шляхи її запровадження у практику, а саме: розроблено Програму розвитку соціально активної особистості у середовищі учнівського самоврядування, яка має три етапи реалізації: інформаційно-мотивувальний, розвивальний та етап самоактуалізації.

В емпіричній частині дослідження на формувальному етапі експериментальної роботи акцентовано увагу на якомого ширше виконання самоврядуванням встановлених функцій щодо розвитку соціально активної особистості учня. Цьому сприяли такі основні заходи: благодійні ярмарки, акції соціальної допомоги, учнівські та молодіжні конференції з проблемних соціальних питань (обласного та всеукраїнського рівня), конкурси есе, конкурси-захисти наукових робіт еколого-натуралістичного спрямування, квести, дебати тощо.

Порівняльний аналіз результатів проведеного дослідження, у якості методичного інструментарію до якого було використано методикю І. Рожкова та авторську анкету, показав таке. Стосовно опитування за методикою І. Рожкова, покращення показників соціальної активності в ЕГ відбулося як у низькому рівні (було — 39.37%, стало — 0.73%, різниця — 38.64%), так і у середньому (було — 36.82%, стало — 3.82%, різниця — 33%) та високому (було — 23.81%, стало — 95.46%, покращення — 71.65%).

З'ясовано та прослідковано зміни у думці учнівства щодо функцій самоврядування (під час констатувальної діагностики 21.43% учнів ЕГ вважали, що самоврядування має відповідати за організацію позашкільної роботи, а за контрольною діагностикою — 78.57%; готовності брати участь у класному та шкільному самоврядуванні (під час порівняльного аналізу у ЕГ виявлено приріст у бажанні брати участь як в шкільному, так і в класному самоврядуванні близько 80%); думці щодо наявності партій у шкільному самоврядуванні (встановлено приріст у позитивну сторону на 4.03%: до проведення експерименту — 79.41%, наприкінці експерименту — 83.44%); з'ясовано, чи мають учні бажання співпрацювати із самоврядуваннями зарубіжжя (згідно з констатувальною діагностикою, лише 29.42% учнів розглядали таку можливість проти 70.31% наприкінці експерименту, отож констатуємо покращення у 40.89%). В результаті порівняльного аналізу виявлено значні покращення у експериментальній групі, що доводить ефективність розробленої оновленої моделі самоврядування «Парламент» щодо розвитку соціально активної шкільної молоді.

Таким чином усі завдання роботи були виконані, мета досягнута, а гіпотеза дослідження підтверджена.

Подальше дослідження цієї проблеми вважаємо доцільним з огляду на практичну необхідність її вирішення.

ДОЦЬЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИЙ ПРОЦЕС

Конкуренція на ринку праці та підвищення якості продуктивності праці вимагає від працівників сфери ресторанного господарства високих професійних знань, технічної грамотності та рівня культури праці. Навчальний заклад повинен гарантувати рівень підготовки, який відповідає міжнародним вимогам, інтересам розвитку України і регіональним потребам [1, с. 13]. На вирішення зазначених проблем спрямована інноваційна діяльність педагогічних працівників навчального закладу. Уміння розкрити явища чи процеси в розвитку, відтворити принцип науковості у професійній підготовці, створення майстер-класів, проведення творчих виставок, виставок тематичного спрямування, науково-пошукових, створення системи тестового контролю знань і умінь учнів, навчальних посібників і підручників — це сходинки, за якими визначається рівень професійної компетентності кожного викладача і майстра виробничого навчання. Творчий пошук і розвиток професійної майстерності — ось головний пріоритет сучасного педагога.

Педагог буде успішним, якщо буде теоретично грамотним, творчо активним, якщо він упевнений у собі і своїх силах, якщо має визнання колег, адміністрації, якщо його працю гідно оцінюють морально і матеріально. Кожен навчальний заклад передусім формує компетентну особистість, готує її до життя у суспільстві, яке динамічно змінюється, розвиває здатність засвоювати інформацію і приймати ефективні рішення. І на допомогу в цьому на допомогу приходить педагогічна етика, фахова майстерність, інноваційні технології [1, с. 72].

Поняття «інновація» в перекладі з грецької означає «оновлення», «новизна», «зміна», з'явилося вперше в зарубіжних дослідженнях ХІХ ст., в техніці. В Україні на початку 90-х років ХХ ст. взято курс на розвиток інновацій. Інновація в освіті — це: результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем; процес оновлення чи вдосконалення теорії й практики освіти, який оптимізує досягнення її мети.

Осмислення проблеми формування висококваліфікованого спеціаліста та розвитку його особистості неможливе без вивчення й втілення у навчально-виробничий процес інноваційних технологій. На ринку праці фахівці, що мають здатність і до творчості у своїй професії, до навичок подальшого самонавчання швидко адаптуються на виробництві, уміють працювати самостійно і приймати в необхідних ситуаціях нестандартні рішення.

Рішення цієї задачі вимагає створення і впровадження нових інноваційних ідей, методик і технологій на різних рівнях від викладача, майстра виробничого навчання до директора навчального закладу.

Успіх навчально-виробничого процесу, ефективність кожного заняття як його складової структури багато в чому залежить від педагогічного працівника, його рівня підготовленості, кваліфікації, професійної майстерності.

Основні завдання, які викладач, майстер виробничого навчання повинні ставити перед собою:

- оптимізація уроків теоретичного і виробничого навчання;
- застосування інноваційних методів і прийомів навчання;
- впровадження інноваційних виробничих технологій у навчально-виробничий процес.

Останнім часом для сучасної освіти характерне застосування технологій, які сприяють:

- індивідуалізації навчання;
- діяльній активізації студентів;
- діалоговій взаємодії між викладачем і студентом.

Формування професійних навичок майбутніх фахівців забезпечують викладачі навчальних дисциплін професійного спрямування, які працюють над розвитком творчого працівника, що є не лише носієм певної суми знань, а й здатний вирішувати виробничі завдання на достатньому науково-технічному рівні [2, с. 123].

В своїй діяльності викладачі коледжу віддають перевагу модульній, проблемній, імітаційній технологіям навчання, тобто має місце проблемно-модульний підхід до навчання. Проблемне навчання передбачає послідовні і цілеспрямовані пізнавальні завдання, які студенти розв'язують під керівництвом викладача і активно засвоюють нові знання. Використання теоретичних та експериментальних завдань саме по собі ще не робить навчання проблемним. Все залежить від того, наскільки викладачеві вдається надати цим завданням проблемного характеру і поєднувати проблемний підхід з іншими методичними. Завдання стає пізнавальною проблемою, якщо воно потребує роздумів над проблемою, викликає в студентів інтерес, спирається на попередній досвід. Процес аналізу проблемної ситуації і постановка проблеми передбачає насамперед усвідомлення студентами суперечності, тобто бачення проблем.

На заняттях використовуються наступні проблемно-пошукові методи: 1. демонстраційне вирішення проблеми викладачем: *показовий проблемний виклад, *демонстраційний експеримент; 2. самостійна проблемно-пошукова діяльність студентів: *студентське дослідження, *навчальний експеримент вирішення практичних і теоретичних проблем; 3. колективна проблемно-пошукова діяльність студентів: *навчальний диспут, *дискусія, *колективне дослідження; 4. спільна проблемно-пошукова діяльність викладача і студентів: *дискусія — це форма колективного обговорення, мета якої виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблеми. Під час такого обговорення виявляються різні позиції, а емоційно-інтелектуальний поштовх пробуджує бажання активно мислити; *продуктивний діалог; *евристична бесіда — це діалогічний метод творчої взаємодії викладача та студентів, що базується на

розв'язанні проблемної задачі за допомогою основних та навідних запитань пошукового характеру для активізації студентів самостійного пошуку істини; *ділова гра — це метод пошуку рішень в умовній проблемній ситуації. Елементи ділової гри: розподіл за ролями, змагання, особливі правила тощо. Ділова гра застосовується як метод активного навчання її учасників з метою вироблення у них навичок прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, а також як засіб тестування здібностей [3, с. 27].

Основна відмінність проблемного заняття від традиційного полягає в змісті і характері організації викладачем пізнавальної діяльності студентів, яка передбачає особливу взаємодію навчальних проблем, проблемних завдань і запитань. Викладач може обирати один з багатьох імовірних варіантів проблемного навчання до особливостей власної педагогічної діяльності, індивідуальних можливостей студентів, рівня розвитку колективу, групи. Викладачі циклової комісії готельно-ресторанного бізнесу та харчових технологій застосовують різні методи і прийоми дослідницького навчання під час проведення занять різних видів та на різних його етапах. Так як викладачі працюють за модульною системою навчання, то особливого значення набуває метод усного викладу навчального матеріалу. З метою кращого сприйняття, усвідомлення та засвоєння навчального матеріалу важливим засобом посилення розумової активності студентів є вмiла постановка проблеми, створення проблемної ситуації, в якій загострюється суперечність між наявними в студентів знаннями, способами дії та новими завданнями, для розв'язання яких набутого досвіду недостатньо. Шляхи вирішення поставленої проблеми розкриває викладач. Такий метод вивчення нового матеріалу сприяє активізації розумової діяльності студентів, спонукає до розвитку творчого мислення. У методичному арсеналі викладачів професійної підготовки чiльне місце посiдають iмiтацiйнi технологiї навчання. Аналіз і вирішення конкретних виробничих ситуацій є одним із методів, який застосовує кожен викладач практично на кожному занятті, особливо на етапах узагальнення і систематизації та закріплення знань.

Застосування такої технології навчання дає можливість сформувати в студентів вміння використовувати набуті знання для вирішення навчально-виробничих, в тому числі нестандартних ситуацій. У змісті завдань конкретних навчально-виробничих ситуацій одночасно утворюється проблемність прикладного характеру [4, с. 29]. Будь-яка ситуація і є свого роду проблема, яка завжди потребує шляхів вирішення. В даному випадку проблема носить практичний характер, а шлях її розв'язання — теоретичний. Тобто, студент, оперуючи певними теоретичними знаннями, визначає варіанти вирішення проблем.

Вирішення цього завдання є комплексом для реалізації таких завдань заняття, як розвиток логічного мислення, активізація розумової й пізнавальної діяльності студентів, формування у них потреби в навчанні, оскільки демонструється можливість застосування набутих знань, що, в свою чергу, сприяє розвитку інтересу до обраної професії. Сучасний рівень науки і

техніки потребує формування і виховання творчо мислячих кваліфікованих спеціалістів. Сьогоднішньому студенту недостатньо лише поглинання «готової» інформації. Необхідно навчити його самостійно шукати способи розв'язання проблем, пов'язаних з реальними ситуаціями у житті, з майбутньою діяльністю. Важливу роль тут відіграють ділові ігри, які практикуються, як правило, при проведенні практичних занять.

Ділова гра — метод активного соціального навчання, належить до тренінгів. Особливість цього методу полягає в імпровізованому розігруванні учасниками гри різних ролей у заданій проблемній ситуації.

Ділова гра — це своєрідна система відтворення управлінських процесів, які мали місце в минулому або можливі в майбутньому, в результаті якої встановлюється зв'язок і закономірність взаємодії існуючих методів пошуку рішень на результати виробництва в даний час і на перспективу. Вибір такої технології навчання не випадковий, адже забезпечує навчання студентів в діяльності, сприяє організації колективної діяльності мислення та використання групи як засобу розвитку індивідуальності, розвиває в них уміння спілкуватися, мислити, здатність до практичної дії [4, с. 123].

Література

1. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти України від 02.06.1993 р. № 161. — К., 1993. — С. 29.
2. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 27 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта України. — 2002. — № 33 (23 квіт.). — С. 4—6.
3. Решетовська Л.М. Сучасні технології виробничого навчання в ПТНЗ: [Методичний посібник] / Л.М. Решетовська. — Львів: СПОЛОМ, 2008. — 148 с
4. Сергеева Л.М. Практикум педагогічної майстерності : Навчальний посібник / [Сергеева Л.М., Молчанова А.О., Пащенко О.В. та ін.]; за ред. В.В. Олійника— К.: ТОВ «Етіс Плюс», 2008. — 184 с.

Д.Д. Озерний,

член Міжнародної асоціації технологів, Міжнародної спільноти лінгвістики англійської мови, Президентський стипендіат, сертифікований викладач англійської мови — Cambridge ESOL-TKT M1/2, автор посібників з вивчення англійської мови «Хімія англійською», «Британська та Американська література»

О.А. Серостанова,

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист КЗ «Спеціалізована школа з поглибленим вивченням англійської мови I ступеня — Колегіум №16» Кам'янської міської ради, Україна, сертифікований викладач англійської мови — Cambridge ESOL-TKT M1/2, автор посібників з вивчення англійської мови «Красномовство» та «Readings from Science»

КОРЕЛЯЦІЯ ОСВІТНІХ КОНЦЕПЦІЙ ІНТЕГРАЦІЇ НАУК ПРИРОДНИЧОГО ТА ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД (НА ПРИКЛАДІ ІНТЕГРАЦІЇ ХІМІЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ)

В умовах Нової української школи дедалі більшої ваги набуває інтегративний підхід як невід'ємна складова ефективного впровадження компетентнісної парадигми навчання. У листі МОН України від 09.08.2017 р. № 1/9-436 «Щодо методичних рекомендацій про викладання начальних предметів у 2017/2018 н.р.», інтеграція, у т.ч. у вигляді наскрізних змістових ліній, є обов'язковим елементом начального процесу в рамках будь-якого предмету.

Зарубіжний досвід спрямовує увагу на CLIL (Content and Language Integrated Learning) — це методологія інтегрованого викладання предмету та іноземної мови. Підхід засновується одночасно на двох фокусах: навчальній дисципліні та іноземній мові, що уможливорює їхнє одночасне викладання і вивчення. Як результат, студенти покращують знання з предмету та мовні й мовленнєві навички.

У 2016 році, нами було висловлено гіпотезу, що саме інтегроване навчання сприятиме розвитку в учнів життєво необхідних для ефективної соціалізації та подальшої самореалізації аналітико-синтетичних навичок (чи, більш узагальнено, навичок критичного мислення). З цією метою було укладено НМК «Хімія англійською», який підтвердив свою ефективність після проведених етапів дослідження (констатувального, розвивального та контрольного). Маємо звернути увагу на характерні риси НМК: оглядовий характер матеріалу (англійською мовою був поданий розрахунковий матеріал, який вже був вивчений протягом курсу хімії, а також було подано деякий новий текстовий матеріал, що має на меті ознайомити учнів із біохімією, фізичною хімією, аналітичною хімією та хімічно технологією, звертаючи увагу на використання зазначених наук у житті суспільства), завдання типу «Знайдіть в Інтернеті...» (прохання за допомогою інтернету знайти певні властивості речовин, компілюючи інформацію з декількох ресурсів, таким чином, проглядаючи різні джерела інформації та розвиваючи навички аналізу), завдання типу «У групах, передивіться наступні відео ... та створіть презентацію у середовищі Power Point» (проектна робота, що стимулює учнів до кооперативних видів роботи, а також зумовлює додаткову інтеграцію з

інформатикою: варіативність видів середовищ для роботи: MS Power Point, MovieMaker та ін. відповідно до навчальної програми «Інформатика») та загалом відтворення процесу навчання хімії англійською мовою.

Після успішної реалізації програми «Хімія англійською», можемо стверджувати про підтвердження гіпотези та важливу роль інтегративних процесів у навчанні хімії, та ефективність інтеграції хімії з англійською мовою (як гуманітарної науки із природничою). Подальше дослідження окресленої проблеми вважаємо перспективним.

UDC 372.881.111.1+37(026.8+015.31)

Daniil D. Ozernyi,

ELT methodologist, qualified TKT ESOL, author of textbooks, member of International Society for the Linguistics of English, member of International Association of Engineers

Olha A. Sierostanova,

ELT methodologist, qualified TKT ESOL, author of textbooks, member of Association for Middle Level Education, member of International Association of Teachers of English as a Foreign Language

FLIPPING THE CLASSROOM IN CLIL ELT ENVIRONMENT: CORRELATION OF TECHNOLOGIES OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT (CASE OF NATURAL SCIENCES)

Renewing the educational concepts in 21st century does demand finding a solution of an important issue – how to shape the knowledge of humanity into individual tool of every person. Modern youth need to be able to assess life situations critically, compare alternatives to find the best solution, and take adequate decisions. Under the circumstances of the educational system renewal in Ukraine, the problem of teaching the students to manage information both analyzing and synthesizing it (a.k.a. thinking critically) appears to be the chief problem. Indeed, nowadays in Ukraine new approaches to organization of the process of studying are being implemented.

Scientifically proven is the impossibility of obtaining education if studying in situ of one science, being isolated from others. Integration, meaning intertwining different sciences in the process of studying to understand the concepts from different perspectives, is essential in modern classroom. Integration has a great influence on the understanding of study material and developing of students' ability to think critically.

The research is based on the studies of following scientists: concerning concept of integration from the pedagogical side (O. Alekseenko, Yu. Babansky, S. Honcharenko, M. Vashulenko, I. Kozlovska, V. Maksymov, V. Tymenko, S. Yakymenko), concerning the same problem from the psychological side (Y. Subostky, Y. Pomytkin, V. Smyrnov), concerning the concept of analytical and synthetical skills (O. Antonchuk, O. Hinkevych). In the research, the sources of Library of Congress, State Library of Canada, State Library of Ukraine were extensively used.

Now let us consider a notion of flipped classroom (FC). A flipped classroom is an instructional strategy and a type of blended learning that reverses the traditional

learning environment by delivering instructional content, often online, outside of the classroom. It moves activities, including those that may have traditionally been considered homework, into the classroom. In a flipped classroom, students watch online lectures, collaborate in online discussions, or carry out research at home and engage in concepts in the classroom with the guidance of a mentor.

One of characteristics of CLIL technology is CBL. Let us consider the combination of CLIL CBL and FC. Challenge-based learning (CBL) is an initiative introduced by Apple for use in higher education. It is a structured model of the course that has a basis in inductive methodological strategies. Instead of presenting students with a problem to solve, the CBL offers general concepts from which students get the challenges they will have to address. In addition, the CBL encourages the use of web and mobile technologies, such as tools and collaborative wikis, which are available to students but are not often used in courses. This model is often interdisciplinary in its approach, and encourages projects that involve the community at large. The combination of allowing students to choose their challenge and linking these challenges to community interaction increases students' investment in a productive outcome. It encourages students to take advantage of the technology they use in their daily lives to solve real-world problems. Its essence is collaborative and requires students to work with other students, their teachers and experts in their communities around the world to develop a deeper understanding of the subjects they are studying. To assume and solve the challenges, to act, to share their experience, is an important part of its didactic essence, all taking advantage of the ubiquitous possibilities of the technologies in a flipped classroom environment.

However, it is possible to find examples of integration various CLIL technologies with FC. For instance, physics' curricula of Italian Scientific High Schools in the last years have been enhanced by the introduction of Quantum Mechanics and Content and Language Integrated Learning (CLIL). Education monitoring reveals that last year's students are experiencing many issues in learning in their second language (L2) and advanced and counter-intuitive contents. Experiment was aimed at understanding and then overcoming those problems using educational methodologies based on social aspects. Thanks to the Internet, a communicative style could be exploited where teachers could keep teaching, playing the role of semiotic mediators. Multimedia and simulations broadly available in MOOCS suggested a flipped classroom approach coping with the project of CLIL lessons. In researchers' experience, two classrooms of students were selected, starting from very similar performances and skills. The first one was taught with traditional lectures and tests; the second one, instead, attended to experimental lessons. Students could share their ideas and learning supports through a Facebook group, a blog, virtual classrooms and a website. Nevertheless, at the end of the experience an eTwinning exchange was planned, to spread the experiment towards foreign schools. The outcomes of the tests performed on the students were analyzed and unexpected results were drawn. An extension to larger numbers of students, the introduction of different methodologies and the research about different topics in Physics could potentially develop this research. The described experience was of E. R. Caianiello from Physics Department of University of Salerno.

Coming up to the conclusion, it is evident that FC in CLIL environment is effective, however, puts a great pressure on students.

Further reading:

1. “Flipping 2.0: Practical Strategies for Flipping Your Class” by Jason Bretzmann (Bretzmann Group, 2013)
2. “Flipped-Learning Toolkit: Let’s Talk Tech” by Jon Bergman (with Aaron Sams)
3. “Is the Flipped Classroom relevant to ELT” by Russel Stannard (EFL Magazine)

В.В. Паршукова,

старший учитель Киселівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» Чернігівської районної ради Чернігівської області

ТЕХНОЛОГІЯ РІВНЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗА ІНТЕРЕСАМИ ДІТЕЙ

Анотація. У статті розкрито сутність диференціації та рівневої диференціації, а також її вплив на результати навчально-виховного процесу. Охарактеризовано основні форми диференційованого навчання за інтересами дітей у сучасній школі, визначено переваги та недоліки диференціації за інтересами дітей.

Ключові слова: диференціація, диференційоване навчання, рівнева диференціація, форми навчання, індивідуальний підхід у навчанні.

Постановка проблеми. В умовах становлення нової педагогічної парадигми формування світогляду учнів неможливе без ознайомлення зі специфікою загальнонаукових методів пізнання. Навчально-виховний процес, який враховує інтереси та особливості учнів, прийнято називати диференційованим. Реалізація такого навчання дає змогу вчителю оперативно врахувати готовність дитини до вивчення нового матеріалу, забезпечити для кожного учня оптимальний характер пізнавальної діяльності на всіх етапах навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі технології диференційованого навчання у вітчизняній педагогічній науці кінця ХХ — початку ХХІ ст. присвячено велику кількість наукових досліджень, у яких вивчаються його різні аспекти. Зокрема це праці таких вчених, як Г. Авчіннікова, О. Барановська, Л. Березівська, Н. Бібік, Л. Бондар, О. Королук, О. Корсакова, С. Логачевська, Н. Ничкало, Ю. Олексін, І. Осадчий, М. Піддячий, О. Савченко, П. Сікорський, С. Трубачева, Н. Шиян, О. Ярошенко та ін. Питання диференціації за інтересами також привертають увагу багатьох закордонних учених, а саме, Ю. Бабанського, І. Бутузова, Г. Дорофєєва, Н. Менчинської, І. Осмоловської, Є. Рабунського, Г. Селевка, І. Сотової, О. Парфенової, І. Чередова, Н. Шахмаєва, Г. Щукіної, І. Якиманської, Г. Бунтовської, Н. Огурцова, Х. Лійметс, І. Унт та ін.

Викладення основного матеріалу. Для розкриття сутності технології диференційованого навчання спочатку визначимо поняття «диференціація».

Термін «диференціація» походить від латинського *differentia*, що означає різницю, відмінність. Отже, поняття «диференціація» можна визначити як розділення, поділ, розшарування цілого на різні частини, форми, ступені [3].

Уперше поняття, що розглядається, було введено до наукового обігу англійським філософом Г. Спенсером наприкінці XIX ст., після чого воно багатократно використовувалося вченими різних наукових шкіл та напрямлень [3].

Існують різні аспекти щодо дослідження диференціації як наукової категорії: біологічний, філософський, соціологічний, психологічний. Відтак, сучасна соціологія розглядає диференціацію як процес, що веде до виникнення різних видів діяльності, ролей і груп. У психологічному аспекті диференціація — це різниця між індивідуально-психологічними особливостями особистостей та їх груп [3].

Виходячи з визначення цього поняття в енциклопедіях та словниках, можна зробити висновки, що диференціація — це, по-перше, наявність відмінностей окремих груп цілого, і, по-друге, процес розділення цілого на типологічні групи за певною ознакою.

Незважаючи на достатню кількість літератури та багаторічний досвід дослідної та практичної роботи вітчизняних та закордонних вчених із проблеми диференціації освіти, не можна не відзначити відсутність єдності у тлумаченні термінів «диференціація навчання», «рівнева диференціація», «профільна диференціація» і співвіднесення їх один з одним.

Диференціація навчання здійснюється в різних організаційних формах за допомогою різних навчальних засобів і на різних рівнях. Дослідники, які присвятили свої праці диференціації навчання в школі (Т. Дейніченко, С. Логачевська, Г. Селевко, І. Унт), виокремлюють два її види: зовнішня (профільна) та внутрішня (рівнева) диференціація. Рівнева диференціація ґрунтується на плануванні результатів навчання: виділення рівня обов'язкової підготовки і формуванні на цій основі підвищених рівнів оволодіння матеріалом. Узгоджуючись із ними і враховуючи свої здібності, інтереси та потреби, учень одержує право і можливість вибирати обсяг, глибину засвоєння навчального матеріалу, варіювати своє навантаження [2]. Тобто рівнева диференціація акцентується на тому, що, навчаючись в одному класі, за однією програмою і підручником, школярі як правило засвоюють матеріал на різних рівнях. Вирішальним при цьому є рівень обов'язкової підготовки дитини. Його досягнення свідчить про виконання учнем мінімально необхідних вимог до засвоєння змісту.

Рівнева і профільна диференціація взаємодоповнюють одна одну на всіх етапах шкільної освіти, проте в різному співвідношенні. В основній школі провідним напрямом диференціації є рівнева, хоча вона не втрачає значення й у старших класах.

Диференціація навчального матеріалу в школі за різними цілями та критеріями активізує розумовий розвиток особистості учня, спонукає до пошуку шляхів вирішення завдань різної складності. Застосування технологій рівневої диференціації на основі врахування когнітивних показників чи якостей учнів,

створює можливість для об'єднання їх в групи одновікового складу за ознаками схожості психофізіологічних і індивідуально-особистісних особливостей, які проявляються під час оволодіння навчального змісту, рівень якого залежить від темпів засвоєння, рівня мотивації, навчальних здібностей, набутих компетентностей школяра та ін.

У теорії й на практиці в наш час активно ведеться пошук шляхів виходу школи на новий якісний рівень. Основна ідея сучасної школи — ідея розвитку учня. Механізм, що дозволяє перетворити школу в фактор розвитку особистості кожного учня, може бути створений тільки на основі її демократизації і гуманізації.

Гуманізація освіти передбачає поворот школи до дитини, повагу до її особистості, запитів та інтересів, створення, в першу чергу, максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку здібностей учнів, повноцінності їх життя, їх самовизначення.

Диференціація освіти виступає як визначальний фактор і найважливіша умова його демократизації та гуманізації. Диференціація створює умови для індивідуалізації навчання, найбільш повного розкриття нахилів та здібностей школярів.

Проте у педагогічній практиці не завжди вчителі повною мірою використовують можливості диференційованого навчання. Серед причин нераціонального використання рівневої диференціації вчителі називають такі:

- відсутність достатнього методичного супроводу процесу диференціації у школі (42 %);
- значні витрати часу на підготовку диференційованих завдань для групової та індивідуальної роботи (38 %);
- відсутність чіткого поділу навчального матеріалу для організації різнорівневого навчання (48 %).

Диференціація передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного учня в умовах групування дітей у межах одного класу за певною ознакою: рівень засвоєних предметних знань, умінь, навичок; нахили і здатність до навчання, рівень розвитку загальних розумових здібностей (научуваність); готовність до здійснення самостійної пізнавальної діяльності — наявність відповідних інтелектуальних умінь, елементів мнемічної культури (увага, пам'ять, швидкість переходу від однієї логічної операції до іншої). У навчальному процесі застосовують такі види диференціювання:

1. За здібностями. Учні розподіляють на навчальні групи за загальними або за окремими здібностями.

2. За відсутністю здібностей. Учні, що не встигають з тих чи інших предметів, групують у класи, в яких ці предмети вивчають за менш складною програмою і в меншому обсязі.

3. За майбутньою професією. Навчання дітей у школах музичних, художніх, з поглибленим вивченням іноземних мов.

4. За талантами дітей. Пошук талановитих дітей і створення умов для їх всебічного розвитку. Пошук здійснюють через проведення різноманітних конкурсів, олімпіад.

Навчальний план школи надає дитині досить широкий комплект освітніх дисциплін, що має загальнокультурне значення і забезпечує всебічний і гармонійний розвиток. Цей комплект дає дитині можливість вибору, пошуку та прояву своєї індивідуальності. Кожен предмет дозволяє виявити задатки і здібності дитини (у вигляді інтересу, схильності), тобто здійснити одну з соціально-педагогічних проб особистості. Тому цілком природно надати дитині необхідні умови для оптимального розвитку виявлених задатків і здібностей. Це реалізується за допомогою різних видів диференціації за інтересами (поглиблення, нахили, профілі, факультативи, клубна діяльність).

Диференціація дітей за інтересами має як переваги, так і можливі негативні наслідки. Їх представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Диференціація дітей за інтересами

Позитивні аспекти	Труднощі та можливі негативні наслідки
Найкращі умови для розвитку та реалізації задатків та здібностей дитини	Відсутність надійних засобів діагностики спеціальних інтересів дитини.
Задоволення інтересів дитини	Інтереси дитини часто змінюються
Посилення мотивації до навчання, самовизначення дитини	Не забезпечується всебічний розвиток особистості
Ранній розвиток природних здібностей, профорієнтація, спеціалізація	Відсутність наукових рекомендацій щодо віку, з якого потрібно починати диференціацію
Реалізація свободи вибору	Відсутність рекомендацій щодо ступеню включеності дитини в спеціалізовану сферу навчання
Можливість використовувати найбільш сприятливі періоди для розвитку якостей конкретної особистості	Труднощі спостереження за розвитком спеціальних якостей особистості

У навчально-виховному процесі з урахуванням диференціації за інтересами мають бути представлені всі основні напрямки гуманітарної культури, з яких дитина зможе вибрати те, що відповідає її інтересам.

Висновки. Зацікавленість суспільства у створенні оптимального режиму для виявлення і розвитку задатків всіх дітей призводить до необхідності диференціації навчання. Одне із завдань диференціації навчання в загальному плані зводиться до виявлення і максимального розвитку задатків і здібностей підростаючого покоління. Дуже важливо при цьому, що загальний рівень освіти в середній школі повинен бути однаковий.

Реалізація рівневого підходу в навчанні школярів сприяє підвищенню рівня сформованості пізнавальної компетентності, зростанню мотивації до навчання, підвищенню інтересу до знань. Працюючи з диференційованими завданнями (за параметрами міцності, складності, усвідомленості) учні проявляють активність, інтерес у виборі завдань, прагнуть до підвищення їх складності, самостійно

вибираючи рівень виконання. Елементи змагання, що присутні на уроці, активізують прояв працьовитості, організованості, що спонукає до усвідомленого засвоєння навчального матеріалу.

Використання диференціації за інтересами позитивно впливає на розвиток пізнавальної компетентності учнів: підвищення мотивації й задоволеності навчанням, зростання навченості з предмета, розвиток пізнавальної самостійності. Організація навчання у варіативних групах сприяє розвитку комунікабельності, працьовитості, організованості, розширенню умінь здійснювати вибір і нести відповідальність за результати роботи.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 375 с.
2. Дейніченко Т. І. Диференціація навчання в процесі групової форми його організації (на прикладі предметів природничо-математичного циклу) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Т. І. Дейніченко ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Х., 2006. — 21 с.
3. Кирсанов А.А. Индивидуализация учебной деятельности школьников. Казань: Тат. кн. изд-во, 1980. — 207 с.

І.В. Регуліч,

кандидат мистецтвознавства,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Сучасна система освіти характеризується суттєвими модернізаційними змінами, що передбачають пошук інноваційних технологій для розв'язання навчальних завдань. Головне з яких спрямоване на виховання творчої особистості, котра здійснюватиме професійну діяльність на високому фаховому та загальнокультурному рівнях, а також буде здатна до самостійного наукового пізнання, самоосвіти, самореалізації в сфері життєдіяльності, до встановлення критичного погляду на власний контент.

В педагогічному вимірі інноватика виражається в накопичені та видозміні ініціатив та нововведень, що приводить до трансформації, оптимізації змісту і якості освітньої системи. Тому гостро постає питання необхідності суттєвого підвищення якості професійної підготовки майбутнього фахівця, які визначають не лише, що вони повинні знати, якими навичками володіти у подальшій професійній діяльності, але й зорієнтовані на досягнення акмеологічного рівня практичної роботи, інтеграції, системності, діалогічної взаємодії їх духовно-творчого та професійного потенціалу.

Важливими факторами навчання хорового диригування є індивідуальна форма заняття в класі, самостійна робота студента, практична робота з хоровим

колективом. Вони потребують багатогранної та багатоаспектної підготовки та передбачають теоретичне та практичне засвоєння цілого комплексу знань.

В сучасних умовах інноваційного розвитку освіти диригентсько-хорова підготовка майбутніх фахівців повинна мати акмеологічне спрямування, що стимулює процес перетворення загальнолюдських цінностей в індивідуальні. Цей підхід активізує мотиваційну сферу, самосвідомість, особисті якості та здібності студента, формує комунікативну компетентність майбутнього фахівця в особистісно-професійному розвитку [1, с. 111].

Аксіологічний метод навчання створює умови для змістовного осмислення досвіду як власної практичної діяльності, так і в контексті всього соціокультурного життя зорієнтованого на ціннісне сприйняття. Аксіологічні знання сприяють формуванню загальнолюдських та професійних якостей студента, визначають його ставлення до світу, до власної майстерності, до самого себе, і таким чином активізують інноваційну діяльність майбутнього вчителя музики [3, с. 118].

В умовах динамічних трансформаційних процесів суспільного життя, бурхливого розвитку електронних технологій, застосування інтерактивних систем комунікації, підпорядкованих аудіовізуальній інформації, виникає гостра потреба у широкому впровадженні мультимедійних технологій. Завдяки їх використанню в процесі диригентсько-хорової підготовки студент має можливість всебічно ознайомитись, зрозуміти, наочно побачити та почути усі тонкощі виконуваного твору. Оскільки музично-виконавська ідея містить в собі відповідне технічне рішення, то для втілення задуму, у визначенні художньої доцільності відповідних прийомів, диригент керується безпосередньо твором: його змістом, формою, стилем.

Музичний твір є графічно зафіксованим результатом відображення тієї дійсності, яка породжує у свідомості композитора цілісний образ світу. Найбільш продуктивними для повного аналізу твору є феноменологічний метод, котрий дозволяє розглянути об'єкт у внутрішній системній цілісності (жанрово-інтонаційні витоки тематизму), та компаративний – побудований на зіставленні, порівнянні декількох явищ незалежно від їх приналежності до однієї чи різних інтонаційних практик [4, с. 115].

Для втілення ідейно-художнього задуму композитора студент повинен чітко розуміти особливості індивідуального композиторського письма, тобто відповідних композиційно-технічних прийомів, мелодико-інтонаційної сфери, засобів музичної мови, стилю школи, а також історичного розвитку музичного мистецтва відповідної епохи. Ґрунтовне вивчення всього спектру особливостей хорового твору потребує міжпредметної інтеграції різних видів мистецтва, зокрема образотворчого, архітектурного, скульптурного, хореографічного та інших. Адже осмислення ідеї цілісної моделі, притаманної певному типові культури й епохи, і втілює певний інтонаційний образ.

Використання сугестивних методів навчання хорового диригування носить психологічний та психофізіологічний характер впливу, що змінює традиційний підхід до побудови навчального процесу й передбачає створення позитивного емоційного фону занять для встановлення взаємодії між викладачем і студентом,

кращого засвоєння навчального матеріалу та розкриття внутрішнього потенціалу особистості. Застосування різних видів сугестивного впливу сприяють стимулюванню фантазії, утворенню нових художніх образів, розвитку музично-творчих здібностей, розкриттю резервних можливостей та індивідуалізації майбутнього фахівця [2, с. 123].

Повне підпорядкування усіх власних художньо-виконавських задумів музичному твору залежить від правильного вибору технічних засобів та прийомів втілення. Вдала реалізація яких через комунікаційний процес надає можливість психологічно впливати й підкоряти аудиторію власній диригентській волі. Цьому сприяє набуття мануальної техніки управління хоровим колективом як в репетиційних, так і концертних умовах, діагностика хорового звучання, завдяки якому досягається ансамблеве узгодження всіх компонентів хорової звучності та оволодіння навичками сугестивного впливу на колектив, що створює необхідний контакт диригента та хору.

Отже, результатом використання вищезгаданих інноваційних методів навчання хорового диригування в сучасних умовах розвитку освіти є: вітагенне навчання, що базується на актуалізації життєвого досвіду, швидке опрацювання студентами великої кількості навчальної інформації, уміння феноменологічно та компаративно її аналізувати, стимулювання інтересу та мотивації до процесу диригентсько-хорової підготовки, удосконалення виконавської техніки, наповненість внутрішнім змістом диригентського жесту, а відтак спонукання до інтерпретації, творчого самовираження і самореалізації в подальшій диригентській практиці.

Література

1. Козир А.В. Вступ до акмеології мистецької освіти: навчально-методичний посібник. — К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. — 263 с.
2. Міщанчук В.М. Врахування індивідуально-типологічних особливостей у підготовці майбутніх учителів музики із використанням сугестивних технологій // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: [збірник наукових праць] / за редакцією В.Д. Будака, О.М. Пехоти. — Випуск 1.43 (98): Технології педагогічної освіти. — Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2013. — С. 122–125.
3. Самохіна Н.М. Професійно-творча самореалізація майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу: монографія. — Луганськ : Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2013. — 370 с.
4. Чекан Ю.І. Інтонаційний образ світу : монографія. — К. : Логос, 2009. — 227 с.

Anna S. Tarasova,

Senior Lecturer of the Department of Intercultural Communication and Foreign Languages
of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Olena V. Shakhmatova,

Senior Lecturer of the Department of Intercultural Communication and Foreign Languages
of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

EDMODO AS AN INTERACTIVE VIRTUAL LEARNING PLATFORM FOR ENGLISH LANGUAGE LEARNING AND TEACHING

Summary. Edmodo is a learning platform that is increasingly popular among teachers and educators. It is really amazing the popularity Edmodo gained within a very short time since its introduction. Here the importance of Edmodo as a tool in your classroom has been described, and its use as a community building platform for your class has been emphasized. Edmodo's Top Tools & Features have been observed; main advantages of Edmodo in English language acquisition have been indicated.

Keywords: Edmodo, blended learning, English Language Education, tools and features.

Integrating technology to classroom learning is considered demanding [3]. Therefore, teachers should concern on the principles of applying technology in language classrooms. A number of criteria should be completed to provide students with meaningful learning environment [4, 5].

One of the recent technologies applied in language classrooms is Edmodo, a blended learning platform designed by O'Hara and Borg in 2008 and is now available at www.edmodo.com [9] and designed almost similar to Facebook but intended for educational purposes [8]. Edmodo is used by many educational institutions all over the world for its attracting features: user-friendliness [8]; free and secure online environment [8]; the top teaching and learning websites developing innovation, and creativity [9]; literacy learning and communicating facility. Therefore, there is no doubt about how Edmodo facilitates students' learning experience to take place. Edmodo is believed to be applicable in teaching writing. Some studies have proved how Edmodo works in writing classes through the adaptation of GBA (Genre Based Approach) [2]. The results of the research mostly reveal that Edmodo is able to be integrated into writing. GBA is specifically appropriate for students of English for specific purposes [6]. However, Harmer also claims that the approach is also beneficial for those who learn general English.

What is Edmodo? Edmodo is a social media platform often described as a Facebook for schools.

It is that and much more. Edmodo attracts teachers and students with a social element that resembles Facebook, but there's even greater value in the educational applications. Edmodo (designed by educators) enables exceptionally secure cloud-based collaboration. A teacher, school, or district easily can manage a system that provides the best features of the cloud while practically eliminating the anxiety that we associate with students on the internet.

Edmodo's top Tools & Features

- Teachers and students can collaborate in a secure, closed environment.
- A message board allows secure and open communication that can be monitored and controlled by the teacher
- It is easy to monitor student interaction
- Teachers can post assignments and assessments that are electronically submitted and automatically graded
- A built-in survey tool can be used to check for understanding (no clickers required)
- Teachers and other school personnel can create professional groups, subject area communities, and other networks to extend professional development.
- Teachers and students can store and share documents and files in a wide variety of formats in a cloud-based environment.
- Teachers can maintain a personal content library and share content with members.
- Students can instantly access their files 24/7 through their cloud-based 'Library'
- Folder-sharing allows teachers to share all content for particular units of study with select groups or all students
- You get cloud capabilities and convenience with airtight security
- A brilliantly simple user interface — little or no formal training required
- Edmodo is free — and free of ads
- Edmodo also offers apps for Android and iPhone devices (including iPod Touch and iPad). Edmodo: is a simple M-learning tool using to present the lesson contents, it is common to all operation systems of smartphones; it provides useful tools for students and teachers to interact online outside class anywhere, anytime [7].

Why are we using Edmodo?

- **Posting homework online** — students can receive paper copies of homework. By posting the homework online, students cannot lose it and once they have uploaded it, they can forget about it until it's time to review the work in class. The students can also ask questions about their homework, which I can respond quickly and easily.
- **Allowing students to return homework online** — Edmodo also allows students to 'Turn In' their homework, by uploading it to the site. This is an incredibly useful feature as it keeps a checklist of those who have / haven't submitted their work yet. It's also possible to grade the students' work and add comments via the site, so the students can also receive a response online.
- **Posting spellings / other useful info** — weekly spelling tests can be put online too. The students could then copy and paste these into sites like Spelling City to help them to learn the words.
- **Sharing useful websites** — share relevant websites with Edmodo, concerning the topics that we are learning in class. The students can then use these at home to support their work, or simply to explore if they're interested.

- **Sending reminders about dates / class events** — By using Edmodo, we can show information that is only relevant to our students.

What are the potential problems?

- **Students not remembering to check the site** — The use of the site is only successful if the students actually remember to visit, to read the information that is posted, and to interact with it. There are lots of students using it at the moment, but we are sure that the novelty will wear off in time. We need to ensure that Edmodo becomes embedded in our class work too, so that the class get regular reminders that it is there, and become increasingly comfortable / confident in using the different features. We could also use the grading / comments options as a shared assessment tool during lesson plenaries.

- **Forgotten passwords** encouraged students to set similar usernames / passwords and even give them discrete cards on which to record these details (with strict instructions to keep these safe and secret). The creator of Edmodo also responds very quickly to the help request and points out where teachers can reset passwords for their students, if required.

- **Increased workload** — It's obvious that a huge proportion of free time now can be spent in front of a computer screen anyway. Edmodo may be another site that we check regularly, it will take up lots of time. It's necessary to limit the time that is spent on the site, so that it doesn't become another timesink.

- **Types of homework given** — Sometimes, paper homework might be a photocopied worksheet from a photocopiable book or from a website. Distributing of these worksheets over the Internet isn't allowed, so the students need to be a little more creative with the homework that is given, relying less upon pre-printed materials.

- **Differentiation** — different homework to different groups of students is often given, depending on their ability. This will need to be addressed carefully with Edmodo, and teachers need to make sure that they make it clear which groups are to complete which activities.

- **Copyright** — A lot of students have discovered how to post images and multimedia files. It's therefore important respect copyright. Regular reminders might be useful.

The demands of today have made ICT fundamental in our modern academic and professional world. If we wish to train our learners how to be global citizens and successfully contribute to the development of our society, it is vital to train them accordingly.

Using Edmodo as a classroom tool has many benefits because it provides highly motivated activities for learners. Computer-based activities can provide stimulus to undertake tasks that students may otherwise avoid or be indifferent about. They also link to other learning and to real-world situations and experiences that reflect situations such as cultural diversity. They increase opportunities for student interaction and decision making enhancing an interaction process, which has the potential to cater for individual learning styles. They provide access to resources and increase the need for learners to develop critical thinking and effective information processing skill.

References

1. Purnawarman, Susilawati, and Sundayana The use of Edmodo in teaching writing in a blended learning setting [Electronic resource]. — Access mode: https://www.researchgate.net/publication/292386838_The_use_of_Edmodo_in_teaching_writing_in_a_blended_learning_setting
2. Abadi B.B.S., Ahmadi S.D., Mehrdad A.G. The effect of Edmodo on EFL learners' writing performance. // International Journal of Educational Investigations. — Number 2, 2015. — pp. 88–97.
3. Erben, T., Ban, R., & Castañeda, M. Teaching English language learners through technology. — Oxon: Routledge, 2009. — pp. 134–135.
4. Bersin, J. (2004). The blended learning book. — San Fransisco: Pfeiffer Publishing, 2004. — 321 p.
5. Bonk, C. J., & Graham, C. R. (Eds.). Handbook of blended learning: global perspectives, local designs (an imprint). - San Francisco: Pfeiffer Publishing, 2005. — pp. 19–25
6. Harmer, J. The practice of English language teaching. — United Kingdom: Pearson Education Limited, 2007. — 384 p
7. Hourdequin, P. Edmodo: A Simple Tool for Blended Learning. The Language Teacher [Electronic resource]. — Access mode: <http://jalt-publications.org/tlt/departments/tlt-wired/articles/3547-edmodo-simple-toolblended-learning>
8. Kongchan, C. . How Edmodo and google docs can change traditional classrooms. [Electronic resource]. — Access mode: www.iafor.org
9. Kongchan, C. How a non-digital-native teacher makes use of Edmodo. [Electronic resource]. — Access mode: www.conference.pixel-online.net/
10. <http://www.teachingideas.co.uk/the-internet/enhance-communication-with-edmodo>

А.І. Шевченко,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

О.А. Павлюх,

старший викладач кафедри фінансового права
Навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Пріоритетним завданням держави та її стратегічним напрямом розвитку є визначення концептуальних положень стосовно перспектив розвитку системи вищої освіти загалом та юридичної, зокрема, яка виражена у підготовці висококваліфікованих кадрів.

Юридична освіта як необхідний компонент соціального прогресу має особливе значення для формування правової культури українського суспільства. Під впливом розвитку та становлення юридичної освіти відбувається впровадження сучасних правових ідей і гуманістичних цінностей, а сама суспільна свідомість в Україні рухається в бік втілення в життя ідей правової держави, законності та правопорядку. Але, найважливішим з усього є те, що юридична освіта сприяє формуванню «соціального прошарку» юристів, які оволоділи необхідними знаннями й здатні до підготовки та реалізації реформ у політико-правовій системі нашої держави.

Серед суттєвих елементів юридичної освіти необхідно виділити правову освіту та виховання, які є визначальними у процесі, сутність якого полягає в спрямованості суб'єктів до визначених суспільством цілей, що відповідають духовним, моральним та інтелектуальним потребам особистості.

Варто наголосити, що проблемами психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів цікавилися: О. Бандурка, П. Біленчук, І. Бризгалов, І. Вітвицька, В. Горшиньов, В. Комаров, О. Скакун, С. Сливка, О. Денищик, Г. Яворська та інші українські вчені-правники та педагоги [1]. Їхні наукові дослідження узагальнили те, що головним завданням психолого-педагогічних навчальних дисциплін у підготовці майбутніх фахівців з права є формування високого рівня психологічної та педагогічної культури юриста.

Важливість та першочерговість вище вказаних завдань щодо реформування освіти в цілому та юридичної освіти зокрема, додатково підтверджується розробкою та ухваленням відповідних законодавчих актів та ряду документів.

Так, законодавство про вищу юридичну освіту базується на Конституції України та регулюється законами України «Про освіту» [2], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3], «Про вищу освіту» [4], міжнародними договорами про наукову та освітню співпрацю та іншими нормативно-правовими актами. Одночасно з правовим регулюванням в процесі підготовки юристів застосовуються документи у змісті яких йде мова про інноваційні методики викладання та навчання, які підготовлені громадськими експертами, представниками громадських організацій та запропоновані Міністерству освіти та науки України у вигляді навчально-методичного забезпечення.

Проте, на сьогоднішній день залишається низка невирішених питань з цієї проблематики. Попри всю вагомість та значимість ролі юриста в сучасному суспільстві, в Україні до цього часу фактично відсутня чітка лінія державної політики в сфері реформування вищої юридичної освіти і приведення її у відповідність до вимог сучасності та положень Болонської декларації.

Нажаль, є очевидним, що теперішні реформи в галузі вищої юридичної освіти, які відбулися в нашій країні здебільшого спрямовані переважно на приведення зовнішньої форми юридичної освіти до європейських стандартів та вимог. Що ж до внутрішнього змісту вищої юридичної освіти, то він залишається майже незмінним через те, що реформи в цьому напрямку відбуваються дуже повільно.

Отже, в той час, як більшість країн світу, які займають провідне становище у підготовці фахівців у системі вищої юридичної освіти вже давно перейшли до інноваційної моделі підготовки, освітній процес України залишається в середині незмінним, а по суті — пострадянським.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми та докорінної зміни сутності вищої юридичної освіти в Україні має бути послідовне цілеспрямоване впровадження інноваційної моделі освіти в цілому і юридичної освіти зокрема. Така, вище згадана, ідея має лягти в основу нової концепції розвитку юридичної освіти на найближчі роки. Її логічним продовженням має бути перегляд та вдосконалення системи ціннісних орієнтирів суспільства, які, зазвичай, наповнюють юридичну освіту, науку і практику.

Науковці та практики, розробляючи основні напрями реформи сучасної освітньої системи у сфері юридичної освіти, зобов'язані передбачити включення нових підходів до праворозуміння у зміст сучасної вищої освіти. Всього цього можливо досягти шляхом використання принципово нових методів, а саме — філософської інтеграції знань про державу і право, специфіку правового регулювання суспільних відносин, соціальної спрямованості права, забезпечення висвітлення права із світоглядних позицій.

Тому, підсумовуючи усе вище викладене, можна виділити декілька основних шляхів вирішення сучасних проблем реформування юридичної освіти: перш за все, це цілковита відмова від радянської системи освіти та узгодження системи вищої юридичної освіти України з європейськими та світовими стандартами. Перегляд Державних стандартів вищої юридичної освіти дасть змогу розробити критерії щодо спроможності вищих навчальних закладів здійснювати підготовку висококваліфікованих та надзвичайно затребуваних для регулювання сучасних суспільних відносин юридичних кадрів та шляхом проведення відповідних організаційних заходів, пов'язаних з реалізацією змісту освіти через кадрове та навчально-методичне забезпечення, матеріально-технічну базу, систему доступу та діагностику знань сформує новий зміст вищої юридичної освіти. Також, варто наголосити, що прийняття нових Державних стандартів вищої юридичної освіти могло б забезпечити належні умови та відповідність надання якісних освітніх послуг відносно до основних вимог цих стандартів. Наступним кроком продовження реформ є зміна поглядів на зміст юридичної освіти та вироблення на рівні держави концепції щодо підготовки юристів в Україні, яка б знайшла своє відображення у результаті впровадження Єдиної державної концепції розвитку вищої юридичної освіти України на найближчі роки шляхом застосування заходів щодо реалізації інноваційних моделей освіти та навчання.

Таким чином, лише завдяки повній реалізації вказаних вище шляхів подолання проблеми у реформуванні вищої юридичної освіти можна, в певній мірі, підвищити рівень підготовки вищими навчальними закладами спеціалістів даної кваліфікації для їх успішного працевлаштування у майбутньому та регулювання ними на належному професійному рівні різноманітних сфер життєдіяльності суспільства та держави.

Література

1. Денищик О.І. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів / О.І. Денищик // Педагогічний дискурс: Зб. Наукових праць // Хмельницький, 2008.
2. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
4. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Куляба Марія: Сучасні проблеми юридичної освіти в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://pmg.ua/thoughts/9793-suchasni-problemy-yurydychnoi-osvity-v-ukraini>.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Н.В. Волик,

старший викладач вищої категорії
Балаклійської дитячої музичної школи

КОМПЛЕКСНА РОБОТА ВИКЛАДАЧА З ФАХУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ І ЗМІЦНЕННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ПРЕДМЕТА ФОРТЕПІАНО В ДМШ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності комплексного підходу викладача з фаху до виховання учня-піаніста у дитячих музичних школах та школах естетичного виховання.

Ключові слова: додаткова освіта, фортепіано, комплексна робота викладача, інтерес учнів до досліджуваного предмета.

Постановка проблеми. Основна проблема, порушена в статті — це проблема розвитку і зміцнення інтересу учнів до предмета фортепіано у дитячих музичних школах [ДМШ] та школах естетичного виховання [ШЕВ].

Стан дослідження. Автор статті пропонує до уваги викладачів ДМШ та ШЕВ деякі прийоми та методи виховання дітей у рішенні досліджуваної проблеми з свого особистого досвіду.

Виклад основного матеріалу. Навчання гри на фортепіано належить до додаткової освіти. Безперечно на першому місці в учнів та їхніх батьків у наш час є загальноосвітня школа. Проте, якщо звернутися до історії навчання гри на фортепіано, то ми побачимо, що в XIX столітті це був один з обов'язкових предметів в освіті дітей та юнацтва. Що відбувається наразі з музичною освітою? Загальновідомий факт, що діти дуже завантажені в загальноосвітніх школах. Багато хто присвячує свій вільний час спорту, танцям, займається в різних гуртках, відвідує факультативи. У музичні школи приходять вчитися вже менша кількість дітей, ніж раніше. І від нас, учителів, залежить, чи зможе дитина пройти весь шлях початкової музичної освіти, отримати всі необхідні знання і навички, стати по-справжньому духовно розвиненою особистістю.

Для того, щоб наші учні не тільки любили свій предмет, але і приділяли достатню увагу домашнім заняттям, необхідні потужні стимули, що зможуть змусити дитину організувати свої вольові якості і правильно організувати свій вільний час для занять на фортепіано. І в цьому їм повинні допомогти не тільки вчителі, але й в першу чергу батьки. Тому я рекомендую викладачам налагодити постійний зв'язок з батьками : тримати їх у курсі всіх успіхів або невдач дитини, запрошувати батьків на заняття з фаху фортепіано, постійно проводити спільні

вечори з концертом учнів класу, їздити на конкурси, вистави та концерти разом з батьками, вести бесіди про неоціненність занять у музичній школі для розвитку пам'яті, мислення, уваги, координації, моторики, для фізичного, морального й емоційного розвитку їхніх дітей, про необхідність постійного контролю за домашньою підготовкою до уроків з фаху, про те, як допомогти дитині правильно розставити пріоритети при складанні режиму дня.

Перш ніж вимагати від учня організованості, зосередженості, мобілізації всіх психічних і фізичних сил, викладачеві необхідно почати з себе, адже учень часто, не усвідомлюючи цього, копіює свого вчителя. Тому до кожного уроку викладач завжди повинен бути готовий у всіх відношеннях. У навчальному процесі важливо все: і те, як учитель володіє знанням свого предмета, і те, наскільки цікаво він може викласти матеріал, і мова, міміка, жести, інтонація, і вміння вимагати від учня активної роботи як на уроці, так і в підготовці домашніх завдань. Щоб зацікавити дитину заняттями на фортепіано, необхідно з перших кроків навчання виявити винахідливість і використовувати якомога більше ігрових моментів. Це може бути казка «Про короля - скрипкового ключа та його доньок-ноток», в якій дитина буде виконувати одну з головних ролей, це і робота з нотними картками, і хвилинки-розминки, гра найпростіших мелодій на дотик тощо. При цьому важливо завжди підтримувати діалог між учнем і вчителем, розвивати творчу ініціативу своїх вихованців.

З часом, коли дитина дорослішає і в процесі занять накопичує певні навички та досвід, ігрові моменти на уроках поступаються місцем інтенсивній розумовій та фізичній праці. І тут викладач повинен створювати певні мотивації до навчання для того, щоб виховати в юних музикантах:

- вміння думати;
- вміння слухати;
- вміння розуміти;
- вміння бачити нотний текст.

Однією з важливих складових навчального процесу також є організація самостійної роботи учнів. Виховання самостійності має стати постійною турботою педагога, починаючи з першого уроку і аж до випускного іспиту. Творчості не можна навчити, але можна навчити творчо працювати. Для цього ми прагнемо виховати в учнях характер, волю, наполегливість у засвоєнні знань, любов до праці. Щоб навчити учня творчо підходити до занять, педагог повинен прагнути не подавати все у відкритому вигляді, а завжди давати «їжу» для роздумів у домашній роботі. Час є найціннішим ресурсом не тільки для вчителя, але і для учня в досягненні потрібного результату. Методи навчання, стимулюючі ініціативу та самостійність учнів (пошукай, подумай, спробуй...), і методи «авторитарної» педагогіки (запам'ятай те, зроби так...) повинні бути збалансовані в роботі вчителя.

Завдання вчителя полягає в комплексному підході до музичного виховання дітей. Окрім роботи на уроці в своїй практиці я використовую різні види позакласної роботи.

1. Насамперед, це участь у різного роду концертах і конкурсах. Необхідно домогтися того, щоб дитина не боялася естради, а навпаки, прагнула якомога більше виступати, щоб ці виступи давали їй естетичну насолоду.

Л. Л. Бочкарьов виділяв 3 типи потреби в структурі придатності до музично-виконавської діяльності:

- 1). Потреба у виконавському процесі (експресивна мотивація).
- 2). Потреба у спілкуванні зі слухачами (комунікативна мотивація).
- 3). Потреба в активному впливі на слухачів (сугестивна мотивація).

Чим більше дитина виступає на сцені, тим більше її виконавський досвід, її вміння сконцентруватися, подолати страх. Чим ширше життєвий і творчий світогляд музиканта, чим більше у нього професійних знань, тим яскравіше і глибше він здатний витлумачити твір, йому легше направити своє хвилювання в русло вирішення творчих завдань. І якщо спочатку діти на моє питання: «А ти не хочеш взяти участь у такому-то концерті або конкурсі?» відповідали мені: «Я не знаю», то після кількох таких виступів відповідь була зовсім іншою: «Звичайно, хочу!»

2. Наступний вид позакласної роботи з учнями — це проведення різних вечорів відпочинку разом із батьками. Це можуть бути й Новорічні «Вогники», й вечори музики та поезії, КВК, свята на різну тематику. Такі вечори я проводжу в два етапи: 1) Вступне слово для батьків та концерт учнів класу. 2) Святковий вечір із різними іграми або виставами і обов'язковим чаюванням, на яке з нетерпінням чекають усі діти.

Специфіка роботи викладача з фаху у ДМШ та ШЕВ полягає в тому, що уроки проходять в індивідуальному порядку, тобто відсутня важлива роль колективу у виховному процесі. Часом учні класу не знають один одного, не спілкуються між собою, не мають можливості обмінюватися знаннями і враженнями. Щоб заповнити цю прогалину, ми влаштовуємо колективні прослуховування та обговорення програм виступів. Діти звикають слухати і чути гру своїх товаришів, висловлювати свої зауваження. А скільки азарту і емоцій вони виявляють, коли на наших вечорах проходять змагання двох команд! Цей етап формування колективу, коли зміцнюється дружба і взаємовідносини між дітьми, дуже важливий для підтримки і розвитку інтересу до предмета фортепіано.

3. Дуже важливий засіб впливу на розвиток і зміцнення інтересу до досліджуваного предмета — це поїздки класом на концерти, музичні вистави, оперу, балет, в органний зал. Живий вплив музики на дитину просто незамінний! На місцеві та виїзні концерти та конкурси я запрошую і батьків наших школярів, щоб вони разом із своїми дітьми мали змогу розширювати свій музичний світогляд. І зацікавленість батьків у відвідуванні концертів та конкурсів, у яких беруть участь їхні діти, також сприяє правильному відношенню до занять як з боку батьків, так і з боку учнів.

4. Ще один аспект позакласної роботи викладача фортепіано — це використання інформаційних технологій. Завдяки цьому ми маємо чудову можливість знайти будь-який аудіо або відеозапис, необхідний для уявлення, як має звучати той чи інший твір. Це сприяє створенню інформаційно-освітнього

середовища, яке дає можливість розвивати слуховий досвід учнів, порівнювати своє виконання твору з виконанням однолітків або зірок світової музичної еліти. Кращі свої виступи ми викладаємо в Інтернеті. Дитині приємно прочитати добрі відгуки про її гру, це надихає її і розвиває творчу активність.

Видатний піаніст і педагог Г. Нейгауз сказав: «Повне взаєморозуміння вчителя і учня — одна з важливих умов плідності педагогічного процесу». І щоб домогтися такого взаєморозуміння, викладач повинен повністю віддавати всього себе цьому процесу, не шкодуючи про витрачені зусилля.

Шлях педагога-піаніста важкий, і у хвилини, коли вас засмучують невдачі ваших вихованців, згадайте пораду Ф. Листа: «Озбройтеся терпінням по відношенню до самого себе».

Висновки. У своїй практиці виховання юних піаністів викладачі ДМШ та ШЕВ повинні правильно застосовувати комплексний підхід, який складається з багатьох аспектів класної та позакласної роботи, для того, щоб інтерес до занять з фаху у дітей не тільки не згасав, але й зміцнювався з подоланням кожної нової сходинки на шляху до справжньої майстерності.

Література

1. Милич Б.Е. Воспитание ученика-пианиста. — М., «Кифара», 2002.
2. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры. — М., Музыка, 1982.
3. Тимакин Е.М. Воспитание пианиста. — М., Советский композитор, 1989.
4. Ниязов О.О. О методике работы с детьми. — С.-Петербург, 2001.
5. Бочкарёв Л.Л. Психология музыкальной деятельности. — М., Институт психологии РАН, 1997.

А.М. Гордійчук,

заслужений діяч мистецтв України, кандидат педагогічних наук,
професор кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

В.А. Чепелюк,

народний артист України, професор кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

МИСТЕЦЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ В СТРУКТУРІ АРТ-ІНДУСТРІЇ

Мистецтво менеджменту це особливий організаторський талант керівника, його практичний досвід та інтуїція, вміння «заразити» своєю ідеєю і об'єднати колектив для її здійснення і в той же час знайти індивідуальний підхід до кожного працівника, створити умови для найбільш повного розкриття творчого потенціалу. Менеджмент — це управлінська та господарська діяльність, заснована на використанні праці, інтелекту і мотивів інших людей для досягнення поставлених цілей. Мета менеджменту — встановлення найбільш раціональної організації виробничого процесу, спрямованої на мінімізацію витрат і

максимізацію результату. Менеджмент є одночасно наукою і мистецтвом управління людьми. Життєздатність мистецької установи в першу чергу залежить від якісного стану його мистецького ядра. Творчий потенціал цього ядра — головна пружина діяльності всієї організації. Що цінніший це ядро — тим вагомішим є його репутація і тим більше шансів у менеджера забезпечити своїй організації стійке положення у зовнішньому середовищі. Найвища концентрація творчо-виробничого процесу в його культурному ядрі простежується у виконавських мистецтвах.

Поєднання понять «мистецтво» та «індустрія» відбулося з появою нових технічних засобів, що дозволяють тиражувати твори мистецтва: фотографія, репродукція, звукозапис тощо. З одного боку, індустрія робила твір доступним широкому колу людей, з іншого — перетворювала його в предмет масового споживання і комерційної експлуатації.

Словосполучення «арт-індустрії» не випадково вживається у множині. Це не єдина галузь мистецьких індустрій (музика, образотворче мистецтво, мода, кінематограф, видавнича справа тощо) мають різні можливості заробляти гроші, різну економічну логіку і динаміку розвитку.

Література

1. Антонюк О.В. Менеджмент культурно-мистецької сфери / О.В. Антонюк // Часопис. Випуск 11. Культурологія. — 2012. — С. 104—110.
2. Арт-менеджмент: [Учебное пособие] / [Сост. И.В. Кузнецова]. — Тюмень: РИЦ ТГАКИ, 2009. — 246 с.
3. Гагорт Г. Менеджмент мистецтва. Підприємницький стиль / Г. Гагорт; пер. з анг. Б. Шумиловича. — Львів: Літопис, 2008. — 360 с.
4. Оборська С.В. Подієвий менеджмент у мистецтві / С.В. Оборська // Культура і мистецтво у сучасному світі. — 2014. — Вип. 15. — С. 57—63. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss_2014_15_10.
5. Поплавський М.М. Антологія сучасної української естради / М.М. Поплавський. — К.: Преса України, 2004.

Д.О. Іванова,

студентка факультету театрального мистецтва, кафедри майстерності актора
Харківської державної академії культури
науковий керівник: **В.Ю. Тополевський,**
доцент, кандидат педагогічних наук,
Харківська державна академія культури

ЖЕСТ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ В ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ

Театральне мистецтво України кінця ХХ — початку ХХІ ст. визначається експериментами, пошуками, запозиченнями, синтезами стилів світової театральної практики в цілому і окремих способів вираження артиста на сцені зокрема. Естетика світового постмодернізму звертається до заміни вербального

сприйняття тілесним вираженням. Сучасний український театр під впливом цієї естетики також все більше адресує до символічного жесту та пластичної інтерпретації вистави. Як приклад, «Театр пластичної драми на Печерську» у Києві, співробітництво Лондонської школи фізичного театру та Дніпропетровського міжобласного відділення Національної спілки театральних діячів України в 2017 році з метою підвищення кваліфікації акторів, мистецьки пошуки символічного жесту в театрі «Прекрасные цветы».

Пошуки виразного жесту в театральному мистецтві не припинялися з часів створення театру і до нашого часу, еволюціонували в зв'язку з потребою епохи. Класифікація жестів та рухів епохи класицизму була зроблена Джилбертом Остіном в «Хірономії» (1806). Оперний співак Франсуа Дельсарт в середині XIX століття, розробив систему рухів, яка називалась «виразна гімнастика». В XX столітті народилися поняття «перетворений жест», «психологічний жест», що свідчить про зростання інтересу до тілесної проблематики.

Різноманіття жестових рухів та різне ставлення до їх використання вимагає ретельного вивчення і систематизації. Актуальність дослідження даної теми для української театральної практики полягає в розкритті логіки творчого процесу, пошуках більш доступних на сьогоднішній день засобів невербального вираження актора на сцені, одним з яких є жест.

В театрах, де ведуться пошуки метафоричного вираження дії пластикою та жестом, режисери нашо́вхуються на фізичну не́підготовленість актора та відсутність пластичного мислення. Невичерпною залишається і проблема зв'язку сучасних невербальних засобів із драматичним твором, змога режисера доцільно використати прийоми жестового вираження в контексті натуралістичної вистави та готовність глядача сприймати символічну інтерпретацію.

У зв'язку з цим, впливає практичне значення роботи, докладний аналіз, висновки і результати якої стануть важливими для режисерської практики під час пошуків нових форм невербальної виразності та при вихованні пластичного мислення актора для більш повної реалізації поставлених перед ним завдань.

Залежно від історичного періоду та географічного регіону складалося своє уявлення про концепцію театрального жесту та його сприйняття глядачем. Наприклад, епоха Класицизму розглядала жест актора у контексті мистецтва декламації, коли рухи та пози актора були лише канонізованим супроводом слова. Жести Східного театру, навпаки, маючи вікову традицію, були змістовнішими за текст, несли у собі сенс.

Жест будучи першоелементом спілкування та одним з головних засобів передачі інформації, зосереджує у собі етнічні та національні особливості. В ході історичного процесу, жест приймав на себе допоміжну функцію чи ніс інформаційно-сенсове навантаження. Дослідження жесту, дозволяє зануритись у культурні процеси народів, проаналізувати причини виникнення різних форм виразності в історичному контексті та побачити зміну поглядів на засоби спілкування актора з глядачем.

Т.В. Коваль,
студентка факультета театрального искусства
Харьковской государственной академии культуры

СООТНОШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА И ЛЮБИТЕЛЬСТВА В АМАТОРСКОМ ТЕАТРАЛЬНОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Профессиональная зрелость современного аматорского театра проявляется в наличии студии — подобии театрального учебного заведения, которая призвана растить и обучать новые кадры. Коллектив аматорского театра — как правило, это люди без профессиональной подготовки к сценической деятельности. Однако формирование профессиональных и непрофессиональных артистов подчинено одним и тем же закономерностям творческого процесса.

Есть мнение, что аматорский театр не в состоянии выдержать сравнения с профессиональным. Он может быть лишь сокращённым, удешевлённым спутником профессионалов. С этим утверждением нельзя согласиться. Именно об этом писал К.С. Станиславский: «Конечно, не все театры могут стоять на одном идейном, художественном и технологическом уровне, но все они могут овладеть внутренней сценической правдой... Законы высокого мастерства, законы глубокого реалистического искусства не есть привилегия высокопоставленных театров, наоборот, все самодеятельные кружки, студии могут и должны их изучать» [1, с. 232]. Правда жизни, правда эмоционального переживания может пробиться сквозь технологическую незрелость исполнителя. Станет ли аматорский театр профессиональным — зависит от целей и желания художественного руководителя.

Важным является воспитание творческой самостоятельности. Коллектив единомышленников не значит коллектив одинаково мыслящих. Единомышленники — это люди, мыслящие каждый по-своему, но об одном и том же. Это дружный коллектив разнообразных, по-своему одарённых индивидуальностей. [4, с. 301]. Разность людей, их потенциалов не гасит, а поддерживает творческое напряжение. В театральном коллективе важны не похожесть, а умение слышать и понимать друг друга, умение ценить каждый голос как равноправный в ансамбле.

Одним из главных вопросов в исследовании аматорского театра является вопрос о соотношении профессионализма и любительства. Выделяют два основных пути существования и развития аматорского театра. [2, с. 101].

1. Коллектив, который занимается творческим самовыявлением участников. Предел его развития — талантливый, но профессионально беспомощный коллектив. Наивысшая точка развития — талантливый дилетантизм.

2. Аматорский театр — добровольная полупрофессиональная творческая организация, которая занимается созданием спектаклей, а не воспитанием и раскрытием талантов. В таком случае переносятся методы работы профессионального театра на аматорский театр, происходит пренебрежение принципами обучения, постановочная работа преобладает над воспитательно-творческой. Это путь профессионального ремесленничества.

Существует точка зрения, что аматорский театр — это в чистом виде самодеятельный театр, который занимается в прямом, узком смысле слова самодеятельностью. Для чего такому коллективу профессиональные педагоги, которые обучают мастерству? Вполне достаточно, если из любви к театру люди собираются вместе, читают пьесы, ставят их. Сегодня любительские театры, если они хотят быть на уровне, невозможны без профессиональных руководителей высокой квалификации.

Профессиональному театру с его неизбежным подчинением постановочному, финансовому планам гораздо труднее сохранить творческий накал, чем коллективу непрофессиональному. Часто дух студийности, атмосфера дружбы, творческого духа может улетучиться из театрального организма, как только он из любительского превращается в профессиональный [3, с. 275].

В этом первейшее преимущество самодеятельного театра перед профессиональным. Атмосфера студийности, коллективность — это могучие стимулы, среда для роста человека-художника. Неоспорим тот факт, что театр — искусство коллективное. Профессионализм театра складывается из ряда взаимосвязанных и взаимозависимых элементов: мастерства режиссёра, постановщика, художников, труппы актёров. Критерием оценки должен быть принцип — искусство или не искусство, профессионально или непрофессионально.

Литература

1. Станиславский К.С. Статьи. Речи. Отклики. Заметки. Воспоминания / К.С. Станиславский. — М.: Искусство, 1959. — 340 с.
2. Басалаев С.Н. К вопросу о понятии театральной любительской студии в провинции / С.Н. Басалаев // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств: журнал теоретических и прикладных исследований. — Кемерово, 2009. — №9. — С. 99—112.
3. Творческий процесс и художественное восприятие. Сб. статей. — Л.: Наука, 1978. — 275 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., Политиздат, 1977. — 302 с.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ.
КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.В. Михайлишина,

студентка гуманітарно-економічного факультету
Бердянського державного педагогічного університету

науковий керівник: **Ю.Ю. Королевська,**

старший викладач Бердянського державного педагогічного університету

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ФОЛЬКЛОРУ НАРОДІВ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Актуальність. В умовах сучасної інтеграції зростає необхідність збереження національних пам'яток культури, зокрема фольклору. У роботі досліджуються умови, що сприяли формуванню і поширенню фольклору серед народів Східної Європи, порівнюється фольклорна специфіка на різних територіях даного регіону.

Імперіалізм, що досяг апогею протягом ХІХ ст., сприяв зростанню націоналізму. Історик Д. Норманн визначає два різновиди націоналізму. Перший-державний (громадянський) націоналізм — є породженням установ державної влади (політичної еліти), що прагне насадити свої цінності у суспільстві в цілому. Другий — народний (етнічний) націоналізм «зароджується» знизу, в широких масах простих людей й всупереч політики урядів цих держав. Якщо державний націоналізм, живився релігією, мовою та освітою, що насаджувалося серед городян більшістю тогочасних європейських урядів, то народний націоналізм бере свій початок з багатой міфології (фольклору) [1, с. 515]. Серед перших східно-європейських збирачів фольклору та етнографів треба згадати дослідників фольклористики Польщі, України, Білорусі та Литви З. Даленгу-Ходоковського, Юзефа-Ігнація Крашевського, збирача народних пісень-дайн Латвії К. Баронса.

Порівняно з західноєвропейським епосом: грецькими «Іліадою» і «Одіссеєю», німецьким «Сказанням про Нібелунгів», латвійські народні пісні (дайни), як в цілому увесь східнослов'янський епос (напр., карело-фінська Калевала, або слов'янське «Слово о полку Ігоревім»), не мають чіткої структури. В піснях відсутній єдиний сюжет, пов'язаний з одним родом і його знаттю. Ще цікавішим є той факт, що у латиської народної пісні нема близької рідні у фольклорі інших народів. Можна лише стверджувати, що латиські дайни і російські частівки поєднують деякі елементи поезики, що властиві будь-якому фольклору: повторення, паралелізм, антитеза, характер епітета. Разом з тим, у дайнах, на

відміну від частівок, відсутнє чітке римування. Поділяє дайну і частівку й те, що дайна має більш давні корені, ніж частівка (перші письмові документування відносяться до XVI ст.) і відповідно відображає уклад традиційного суспільства з твердими поняттями, обрядами, звичаями тощо, у той час коли частівка виникла у період руйнування старого укладу народу під впливом народної пісні з її неодмінною установкою на ритменність. Структура дайни відображає її тісний зв'язок з обрядами, безліч латвійських народних пісень є «коментуванням ритуалів». Їх призначення організувати проведення ритуалу під час сімейного або календарного свята й пояснити магічний сенс ритуальних дій.

Міфологія стародавніх латишів доводить, що вона була світоглядом селянського суспільства. Чітко простежується зв'язок дайн з трудовими буднями і господарським життям селян. Навіть один з головних богів — Диев (або Дьєв) — працює: «Як ти, Дьєв, прожить зумієш, коли всі ми помremo? Хто тебе хоч нагодує, землю хто оратиме» [2]. Згадуються й інші, відомі землеробським культурам божества: одним з могутніших божеств був Перконс (Перун), а його супротивником — Веллс, також у піснях прославляється бог Яніс — божество родючості. Оспівується старанна праця і висміюють ледарів: «У Яна зорані поля. Ліго, Ліго! А у Петра бур'яниста трава не прополота. Ліго!» [2].

Хоча латиші практикували й складання пісень за зразком поширених в Європі ліричних пісень або ліроепічних балад, лицарський героїчний епосу у латишів майже відсутній. Лише подекуди зустрічаються жартівливі пісні про наївного кнехта — підручного: «Добре мені збиратись з паном на війну-він несе мої турботи, а я його важкенький меч».

Представником вченого нового — «не кабінетного» типу у XIX ст. був Юзеф Ігнацій Крашевський. Подорожуючи поселеннями і містечками Литви, України та Польщі збирав і записував народні пісні, повір'я, обряди та звичаї / Напр., у XIX ст. серед лучан поширеною була приказка-приповідка «А в тому Луцьку та все не людськи: довкола вода, а в середині біда» [3, с. 165]. У праці Крашевського «Спогади з Полісся, Волині та Литви» міститься багатий етнографічний матеріал про язичницький пережиток у побуті, господарстві, звичаях та обрядовості населення України та Литви. Наприклад: «У Поліссі в кожному будинку є обов'язково один жнич («вічний вогонь» — ніколи не згасаюче огнище, слово походить від одного з персонажів язичницької міфології литвинів), або «На Поліссі господарів можна поділити так: перший господар старозаконний. Старозаконний вірить у дні, в які доконечно треба сіяти горох, щоб хробаків у ньому не було, пшеницю, щоб не клювали горобці, і усі господарські забобони; знає погоду по прикметах і цілий рік носить з «Бердичівським календарем» [3, с. 77].

Література

1. Дейвіс Н. Європа: Історія [Текст] / Н. Дейвіс; пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. — 2-е вид. — К.: Основи, 2001. — 1463 с.: фотогр., карти, іл.
2. Латышские дайки / сост. И. Зиедонис. — Москва: Детская литература, 1986. — 126 с. — Режим доступа: <http://shep.gelline.ru/jphome/poetry/ imant.htm>
3. Крашевський Ю.І. Спогади з Полісся, Волині і Литви [Текст] / Ю.І. Крашевський ; пер. з пол. та приміт. В.В. Шабаровський. — Луцьк: Твердиня, 2012. — 242 с.

М.В. Панчук,

студентка Національного університету «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО СЛЕНГУ ЯК МОВНОГО ЯВИЩА

Анотація. У статті досліджуються особливості сучасного сленгу як окремого типу поняття та аспекти його функціонування у молодіжному американському середовищі. У роботі аналізуються парадигма формування мовознавчої думки про означення сленгу як мовного явища шляхом порівняльної характеристики поняття та його диференціації від інших шарів мовлення на основі використання сленгізмів у молодіжному американському ситкомі «Теорія великого вибуху».

Ключові слова: молодіжний американський сленг, мовне явище, парадигма формування, мовознавча думка, порівняльна характеристика.

Постановка проблеми. Дослідження питання молодіжного американського сленгу є одним із основних завдань сучасної мовознавчої науки. Адже саме цей вид лексики відноситься до словникового запасу найбільш активних і схильних до лінгвістичних змін та спрощень користувачів — молоді, котра як рушій прогресу сучасності, постійно прагне до внесення певних оновлень не лише у власне життя, а й у розвиток мови, лінгвокультурних аспектів, культури комунікації. Водночас і явище сленгу належить до такого шару мови, що потребує безперервної модифікації та збагачення через тісний взаємозв'язок та реакцією на усі зміни в суспільстві, а також містить у собі проблему невизначеності місця в ієрархії мовної парадигми та лінгвістичних особливостей.

Стан дослідження. Над вивченням проблеми поняття сленгу, молодіжного сленгу та його особливостей працювали і працюють українські та зарубіжні вчені.

Проте навіть для сучасної мовознавчої науки характерна розбіжність поглядів у визначення самого поняття сленгу, його трансформації у молодіжному дискурсі. До прикладу, американський дослідник С. Флекснер вважав сленг зайвою частиною мовлення, яку потрібно викоринити. Деякі науковці до сленгу відносили мовні одиниці тогочасного злодійського жаргону, професіоналізмів, аргю та канту, як наприклад англійський лексикограф Е. Парtridge та американські лінгвісти Дж. Гринок, К. Кітрідж у їх спільній праці “Words and their Ways in English Speech”.

Проте з часом вчені почали надавати сленгу право самостійного існування на тлі розмовної мовної та почали визнавати його особливість — збагачення та оновлення мови, серед яких російська дослідниця стилістичних аспектів сленгу Е.М. Береговська. Для виведення поняття сленг використано та розглянуто відмінності та подібності визначення цього виду розмовної мови, надані українськими лінгвістами У.О. Потятинником та В.В. Балабіним.

Мета статті полягає у визначенні поняття сучасного молодіжного сленгу та його лінгвістичних аспектів в контексті аналізу особливостей лексики серіалу “Теорія Великого Вибуху”, шляхом диференціації функцій використання

американського сленгу під час реалізації сюжету, виокремлення сфер використання американського сленгу молоддю на базі аналізу мовних ситуацій героїв серіалу.

Виклад матеріалу. Попри відсутність точного визначення поняття сленгу, існування цього шару лексики у будь-якій мові є свідченням розвитку лексики та її постійного збагачення новими одиницями за наявності певних негативних чи позитивних суспільних факторів. Американський сленг є невід'ємним компонентом англійської мови в США та являє собою динамічну лексико-семантичну систему, яка є базою для утворення нових слів, подальшого їх пристосування в мові та злиття із загальним мовленням, або й зникнення з активної лексики.

Також потрібно зауважити, що на сучасному етапі прогресу нашого суспільства цей компонент розмовної мови використовується носіями різного соціального статусу, освіти чи професії, та є популярною манерою комунікації преси, радіомовлення, музики, мережі Інтернет і телебачення. У цій роботі поняття сучасного сленгу виводиться на базі використання сленгових одиниць розмовної мови героями американського популярного телесеріалу “Теорія Великого Вибуху”. Обраний телесеріал вирізняється поєднанням багатства розмовної мови, сленгу, наукової лексики під час різноманітних комічних ситуації у повсякденному житті героїв.

Якщо зараз сленг є частиною масової лінгвокультури, то ще декілька десятиліть тому його розуміли як проблему, що лише псує та забруднює національну мову. Саме такою була думка американського дослідника сленгу С. Флекснера, який також дотримувався теорії, що цей вид розмовної мови є нічим іншим як лише паразитичним шаром мовлення, якого треба позбутися і викоринити усі залишки з активної лексики [7, с. 36].

Окрім цього науковці часто відносили до сленг як професійну й діалектну лексику, так і злодійський жаргон, грубу лексику. Цю думку зокрема розділяли у своїх дослідженнях англійський лексикограф Е. Парtridge та американські лінгвісти Дж. Гринок, К. Кітрідж у їх спільній праці “Words and their Ways in English Speech” [9, с. 18], [8, с. 115–116].

До того ж, якщо розглядати сленг не лише з точки зору лінгвістики, а і стилістики, то чимало вчених виділяють це мовне явище як корисний елемент розмовного шару лексики, який потрібний для збагачення і урізноманітнення. Наприклад, російська дослідниця стилістичних аспектів сленгу Е.М. Береговська вважає його необхідною частиною сучасної лексики та навіть виділяє більше ніж 10 способів утворення сленгізмів у мові, чим і підтверджує свою думку, за якого сленг є засобом постійного оновлення нашого словникового запасу [3, с. 112].

Із вищевказаного можна дійти до висновку, що ідентифікація поняття сленгу науковцями є зовсім неоднозначною, що й погіршує розуміння та трактування терміну впродовж багатьох років. Проте незважаючи на це щороку все більше та більше нових вчених-мовознавців приєднуються до дискусії, яка спрямована на виведення терміну сленг і диференціації його з-поміж інших видів нелітературної мови. Важливим завданням для дослідників було і є розмежування терміну “сленг” від понять жаргону, аргю, діалекту та вульгаризму.

Для того, щоб перейти до виведення дефініції сленгу відповідно до його сучасних функцій вживання у лексиці потрібно почати із понять літературної та нелітературної мови загалом. Тому літературною мовою, за роботами української дослідниці мовних стандартів Н.Д. Бабич є “загальноприйнятий, вірцевий, зрозумілий та оброблений варіант розмовної мови, який відзначається впорядкованістю та багатством своїх засобів” [1, с. 25].

До літературної мови належить книжна, стандартна розмовна та нейтральна лексика. Тоді як до нелітературної мови входять професіоналізми, жаргонізми, діалектизми та сленг. Нелітературна мова вирізняється словами, які є обмежені у вжитку певним середовищем, родом занять, спільною територією проживання та метою спілкування. Цей вид лексики відрізняється від стандартної літературної мови своєю неофіційністю та яскравим експресивним забарвленням [1, с. 64].

З метою диференціювання поняття сленгу з-поміж інших видів нелітературної лексики варто навести визначення понять професіоналізмів, діалектизмів, аргі та вульгаризмів. Найбільш зрозумілим та диференційованим підвидом розмовної мови є поняття професіоналізмів — групи слів, які використовуються певною групою людей однієї професії або роду занять. Причому виникнення професіоналізмів зумовлене наявністю чисельних одиниць інструментів та засобів праці, якими й користуються користувачі цього типу лексики. Наприклад, у серіалі “Теорія Великого Вибуху” можна зустріти професіоналізми, якими користуються два протагоністи (Леонард Гофседтер та Шелдон Купер) під час обговорення своєї роботи в галузі експериментальної фізики або розмов про професійну гру на віолончелі.

Діалектизмами є спеціальний різновид мови, відмінність будови якого відрізняється від стандартної тим, що формування цього типу склалося на умові територіальної зумовленості його вживання. Наприклад, у серіалі “Теорія Великого Вибуху” хоч і не часто, та все ж можна зустріти певні діалектизми від героїні Пенні, яка переїхала із ферми міста Омаха (центрального штату США) до Лос-Анджелесу в штат Каліфорнія (західна частина США). Також герой серіалу Раджеш Кутраппалі володіє діалектним варіантом американської англійської з елементами мови хінді (хінгліш).

Найскладнішим етапом виведення поняття сленгу є його диференціація з-поміж термінів жаргону та аргі. Для цього слід навести визначеннями жаргону та аргі, які надає український мовознавець О.А. Бугера. Звідси жаргон (франц. *jargon*) — лексика певної соціальної групи, слова та вислови якої є притаманними лише членам цієї групи та є незрозумілими для інших. Жаргон становить словник мовлення людей, пов’язаних спільними інтересами, але рисою цього словника також є відсутність своєї фонетичної та граматичної системи попри наявність специфічної вимови та лексики. Аргі — мова вузької та соціальної групи, яка є штучно створеною з метою мовного відокремлення від інших соціальних груп [4, с. 12].

Із вище поданих визначень все ж важко відокремити поняття жаргону від аргі, а тим більше вивести значення для сленгу відмінне від інших двох. Також завдання ускладнюється й тим, що деякі вчені не розмежовують цих понять. Для

того щоб відрізнити ці два поняття потрібно скористатися поясненням радянського вченого-академіка В. М. Жирмунського, який присвятив чимало робіт вивченню жаргонів, аргю та сленгу. За його дослідженнями варто звернути увагу на етимологію цих понять і з цього виходить, що мова аргю (з франц. “corporation des gueux” — товариство лиходіїв) створена для утаємниченого спілкування членів злочинських угруповань, а пізніше використовувалася для шифрування розмов у групах з низьким соціальним статусом. Тоді як жаргон використовувався і використовується зараз, як лексика певних соціальних груп із спільним видом діяльності чи вікової категорії, які не є низького соціального класу, але слова якої призначені для приховування змісту розмов між членами цього кола.

Наступним етапом є диференціація сленгу від тепер уже розрізнених понять жаргону та аргю. В українській лінгвістиці є популярним твердження нашого вітчизняного вченого У.О.Потятинника, за дослідженнями якого сленг є особливим соціально маркованим варіантом ненормативної (нелітературної) англійської мови. Причому цей вид лексики вирізняється підвищеною психологічною мотивацією вживання, стилістичною неоднорідністю складу та функціональністю елементів [5, с. 38].

Тоді як український дослідник сленгу В.В.Балабін надає таке загальне поняття сленгу: неформальний вид мовлення досить великого прошарку населення, який використовується для вираження мовленнєвих функцій [2, с. 73]. Проте серед зарубіжних вчених найбільш поширеним є визначення російського мовознавця В.А. Хомякова: сленг це — особливий лексичний шар, що знаходиться як поза межами літературної розмовної мови, так і за межами діалектів загальнонаціональної англійської мови. Він включає в себе, з одного боку, шар лексики і фразеології професійних говорів, соціальних жаргонів і аргю злочинного світу, та, з іншого боку, шар широко розповсюдженої і загальнозрозумілої емоційно-експресивної лексики та фразеології нелітературної мови [6, с. 48].

Користуючись вищеподаними визначеннями сленгу, жаргону та аргю можна дійти до висновку, що сучасний сленг є окремим видом лексики і фразеології нелітературної мови, до якого входять як нові формування (експресивно забарвлені неологізми) так і залишки лексики жаргону, аргю, професіоналізмів, що з часом перейшли до більш загального, широкого вжитку втративши призначення для лише вузьких соціальних груп окремих соціальних класів та мету шифрування інформації.

Щоб краще проілюструвати особливості поняття молодіжного сленгу як мовного явища, його диференціації від інших шарів мовлення та від застарілого розуміння терміну, варто проілюструвати аспекти його введення у мову героїв ситкому «Теорія Великого Вибуху». До прикладу Шелдон Купер — обдарований геній та вчений в галузі фізики, математики, який володіє всіма можливими науковими ступенями та дипломами проте не має потрібних соціальних навичок, що й відсторонює його повністю від спілкування з іншими людьми.

Цього героя зображено як егоїстичного персонажа, позбавленого розуміння жартів та сарказму. Проте із появою друга — сусідки Пенні, Шелдон повільно починає виявляти зацікавлення взаємодії із світом звичайних людей, позитивні

емоції та почуття і, найважливіше в рамках цієї наукової роботи, — вживати сленг. Щоправда з його манерою спілкування сучасний молодіжний сленг звучить дещо нетипово, але саме завдяки цьому його легко виділити із загального потоку мовлення головного героя. Причому яскравою особливістю соціального “перевтілення” героя є введення ним сленгового неологізму — викрику “Bazinga!”, який спочатку перейняли в лексику фанати серіалу, а потім і весь загал молодіжної спільноти. Українським еквівалентом став вислів “Бугагашенька!” і використовується він, як і оригінал, супроводжуючи вдале виконання молоддю кумедних витівок.

Леонард Гофстедтер — ще один головний герой, фізик теоретик з надзвичайними розумовими здібностями, який отримав докторську ступінь ще у 24 роки. Проте на відміну від Шелдона Купера герой не страждає від соціальної неадаптованості та досить добре орієнтується у всіх сучасних тенденціях музики, кіно та звичайно, володіє популярним молодіжним сленгом. Розвиток серіалу в основному тримається на виявленні Леонардом інтересу до нової сусідки Пенні, яка ще більше зближує його із активним соціальним життям, намагаючись відірвати його постійну зосередженість на теоретичній фізиці. Пенні — типовий персонаж молодіжних серіалів, яка вирізняється мріями про її життя в ролі американської суперзірки та завищеними амбіціями в поєднанні з юнацьким максималізмом. Саме цей набір є типовим для носія популярного сленгу, особливо того, що стосується подій музики, кіно, естради, моди та зовнішності. Також характерною рисою лексики персонажа Пенні є те, що сленг вона застосовує в основному у позитивній конотації, тобто такий сленг, який не спрямований на радикально негативну критику її оточення. Сленг цього персонажа спрямований на створення більш комічного ефекту при спілкуванні чи підсилення її влучних висловів.

До того ж, усі герої серіалу користуються популярним молодіжним сленгом, характерним для тих груп молоді, які захоплюються колекціонуванням американськими коміксів та відеоіграми, що є досить поширеним явищем серед сучасних молодих людей. До прикладу найчастіше вживається сленговий вираз “nerd” (ботан, зануда) — загалом юнак, який проводить надто багато часу за комп’ютерними іграми або займається колекціонуванням коміксів час-від-часу страждаючи на відсутність соціального життя.

Отже, молодіжний сленг — важливий, невід’ємний елемент сюжету та відповідно лексики серіалу, який використовується для зацікавлення юної аудиторії. І загалом, сучасний сленг є сукупністю мовних одиниць із неоднаковим часом утворення чи запозичення елементів, проте використовується він для надання мові іронічного, фамільярного, жартівливого відтінку, з наголосом на протистояння проти застарілих мовних та життєвих норм. Причому інколи сленг використовується із зневажливим відтінком, але не слід його розуміти як вульгаризм, нецензурні та непристойні вирази.

Література

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Бабич Н.Д. // Навчальний посібник. — Львів : Світ, 2003. — 160 с.
2. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу / Балабін В.В. — К.: Логос, 2002. — 313 с.
3. Береговская Э.М. Молодежный сленг: формирование и функционирование / Э.М. Береговская // Вопросы языкознания, 1996. — № 3. — С. 32–41
4. Бугера О.А. Соціальні діалектизми: історія розвитку та теоретичного опрацювання / О.А. Бугера // Філологічні студії. — 2011. — Вип. 6. — Ч. 2 — С. 30–38.
5. Потятинник У.О. Соціолінгвістичні та прагматистичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США). — Дис. на здобуття наук. ступеню канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови» / У.О. Потятинник. — Львів, 2003. — 246 с.
6. Хомяков В. А. Введение в изучение основного компонента английского просторечия / Хомяков В. А. — Вологда, 1971. — 104 с.
7. Flexner S. B. Listening to America : An Illustrated History of Words and Phrases from Our Lovely and Splendid Past / S. B. Flexner. — N.Y. : Simon & Schuster, 1982. — 256 p.
8. Greenough J. B., Kittredge G. L. Words and their Ways in English Speech / J. B. Greenough, G. L. Kittredge. — N.Y. : The Macmillan, 1929. — 318 p.
9. Partridge E. Slang Usage & Abuse: A Guide to Good English / E. Partridge. — L. : Penguin Books, 1964 — 269 p.

Л.М. Сідак,

кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків)

КУЛЬТУРНІ СИМВОЛИ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Стаття присвячена осмисленню причинного зв'язку між змінами у культурному середовищі, що виражаються у певних культурних символах, та кризовими явищами в бутті особистості і суспільства.

Ключові слова: саморозвиток особистості, руйнація особистості, культурний символ, культурна криза, свобода, творчість.

Кризові явища дедалі виразніше охоплюють сучасний світ. Як правило, людина звертає на них увагу лише тоді, коли вони починають негативно впливати на звичне життєве середовище, змінюючи якість її буття, як, наприклад, економічна криза. Але не треба пояснювати, наскільки важливо завчасно помітити наближення таких змін. Це, зокрема, дозволить зрозуміти їх природу й адекватно реагувати на їх виклики. Слід враховувати, що будь-які кризові явища здебільшого виникають внаслідок діяльності людини, чим і обумовлюється актуальність даної статті. Відповідно результати дослідження повинні стати методологічним підґрунтям для дослідження кризових явищ в економічному, соціальному, духовному просторі, природному середовищі, що пояснює зв'язок цього дослідження з іншими науково-практичними завданнями.

Аналіз основних джерел і публікацій. Кризові явища культури — не нова тема для досліджень, її розглядають з виразною регулярністю. Класичними стали праці О. Шпенглера, А. Швейцера, Ф. Ніцше, М. Бердяєва, Е. Гуссерля, Г.

Зіммеля та ін. Сучасні дослідники також активно розмірковують над кризою культури, зокрема, П. Гуревич, Г. Тавризян, Т. Сидоріна, А. Назаретян, Л. Зимовець, М. Гершензон. Немало написано й про символи культури, наприклад, Е. Кассіроном, Ю. Лотманом, М. Еліаде та ін.

Метою даного дослідження є осмислення причинного зв'язку змін культурного середовища, які повинні відображатися у певних культурних символах, з кризовими явищами у різних секторах життєвого середовища сучасної людини.

Виклад основного матеріалу. Культура можлива як наслідок усвідомлення людиною недосконалості буття і прагнення його змінити. Саме таке усвідомлення спонукає людину до творчості, формування життєвого середовища і себе самої, а отже, до творення культури. Ця діяльність та її наслідки відбивають бачення людиною більш досконалого буття: краси, добра, доцільності, прагнення істини. Тому культура за своєю природою символічна: її феномени є символами ідей, смислів, оцінок, прагнень людини або знаками, які вказують на спосіб усвідомлення та задоволення потреб, тобто на досконалість, повноту й різноманітність духовного життя. Наприклад, інтер'єр, предмети побуту, використання кімнат свідчать про духовне життя господарів житла.

Але культура як світ символів у свою чергу впливає на духовний світ людини, забезпечує духовну комунікацію у часі і просторі. Тому саморозвиток (руйнація) особистості обов'язково проявляється в культурному середовищі, а зміни в культурі впливають на духовне життя особистості, сприяючи її саморозвитку або зумовлюючи руйнацію. Це й визначає руйнівні цикли деградації особистості та збіднення культури [1, с. 68]. Оскільки культурний простір значною мірою збігається із життєвим середовищем людини, можна говорити про цикли руйнації особистості та її життєвого середовища. Власне, це є іншим осмисленням поняття «системна культурна криза». Тобто є підстави очікувати наявності циклічних процесів, які зачіпають усі елементи системи «особистість — її життєве середовище — культура» в усіх випадках, коли мова йде про кризові явища у зазначеній системі.

Відтак, споглядаючи ознаки кризи у будь-якій ланці щойно окреслених циклів, слід очікувати руйнівні процеси в усіх інших ланках, що обумовлює питання про причинний зв'язок між ними. Сто років тому дослідники вже розглядали особливості культурного поступу, який характеризувався зміною культурних символів і посиленням раціоналізму. Це проявилось у зміщенні фокусу духовного життя, творчості з власне духовних проблем на економічні, науково-прикладні тощо. Завершився цей процес посилено прагматичним підходом до особистості, до сприйняття її гвинтиком соціально-економічного механізму, який не міг не перетворитися за такого підходу на тоталітарний режим (режими), що стало символом втрати особистістю свободи. Тому можна з впевненістю говорити про системну культурну кризу ХХ ст., яка ознаменувалася раціоналізацією духовного життя і, як наслідок, втратою свободи та деградацією особистості.

Слід визнати, що ця криза була своєчасно осмислена. Наприклад, М. Бердяєв стверджував, що «все в сучасному світі перебуває під знаком кризи, не лише соціальної й економічної, але також і культурної, але і духовної кризи...» [2, с. 657]. Цікаво також, як розмірковує М. Бердяєв про вплив системної кризи на якість життя, на світовідчуття і самовідчуття, на життєві й ціннісні орієнтири: «Світ перейшов у рідкий стан, у ньому відсутні відтепер тверді тіла, він переживає революційну епоху і зовнішньо і внутрішньо, епоху духовної анархії. Людина живе зі страхом, під вічною загрозою, висить над прірвою більш, ніж будь-коли. Сучасна європейська людина втратила віру, якою вона намагалася у минулому столітті (XIX — Л.С.) замінити християнську віру. Вона не вірить більше у прогрес, у гуманізм, у рятівну силу науки, рятівну силу демократії... Сучасна Франція вражена культурним скепсисом, у сучасній Німеччині криза перевернула всі цінності. І вся Європа вражена неймовірними подіями, які відбуваються у радянській Росії...» [2, с. 857—658]. Така характеристика демонструє збіднення і нестерпність буття особистості. Отже, подібні спостереження слід інтерпретувати як свідчення руйнації особистості. Кризові явища духовного середовища, у свою чергу, спричиняють соціально-політичну кризу: «У соціально-політичних рухах переважають принципи насильства й авторитета, применшення свободи людини — в комунізмі, у фашизмі, у націонал-соціалізмі торжествує нову перемогу матеріалізм економічний і расовий. Людина неначе заморилася від духовної свободи...» [2, с. 658].

Але повністю втратити свободу людина не може, зокрема, позбутися спраги творчості. Питання полягає в тому, на що вона спрямовує свою творчість, які орієнтири для себе визначає, які смисли породжує, в яких культурних символах вони відбиваються, як це позначається на досконалості буття особистості, як змінює культуру?

Сто років тому людина, втративши світоглядні й ціннісні орієнтири, лише в одному не втратила оптимізму, поклавшись на могутність техніки [2, с. 659]. Техніка — це продукт її творчості; людина сама віддає техніці свою творчу наснагу, прагнучи покращити якість свого буття за рахунок безмежного збільшення власної могутності, підкорення собі природних сил. Але куди ці сили і могутність були врешті-решт спрямовані, які це мало наслідки? По-перше, проти природи, отже, людина сама підриває джерело своєї могутності. По-друге, проти самої людини, вона сама створила в рази більші небезпеки, аніж ті, які знала раніше. По-третє, техніка робить саму людину слабкою; людина вже не може виживати без техніки, стає рабою комфорту і технологій. І, по-четверте, спрямовуючи свій творчий потенціал переважно на техніку, людина втрачає можливість творити духовні цінності, втрачає духовність як таку, мислить механістично, потрапляє в залежність від техніки, в цілому втрачає свободу. А, по-п'яте, це усуває мотиви саморозвитку, а отже, зумовлює деградацію особистості.

Важливо з'ясувати причинний зв'язок між цими явищами. Людина творить машини, використовуючи закони природи. Робота цих машин стає зрозумілою через усвідомлення законів природи. Створюється ілюзія, що усе життя підпорядковане законам, людина відмовляється від свободи і закономірність

перетворюється на антипод свободи. Машина стає дедалі складнішою, стає прикладом взаємодії багатьох елементів: вузлів і деталей. І людина в цій системі здається лише однією із ланок, нехай і найголовнішою. Це викликає ілюзію, що людина — лише гвинтик машини, який може бути замінений без шкоди для роботи механізму, а можна й створити механізм, який не потребуватиме людини. Водночас і соціальне середовище здається механізмом, який захоплює у свій рух величезні маси людей і не потребує особистості, перетворюється на людино-мурашник [3].

Можна споглядати справжню техніко-манію. І справа вже набагато серйозніша, ніж звикання до комфорту чи можливостей, які забезпечують техніка і технології. Людина у техніці вбачає сенс свого життя, своєї творчості, вона віддає їй свою свободу. Якщо згадати традиційні для ХХ ст. диспути фізиків і ліриків, то стане зрозумілим, про що йдеться. Звісно, якщо людина лише гвинтик соціально-економічного механізму, технічного пристрою, то і мета її існування — обслуговування цих механізмів. Людина починає сприйматися як засіб, у ній цінуються лише вузький професіоналізм, пристосованість до механізму, а духовний світ, повнота буття особистості нікого не цікавлять, і саму особистість також. То ж не дивно, що значна частина суспільства, усього людства вважала, що техніка (а також соціальна машина) — це належна мета і завдання людського буття, що вона більш важлива, ніж задоволення духовних потреб, уподобань, ціннісних, зокрема, моральних орієнтирів, і що вона є панацеєю вирішення усіх проблем людства й окремої особистості. Живе спілкування замінювалося технологічним, якість життя вимірювалося кількістю холодильників на душу населення. Але ж духовні проблеми цим не вирішувалися. Егоїзм не долався ніякою технікою, соціальна справедливість виявилася примарою, заздрість, викликана матеріальною нерівністю, не зникла. Самотність, розчарування, ненависть, відсутність любові, сирітство, байдужість, голод не зникали та й не могли бути подолані технологіями.

Техніка і технології завжди були невід'ємною складовою життя людини. Але у даному контексті мова йде про характерну для ХХ ст. організацію творення і використання техніки, машин, технологій, а також управління й організацію соціальних систем, які характеризується насамперед раціоналізацією мислення і всього духовного життя. Не буде перебільшенням сказати, що головним культурним символом ХХ ст. є машина. Усі інші символи поряд з нею виглядають досить примітивно: символом економіки ХХ ст. є машина, війни ХХ ст. — це війни машин, машина й технології — основний союзник людини у пануванні над природою, культурне середовище людини облаштовують машини та продукти їхньої роботи, навіть соціум осмислюється як машина. Це закономірно призводить до раціоналізації буття, духовного зубожіння особистості та системної кризи її життєвого середовища. Так, раціоналізація економічного життя породила кризи як економічні, так і моральні, зокрема, кризу трудової й ділової етики [4]. Раціоналізм у ставленні до природи породив екологічні кризи, які підсилили духовну кризу. Сумарно можна говорити про системну циклічну кризу.

Першопричиною, яка запускає кризову ланцюгову реакцію, є криза смисложиттєвої орієнтації. Раніше життєве середовище (і соціальне, і техногенне, і природне) було більш локальним. І якщо особистість могла не замислюватися над сенсом життя, над ціннісними пріоритетами (хоча вона все таки замислювалася над «вічними питаннями»), то ці орієнтири обов'язково, хоча б неусвідомлено, сприймалися у процесі соціалізації, адже на них базувалася культура. Людина самоідентифікувалася з невеликими соціальними групами — родиною, общиною — інші їхні члени сприймалися рідними, своїми. Турбота про них, праця задля їхнього добробуту, взаємодопомога, дружні стосунки були моральним ідеалом, що ставав підґрунтям усієї культури (без цього не можна було вижити). Відтак і сенсом буття особистість усвідомлювала турботу, дружні стосунки, любов, і це потребувало духовного саморозвитку особистості. Звичайно, життя не збігалось з ідеалом, але усі девіації — це відхилення від ідеалу, який орієнтував на духовний розвиток, потребував його, вимагав. Слід зазначити, що вони так і сприймалися, як щось неналежне, відхилення.

Механістична культура, яка одночасно стала культурою великих соціальних груп, характеризується втратою ідеалу, мети існування. Культура служіння перетворилася на культуру гвинтика, деталі, підсистеми і самотності: якщо інша людина не є метою, вона стає непотрібною. Технічна й інформаційна культури, відібравши у людини вищу мету, підмінили її сурогатами, міфами: революція все змінить, Європа нас врятує, геть царя, приватна власність і ринок, інформація — головний фактор розвитку...

Символом сучасної культури стає обчислювальна машина у вигляді безлічі гаджетів та пристроїв — фактично машина для копіювання і зберігання інформації, тобто закодованих на матеріальних носіях смислів, ідей. Самі по собі вони є результатом буття особистості, її творчості, але цю творчість людина починає спрямовувати на те, щоб функцію творення інформації, тобто творення смислу, передати машині. Але ж машина ніколи не зможе творити ідеї, а лише їх сурогати. Та людина може перестати твори, тобто перестати бути людиною, остаточно втратити свободу.

Висновки. Так, змінивши основний культурний символ з машини як технічного пристрою на машину інформаційну, людина лише поглибила системну кризу, в основі якої відмова від власної свободи, творчості. Характерно, що почавши з відмови від духовної творчості, ігнорування духовними потребами, духовного життя, людина відмовляється від творчості взагалі, передаючи цю функцію машині. Звичайно, проблему утворюють не сама техніка чи ускладнення соціальних зв'язків, а ставлення людини до них. І вирішити її можна не запереченням технології, поверненням до старих технологій та соціально-економічних відносин, а гуманізацією духовного життя, що може означати лише орієнтацію на досконалість особистості, а разом з тим — гуманізацію усіх сфер життєдіяльності людини. Завданням філософії при цьому є визначення сутності проблеми і сприяння усвідомленню її людиною. Сто років тому це не вдалося. Чи стане сьогодні розвиток особистості головною, свідомою метою життєдіяльності людини і суспільства?

Література

1. Сідак Л.М. Егоїзм як основа руйнації у сучасному життєвому середовищі людини // Вісник ХНПУ ім. Г. Сковороди «Філософія» / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. — Вип. 33. — Харків: ХНПУ, 2010. — С. 58—69.
2. Бердяев Н.А. Духовное состояние современного мира // Бердяев Н.А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека. — Харьков: Фолио; М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. — 688 с. — С. 655—670.
3. Зиновьев А.А. Глобальный человек. — М.: Алгоритм, Эксмо, 2006. — 448 с.
4. Сідак Л.М. Руйнація особистості й економічна криза крізь призму трудової етики // Практична філософія. — К.: Центр практичної філософії разом з Інститутом філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. — №1, 2013 (№47). — С. 171—178.

К.М. Руденко,

студентка гуманітарно-економічного факультету
Бердянського державного педагогічного університету

РЕФОРМИ УРЯДУ Ж. ЛЕСАЖА ЯК ЧАСТИНА «ТИХОЇ РЕВОЛЮЦІЇ» В КАНАДСЬКІЙ ПРОВІНЦІЇ КВЕБЕК В 60-Х РР. ХХ СТ.

Однією з нагальних проблем сучасного світу є сепаратизм. Більшість сучасних країн світу вимушені були зіткнутися в своїй історії із цим неоднозначним явищем, яке з одного боку, базується на міжнародно визнаному праві кожного народу на самовизначення, а з іншого боку, веде до порушення міжнародного принципу, але вже в питанні суверенітету і територіальної цілісності держави і як показує історичний досвід, може стати джерелом гострих міжнаціональних конфліктів. Тому відповідно ця проблема широко обговорюється і дискутується як в політичних, так і в наукових колах. Під час пошуку найбільш оптимального виходу з подібної ситуації в тій чи іншій країні обговорюється можливість запозичення міжнародного досвіду, зокрема мирного її врегулювання у Канаді, яка в другій половині ХХ ст. зустрілась із загостренням так званої «проблеми Квебеку», що загрожувала цілісності країни. Однак перенесення тих чи інших моделей поведінки уряду держав потребує врахування специфіки цієї проблеми, тому необхідним є дослідження не тільки успішного її подолання, а і витоків та передумов, що сприяли її загостренню, що і зумовлює актуальність цього дослідження.

Різні аспекти проблеми Квебеку вивчалися у рамках декількох галузей наук, зокрема історичних, політологічних та юридичних. В історичній науці склалося два протилежних підходи, щодо трактування даної проблеми — сувереністський і федералістський, що характерні для перших етапів наукової розробки даної проблеми та ліберальний, покликаний висвітлити суспільні процеси Канади у другій половині ХХ ст. більш об'єктивно і характерний для сучасного етапу. Для системного та всебічного розгляду дослідження цього питання автором було проаналізовано напрацювання науковців, що є прибічниками різних підходів, зокрема теоретичну базу даного дослідження склали напрацювання, таких науковців як: Дж. Диккінсон, Б. Янг, М. Піджеон, С. Данилов та А. Кузнецов.

Виходячи з актуальності теми дослідження і ступеня її наукової розробки, метою даної роботи є дослідження реформ уряду Ж. Лесажа як частини “Тихої революції” в канадській провінції Квебек в 60-х рр. XX ст., що в свою чергу вплинули на подальшу динаміку відносин між провінцією Квебек і федеральним урядом протягом другої половини XX ст.

В 60-х рр. XX ст. спостерігається зростання самосвідомості і політичної активності франко-канадців та становлення квебекського націоналізму, головною особливістю якого стає пропаганда незалежності, що була викликана невдоволенням їх соціальним та політичним статусом. Витоки цієї проблеми криються в історії формування канадської держави та особливості національного складу країни, де більшість населення становлять англо-канадці та франко-канадці, що є нащадками перших переселенців з відповідних країн. Саме насильницьке приєднання франко-канадців під час Семилітньої війни (1756—1763 рр.), що володіли власними політико-державними ознаками; обмеження їх прав, яке спричинило неможливість франко-канадців впливати на прийняття важливих політичних рішень; обмеження їх доступу до економічних ресурсів і як наслідок - соціально-економічна відсталість регіону стали основними факторами, що вели визрівання цієї проблеми. До того ж Друга світова війна тільки закріпила розкол і створила сприятливі умови для закріплення домінування англо-канадців.

Стимулом до усвідомлення необхідності кардинальних змін стала смерть авторитарного квебекського прем'єра М. Дюплессі, що багато років перебував при владі. Використовуючи прагнення квебекців до кардинальних змін до влади приходить Ліберальна партія на чолі з Ж. Лесажем, отримавши 51,5% голосів на виборах 1960 р. Прихід до влади уряду ліберальної партії, очолювану Ж. Лесажем означав початок «Тихої революції» — періоду масштабних суспільних реформ, що призвели не тільки до зовнішніх, а й до внутрішніх змін, що полягали у розриві із старими суспільними цінностями [1, с. 132].

У 60-ті рр. Квебек за рівнем економічного розвитку вже не поступалася іншим регіонам Канади, але ці зміни не супроводжувалося зміною основних соціальних показників. Більшість дослідників франко-канадського питання, вважають початком революції реформи по виведенню освіти з-під опіки церкви, розпочаті під час короткочасного правління Поля Сові в 1959 р., що були теж ініційовані Ліберальним урядом [3].

Рівень шкільної освіти серед французьких канадців був досить низьким: близько 63% франкомовних учнів мали семирічну освіту і тільки 13% закінчили 11 класів, на відміну від 36% англомовних учнів. Що стосується вищої освіти, то вона не відповідала потребам модернізації Квебеку і до того ж була дуже дорогою.

Для розгляду проблем в сфері освіти була зібрана комісія, на чолі з Альфонсом Марі. Вивчивши систему освіти, комісія внесла ряд рекомендацій, які в кінцевому результаті привели до прийняття ряду реформ, найважливішою з яких була секуляризація системи освіти. Реформи також передбачали: підняття віку обов'язкової шкільної освіти з 14 до 16 років; безкоштовне навчання до 11 класу; реорганізацію шкільних рад і стандартизацію шкільної освіти; впровадження

системи державних позик і стипендій для навчання в університеті; розширення доступу до освіти дорослих [5].

Ще однією з реформ уряду Ж. Лесажа було створення Міністерства соціальних справ, яке відповідало за Управління охорони здоров'я та соціальних служб в провінції. У 1964 р. був прийнятий новий Цивільний Кодекс, за яким визнавалась юридична рівність подружжя. В цьому ж році був також затверджений оновлений Трудовий кодекс, що передбачав розширення прав робітників і надавав державним службовцям право на страйк [4, с. 319].

Реалізація програми реформ потребувала значного фінансового забезпечення. Основним джерелом могли слугувати податки, але вони йшли переважно до федерального центру. Це зумовило загострення суперечностей між Квебеком та Оттавою. Ще одним джерелом фінансування могла стати націоналізація підприємств, зокрема гідроелектростанцій, на яку зробив ставку новий уряд у 1962 р. [2, с. 133].

Для підвищення економічної автономії був створений ряд державних компаній: SIDBEC (залізо і сталь), SOQUEM (видобуток корисних копалин), REXFOR (лісове господарство) і SOQUIP (нафти) [4, с. 323].

Поряд з цим нова влада починає формувати паралельну владну вертикаль. Було створено шість нових міністерств, дев'ять консультативних рад, вісім громадських підприємств та один адміністративний трибунал [1, с. 132].

Соціальні та економічні інновації, породжені «Тихою революцією», спричинили і зміну у свідомості квебекців. Однак подальше проведення реформ викликало невдоволення великих монополій і банків, а також опозицію з боку церкви. Виникнення цих проблем населення провінції, пов'язувало перш за все із політикою центральної влади. У Квебеку різко посилювалися сепаратистські настрої, найяскравішим проявом яких став бойкот візиту королеви Великобританії Єлизавети II у 1964 р. [1, с. 133].

В таких умовах, у червні 1966 р., до влади повертається правонаціоналістична партія Національний союз на чолі з Д. Джонсоном, завдавши поразки лібералам, які не зуміли активно підтримати вимоги франко-канадського населення про національну рівноправність. Саме цю подію більшість дослідників, вважають кінцем «Тихої революції», хоча подальший період зовсім не означав повного заперечення попередніх починань лібералів.

Таким чином, 1960–1966 рр. стали періодом широкомасштабних реформ, які збільшили роль франко-канадців в економіці, ослабили позиції англомовної меншини в різних сферах суспільного життя і усунули реакційний і відсталий вплив католицької церкви в сфері освіти і культури, що призвело в свою чергу до докорінної зміни свідомості франко-канадського населення з одного боку і до загострення відносин з Оттавою з іншого.

Література

1. Данилов С.Ю., Черкасов А.И. Двенадцать лиц Канады М.: Мысль, 1987. — 302 с.
2. Кузнецов, А.М. Этнополитическая история Азиатско-Тихоокеанского региона в XX — начале XXI вв. : монография / А.М. Кузнецов, И.Н. Золотухин. — Владивосток: Изд-во Дальневост. федер. ун-та, 2011. — 224 с.
3. Новоселова О.В. «Тихая революция» в Квебеке (1960-е гг.) и шестидесятилетие после нее / Кубанский гос. ун-т [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://fismo.kubsu.ru/2013/06/10/2.html>, вільний. — Назва з екрана. — Дата звернення: 20 лютого 2018 р.
4. Dickinson, J.; Young B. A Short History of Quebec. — Montreal: McGill-Queen's University Press, 2003. — 436 с.
5. Pigeon M. Education in Québec, before and after the Parent reform / McCord Museum. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://collections.musee-mccord.qc.ca/scripts/explore.php?Lang=1&elementid=107__true&tableid=11&tablename=theme&contentlong, вільний. — Назва з екрана. — Дата звернення: 20 лютого 2018 р.

УДК 81'26

А.О. Чеботарьова,

студентка факультету романо-германських мов
Національного університету «Острозька академія»

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті досліджено лінгвокультурні особливості американського варіанту англійської мови. Розглянуто причини виникнення певних відмінностей від інших варіантів англійської мови протягом історичного розвитку. Подано приклади особливостей цього варіанту мови.

Ключові слова: лінгвокультурні особливості, багатонаціональність, культурне явище, мова індіанців, іспанські запозичення.

Постановка проблеми. Розмовляючи певним варіантом англійської мови, виникають певні труднощі при розумінні іншого варіанту тієї ж самої мови. Деякі фрази та слова можуть бути інтерпретовані по-іншому, або можуть бути незрозумілі взагалі. Тому треба зважати, що кожний варіант англійської мови (у тому числі і американський) мають свої лінгвокультурні особливості.

Стан дослідження. Багато вчених досліджували лінгвокультурні особливості американського варіанту англійської мови. Серед них М. Стригугова, яка досліджувала відмінності у лексиці британського та американського варіантів англійської мови, В. Ощепкова, яка вивчала мову та культуру США та інші.

Мета і завдання дослідження. Дослідити лінгвокультурні особливості американського варіанту англійської мови, зважаючи на історичні та культурні факти, які впливали за час його існування.

Виклад основного матеріалу. На формування американського варіанту англійської мови одночасно впливала велика кількість народів та культур. У Новий Світ потрапило багато людей різних національностей, які приносили на континент

свою мову, свої говірки, діалекти, сленг. А окрім мовних аспектів, «нові американці» зберігали свою культуру, свої звичаї та традиції, свою музику і танці, свої повір'я та релігії [5]. Але при цьому усьому вони мали кооперувати, розвивати свої міста та села, розширювати торгові стосунки, разом працювати.

Таким чином, менталітет та світобачення представників різних народів та культур формувало єдиний американський варіант англійської мови. Усі культурні явища багатьох національностей знаходили своє відображення у інтернаціональній англійській мові [3]. При цьому, часто не можна знайти точного відповідника під час перекладу, адже такого культурного явища у мові перекладу може просто не існувати. Тому у англійську мову американського народу входять дуже багато слів іншомовного походження. Але бувають такі випадки, коли під час процесу спілкування між представниками різних культур виникають непорозуміння через те, що хтось не може досконало пояснити явище чи феномен своєї культури не на рідній мові. У такий спосіб, можна помітити вплив мови на культуру.

Перші переселенці садили рослини та вирощували тварин, які були для них новими. Вони ловили у річках та на узбережжі рибу, яку вони до цього не бачили. Земля була заселена племенами, які говорили на дивній для європейців мові, носили дивний одяг, готували дивну їжу та мали дивні традиції. Природні ландшафти також сильно відрізнялися від англійської місцевості. Але усі ці нові для європейців явища, феномени та предмети мали свої назви. Якщо у побуті чи культурі нема певної речі, то і назви для неї не буде. Таким чином, колоністи починали користуватися словами індіанців, та поповнювали ними свою мову.

У такий спосіб, у індіанців були запозичені не тільки географічні назви гір, річок, долин, озер, поселень, а назви рослин. Наприклад, hickory (Гікорі — рід північноамериканського горішника), persimmon (хурма), egg-plant (баклажан) і red cedar (червоний кедр), sequoia (секвоя) ресап (горіх пекан). На американському континенті зустрічається багато тварин, які невідомі європейським екосистемам: такі як гассоп (єнот), woodchuck (лісовий північноамериканський бабак), caribou (північний олень), moose (американський лось), chipmunk (бурундук), opossum (опосум, сумчастий щур), skunk (скулс).

Індіанці не жили в таких саме будинках як європейці. На півдні та південному сході вони будували таке житло як «вігвам» (wigwam). Це хатинка куполоподібної форми, сконструйована з гнучких стовбурів, зв'язаних між собою, та покритих березовою чи в'язовою корою, рогожею з очерету, трави чи листя кукурудзи або шкірою чи незшитими шматками тканини. Також корінні жителі американського континенту будували «wickiup» та «teepee». Це різні типи хибар та куренів. Ескімоси будували «igloo» — кругоподібна хатина ескімосів, складена зі снігових блоків.

Але з роками значення деяких слів на позначення житла індіанців трансформувалося. Тепер лексему «wigwam» вживають щодо іронічного позначення приміщення для політичних зібрань. Слово «teepee» зараз може позначати намет, де торгують придорожні дрібні торговці. Такі слова та значення, сформовані вже американської культурою не будуть широко вживатися корінними британцями, а скоріш за все вони просто не зрозуміють гумору американця, який вирішить пожартувати щодо кімнати для політичних зібрань.

Також індіанці готували незвичну для європейців їжу. Однак вони перейняли рецепти в місцевого населення разом з їхніми назвами. Наприклад, «homini» (особливий вид кукурудзяної каші), «succotash» (блюдо з бобів), pemmican (брикети з сушеного або розтертого в порошок оленього або бізонього м'яса, змішаного з жиром та соком кислих ягід, що зберігалися в шкіряних мішках або концентрований продукт з оленини або яловичини, що досі виготовляється в США та Канаді для туристів та полярників). Якщо британцю запропонувати «hoosh», він скоріш не зрозуміє. Але американець не розгубиться і пояснить, що це індіанська горілка. Такі лінгвокультурні особливості можуть бути ясними тільки місцевому населенню чи людям, які їх вивчають. Але для того щоб бути більш успішним, треба вивчати культуру інших народів. А так як ми спілкуємося мовою, то дуже важливими будуть лінгвокультурні особливості мови [7].

З індіанських мов також увійшло багато інших лексем, які надали певний колорит американському варіанту англійської мови. Наприклад, «tomahawk» (томагавк) — бойова сокира індіанців Північної Америки. Але в американський варіант англійської мови цей термін увійшов не тільки в якості іменника, а й дієслова: «to tomahawk» означає жорстоко когось критикувати. Відомий усьому світу вираз «To bury the tomahawk» (зарити бойову сокиру) — заключити мир, був також взятий з культури племен Делаварів, Могікан та Массачусетс.

Слово «monitou» (моніту) позначало божество Північно-Американських індіанців. Але в розмовну англійську мову колоністів ця лексема увійшла як «шишка», «важлива особа». «Pow-wow» (пау-вай) називали шамана чи раду, зібрання в індіанців. Зараз це слово позначає зустріч, зібрання, збіговисько, збори, нараду: I am going to pow-wow (meeting) — Я збираюся на зустріч. Американці можуть іронічно назвати словом «mugwump» (магвамп) свого боса чи людину, яка ставить себе вище партійної політики. Лінгвокультурною особливістю американського народу є наявність «caucus» (кокес) закритого зібрання партії (для висунення кандидатів на майбутні вибори або для вироблення політичної стратегії). «Tammany» спочатку було ім'ям індіанського вождя племені Делаварів XVII-XVIII ст., дружньо налаштованого до білих, але з роками так почали називати незалежну організацію Демократичної партії в Нью-Йорку (1790-1960 рр.). Пройшло ще кілька років і через певні причини це ім'я набуло негативного значення: воно стало позначати систему підкупів в політичному житті США чи корумповану політичну організацію.

Під час завоювання континенту англомовні колоністи вступали в контакти з французькими переселенцями, які селилися переважно на західному узбережжі. У такий спосіб, вже на території Америки в англійську мову колоністів увійшли такі слова як rapids (поріг ріки), prairies (прерії), chowder (юшка). Французька мова та витончена культура Франції переважно впливала на діалекти колоністів, які жили на півночі та заході сучасних США.

Однак найбільш всього на культуру англомовного населення Сполучених Штатів Америки вплинули іспанська мова та іспанські традиції. Території сучасної Латинської Америки колонізували переважно іспанці та іспаномовне населення. Так як англійські переселенці просуvalися все далі на південь, вони зустрічали там

все більше і більше іспанців, з якими вони спілкувалися та переймали їх культурні та лінгвістичні особливості [2].

Усім відома англійська фраза «olla podrida», що означає «всяка всячина», але по цьому словосполученню видно, що це цілком іспанський вираз. Крім того, можна помітити, що назви міст від Каліфорнії до Техасу та Флориди є словами іспанського походження [6]. Люди живуть в містах з іспанськими назвами, наприклад, Сан Антоніо (San Antonio), Санта-Фе (Santa Fe), Лас Вегас (Las Vegas) і Лос-Анджелес (Los Angeles). Вони ходять по вулицях з іспанськими назвами і живуть в будинках іспанського стилю (Spanish-style houses), обожнюють іспанську флору і їжу. Іспанська (Spanish) оточує їх всюди.

У 16 столітті, коли Іспанія (Spain) досліджувала і завойовувала Новий Світ (the New World), іспанці завдавали свій перший вплив на американський варіант англійської мови та американську культуру. Вже до 1600 року в англійській мові були присутні такі слова, як alligator (алігатор), anchovy (анчоус), banana (банан), cannibal (канібал), cocoa (какао), hurricane (ураган), mosquito (комар), potato (картопля), sassafras (американський лавр), sherry (шеррі), sombrero (сомбреро) і tobacco (тютюн). Вже до 1700 року англійська мова поповнюється такими словами, як cargo (вантаж), barricade (барикада), escapade (ескапада), siesta (сієста), matador (матадор), toreador (тореадор), tomato (помідор), chocolate (шоколад), vanilla (ваніль) і cockroach (тарган). Саме завдяки іспанській мові англійці використовують такий геологічний термін, як mesa (плато), який увійшов в мову до 1750 році, і термін stevedore (стивидор), який пішов від estibador (той, хто пакує і укладає вантаж). 1850 рік відзначився такими іспанськими словами, як canyon (каньйон), bonanza (золоте дно / удача), loco (божевільний) і vigilante (дружинник) [11].

У міру того, як американські піонери XIX століття просувалися на захід країни, де довго панувала Іспанія, англійська мова поповнювався словами, що символізують цей час як час ковбоїв (cowboy) і vaquero (ковбой — іспанською). Американські ковбої перейняли від своїх іспанських колег такі слова, як ranch (ранчо), rodeo (родео), lasso (ласо), lariat (аркан), chaps (іспанські шкіряні або ж хутряні ковбойські штани), poncho (пончо), serape (шаль), stampede (панічна втеча), desperado (головоріз, шибайголова) і buckaroo (ковбой).

Таким чином, іспанська культура та традиції дуже вплинули на англійську мову в Америці. У південних штатах Сполучених Штатів Америки досі навіть використовують іспанську мову. Присутні й «гарячі» іспанські танці зі своїми назвами, зі власними співами та куплетами. Досі у степах розводять коней, є родео і збереглися ковбойські традиції, які особливо цікаві туристам.

Висновки. Отже, американський варіант англійської мови набув значних змін з того часу як він відокремився від британського. Одними з найбільших мов та культур, що вплинули на англійську мову в Америці були різноманітні індіанські мови, французька та іспанська мови. Усі ці впливи надали американському варіанту англійської мови певний колорит.

Література

1. Аракин В.Д. История английского языка / Аракин В.Д. — М.: Физматлит, 2003. — 272 с.
2. Гудков И. В. История формирования американского варианта английского языка [Электронный ресурс] / Гудков И.В., Коренькова О.В. — Режим доступа: http://www.volpi.ru/files/publications/I_V_Gudkov_O_V_Korenkova_Istoriya_formirovaniya_amerikanskogo_varianta_anglijskogo_ua.pdf
3. Домашнев О. А. О лексикографическом отражении американского стандарта английского литературного языка / Домашнев О. А. // Лингвистические исследования. — М.: Профиздат, 1985. — С. 75—79.
4. Иванова И.П. Чахоян Л.П. История английского языка. Учебник, М., Высшая школа, 1979 .
5. Кристалл Д. Английский язык как глобальный. / Кристалл Д. — М., 2001. — 231 с.
6. Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии. / Ощепкова В. В. — СПб.: Реноме, 2004. — С. 35—44.
7. Стригунова М.Д. Различия в лексике британского и американского вариантов английского языка — [Электронный ресурс] / Стригунова М.— Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/640136/>
8. Третьяков Юрий. Американский вариант английского языка / American English for Everyday and Academic Use / Ю. Третьяков, С. Болтунова, М. Цыпышева. — Санкт-Петербург: Наука: Ленинградское отделение, 2005. — 330 с.
9. Швейцер А.Д. Литературный английский язык в США и Англии. / Швейцер А.Д. — М.:Высш.шк., 1971. — 200 с.
10. Rogers B. How to talk American. / Rogers B. — Washington. Penguin, 1999
11. Webster Noah. An American Dictionary of English language. / Noah Webster — N. Y.: Liberty Publishing House, 2000.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

УДК 334.012.23

А.С. Бельцова,

студентка кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

науковий керівник: **О.М. Ткачук,**

доктор економічних наук, професор кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Визначено сутність поняття «конкурентоспроможність підприємства». Виділено основні види чинників, які впливають на конкурентоспроможність підприємства та проаналізовано їх вплив на конкурентоспроможність підприємства. Наведена характеристика факторів впливу на формування конкурентоспроможності підприємства.

Метою роботи є дослідження та обґрунтування теоретичних аспектів щодо сутності конкурентоспроможності, а також вивчення факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що здійснюють вплив на конкурентоспроможність підприємства в умовах ринкового середовища.

Ключові слова. Конкурентоспроможність підприємства, чинники, конкуренція, факторні умови, середовище.

Постановка проблеми. Основною характеристикою підприємства, з точки зору, конкурентної боротьби є його конкурентоспроможність. Вона визначає життєздатність підприємства, результати його виробничо-збутової діяльності в умовах ринкової конкуренції. Враховуючи те, що сам процес формування конкурентоспроможності є складним і об'єднує елементи як внутрішнього, так і зовнішнього оточення, важливим є визначення чинників, які впливають на управління конкурентоспроможністю. Це є особливо актуальним, враховуючи те, що на підприємство і продукцію різних галузей економіки здійснюють домінантний вплив інші чинники конкурентоспроможності.

Стан дослідження. Наукові основи класифікації чинників конкурентоспроможності підприємств закладені такими авторами, як А. Олів'є, А. Дайан, Р. Урсе, М. Портер, А. Ніколаєв, Н. Яшин. Серед вітчизняних науковців проблемам конкурентоспроможності підприємств присвятили свої дослідження О. Костусев, І. Сіваченко, Л. Балабанова, Д. Корж, В. Дикань, Т. Загородня, В. Савчук, А. Воронкова, В. Холод.

Виклад основного матеріалу. Однією з умов становлення і розвитку ринкової економіки є створення конкурентного середовища та організація взаємодії економічних суб'єктів, які конкурують між собою у сфері виробництва і подальшого просування на ринок товарів та послуг. Конкуренція є тією рушійною силою, яка спонукає господарюючі суб'єкти, що прагнуть закріпити та посилити свої конкурентні позиції на ринку, до випуску нових видів продуктів. Тим самим вона виступає безпосередньою причиною виникнення одних виробництв і галузей, а також поступового відмирання і зникнення інших. Проте, для визначення власних позицій, підприємству необхідно дослідити та виокремити фактори, що впливають на можливості отримання додаткових переваг у конкурентній боротьбі.

Дослідивши різні підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства» пропонується наступне узагальнене поняття. Конкурентоспроможність підприємства — це комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка визначає його положення серед багатьох схожих об'єктів господарювання і полягає у спроможності використання різних видів ресурсів ефективніше ніж конкуренти.

Конкурентоспроможність підприємства повинна забезпечуватися такими показниками, як висока виробнича ефективність, яка реалізується завдяки сучасному обладнанню, технологіям, кваліфікованими працівниками та здатністю завоювати й тривалий час утримувати стійні позиції на ринку, що забезпечується завдяки ефективному використанню принципів маркетингового управління.

Основними умовами забезпечення конкурентоспроможності є:

- застосування наукових підходів до стратегічного менеджменту;
- забезпечення єдності розвитку техніки, технології, економіки, управління;
- застосування сучасних методів дослідження й розробок (програмно-цільове планування, теорія прийняття рішень тощо);
- розгляд взаємозв'язків функцій управління будь-яким процесом на всіх стадіях життєвого циклу об'єкта;
- формування системи заходів із забезпечення конкурентоспроможності різних об'єктів.

Важливою передумовою формування конкурентоспроможності підприємства є визначення сукупності факторів, вплив яких може підвищувати та зменшувати її загальний рівень. Крім того, аналіз факторів допомагає виявити сильні й слабкі сторони діяльності як самого підприємства та і його конкурентів, розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства

Класична система чинників впливу, які забезпечують рівень конкурентоспроможності, складається з наступних елементів:

1) конкурентоспроможність продукції (її якість, ціна, споживча перевага перед іншими товарами, ступінь задоволення потреби);

2) конкурентоспроможність ресурсного потенціалу (технічне та технологічне оснащення, виробничо-сировинна структура, кадрове забезпечення, фінансові та інноваційні можливості);

3) конкурентоспроможність організаційної структури та системи менеджменту (форма господарювання, організаційна структура, структура управління та функції, механізм управління, гнучкість та оперативність менеджменту);

4) конкурентоспроможність інформаційно-комунікаційних зв'язків (організація системи обміну внутрішньою та зовнішньою інформацією) [1].

За природою виникнення чинники поділяються на основні та розвинені; загальні та спеціалізовані; природні та штучно створені. Існує також класифікація за ознакою керованості: контрольовані й неконтрольовані; керовані та некеровані; за сферою дії — зовнішні та внутрішні; за рівнем спеціалізації — інтегральні та специфічні; за конкурентним рівнем — мікрорівневі, мезорівневі, макрорівневі. Узагальнено чинники конкурентоспроможності підприємств можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Під зовнішніми факторами розуміють сукупність суб'єктів господарювання, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституціональних структур та інших зовнішніх умов і чинників, що діють у глобальному оточенні та здійснюють вплив або можуть вплинути на функціонування підприємства [2].

Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на конкурентоспроможність підприємства проводиться у загальновизнаному порядку. Після встановлення місії й цілей підприємства виконується діагностичний етап: оцінка змін, що впливають на різні аспекти потенціалу підприємства; визначення факторів, що представляють погрозу для конкурентоспроможності потенціалу підприємства; аналіз діяльності конкурентів; визначення факторів, що представляють більше можливостей для досягнення стратегічних цілей підприємства. До них відносять наступні:

- діяльність державних владних структур (фіскальна та кредитно-грошова політика, законодавство);

- господарська кон'юнктура, що складається. Вона включає кон'юнктуру ринків сировинних та матеріальних ресурсів, ринків трудових ресурсів, ринків засобів виробництва, ринків фінансових ресурсів;

- розвиток основних підтримуючих галузей (розвиток нових технологій (ресурсозберігаючих, технологій глибокої переробки), нових матеріалів та джерел енергії, їх впровадження у виробництво підвищує науковий та виробничий потенціал підприємства);

- параметри попиту (ріст попиту на товари, що виробляються підприємством, його стабільність, закріплення положення на ринку) [3, с. 107].

Внутрішні фактори — це контрольовані чинники діяльності підприємства. До них відносяться:

1. Діяльність керівництва та апарату управління підприємства (організаційна та виробнича структури управління, професійний та кваліфікований рівень управлінського персоналу тощо).

2. Система технологічного оснащення. Оновлення обладнання та технологій, тобто заміна їх на більш прогресивні, забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства, підсилює внутрішню гнучкість виробництва.

3. Сировина, матеріали і напівфабрикати. Якість сировини, комплектність її перероблення та величина відходів суттєво впливають на конкурентоспроможність підприємства.

4. Збут продукції, його об'єм та витрати на реалізацію. Вплив цього фактора є суттєвим на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Підприємство намагається здійснити ефективний збут за рахунок реалізації продукції, що користується попитом на ринку, стимулювання збільшення об'ємів продаж, розширення ринків збуту. Аналіз внутрішніх факторів впливу тісно пов'язаний з аналізом господарської діяльності підприємства.

Під час оцінювання, прогнозування та управління конкурентоспроможністю підприємства необхідно враховувати усю сукупність внутрішніх та зовнішніх чинників, що вплинули чи потенційно можуть вплинути на її формування.

Висновки. Взагалі конкурентоспроможність підприємства необхідно розглядати з урахуванням факторів конкурентоспроможності продукції, потенціалу підприємства, галузей, регіонів і країни в цілому, які є взаємопов'язані між собою. Науковці виділяють велику кількість факторів конкурентоспроможності, які відрізняються один від одного за своєю природою, характером впливу, при класифікації їх по різних ознаках. Але найбільш розповсюдженою в економічній літературі є класифікація факторів формування конкурентоспроможності підприємств за сферою дії: зовнішні та внутрішні. Такий розподіл дозволяє враховувати не лише процеси перетворення, що протікають на підприємстві, у тому числі і результат діяльності, але й динаміку змін, що пов'язані із зовнішнім середовищем, в якому функціонує підприємство, для своєчасного й адекватного реагування на зміни.

Література

1. Гончарук Т.І. Методологія конкурентоспроможності: досвід теорії та теорія досвіду // Вісник Української академії банківської справи. — 2010. — № 2. — С. 3—10.
2. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія. — К.: ДАККіМ, 2006. — 160 с.
3. Марцин В. Умови виникнення та показники оцінки факторів, що формують конкурентоспроможність підприємства [Електронний ресурс] / В. Марцин — http://www.anvou.org.ua/academy/herald_info/visnyk_61_5_08/visnyk_61_5_08_98-113.pdf

mgr Magdalena Golonko¹, Michał Buszko², inż. Piotr Golonko³,

¹ Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

² Uniwersytet Warszawski

³ Politechnika Warszawska

CONCENTRATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE WORLD

Introduction. Globalization is widely regarded as a new phenomenon related to events at the turn of the 19th and 20th centuries. The development of globalization was directly influenced by the technical and information revolution, the development of computerization, satellite communications and the Internet. Another factor driving the globalization process was the systemic changes in Central and Eastern Europe associated with the fall of communism. The third reason was the changes in economic structures regarding decentralization and privatization (Budnikowski 2003).

The great geographic discoveries at the turn of the 15th and 16th centuries contributed to the development of trade and capitalism as a system, thus shaping the economic foundations of the market economy. The ideology of liberalism, which combats restrictions and privileges, allowed in the age of enlightenment to popularize the principles of the market economy, in which the French and American revolution played a fundamental role in dissemination. As a result, a rapid industrialization of the world economy followed, and the possibilities of mass manufacturing stimulated the development of trade, which led to immediate technical progress. This provided the basis for the development of intercontinental exchange. The economic crisis in 1873 was particularly important for the development of globalization processes, which, by weakening the internationalization tendencies, started the era of great entrepreneurship. Big companies operating in the global market have divided it among themselves and started their activity only in countries belonging to the center of the capitalist world, ie in Great Britain, Germany, France, Japan and the United States. Countries of Asia, Eastern Europe and South America were so-called peripheries based their economies on the imitation of leaders. Capital has developed from developed areas, all consumption patterns, technical solutions as well as the institution building system. The development of giant companies on the periphery is considered to implement the idea of globalization (Rosińska-Bukowska 2009).

In the last twenty-five years, agriculture in many countries has undergone many significant changes and processes. There was an increase in production, increased productivity of agriculture as well as an increase in the efficiency of the use of inputs. A contraction of the economic role of agriculture in the national and local economy has been observed, and international and intersectoral competitiveness has increased. Consumer awareness about food quality and safety, the increase in the importance of agricultural progress and the widening and popularization of knowledge in the field of production processes has increased. The society became interested in the multifunctionality of agriculture and non-agricultural forms of farming in rural areas and realized the need to base agricultural development on the concept of sustainable development. There was a weakening of political and social support for agricultural interventionism, protectionism policy and subsidies (Adamowicz 2008).

Globalization and regionalization are the effect of the internationalization of the economy and influence the shaping of contemporary international economic relations (Żołądkiewicz 2012). Globalization is an idea, but also a material process that, for example, causes the unification of the principles of trade in agricultural products, or determines the radical relationship of power and their effects on mutual relations in the exchange of goods in the world (Argent 2011). The region creates a separate, fairly homogeneous area, which differs from areas adjacent to specific features. The region can be distinguished on the basis of geographical, economic, political and cultural criteria (Lubbe 2010).

The processes of globalization and regionalization are an important factor affecting the development of agriculture (Sapa 2010). In the literature one can find the claims of authors who consider globalization as incomplete due to the omission of labor markets and leaving behind with the liberalization of the agricultural sector (Kołodko 2008). Agriculture has hitherto been covered by globalization to a small extent due to the lack of free flow of agricultural goods. The sector participates in globalization processes not through production and trade in agricultural commodities, but through production effects of the manufacturing industry and other segments of agribusiness (Sobiecki 2007, Rigg 2006).

Efficient, intercontinental flow of goods led to the arrest of agricultural production in areas with difficult climatic conditions and to the increase of cheap food imports. The effect of such behavior was the pressure caused by countries with favorable conditions for agricultural production and low production costs to abolish trade restrictions as well as the reduction of agricultural prices. This mainly affected Europe, which is under pressure from the United States with Canada, the countries of South America and Australia and New Zealand. The globalization process entails the task of disseminating modern biotechnologies, exemplified by genetically modified organisms (Adamowicz 2008). They enabled the implementation of many agricultural development programs in the field of green revolution, which was supervised by the UN agency – Food and Agriculture Organization (FAO) (Anioł, Bielecki, Twardowski 2008). The effect of the green revolution was to increase agricultural production and, consequently, to alleviate the problem of hunger and malnutrition. Nowadays, the use of genetically modified organisms is the next stage of the green revolution. In India, this revolution has allowed an increase in food consumption (cereals, oilseeds, fish, milk, fruits and vegetables) and achieving a sufficient level of quality and quantity of food. The green revolution, despite various controversies, was an extremely important step in the development of agriculture (Adamowicz 2008).

Findings. The main objective of the research was to present the degree of concentration of agricultural production, the indication of regions with the dominant share of this production in the world, the determination of directions and the strength of changes in this area in particular areas of the world. The continents were accepted as research regions. The sources of materials are data published by FAOSTAT. The research period covered the years 2007–2014.

In the years 2007–2014, the value of world final gross production of agriculture expressed in USD increased by 55% from USD 2,1 trillion. Only at the time of the

economic crisis in 2009 and in 2014 there was a decline in the value of agricultural production.

By far the largest was the value of agricultural production produced in Asia, as it amounted to 51.9% in 2007, while in 2014 it was already 57.4% (Figure 1). The next place was Europe, whose share, however, systematically dropped from 18.6% to 14.0% in 2007–2014. The decline was also in North America from 11.2 to 9.1%. In turn, the importance of South American agriculture increased, as evidenced by the increase in the share of global agricultural production from 6.7% in 2007 to 8.8% in 2014. Thus, there was a gradual transfer of agricultural production to areas with favorable natural conditions and cheap production. Of course, in this type of comparisons, one must remember about the different potentials of individual continents, mainly in terms of the volume of agricultural land.

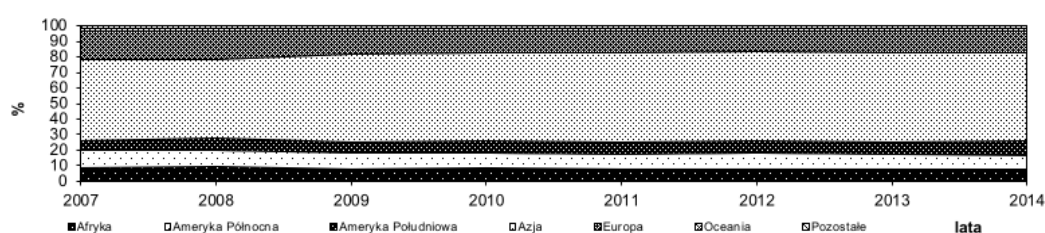

Fig. 1. Share of world regions in agricultural production in 2007–2014 (%)

Source: Own study based on FAOSTAT data

In the case of cereals, the concentration of production in Asia also took place, as the share of this region in world production increased in 2007–2014 from 54.3% to 64.4% (Figure 2). Particularly large changes in the cereal production structure were visible in 2009. The importance of North America systematically decreased (from 15.3% to 9.6% in 2007–2014) and Europe (from 16.4 to 12.4%). The share of Africa and South America in grain production was stable. In Oceania the highest dynamics of cereal production growth was recorded, however, the share of this region in global production was less than 2%.

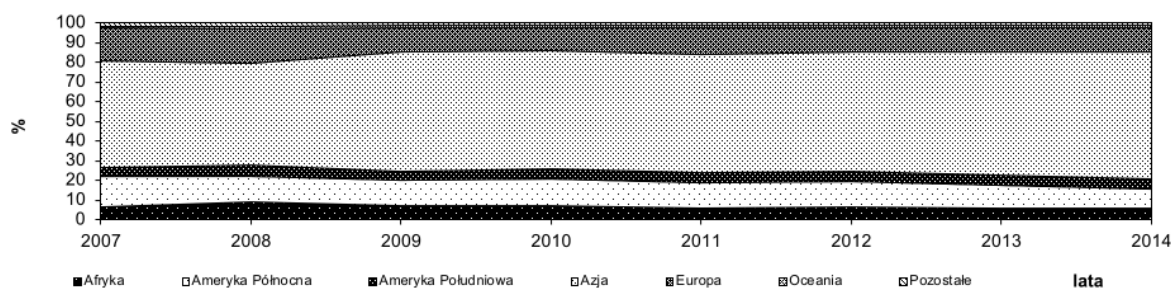

Fig. 2. Share of world regions in cereals production in 2007–2014 (%)

Source: Own study based on FAOSTAT data

Another important group are animal products. Their production value in the world increased in 2007–2014 by 36.7% from 380 to 519 billion USD. Animal production was concentrated in Asia, but the region's advantage was not so large (Figure 3). Asia's share in world livestock production was around 43–45%. The Europe in

which 25–28% of this production was produced was also very important. Over 10% share was for North America. In the case of animal production, the share of Asia and Europe decreased, while it increased South America and Oceania, which had good conditions for extensive and low-cost animal husbandry. However, these changes were very slow.

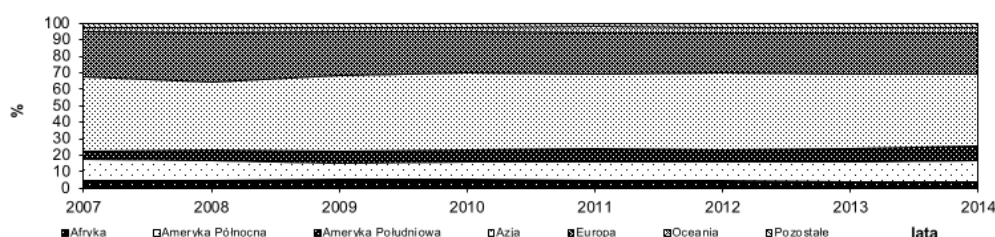

Fig. 3 Share of world regions in animal production in 2007–2014 (%)

Source: Own study based on FAOSTAT data

The vast majority of agricultural production produced was intended for food needs. In 2008–2014, it was about 95–96% of total production. Presenting statistics for such a group of products is pointless, because the value of production, its concentration and directions of changes were the same as for agricultural production in general. Thus, only the analysis of non-food products of agriculture is presented, which may gain more importance in the case of ever-increasing agricultural productivity. Non-food products include, among others, diesel oil, so-called biodiesel from processed agricultural products, clothing and fabrics made of cotton, wool, flax, manila, jute, cocoons of silkworms and other raw materials, footwear from animal skins, natural rubber, rubber, wax, tea, tobacco. The production of non-food raw materials of agricultural origin increased in the world in the years 2007–2014 by 50% from 84 to 126 billion USD. This was the rate corresponding to food products.

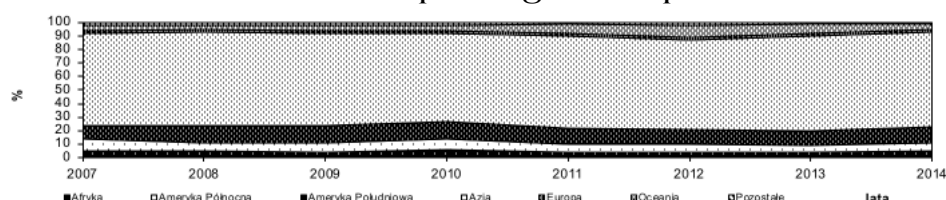

Fig. 4. Share of world regions in non-food production of agriculture in 2007–2014 (%)

Source: Own study based on FAOSTAT data

In the case of non-food products obtained from agriculture, there was the highest concentration of production, among all discussed groups. In 2014, 70% of such products were produced in Asia. Next places were occupied by South America (12%), North America (6%) and Africa (5%). In the years 2007–2014, the share in the structure increased only in Asia and South America.

Summary. The study presents changes in the value of agricultural production in regions of the world. This macro level allows you to observe certain regularities. The value of world agricultural production has been steadily increasing. Only in the time of the economic crisis in 2009 and in 2014, declines were observed in all areas outside Asia. It was noticed that there was a large concentration of agricultural production, which was concentrated in Asia and Europe. There was a gradual transfer of produc-

tion from Europe and North America to Asia and South America. These regularities were also confirmed in the analysis of particular groups of agricultural products, such as cereals and animal products. Presentation of data for a rather short period shows the directions of changes. Disproportions increased faster in the case of food than non-food products produced in agriculture. This situation is affected by agricultural policy, which, for example, limits production growth in the EU, and is liberal in particular Asian and South American countries. In addition, natural conditions and low production costs are another factors that favor the regions of Asia and South America and Oceania. In the case of the latter region, however, the scale of activity was too small to be a significant area in the world agricultural production.

The production of food is still the predominant destination of raw materials obtained in agriculture. Only 4–5% were spent on non-food products.

Globalization also applies to agriculture. It causes that agricultural production is gradually transferred to regions characterized by the best conditions and production costs. Of course, there are large differences between countries within the separated regions that cover the continents. Analyses regarding international relationships can therefore be the subject of in-depth studies. It may turn out that in the Asia region there are countries where there was a large increase in agricultural production, but also areas with a decline in this production. The presented study is to illustrate the directions of changes in the macro approach.

References

1. Adamowicz M. (2008). Teoretyczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa z uwzględnieniem procesów globalizacji i międzynarodowej integracji, *Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G, Ekonomika Rolnictwa*, 2008, z. 2, s. 49–64.
2. Anioł A., Bielecki S., Twardowski T. (2008). Genetycznie zmodyfikowane organizmy – szanse i zagrożenia dla Polski. *NAUKA* 1/2008, s. 63–84.
3. Argent, N. (2011). Australian agriculture in the global economic mosaic [in:] *Globalisation, agriculture and development: Perspectives from the Asia-Pacific*, pp. 9–10.
4. Budnikowski A. (2003). Międzynarodowe stosunki gospodarcze wobec wyzwań globalizacji. *Globalizacja od A do Z; Bank i Kredyt* nr 1/2003 s. 2.
5. Dane FAOSTAT, <http://faostat3.fao.org/home/E>, Pobrano: czerwiec 2017.
6. Kołodko G.W. (2008). *Wędrujący świat*. Prószyński i Spółka. Warszawa, s. 94, 99.
7. Lubbe A. (2010). Globalizacja i regionalizacja we współczesnej gospodarce światowej [w:] *Rozwój w dobie globalizacji* (red. A. Bąkiewicz, U. Żuławska). Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010.
8. Rigg, J. (2006). Land, farming, livelihoods, and poverty: rethinking the links in the rural South. *World development*, 34(1), pp. 180–202.
9. Rosińska-Bukowska M. (2009). Rola korporacji transnarodowych w procesach globalizacji. *Kreowanie globalnej przestrzeni biznesowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek–Dom Wydawniczy Duet.
10. Sapa A. (2010). Rolnictwo w procesie globalnego rozwoju [w:] *Rozwój w dobie globalizacji* (red. A. Bąkiewicz, U. Żuławska). Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010.
11. Sobiecki R. (2007). *Globalizacja a funkcje polskiego rolnictwa*. SGH, Warszawa, s. 11, 84.

С.П. Дерев'янка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології імені М.А. Скока
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ЕМОЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Проблема віктимності актуалізується в несприятливих умовах соціальної взаємодії двох або більше людей. Набуваючи рис комунікативно неспроможної особистості людина все більше переживає емоційний дискомфорт від невдалих стосунків та все більше демонструє поведінку жертви.

Проблема віктимності особистості має тривалий час розгляду. Низка зарубіжних та вітчизняних вчених присвятили свою увагу вивченню питань, пов'язаних з віктимогенністю людини, процесом перетворення її на жертву, чинниками віктимної поведінки (О. Андроннікова, В. Бутенко, С. Гарькавець, Є. Кудасова, І. Малкіна-Пих, К. Міядзава, М. Одинцова, М. Селігман, Л. Франк, В. Христенко та ін.).

Вважається, що першим у науковий обіг термін «віктимність» ввів Л. Франк, який сприяв розвитку віктимології як вчення про жертву злочину. Саме тому віктимність здебільшого вивчалася вченими з урахуванням кримінального спрямування. Окрім того, у віктимології немає єдності щодо пояснення змісту віктимності. Це поняття визначається одночасно як схильність людини ставати жертвою насилля [1], як особистісна характеристика, як властивість певної особистості, соціальної ролі, соціальної ситуації, яка провокує віктимність [2].

Центральне поняття, пов'язане з віктимністю — жертва. Вчені неодноразово відзначали семантичну складність цього поняття та його методологічну нечіткість. Зокрема М. Одинцова вважає, що смисл цього поняття значно відрізняється в психології, криміналістиці, соціології. Вчена пропонує розрізняти поняття «жертва» у психологічному контексті, «потерпілий» (як жертва кримінальних злочинів) та «постраждалий» (як жертва нещасного випадку) [2, с. 28]. З психологічної точки зору, «жертва» — це особа, яка понесла фізичне або моральне ушкодження від взаємодії з іншою людиною, або групою людей.

Також, з методологічної точки зору слід розрізняти поняття «віктимогенність», «віктимізація», «віктимна поведінка», «позиція жертви» (близьке поняття — рольова віктимність). Віктимогенність — набуті людиною фізичні, психічні і соціальні риси та ознаки, які можуть сприяти її перетворенню на жертву при певних обставинах. Віктимізація — процес набуття віктимності, тобто процес і результат перетворення особи в жертву. Віктимна поведінка — необережна, неправильна поведінка людини, яка провокує насилля до самої себе з боку інших людей. Позиція жертви — певний свідомо або несвідомо обраний людиною паттерн взаємодії з іншими людьми.

Щодо останнього вияву віктимності О. Андроннікова зазначає, що формування позиції жертви починається приблизно з трьох років як засвоєння однієї з моделей управління батьками. Виокремлюються чотири типи позиції жертви: прояв любові

через пожертву; демонстрація безпомічності; аутоагресія, заснована на почутті провини; зміщення потреби у вираженні любові та агресії до близької людини [3].

Аналіз літератури з проблеми віктимності дає підстави виокремити два ведучих підходи щодо вивчення сутності поняття «жертва» — типологічний (розробка різноманітних класифікацій та типологій жертв) та структурний (виділення компонентів та складових у структурі віктимності). Для нашого дослідження більш пріоритетним виступає другий підхід, тому відзначимо найбільш розроблені теоретичні надбання цього спрямування.

І. Малкіна-Пих виокремлює у структурі віктимності шість основних компонентів: ситуативний (соціально-рольовий); інтелектуально-вольовий; аксіологічний; діяльнісно-практичний; емоційно-настановочний; фізико-біологічний. При цьому вчена відзначає, що основні риси сучасних віктимних осіб пов'язані здебільшого з емоційно-настановочною та аксіологічною сферами особистості [4, с. 23]. О. Андроннікова вважає, що позиція жертви складеться з когнітивного (уявлення щодо свого пригнічення з боку інших), емоційного (комплекс переживань безпомічності та безсилля) та поведінкового (комплекс настанов щодо готовності до пожертви) компонентів [3, с. 137]. М. Одинцова також виокремлює у структурі Я-концепції віктимної особистості зазначені вище структурні складові, проте додатково виділяє ще й вольовий компонент [2, с. 32]. Отже, емоційний компонент віктимності виокремлюється вченими як один з істотних індикаторів вияву психології жертви.

Емоційні особливості жертв було досліджено В. Бутенко, О. Сидоренко, які виявили високий рівень соціальної емоційності жертв у комунікативній сфері, їх високу чутливість до невдач у спілкуванні. До того ж жертвам, за даними авторів, більш властивими є емотивний та тривожний типи акцентуації характеру [5]. Тривожність, як одну з основних ознак віктимної особистості виокремлює також С. Гарькавець. Серед інших порушень емоційно-вольової сфери віктимних осіб вчена виділяє додатково: емоційну ригідність, емоційну в'язкість, емоційну монотонність, емоційне загрубіння, емоційну тупість, втрату емоційного резонансу, алекситимію [1, с. 45].

Негативні вияви емоційної сфери віктимної особистості відзначено у роботах й інших вчених. Зокрема підкреслено підозрілість, тривожність, депресивність, схильність до почуття провини віктимних осіб [3], їх тривожність, сенситивність, сором'язливість [6]. Окрім того О. Андроннікова, П. Герасимова за результатами проведеного емпіричного дослідження отримали дані щодо негативного зв'язку між позицією жертви та основними складовими емоційного інтелекту [7]. Це означає, що віктимна особистість характеризується заниженою здатністю до рефлексії власних емоцій та управління власними емоційними станами; нерозвинутими здібностями щодо розуміння емоцій інших людей та неспроможністю позитивно впливати на емоції партнерів по спілкуванню.

Таким чином, ведучою ознакою емоційної сфери віктимної особистості, про яку зазначає більшість вчених, є підвищена тривожність. Емоційний компонент віктимності можна оцінювати за внутрішньоособистісним (характеристики емоційної сфери віктимної особи) та міжособистісним (характеристики емоційного спілкування віктимної особи) параметрами.

Література

1. Гарькавец С.О. Психологія підліткової віктимності : [монографія] / С.О. Гарькавец. — Луганськ: вид-во «Ноулідж», 2013. — 175 с.
2. Одинцова М.А. Многоликость «жертвы», или Немного о великой манипуляции: система работы, диагностика, тренинги: учебное пособие / М.А. Одинцова. — М.: Флинта: НОУ ВПО «МПСИ», 2010. — 256 с.
3. Андронникова О.О. Факторы формирования жертвенности как психологической и ролевой позиции личности / О.О. Андронникова // Сибирский педагогический журнал. — 2014. — № 6. — С. 136—142.
4. Малкина-Пых И. Г. Виктимология. Психология поведения жертвы / И. Г. Малкина-Пых. — М.: ЭКСМО, 2010. — 864 с.
5. Бутенко В.Н., Сидоренко О.Н. Буллинг в школьной образовательной среде: опыт исследования психологических особенностей «обидчиков и жертв» / В.Н. Бутенко, О.Н. Сидоренко // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева. Психологические науки. — Красноярск, 2015. — № 3 (33). — С. 138—143.
6. Кудасова Е. А., Скитневская Л. В. Характеристика психологических особенностей феномена «жертвы» / Е. А. Кудасова, Л. В. Скитневская // Интерактивная наука. — 2017. — № 4. — С. 98—100.
7. Андронникова О. О., Герасимова П. С. Особенности взаимосвязи различных типов жертвенной позиции и эмоционального интеллекта / О.О. Андронникова, П.С. Герасимова // Сибирский педагогический журнал. — 2016. — № 5. — С. 118—125.

УДК 316.47

І.В. Коротчук,

студентка обліково-фінансового факультету

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

науковий керівник: ***В.Є. Штифурак,***

доктор педагогічних наук, професор

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

ФАКТОРИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ВИБУДОВУВАННЯ КАР'ЄРИ

Анотація. У статті наведено характеристика факторів які позначаються на вибудовуванні кар'єри. Особлива увага приділяється окремим факторам які чинять негативний вплив на розвиток кар'єрного зростання, до них відносять особливості психічних процесів, стиль і якість життя, типи темпераменту, цілі.

Ключові слова: кар'єра, фактори кар'єри, типи темпераменту, зовнішні фактори, внутрішні фактори, стиль і якість життя, організованість, пунктуальність.

Постановка проблеми. На кар'єрі позначається досить багато факторів. Кожен із факторів по-своєму впливає на швидкість вибудовування кар'єри, її темп, інтенсивність і пріоритети факторів є різними на усіх її етапах. Тому, доцільно знати, які фактори впливають на вибудовування кар'єри та які з них перешкоджають, тобто чинять негативний вплив на кар'єрне просування.

Проблема полягає у з'ясуванні факторів впливу на вибудовування кар'єри, характеристики негативних факторів, що дає змогу краще розуміти основні напрямки та перешкоди у виборі професії та побудові кар'єрної перспективи.

Стан дослідження. У наукових дослідженнях кар'єра розглядається як складне явище, яке охоплює всі сфери життєдіяльності людини, як особистісний розвиток та професійне зростання. Становлення і розвиток особистості в процесі вибудовування кар'єри вивчали А. Деркач, П. Єрмаков, А. Макарова, Т. Скрипкіна, Д. Сьюпер. У книзі Г. Щекіна «Як робити кар'єру» проаналізовано результати досліджень проф. Г. Медгерісом (Австралія) і С. Какабадзе (Великобританія) і визначено важливість факторів вибудовування кар'єри на прикладі 700 керівників компаній різних галузей.

Виклад основного матеріалу. Кар'єра — швидке й успішне просування по службовій, суспільній, науковій та іншій діяльності, досягнення популярності, вигоди, рід діяльності. Під факторами побудови кар'єри розуміються найістотніші обставини, що є рушійними силами, причинами процесу трудового переміщення [2].

У кар'єрному середовищі виділяють зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на розвиток кар'єри. Умовно розподіляють зовнішні фактори кар'єрного розвитку на дві сфери: загальну (позаслужбову, непрофесійну) і спеціальну (службову, професійну). Зовнішні фактори, що впливають на розвиток кар'єри:

1. Загальна сфера (позаслужбова):

а) Родина й близьке оточення (друзі дитинства, навчання, колишні товариші по службі). Родина може бути джерелом кар'єрної енергії на службі, а може бути і її глушителем. Стосунки з друзями скріплюються спільністю інтересів і схожістю кар'єрних цілей. Визнання цим оточенням досягнень людини є істотним стимулом її подальшого кар'єрного просування.

б) Макросередовище: світове співтовариство, Батьківщина, місто, село, де живе людина. Повноцінна стійка кар'єра не відбудеться, якщо не бути в курсі міжнародних подій, зневажати історією батьківщини, ставитися байдуже до долі своєї країни, потреб і надій народу, підтримувати антисоціальні політичні рухи.

2. Спеціальна сфера (службова):

а) Організаційна структура фірми, підприємства визначає посадові моделі; професійні вимоги до фахівця; перелік функцій, які має виконувати професіонал на певній посаді; можливості професійного й посадового зростання.

б) Кадрова політика організації: якими є шанси одержання більш високої посади; чи створюються умови для навчання, підвищення кваліфікації або перепідготовки; чи можливе скорочення посади й у зв'язку з чим; чи може співробітник у випадку скорочення кадрів розраховувати на допомогу в працевлаштуванні; якою є система оплати праці в організації [3].

Внутрішні фактори, що впливають на успішність кар'єри:

1. Професійні здібності людини. Найпростіший і досить вірний спосіб виявлення своїх здібностей — аналіз досвіду діяльності, з'ясування того, у чому й у зв'язку з чим ви найбільш успішні. Доцільно почати такий аналіз із визначення видів діяльності, які вам найбільш приємні. Проте діяльність завжди пов'язана з

розв'язанням комплексу завдань, багато які не відповідають сфері особистих інтересів [4];

2. Активність у розв'язанні професійних завдань і просуванні у професійній майстерності. Ця здібність тісно пов'язана з темпераментом людини. Тому при плануванні кар'єри необхідна орієнтація на тип темпераменту. У деяких різновидах діяльності від рис темпераменту може залежати не тільки хід виконання, а й кінцевий результат. Недоліки темпераменту можна компенсувати спеціальною підготовкою, вольовими зусиллями та захопленістю. Виділяють чотири типи темпераментів: холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік.

Для людей з холеричним типом темпераменту характерна циклічність у діяльності і переживаннях. Воля холерика напориста, але виявляється поривами, він відрізняється також підвищеною дратівливістю й емоційною реактивністю. Запальний, різкий у відносинах, прямолінійний, здатний доводити справу до великого напруження.

Особистості з сангвінічним типом темпераменту — гарячі, дуже продуктивні діячі, але лише тоді, коли в них багато цікавих справ, тобто є постійне збудження. Коли ж такої справи немає, вони стає млявим. Розвиваючи кипучу діяльність, сангвінік може так само швидко охолонути, як і швидко захопитися, якщо справа перестає його цікавити, якщо вона вимагає терпіння або має буденний характер.

Флегматичний темперамент — спокійний, завжди рівний, наполегливий і завзятий трудівник життя. Флегматик поважний, він не витрачає дарма сил: розраховуючи свої сили, він доводить справу до кінця. Недоліком флегматика є його інертність, малорухливість.

Меланхолічний тип темпераменту — це явно гальмівний тип нервової системи. Меланхоліка лякає нова обстановка, нові люди, він бентежиться і губиться при встановленні з ним контакту, а тому схильний замикатися в собі, залишатися на самоті. Однак у спокійній, звичній обстановці він може бути хорошим трудівником, успішно справлятися з життєвими завданнями, вирізнятися тактовністю;

3. Упевненість у власних силах, прагнення до лідерства, почуття обов'язку й відповідальності. Перші дві характеристики обов'язково мають контролюватися останніми, інакше вони можуть деформувати кар'єрний процес у бік індивідуальних (егоїстичних) цілей. Упевненість може трансформуватися в самовпевненість, прагнення до лідерства перероджується у властолюбство й марнославство;

4. Професійні знання й досвід. У кожній сфері професійної діяльності набір цих компонентів є специфічним. Але всі вони визначаються кваліфікаційними вимогами до обійманої посади й отриманої спеціальності. Ще більше для успішної кар'єри необхідна орієнтація на вимоги, що висуває професійне життя сьогодні й буде висувати завтра [1];

5. Інтерес і здібності до пізнання й набуття досвіду. Здібності розвиваються в діяльності, тому саморозвиток здібностей полягає в постійному досягненні нових рубежів. Інтерес має дивну здатність — не зникати після успішного досягнення мети, а навпаки, підсилюватися. Людина, що пізнала щось і просунулася у зв'язку із цим у своїй майстерності, потрапляє у своєрідну пастку — у неї з'являється

потреба збереження й підкріплення досягнутого рівня, що спонукує її знову щось пізнавати;

6. Здоров'я. Взаємозв'язок здоров'я й кар'єри є дуже складним. Будь-яке просування людини пов'язане з навантаженнями на організм. Його відповідь на навантаження — напруга захисних сил, мобілізація ресурсів (тілесних і нервово-психічних) для пристосування до змін і розв'язання життєвих завдань. Неспецифічна відповідь організму на висунуті до нього вимоги називається стресом. Виникає почуття тривоги, а при тривалих навантаженнях — виснаження, коли внаслідок надмірно тривалого або інтенсивного напруження знижується стійкість до захворювань.

Також серед наведених вище факторів, які впливають на вибудовування кар'єри, можна виокремити такі: стиль і якість життя, організованість, пунктуальність, цілі.

Стиль життя — це особливості способу життя окремих індивідів та груп. Якість життя — система характеристик ступеня відповідності умов і рівня життя науково обґрунтованим нормативам або певним стандартам. Без відповідного стилю, способу і якості життя формування кар'єрного просування буде постійно спіткане до невдач, психологічний стан людини напряму залежить від її новколишнього середовища.

В свою чергу організованість, пунктуальність та наявність чітко визначених цілей тісно пов'язані між собою. Якщо відсутній хоча б один з наведених факторів буде негативно впливати на вибудовування кар'єри. Найважливішим є відсутність цілей, без конкретно виставлених цілей до бачення своєї майбутньої професії, кар'єрного просування особистість не буде повністю розкрита в професійній діяльності. А відсутність організованості і пунктуальності буде суперечити повноцінному функціонуванню індивіда в одній сфері професійної діяльності. Неорганізований — який не вміє раціонально, планомірно використовувати, організовувати свій час, що й спонукає до непунктуальності.

Висновки. Отже, для того щоб подолати всі наведені фактори що негативно позначаються на вибудовуванні кар'єри, потрібно пам'ятати що основною умовою успішної професійної кар'єри є правильний вибір професії. Вирішення цієї проблеми ґрунтується на аналізі декількох факторів:

1. Потрібно добре знати світ професій і вимог, що пред'являються до людини, яка виконує ту чи іншу роботу. Уточнити для себе формулу обраної професії, з урахуванням можливих запасних варіантів вибору.

2. Потрібно правильно визначити свої інтереси і схильності, оцінити свої можливості, стан здоров'я, здібності і відповідність вимогам обраної професії.

3. Потрібно вивчити стан ринку праці, його потреби і регіональні особливості.

4. Потрібно виходити з реальних можливостей отримання освіти, перенавчання та підвищення кваліфікації. Зробивши все це, можна відібрати для себе кілька потрібних професій, і серед них — обрати свою, єдину, намітити свій професійний маршрут і вибрати індивідуальний шлях у досягненні поставленої мети.

Література

1. Лозовецька В.Т. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості / В.Т. Лозовецька // Науковий вісник ІПТО НАПН України. — № . — 2011. — С. 33–39.
2. Лозовецька В.Т. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія / В.Т. Лозовецька — Київ: 2015. — 279 с.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. — М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», — 2006 . — 312 с.
4. Пряжникова Е.Ю. Профориентация : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.Ю. Пряжникова, Н.С. Пряжников. — 5-е изд., испр. и доп. — М.: Академия, 2010. — 496 с.

А.Л. Космацький,

студент факультету економіки і управління
Хмельницького національного університету

А.В. Свідерська,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

ЗАХИСТ ВІД ЕКОНОМІЧНОГО ШПИГУНСТВА ЯК НАПРЯМОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Господарська діяльність підприємств і організацій в Україні в сьогоденні умовах пов'язана із широким переліком ризиків, які у випадку настання ризикових подій знижують ефективність роботи підприємств та стримують їхній розвиток. Забезпечення економічної безпеки підприємства — це доволі складний процес формування умов та механізмів стабільної роботи конкретного підприємства, на який чинить вплив велика кількість зовнішніх та внутрішніх факторів.

На наше переконання, особливо важливим та високо пріоритетним завданням забезпечення економічної безпеки підприємства є створення ефективної системи захисту від промислового шпигунства. Актуальність цього напрямку пояснюється тенденціями загострення конкурентної боротьби на більшості ринках, посиленням значення інформаційних, інтелектуальних та інноваційних ресурсів на шляху досягнення стратегічних цілей підприємства.

Основою всієї програми захисту від промислового шпигунства, її вихідною точкою можна вважати визначення ступеня секретності інформації та організації ведення її обліку. Не рекомендується використовувати такі позначення, як “конфіденційно”, “таємно”, “внутрішні матеріали фірми”, оскільки вони привертають до себе увагу. Значно краще ввести зашифровані позначення, відомі тільки працівникам підприємства, що працюють із секретними матеріалами. Для прикладу, фірмові конверти для пересилки секретної інформації можуть мати край певного наперед визначеного кольору.

Підкуп досі залишається найпростішим та найефективнішим способом отримання конфіденційної інформації. Він потребує попередньої роботи та підготовки для з'ясування ступеня обізнаності тих чи інших працівників

підприємства та володіння потрібною інформацією. Підкуп зазвичай здійснюється через посередників, тому необхідною умовою є збирання усієї необхідної інформації про них: кому дати гроші, скільки, коли, через кого і за що. Проте всі такі витрати компенсує одна важлива обставина — працівникові підприємства не потрібно долати фізичні та технічні перешкоди [1, с. 26].

Більшість держав спрямовують зусилля своїх спецслужб на постійну розвідку досягнень іноземних підприємств, особливо інтелектуальної власності як-от патентів, комерційних, технологічних та виробничих таємниць. Саме тому тема економічного шпигунства та захисту інсайдерської інформації набула великого значення та опинилася у центрі уваги науковців та дослідників. Способи захисту від промислового шпигунства такі ж різноманітні, як і саме шпигунство.

Для подальшого розгляду питання забезпечення захисту підприємств необхідно визначити, що саме варто розуміти під безпекою підприємства. Отже, безпека підприємства означає його захищеність від зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих чинників, що дозволить надійно зберігати та на високому рівні використовувати його фінансовий, матеріальний і кадровий потенціал.

До основних різновидів економічного шпигунства варто віднести такі: аналіз відкритих джерел (публічні дані); отримання інформації у ході бесід та перемовин; використання сучасної електронної та інформаційної техніки і спеціальних пристроїв (комп'ютерне шпигунство).

На сьогодні сфера комп'ютерної обробки даних з її глобальними та локальними мережами являє собою найбільш повне джерело інформації для економічних шпигунів, серед яких 80% є «внутрішніми злочинцями» (тобто працівниками тих же підприємств, за якими шпигують). Агенти на підприємстві являють собою найбільшу загрозу для інтересів економічної безпеки підприємства.

Заходи щодо захисту інтересів підприємства вимагають певних витрат. Існує світова статистика усереднених оцінок. Так, в Швейцарії кошти, витрачені на захист комерційних виробничих таємниць, становлять 1,5–2 % загальних виробничих витрат. За даними «The Boston Globe», компанії, що входять в число «500 найбільш щасливих», витрачають сотні тисяч доларів, щоб протидіяти комп'ютерному шпигунству [2].

Дії інсайдерів для спричинення витоку інформації наведено на рис. 1.

Основні завдання з метою створення ефективного комплексного захисту інформації на підприємстві полягають у:

- виявленні інформаційних ресурсів, що підлягають захисту та виділенні їх з решти інформації;
- оцінюванні можливого збитку від витоку будь-яких конфіденційних даних та класифікації інформації за ступенем важливості;
- визначенні усіх видів носіїв інформації, які підлягають захисту;
- виявленні можливих факторів вразливості інформації, що підлягають захисту.

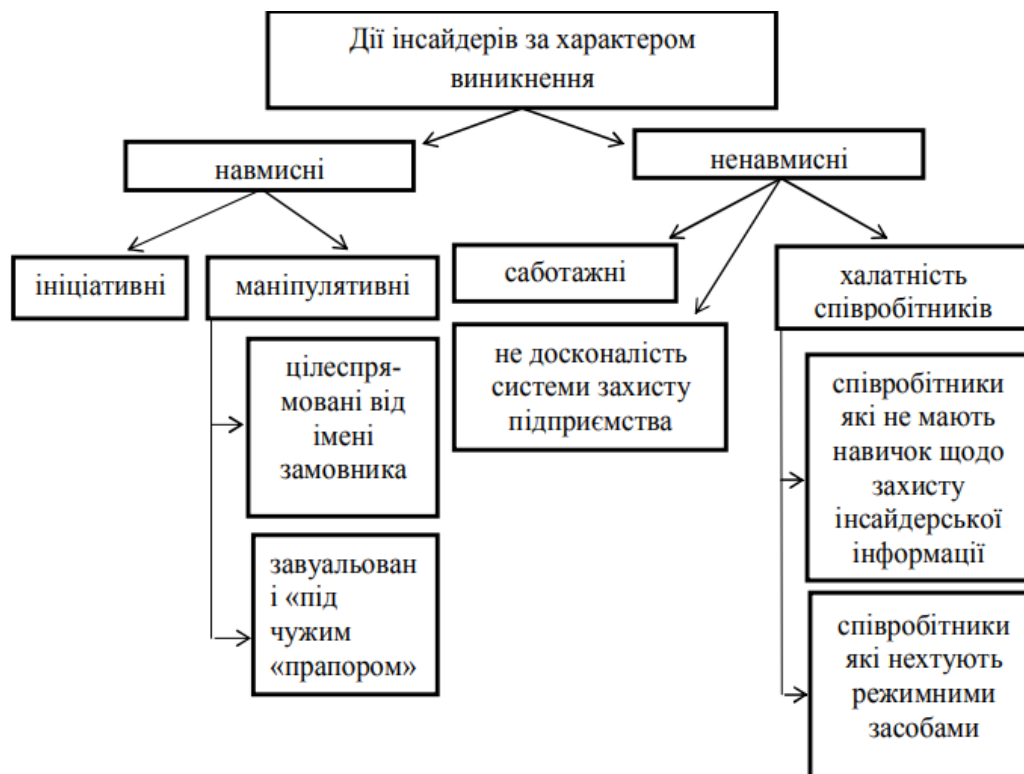

Рис. 1. Дії інсайдерів для спричинення витоку інформації [3, с. 336]

Для більшості підприємств середовищами зосередження інсайдерської інформації корпорації є: керівництво підприємства; фінансово-економічні підрозділи; юридичні підрозділи; канцелярія (реєстраційні підрозділи); технологічні бюро.

Способи захисту підприємства від економічного шпигунства визначаються методами шпигунства та можуть бути відповідним чином класифіковані:

1. Вивчення і аналіз відомостей, що публікуються підприємством:

- обмеження публікації інформації, яка може бути використана конкурентом;
- керівнику або його заступнику слід особисто перевіряти всю інформацію, підготовлену до публікації;
- з провідними фахівцями фірми повинні бути укладені інсайдерські угоди.

2. Вивчення та аналіз продукції, що випускається на підприємстві:

- використання пристроїв, які пошкоджують виріб при спробі його розбирання;
- підписання договору з покупцем про те, що він не застосовуватиме сам і не передаватиме кому-небудь іншому отримане ноу-хау.

3. Вивідування даних у керівництва, фахівців і працівників фірми – конкурента:

- час від часу нагадувати працівникам про пильність: поширювати серед них брошури, читати лекції, попереджати про неприємності, які можуть відбутися з фірмою у разі просочування інформації, підірвавши таким чином їхній особистий добробут;

– із співробітником, якому доведеться працювати з секретною інформацією, слід провести бесіду, в ході якої необхідно: ознайомити його з методами промислового шпигунства; вказати способи захисту від нього; відзначити, яка частина інформації може особливо зацікавити конкурента; перерахувати співробітників фірми, з якими можна обговорювати цю інформацію; розшифрувати таємні позначення, прийняті в даній фірмі для визначення ступеня секретності інформації; нагадати про серйозність наслідків для фірми у разі просочування інформації.

– укладення інсайдерського договору.

4. Проникнення у фірму конкурента з метою отримання інформації:

- добре організована пропускна система;
- особливі перепустки-значки різного кольору у відвідувачів та працівників;
- супроводжувати відвідувачів має фахівець служби безпеки;
- підписати з відвідувачем “угоду про конфіденційність”;
- при прийомі на роботу підписання інсайдерського договору;
- перевіряти лояльність працівників.

5. Технічне шпигунство:

– використовуються технічні засоби (проти фотографування гамма-промені, для стирання магнітофонних записів над входом створюються змінні магнітні поля);

– особливо важливі наради можна проводити не в офісі, а, наприклад, на природі (ніхто не повинен наперед знати про обране місце);

– поставити на вікнах і уздовж стін в приміщеннях, де розташована комп’ютерна техніка, залізні ґрати, це спотворює інформацію, якщо її прочитують з комп’ютерів за допомогою супутника;

– керівники та топ-менеджери підприємств повинні звертати увагу на подарунки, що їм презентують (може бути встановлений записуючий пристрій);

– до облаштування приміщень, які необхідно захистити від технічного шпигунства, слід запросити фахівця;

– бізнесменам, що перебувають у відрядженні, в процесі переговорів можна порадити обмінюватися записками, які, зрозуміло, слід негайно знищувати.

6. Підкуп співробітників фірми:

- сприятлива атмосфера в колективі;
- укладення інсайдерського договору;
- одержання працівником відсотка з прибутку, що пов’язує особистий добробут з процвітанням фірми.

7. Переманювання фахівців:

- сприятлива атмосфера в колективі;
- укладення інсайдерського договору;
- одержання працівником відсотка з прибутку, що пов’язує особистий добробут з процвітанням фірми;

– якщо працівник вже завербований конкурентами, можна спробувати зробити з нього подвійного агента і, таким чином, дезінформувати конкурента.

Весь комплекс заходів, що організовує та реалізовує служба безпеки підприємства варто поділити на такі групи: режимні заходи, фізичну охорону, технічні засоби захисту, попереджувально-профілактичну роботу.

Таким чином, суть захисту підприємства зводиться до виявлення, нейтралізації та запобігання загрозам. До об'єктів захисту можна віднести такі: інтереси організації, інформація, технології.

З метою підвищення ефективності захисту необхідно визначити потреби та розміри служби безпеки підприємства. Служба безпеки організує свою роботу в тісній взаємодії зі службами внутрішнього контролю, юридичним відділом, відділами забезпечення (програмісти, економісти, фінансисти, господарські служби та інші). Кількість співробітників залежить від розміру підприємства та складності захисту. Функціональні обов'язки розподіляються за об'єктами захисту: будівлі, територія, майно, виробництво, транспортні засоби, інформація, зв'язок, персонал.

Роботу служби організовують шляхом взаємного доповнення економічних, правових та технологічних методів захисту. Незважаючи на розміри підприємства, всі працівники служби безпеки мають визначити максимально можливі методи шпигунства конкретно щодо підприємства та відповідно до цього обирати засоби захисту його від економічних загроз.

Отже, заходи щодо захисту підприємства від економічного шпигунства дозволять знизити ризик викрадення та заволодіння інсайдерською інформацією та створити ефективну систему забезпечення безпеки підприємства. Вище вказана система повинна базуватися на сукупності державно-правових, адміністративних, режимних заходів, організації попереджувально-профілактичної роботи з персоналом, фізичній охороні об'єктів і працівників підприємства, впровадженні технічних засобів захисту від промислового та комерційного шпигунства.

Література

1. Ортинський В.Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко . — Київ: Правова єдність, 2009 . — 542 с.
2. Вовченко В.В. Проблемы защиты информации от экономического шпионажа [Електронний ресурс] / В.В. Вовченко, И.О. Степанов. — Режим доступу: <http://www.analitika.info>
3. Чередніченко А.О. Методи забезпечення захисту підприємств від економічного шпигунства / А.О. Чередніченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2013. — Вип. 42. — С. 335–338.

В.Ю. Кошова,

студентка економічного факультету
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

О.М. Ткачук,

доктор економічних наук, професор,
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Під час написання даної наукової роботи порушено питання покращення якості продукції, що призведе до підвищення конкурентоспроможності підприємства та позитивного впливу на його імідж.

Ключові слова: конкурентоспроможність, продукція, управління конкурентоспроможністю товару, ефективність діяльності.

Постановка проблеми. Діяльність будь якого підприємства, що провадить господарську діяльність в умовах ринкової економіки передбачає перш за все створення, завоювання та закріплення активних позицій в конкурентному середовищі, що створене за допомогою державного та цінового регулювання.

Розвиток економіки не можливий без стабільного зростання обсягів виробництва, збільшення виробничих потужностей підприємства та зокрема підвищення конкурентоспроможності товарів, що показує не лише наскільки ефективно працює окреме підприємство в межах галузі, а ефективність діяльності галузі в межах економіки країни.

Конкурентоспроможність національної економіки визначається багатьма чинниками, але основним серед них незмінно залишається конкурентоспроможність товарів та товарного виробництва [1, с. 26].

Стан дослідження. Загалом, питанням конкурентоспроможності присвятили свої роботи такі зарубіжні вчені як Г. Гамель, Д. Абель, М. Портер, П. Друкер, К. Крістенсон, Ф. Хайек, К. Ендрус, Р. Ешенбах, Й. Шумпетер, Р. Коуз, Ф. Котлер, А. Сміт, К. Прахалад, Д. Рікардо, Р. Солоу, П. Зенге, А.Ю. Юдано, Г.Л. Азоев, Р.А. Фатхутдинов.

Серед вітчизняних варто виділити наступних вчених: В. Андрійчук, В. Апопій, С. Бабенко, В. Будкін, І. Бураковський, З. Варналій, О. Власюк, Я. Гончарук, М. Долішній, С.М. Бондаренко та В.Я. Кардаш.

До прикладу, Фатхутдинов Р.А. вважає, що управління конкурентоспроможністю товару — це процес управління суб'єктами своїми конкурентними перевагами для утримання перемоги або досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у рамках законодавства або в природних умовах [2, с. 112].

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність у найширшому розумінні визначає можливість продажу товару на конкретному ринку в конкретний проміжок часу. Конкурентоспроможною можна вважати однорідну продукцію з технічними параметрами і техніко-економічними показниками [3, с. 85].

Загалом, дослідження основної сутності конкурентоспроможності підприємства та її головної складової — комплексної характеристики властивостей продукції, а також аналіз літератури з цієї тематики дав змогу визначити систему принципів її кількісної оцінки:

1. Рівень конкурентоспроможності продукції є відносним показником та може бути визначеним тільки внаслідок порівняння з продукцією конкурентів.

2. Виробник, ставлячи завдання оцінки рівня конкурентоспроможності своєї продукції, не повинен розвивати ідею абсолютної конкурентоспроможності, не пов'язаної з конкретним ринком. Споживачі на ринку не виступають єдиним однорідним суспільством та належать до різних його сегментів та мають різну структуру потреб, внаслідок чого по різному оцінюють конкурентні переваги та недоліки продукції. Таким чином, виробник повинен обмежитись дослідженнями певного сегменту ринку, що володіє найбільшою привабливістю з точки зору просування продукції [4, с. 173].

Проаналізувавши роботи японських підприємців можна дійти до висновку, що випуск саме високоякісної продукції підприємством дає змогу йому отримати втричі більшу вигоду, шляхом нижчих виробничих витрат, більш високих чистих доходів та збільшення частки на ринку. Можна сміливо стверджувати, що високоякісна продукція приносить набагато більше прибутку на інвестований капітал, ніж відповідно низькоякісна продукція. Таким чином, стає зрозумілим, що висока якість є дуже важливою для більшої кількості споживачів, а для товаровиробників — це перш за все ключ до конкурентоздатності його продукції на ринку.

Враховуючи все вище зазначене, можна сформулювати наступні правила для оцінки конкурентоспроможності товарів та послуг:

- вибір та аналіз ринку для реалізації продукції;
- ретельне вивчення конкурентів, що виробляють чи реалізують аналогічну продукцію;
- підбір та обґрунтування найбільш конкурентоспроможного товару-аналога в якості основи для подальшого порівняння;
- визначення необхідних груп параметрів, які підлягають подальшому оцінюванню;
- встановлення наборів одиничних показників за відповідними параметричними групами;
- вибір методик для подальших розрахунків;
- визначення та аналіз зведених показників по товарним групам;
- розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності продукції підприємства;

- розробка товарної політики підприємства на основі виробництва товару для певного ринку
- розширення виробництва на підприємстві, збільшення експорту продукції;
- розробка заходів для підвищення конкурентоспроможності товарів;
- зняття з виробництва товарів, що не являються конкурентоспроможними на ринку.

Багатоаспектний вплив підвищення якості та конкурентоспроможності продукції на виготовлення та імідж підприємства зображено на рис. 1.

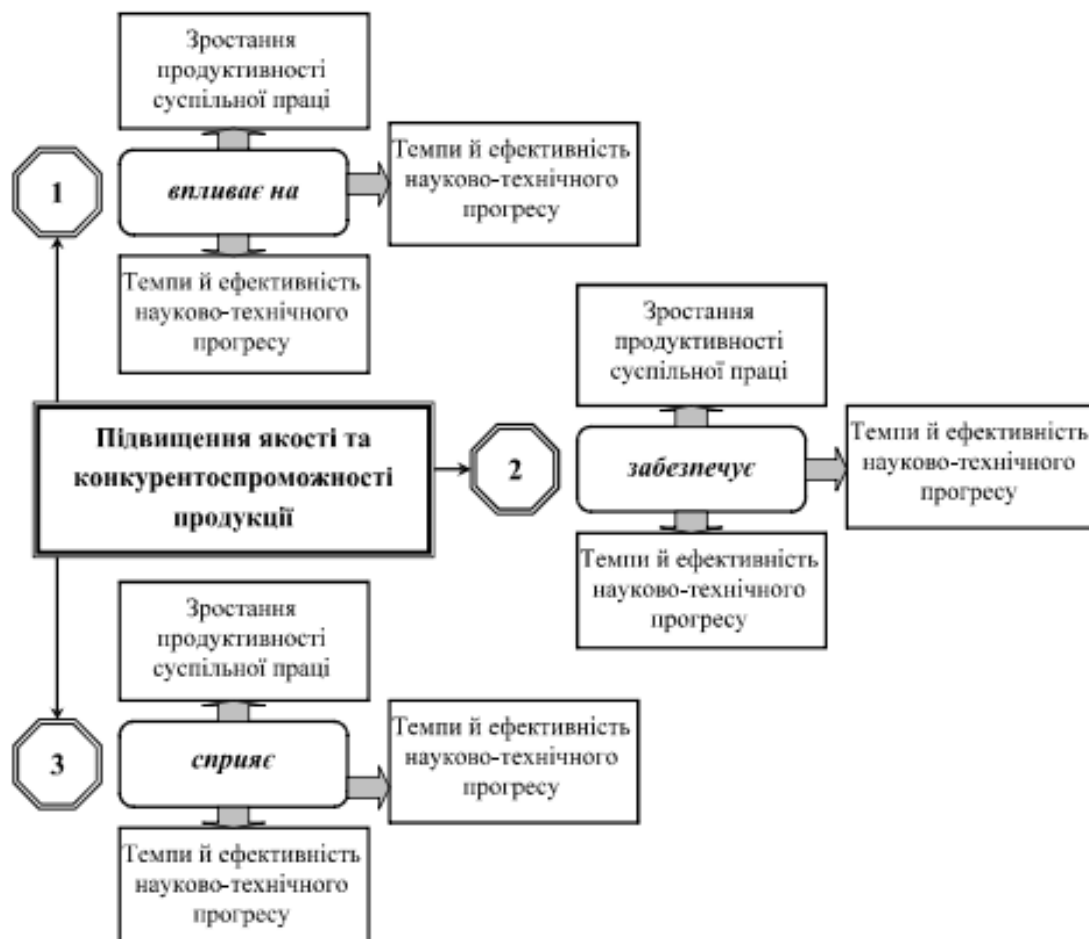

Рис.1. Багатоаспектний вплив підвищення якості й конкурентоспроможності продукції на виготовлення та імідж підприємства [5, с. 355].

На сучасному етапі розвитку ринкових умов господарювання для підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств, потрібно:

- переорієнтуватися на інноваційний шлях розвитку економіки України та створити належні умови для збереження та використання вітчизняного науково-технічного потенціалу;
- сформулювати і реалізувати державні, галузеві, регіональні і місцеві інноваційні програми, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств;

- здійснити структурні зрушення у господарському комплексі регіонів на основі запровадження інвестиційно-інноваційної моделі з урахуванням особливостей потенціалу кожного з них;
- створити відповідне бізнес-середовище й реалізувати корпоративну стратегію національних підприємств, яка передбачає оновлення старої та впровадження нової матеріально-технічної бази та прогресивних технологій виробництва;
- сприяти залученню додаткових інвестицій, в тому числі іноземних, для модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції, забезпечивши при цьому відповідність форм інвестицій обсягам фінансування;
- подальший розвиток підприємництва, насамперед малого та середнього бізнесу, посилення його конкурентоспроможності на основі застосування кластерних моделей;
- забезпечити взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- впровадити інформаційну інфраструктуру для формування і реалізації промислової політики, системи стандартизації та якісних показників продукції, що забезпечить її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринку;
- запровадити новітню технологію виробництва та удосконалення застосовуваних стандартів і технічних умов, використовувати досягнення науки і техніки в процесі проектування виробів;
- забезпечити значне підвищення кваліфікації ланки управління та рівня маркетингових досліджень, відповідного рівня кваліфікації науково-технічного та виробничого персоналу та його соціальний захист;
- узагальнити й використати передовий вітчизняний та зарубіжний досвід в галузі підвищення конкурентоспроможності продукції [4, с. 176].

Беззаперечно, саме конкурентоспроможність продукції являється одним із найсуттєвіших чинників, від якого напряду залежить конкурентоспроможність продукції в цілому. Тому створення гідних умов для покращення способів підвищення конкурентних переваг продукції, серед яких: покращення технічних характеристик зниження витрат на виробництво, удосконалення маркетингових досліджень та реклами, проведення сертифікації продукції, собівартості та ціни, параметрів надійності та дизайну.

Висновок. Отже, відповідно до сучасних підходів суб'єктів господарювання до управління виробничою діяльністю підприємства, конкуренцію слід розглядати як вищу спонукальну силу, що змушує як продавців, так і покупців до постійного підвищення якості продукції, зниження виробничих затрат, підвищення продуктивності праці. Крім того, важливим є також формування на цій основі нових підвищених стандартів до господарської діяльності учасників на ринку і зумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності підприємства, що дозволяє їм в подальшому ефективно виконувати свої господарські функції в умовах постійної та інтенсивної конкурентної боротьби.

Література

1. Боднарчук Р. Конкурентоспроможність виробничих структур оборонно-промислового комплексу України: конкурентні переваги, шляхи і засоби їх досягнення // Економіка України. — 2006, № 3. — С. 26–33.
2. Колесов О.С. Підвищення рівня конкурентоспроможності продукції як основна ціль виробничого менеджменту / О. С. Колесов, О. І. Гуцалюк // Збірник наукових праць ВНАУ Серія: Економічні науки. — 2012. — С. 111–115.
3. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика: Підручник. — К.: КНЕУ, 2001. — 240 с.
4. Блонська В.І. Підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства як основний фактор ефективності його діяльності / В.І. Блонська, П.Ю. Яцусь. // Науковий вісник Національний лісотехнічний університет України. — 2008. — №18. — С. 173–177.
5. Економіка підприємства: Підручник/ За заг. ред. С.Ф. Покропивного. вид. 2-ге, перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2001. — 528 с.

УДК 657.371.1

М.М. Кузьменко, Р.Ю. Поляк,

здобувачі вищої освіти Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕТОДУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. В статті досліджується сутність інвентаризації. Розглянуто мету та завдання інвентаризації. Проаналізована класифікація інвентаризації за різними класифікаційними ознаками. Зазначено випадки, в яких інвентаризація є обов'язковою. Визначено та проаналізовано склад головної інвентаризаційної комісії та зазначено, що можуть діяти й інші комісії, які підпорядковуються головній. Для підвищення якості процесу інвентаризації запропоновано впровадження комп'ютеризації.

Ключові слова: інвентаризація, бухгалтерський облік, облікові дані, господарська діяльність, товарно-матеріальні цінності, інвентаризаційна комісія.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки існує потреба у нових підходах до здійснення господарської діяльності підприємства. Основою для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень є повна, правдива та всебічна інформація про економічний стан підприємства, джерелом якої виступають дані бухгалтерського обліку та звітності. Проте, внаслідок існування як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, виникають розбіжності між даними обліку і фактичною господарською діяльністю, і, як наслідок, відбувається викривлення показників звітності підприємства.

Таким чином, інвентаризація є однією з найважливіших контрольних функцій обліку, яка дозволяє виявити дійсний стан збереження та ефективного використання майна підприємства, точно передбачити можливості його резервів і визначити слабкі місця збереження ресурсів. Інвентаризація є одним із основних елементів методу бухгалтерського обліку. Вона проводиться для підтвердження

правильності та достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної теми займалось багато науковців та економістів-практиків, серед яких С.В. Бардаш, А.М. Герачимович, М.Я. Дем'яненко, Л.М. Крамаровський, Ю.О. Леонов, Л.В. Нападовська, С.О. Олійник, В.М. Пархоменко, В.В. Чудовець та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення сутності та завдань інвентаризації, а також аналіз її класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвентаризація має велике значення для контролю за збереженням майна підприємства. Інвентаризації підлягає все майно підприємства, яке реформується, включаючи об'єкти не виробничого призначення, діючі об'єкти, об'єкти та предмети, що передані в оренду або перебувають на реконструкції, модернізації, консервації, у ремонті, запасі або резерві незалежно від технічного стану.

Інвентаризація — це встановлення фактичної наявності матеріальних цінностей, грошових коштів і розрахунків на певну дату та зіставлення їх з документальними показниками.

Метою проведення інвентаризацій є встановлення відхилень облікових даних від фактичної наявності господарських засобів, що може бути спричинено помилками в обліку, природними втратами або псуванням матеріальних цінностей, зловживанням матеріально відповідальних осіб [1].

Серед завдань інвентаризації слід відзначити:

- забезпечення контролю за наявністю і станом майна, його рухом, використанням матеріальних, фінансових, нематеріальних, природних та енергоресурсів відповідно до затверджених норм, плану тощо;
- виявлення майна, що втратило свої споживчі властивості, зіпсованого, невикористаного і непотрібного у господарстві, а також того, що знаходиться поза обліком;
- виявлення стану розрахунків, встановлення фактичної наявності або підтвердження розмірів дебіторської заборгованості;
- виявлення понаднормово використаних та невикористаних матеріальних цінностей;
- перевірку дотримання правил і умов збереження майна;
- контроль за станом обліку і звітності матеріально відповідальних осіб;
- перевірку дотримання діючих положень про матеріальну відповідальність [2, с. 66].

Існує багато видів інвентаризації. Для об'єднання їх класифікують за певними ознаками (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація інвентаризації

Кількість інвентаризацій у звітному році, дати їх проведення, обсяг роботи та обсяг товарно-матеріальних цінностей встановлює безпосередньо саме підприємство, крім таких випадків, коли інвентаризація є обов'язковою.

Варто зазначити, що інвентаризація є обов'язковою в наступних випадках:

- складання річної звітності;
- коли змінюється матеріально-відповідальна особа;
- після пожежі або стихійного лиха;
- коли виявлено крадіжки, грабіж тощо;
- у разі передачі підприємств, підрозділів, їх основних засобів, споруд та будівель;
- при колективній відповідальності, коли змінюється керівник або 50 % працівників [3, с. 4].

Якщо на підприємстві не проводили інвентаризацію в обов'язкових випадках, наприклад, перед складанням річної фінансової звітності, то таку звітність можна розглядати як заповнену на основі недостовірних даних, оскільки під час її складання не дотримувались усі вимоги законодавства (в такому випадку передбачені штрафи). За ігнорування необов'язкової інвентаризації керівництво підприємства ніякої адміністративної відповідальності не несе.

Для здійснення контролю на підприємствах створюється постійно діюча інвентаризаційна комісія, до складу якої входять:

- керівник підприємства або його заступник;

- головний бухгалтер;
- керівники підрозділів;
- представник профспілки.

Якщо одна комісія не може виконувати всю роботу, то формуються інвентаризаційні комісії на місцях (у цехах, на окремих складах тощо), які підпорядковуються головній робочій комісії. На місці проведення інвентаризаційна комісія опечатує всі приміщення, де зберігаються цінності. Ключі від приміщення (складу, магазину тощо) зберігаються у матеріально-відповідального працівника, а пломбір (печатка) — у голови комісії.

Значного покращення інвентаризаційної роботи можна досягнути за рахунок більш повного використання можливостей і прийомів економічного аналізу. Так, наприклад, аналізуючи витрати на проведення інвентаризації з додатковими доходами, отриманими від відшкодованого матеріального збитку, можна визначити ефективність проведення інвентаризацій [4]. Проаналізувавши матеріали інвентаризації, а саме кількість відшкодованих і невідшкодованих нестач, можна виявити вплив результатів інвентаризації на фінансовий стан підприємства. Оскільки недотримання доходів веде до зменшення власних оборотних коштів підприємства.

На успіх інвентаризації в основному впливають такі чинники:

- правильне рішення власника щодо проведення інвентаризації;
- підбір кадрів, які здатні втілювати в життя рішення власника щодо об'єктивного проведення інвентаризації;
- контроль виконання — під яким розуміють постійний, груповий аналіз процесу і результатів роботи членів інвентаризаційних комісій. Це дії, які тісно пов'язані між собою [5, с. 117].

Інвентаризація є кропітким процесом і вимагає уважності та детальності, тому для підвищення якості процесу інвентаризації на підприємстві можуть застосовувати комп'ютеризацію.

Комп'ютеризація процедури здійснення інвентаризації цінностей потребує створення комп'ютерних програм блоку проведення інвентаризації цінностей і оформлення її результатів. Програма виконання процедур інвентаризації при комп'ютеризації здійснюється за заданим алгоритмом, за допомогою якого виконується програма послідовності процедур контролю під час інвентаризації цінностей, що забезпечує досягнення бажаного результату. В умовах застосування комп'ютерної техніки і програм бухгалтерського обліку є можливість побудувати таку структуру аналітичного обліку по рахунку «Недостачі і втрати від псування цінностей», яка дозволить мати будь-яку інформацію для потреб управління [6, с. 9].

Висновки. Отже, в сучасних ринкових умовах інвентаризація є одним з найважливіших методів бухгалтерського обліку і фінансово-господарського контролю.

Тому, якщо інвентаризацію проводити не формально, а глибоко й детально опрацювати її, то це, як мінімум, підтвердить чи відкоригує бухгалтерські дані. А

якщо комісією були виправлені помилки чи внесені раціоналізаторські пропозиції, то це тільки поліпшить фінансово-економічний стан підприємства.

Проведена з порушеннями інвентаризація на підприємстві може призвести до викривлення облікових даних, а від цього залежить її достовірність в ході порівняння фактичних даних з обліковими. З огляду на це інвентаризація потребує чіткої організації як на рівні підприємства, так і на державному рівні.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.99 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями.
2. Смержанюк Т.П. Інвентаризація — один із головних методів обліку і контролю / Т.П. Смержанюк // Молодий вчений. — 2015. — №2. — С. 66—69.
3. Глібо В.М. Поняття, порядок проведення та оцінка матеріалів інвентаризації / В.М. Глібо // Теорія і практика правознавства. — 2015. — №1. — С. 1—9.
4. Олійник С.П. Роль інвентаризації в формуванні достовірної фінансової звітності та шляхи її вдосконалення [Електронний ресурс] / С.П. Олійник // Науковий клуб. — 2017. — Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_6_2014_05_22_23/rol_inventarizacii_v_formuvanni_dostovirnoji_finansovoji_zvitnosti_ta_shljakhi_jji_vdoskonalennja/64-1-0-1011.
5. Олійник Т.О. Інвентаризація запасів / Олійник Т.О. // Бухгалтерія. — 2010. — № 3. — С. 116—119.
6. Олійник С.О. Інвентаризація в системі бухгалтерського обліку та напрями її вдосконалення / С.О. Олійник // Інноваційні рішення в сучасній науці. — 2017. — №5. — С. 1—11.

А.В. Наконечна,

студентка факультету економіки і управління
Хмельницького національного університету

А.В. Свідерська,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Готельне господарство як складова туристичної індустрії посідає одне з перших місць при формуванні туристичної інфраструктури країни, бо якість проживання та відповідне обслуговування значно впливають на рівень туристичного сервісу. Саме тому готельна індустрія у світі стає швидко зростаючим бізнесом, що приносить суттєві грошові надходження, в тому числі валютні. Беручи до уваги величезний нереалізований туристичний потенціал України та необхідність забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу, актуальність даної тематики породжує потребу наукових досліджень.

З точки зору бізнесу готель є комерційним виробництвом, яке пропонує на ринку свій товарний продукт у вигляді послуги (комплексу послуг). Армію

туристів обслуговують сотні тисяч готельних робітників. У багатьох країнах готельне господарство стає однією з найважливіших сфер зайнятості населення [1, с. 4–14].

Існують різні погляди та думки на цю тему, але тільки цього вже достатньо, щоб зрозуміти, наскільки актуальною є тема місця та значення готельно-ресторанних послуг в індустрії сучасного туризму, визначення їх сучасних тенденцій і майбутніх прогнозів, аналіз минулих помилок і планування нових стратегій управління та розширення їх асортименту.

На наше переконання, розвиток міжнародного туризму загалом та готельно-ресторанної справи зокрема зумовлений такими факторами:

- економічне зростання та прогресивні зміни у соціальних процесах призвели до розширення обсягу ділових поїздок і поїздок із освітніми цілями саморозвитку;
- удосконалювання усіх видів транспорту та здешевлення транспортних послуг;
- збільшення числа найманих робітників та службовців у розвинутих країнах світу, підвищення їх матеріального та культурного рівня;
- інтенсифікація праці та одержання працюючими більш тривалих відпусток;
- розвиток міждержавних зв'язків і культурних обмінів між країнами призвів до розширення міжособистісних зв'язків;
- розвиток сфери послуг стимулював розвиток сфери перевезень і технологічний прогрес в сфері телекомунікацій;
- послаблення обмежень на вивіз валюти в багатьох країнах та спрощення процесу перетину кордону (наприклад, для України — введення безвізового режиму до країн Європи).

Як бачимо, значення туризму у світі постійно зростає і це пов'язано із зростанням впливу туризму та готельно-ресторанного бізнесу на економіки окремих країн.

З розвитком масового організованого туризму та переходом його на нову основу, що спирається на розвинуту туристичну індустрію і сучасні засоби транспорту, відбулися деякі зміни у формах організації туризму в Україні. По-перше, істотно зросла чисельність роздрібних фірм, що пропонують туристичні послуги (так звані турагенства), які найчастіше навіть не мають юридичної і господарської незалежності.

По-друге, змінився характер діяльності туристичних оптових фірм, що перетворилися в туроператорів, які пропонують повний комплекс послуг в вигляді інклюзив-турів.

По-третє, з'явилися великі корпорації, засновані на капіталі транспортних, торгових, страхових компаній і банків, що здійснюють операції із надання туристичних послуг клієнтам.

На нашу думку, сфера туризму та готельно-ресторанного бізнесу в Україні виконують досить важливі функції, а саме (рис. 1):

Рис. 1. Основні функції туризму та готельно-ресторанного бізнесу в економічній системі країни

Готельно-ресторанний бізнес має свою специфіку у порівнянні із іншими сферами економіки. В Україні до 1997 оператори ринку працювали в досить непоганих умовах, адже наявність не дуже вимогливих до рівня сервісу платоспроможних клієнтів дозволяло досягати рентабельності 50%. Саме у цей період у країні з'явилося немало нових приватних готелів та ресторанів, а старі “гравці” мали можливість частково, або повністю реконструювати власні фонди. Сьогоднішня ситуація докорінно відрізняється. Вибагливість клієнтів щодо рівня сервісу, конкуренція між гравцями та несприятлива економічна ситуація змінили правила гри у готельно-ресторанному бізнесі на більш суворі.

В Україні попит на готельні послуги зосереджено серед чотирьох основних категорій клієнтів. Перша група — це відомі бізнесмени, політики, люди творчості, суспільне становище яких не дозволяє опускати планку нижче 4* або 5*. Часто вони обирають стандартний номер у відомому готелі, а не “люкс” у 3* за ті ж гроші.

Друга група — це керівники середньої ланки, спеціалісти іноземних, а також вітчизняних компаній. Їхні вимоги до “зірковості” готелю менш жорсткі — вони можуть поселитися у готелі як з 3* та і з 5*. Вирішальне значення тут має рівень сервісу.

Третя група клієнтів — особи, які перебувають у відрядженні, яких за статистикою за останні 2-3 роки стало більше. Але фінансові можливості таких клієнтів далеко не однорідні, що дозволяє обирати між 2* та 3*, гуртожитками готельного типу, послугами приватного сектору.

Четверта група — це іноземці та вітчизняні туристи. Такі клієнти обирають від “люксів” у 3* до номерів у 5* готелях [2, с. 46].

Останні два-три роки правила гри в ресторанному бізнесі стали помітно жорсткішими, проте необхідно зазначити, що існує багато незаповнених ніш. Українським рестораторам доводиться враховувати національні нюанси: низьку купівельну спроможність більшої частини населення, відсутність налагодженої системи постачання, дефіцит висококваліфікованого персоналу.

Клієнт вже не той, який був 2—3 роки назад. Якщо раніше ресторани відвідували переважно дуже заможні люди, які платили за вечерю 100—1000\$, то зараз таких клієнтів надзвичайно мало, до того ж вимогливість відвідувачів з необмеженими фінансовими можливостями суттєво зросла. Заможні українці складають не більше 5% населення, а ніша елітних ресторанів вузька і вже практично заповнена. Іноземці складають 20—25% клієнтської бази українських ресторанів [3, с. 42].

Експерти вважають, що вітчизняний ресторанний ринок розвивається дуже динамічно, але до повного насичення ще далеко. Наприклад, в Америці на 600—700 мешканців приходить 1 ресторан, в Києві — це співвідношення 1 до 3,5 тисяч. Тому кількість ресторанів буде зростати. Водночас і конкуренція стане жорсткішою. Прогнозується бурхливий розвиток мережних ресторанів, адже мережа стійкіша до змін ринку та запроваджує гнучку цінову політику.

На сьогодні дуже щільно заповнений сегмент закладів з національною та європейською кухнею. Суттєво ущільнився сегмент екзотичних ресторанів з японською, китайською та кавказькою кухнями. Проте фактично не заповнена ніша єврейської кухні. Слабо розвинуті чи відсутні взагалі напрями східнослов'янської, африканської кухні, мало популярних на заході вегетаріанських ресторанів, ресторанів соєвого харчування. Тому прогнозується, що зважаючи на конкуренцію в галузі, ці напрямки будуть розвиватись дуже скоро.

Більшість ресторанів стикається з проблемою кваліфікованої робочої сили. Важко знайти кваліфікованого офіціанта, який би міг обслуговувати іноземців. Жодний заклад освіти в Україні не готує справжніх професіоналів. Не існує курсів підвищення кваліфікації кухарів. Тому доводиться відправляти працівників на стажування чи тимчасово наймати іноземця, щоб він навчив кухаря-українця.

Спеціалісти відзначають, що через велику кількість ресторанів і малу — платоспроможних клієнтів — між учасниками ринку йде справжня війна за відвідувачів, в ході якої йде іміджева та пряма реклама, запрошення зірок, організація концертів, плітки. Одним з ефективних методів приваблення відвідувачів є системи знижок та картки постійних клієнтів. Частково уникнути конкуренції можна якщо крім кухні акцентувати увагу на особливостях ресторану.

Концептуальним ресторанам простіше витримати конкурентну боротьбу, але ніша таких закладів заповнена всього на 5–10 %.

Однією з найгостріших проблем ринку є проблема постачання продуктів та спиртних напоїв. Ресторатори кажуть, що постачальники, які пропонують якісну продукцію невинувато завищують ціни, у той час як ресторатор зважаючи на конкуренцію не може збільшити ціну на страви, а тому зменшується прибутковість. За останні п'ять років рентабельність бізнесу суттєво знизилась та сьогодні не перевищує 30 % [4, с. 36].

Вважаємо за доцільне визначити наступні головні цілі ресторанного сервісу: 1) зміцнення здоров'я клієнтів у єдності з культурою харчування; 2) збереження стійкого соціального настрою; 3) формування ефективних напрямків способу життя; 4) удосконалювання стимулів до пізнання видів харчування відповідно до витрат і результатів.

Таким чином, ідеалізована модель ресторанного сервісу передбачає адекватне задоволення широкого спектру пропонованих раціонально скомпонованих послуг [5, с. 620].

Сучасний ресторан сприймається не тільки як місце масового закусного процесу, а й заклад, де зберігаються, розвиваються та збагачуються різноманітні технології з розвитку смаку, радості спілкування, збільшення вражень, досягнення стабільного психологічного стану, зміцненню радості світовідчужування. Працівники ресторанного сервісу повинні створювати атмосферу затишку за допомогою різних інновацій у технології обслуговування.

Збереження традицій національної кухні, барвисте оформлення страв реалізують головне завдання у ресторанному бізнесі — формування нових смакових і естетичних потреб для подальшого використання додаткових ресторанних послуг.

Отже, активне зростання туризму у світі викликало не менш активне розширення готельної пропозиції. Значне пожвавлення на ринку готельних та ресторанних послуг спостерігається також і в Україні.

Туризм та готельно-ресторанний бізнес в Україні мають ґрунтуватись на людину розвиваючих факторах, пропонувати вдосконалення культури обслуговування, користуватись психологічними механізмами симпатії та емпатії для того, щоб завоювати довіру і прихильність клієнта. Важливим є також застосування ергономічних технологій в організації праці, збереження атмосфери святковості й розвиток пізнавального рівня людини.

Література

1. Губський Б. Конкурентоспроможність української економіки: орієнтири макроекономіки в кризових умовах / Б. Губський // Економіка України. — 1999. — № 4. — С. 4–14.
2. Касенін В. Проблеми розвитку готельного господарства в Україні / В. Касенін, Т. Ткаченко // Економіка України. — 1997. — № 9. — С. 41–46.
3. Павленко Ф. Підвищення конкурентоспроможності виробництва в країнах з перехідною економікою / Ф. Павленко, М. Якубовський // Економіка України. — 1998. — № 11. — С. 42–51.

4. Петрович Й. Визначення конкурентоспроможності товарів виробничого призначення в системі маркетингу / Й. Петрович, А. Катаєв // Економіка України. — 1997. — № 10. — С. 30–36.
5. Варипаєв О. М. Готельний та ресторанний бізнес як складова індустрії гостинності / О. М. Варипаєв, Л. М. Варипаєва // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2009. — Вип. 2. — С. 614–621.

Є.В. Філімонюк,

аспірант Київського національного університету технологій та дизайну

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

У ринковій економіці кожне підприємство перебуває в умовах жорсткої конкурентної боротьби, неблагополучний результат якої може привести до фінансової кризи або банкрутства. Це зумовлює потребу у формуванні та використанні ефективних інструментів оперативного управління господарською діяльністю, складовою частиною яких є методи управління фінансовою та економічною безпекою підприємства, яка здатна забезпечити завчасне попередження і подолання кризових ситуацій.

Метою функціонування будь-якого підприємства, яке займається виробництвом або послугами є отримання прибутку. Але ефективність діяльності підприємства залежить як від внутрішніх, так і зовнішніх чинників. В умовах розвитку сучасної економіки все більш для підприємства набуває впливове значення такий внутрішній чинник, як фінансова безпека, що безпосередньо забезпечує економічну безпеку підприємства. Розглянемо головні підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства», що мають місце сьогодні:

1) економічна безпека підприємства — це стан захищеності його інформаційних ресурсів та комерційної таємниці

2) економічна безпека підприємства — це стан його захищеності від негативних впливів зовнішнього середовища;

3) економічна безпека підприємства — це стан його захищеності від негативних впливів і змін зовнішнього та внутрішнього середовища;

4) економічна безпека підприємства — це стан його захищеності від негативних впливів і змін зовнішнього та внутрішнього середовища при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів [3].

Отже, головна мета управління фінансово-економічною безпекою — забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювати нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку [1].

Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства можна розглядати як систему організаційних, фінансових та правових засобів впливу, які мають на меті своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці підприємства.

Механізм фінансової безпеки підприємства дозволяє:

- забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді;
- забезпечити оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства;
- ідентифікувати зовнішні і внутрішні небезпеки та загрози фінансовому стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення;
- самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію;
- забезпечувати достатню фінансову незалежність підприємства;
- забезпечувати достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень;
- забезпечувати захищеність фінансових інтересів власників підприємства.

Виходячи із зазначеного, організація управління фінансово-економічною безпекою підприємства повинна містити наступну послідовність етапів: аналіз ризиків та загроз фінансовій безпеці підприємства; розробка методологічного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки підприємства; розробка стратегії управління фінансовою безпекою підприємства; розробка механізму управління фінансовою безпекою підприємства; оцінка ефективності реалізації концепції управління фінансовою безпекою підприємства; коригування тактики та стратегії управління фінансовою безпекою, відповідно до зміни умов [2].

Отже, основним етапом формування організації управління фінансово-економічною безпекою підприємства є побудова ефективного механізму управління фінансовою безпекою підприємства, який був би орієнтований на своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам та забезпечення захисту фінансових інтересів підприємства.

Література

1. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / [За ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів: ЛігаПрес, 2012. – 388 с.
2. Цікановська Н.А. Інтерпретація понять «Виклик», «Небезпека», «Загроза» та «Ризик» у теорії фінансової безпеки // Фінансовий простір. – 2013. – № 3 (11). – С. 110–114.
3. Могиліна Л.А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Л.А. Могиліна. – Суми, 2015. – 24 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ОСВІТА КЕРІВНИКА ЯК НАПРЯМ ЗАПЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Управління кадровою безпекою тісно пов'язано з нейтралізацією ризиків, попередженням виникнення загроз, а також у забезпеченні ефективного управління персоналом, захисті від внутрішніх і зовнішніх загроз. Тобто питання управління кадровою безпекою стає все більш актуальним та потребує вивчення і розроблення концептуальних засад управління в умовах ринкової конкуренції.

Визначення кадрової безпеки надає Н. Мехеда та Н. Маренич, які розглядають кадрову безпеку як комбінацію таких складових частин як безпека життєдіяльності, соціально-мотиваційна, професійна та антиконфліктна безпека ризиків компанії, пов'язаних із її складовою [2]. В. Кондратьєва розуміє під кадровою безпекою комплекс дій, спрямованих на забезпечення процесу взаємодії співробітників (людей) для виконання основних кадрових робіт та заходів, що будуть зменшувати негативний вплив чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства» [1].

В сучасних умовах жорсткої конкуренції підприємство, яке прагне виходити на нові сегменти ринку, розширювати виробництво, підвищувати прибутковість висувають вищі вимоги до працівників. При наймі персоналу змінюються вимоги до досвіду, кваліфікації та особистих здібностей менеджера будь-якої ланки. Можна зробити висновок, що саме особистісні якості відіграють одну з основних ролей у забезпеченні економічної безпеки підприємства: дані вміння допомагають керівнику уникнути ризиків, пов'язаних з кадровими загрозами. Управлінець має проводити роботу для усунення ризиків, пов'язаних персоналом, який володіє інформацією, що може бути розцінена як комерційна таємниця, недостатнім кваліфікаційно-освітнім рівнем працівників, помилками та зловживаннями.

До даної групи заходів слід віднести:

1) Управління кадровими ризиками (організація ведення закритого діловодства, розробка інструкції і ієрархії допуску персоналу підприємства до роботи з документами, що містять комерційну та таємницю, що охороняється законом, контроль за виконанням інструкцій);

2) Вдосконалення кадрових технологій (підбір, відбір, найм, оцінка, підготовка, політика «розумного звільнення» персоналу, з врахуванням профілактики загроз економічної безпеки).

В ході проведення даної системи заходів виділяють 4 провідні функції керівника:

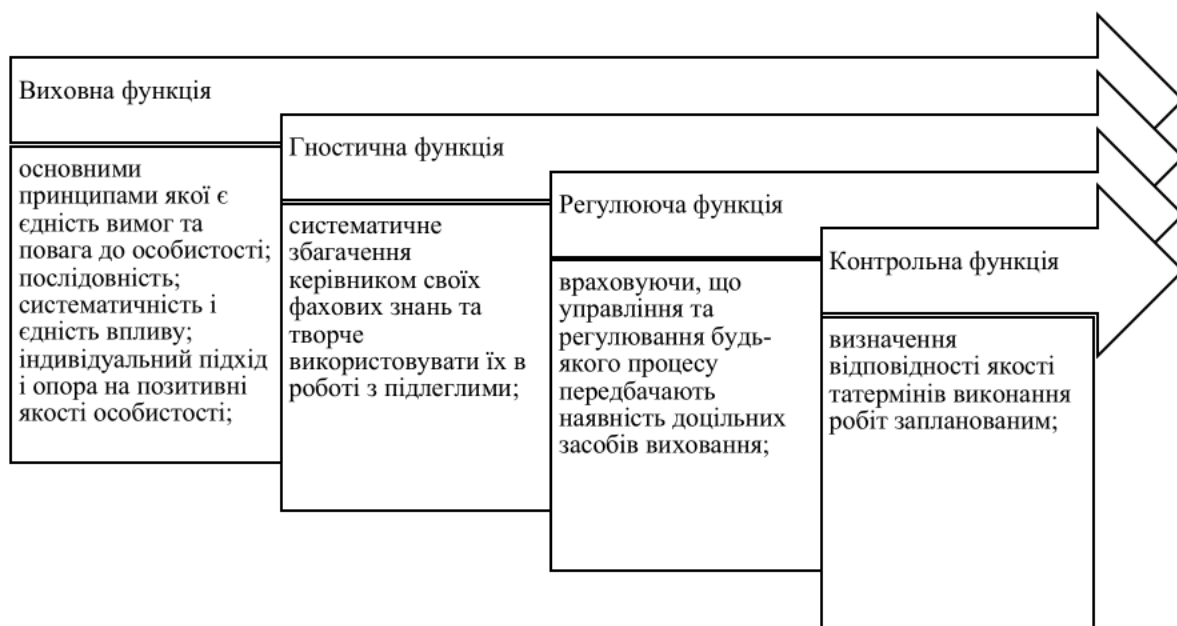

Рис. 1. Провідні функції керівника

Потенційний управлінець має бути цілеспрямованим, енергійним, володіти вмінням швидко опрацьовувати, аналізувати інформацію, приймати зважені рішення та бути готовим відповідати за їх результати. Управлінець повинен бути емоційно зваженою людиною. Лабільність емоцій характеризується тим, що людина швидко реагує на зміну ситуацій, обставин і партнерів, вільно виходить з одних емоційних станів і входить в інші, але надто виражена лабільність емоцій може призвести до конфлікту з оточуючими. Ці особливості мають враховувати при наймі працівників для проведення зустрічей, переговорів щодо співпраці тощо.

В той же час потенційний управлінець має бути експресивним — властивість вираження людиною власних емоцій через міміку, жести, голос, рухові реакції. Саме правильне застосування даної властивості дозволяє керівнику передати власну думку та ставлення, стати не лише формальним керівником але й лідером колективу. При цьому досягається тісний контакт з підлеглими, що є потрібною умовою спілкування і передачі інформації.

Здобуття сучасним управлінцем гуманітарних знань є не менш важливим ніж опанування мікро- та макроекономіки, організації виробництва, фінансів тощо, адже саме знання тонкощів людської психології надає можливість управлінцю організувати ефективну роботу підлеглих, одночасно запобігти прояву кадрових ризиків на підприємстві.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що кадрова безпека підприємства і особливості управління нею є найважливішою складовою фінансово-економічної безпеки підприємства, що має на меті виявлення, знешкодження, запобігання, відвернення та попередження загроз і ризиків, які спрямовані на персонал, а також ідуть від нього, що повинно проявлятися в системі управління трудовими ресурсами та кадровій політиці підприємства.

Література

1. Генезис поняття «кадрової безпеки» підприємства [Електронний ресурс] / С. В. Кондратьєва // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. — 2015. — № 5 (21). — С. 194–198. — Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n5.html>
2. Мехеда Н.Г. Соціально-мотиваційні складові кадрової безпеки / Н.Г. Мехеда, А.І. Маренич // Фінансовий простір [Текст]: міжнародний науково-практичний журнал / Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ (м. Київ). — м. Черкаси. — №2 (6) 2012. — С. 38–45.

О.Ю. Рак,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри теоретичної та практичної психології
Національного університету «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТА ЙОГО ІНТРОФОРМАЦІЙНО-ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ

Програми просвітницького характеру на українському телебаченні стали в минулому або ж ті, що не вартують уваги. Медіапростір фактично масово заповнений негативною пропагандою. Українські дослідники [1–3; 5–6] вже давно обговорюють та аналізують проблему про патогенний, загрозливий та негативний вплив мас-медіа на людину, що створює небезпеку психічній свідомості та розумовому розвитку людини в культурному, інтелектуальному, національному, моральному та духовному вимірах, проте інформаційний простір не реагує на зауваження вчених та суспільства в цілому.

Влучним виразом на цю проблему промовив професор Й. Лось «Ідеї сьогодні вважаються непрактичними, приносять мало користі. Величезний масив інформації, переважно примітивної, уривчастої не сприяє розширенню інтелектуальних горизонтів. Домінують поверхові опінії або власні прозаїчні вчинки. Антимислення очевидне. Відтак, наслідки для суспільства можуть стати фатальними» [6, с. 24]. «Вартісні інформації губляться у масі хламу» [6, с. 27]. Потреба суспільства, індивідуума — це не тільки споживання негативної інформації, але й позитивної, що в собі включає певні наукові винаходи, культурні та духовні програми, просвітницькі проекти тощо. В інформаційному просторі повинні бути і чорне, і біле: «Слово має бути глибоко моральне, тому що воно є тінь істини, тому що воно пробуджує закладені в нас моральні сили, тому що вчить воно нас глибокої думки» [6, с. 42]. Тому постала потреба детального аналізу впливу українського телебачення на свідомість людини через змістовне наповнення каналів.

Проблеми інформаційного наповнення на українському телебаченні вказують на нагальність вирішення маніпулятивно-психологічних впливів, які, на жаль, не розвивають суспільство, а навпаки — деградують методами інтроформаційної дії. Сутність інтроформаційно-деструктивного впливу на українському телебаченні полягає в тому, що немає індивідуального споживача, а є лише масовий з одним типом свідомості та потребою споживання. Адже

інформаційний телепростір практично масово наповнений розважальними та інформаційними програмами, немає аналітики, інтелектуальних тем (мистецтво, культура, музика, історія), наукових досліджень та здобутків, що особливе значення займає на інформаційно-просвітницькій платформі.

Для визначення сучасного стану українського телебачення та його програмного наповнення ми обрали 9 каналів («УТ-1», «1+1», «Інтер», «СТБ», «ICTV», «5 канал», ТРК «Україна», «Новий канал», ТРК «Львів») за період жовтень-листопад 2017 р. Дослідивши, ми побачили, що найбільше наповнення сьогоденного телепростору займають місце — інформаційно-пізнавальні та інформаційні програми. З проаналізованих каналів можна констатувати, що українське телебачення практично вже не виконує свої функції інтелектуального розвитку. Сьогоднішнє телебачення, наприклад з такими програмами, як: «Чотири весілля», «Міняю жінку», «Модель XL» (канал «1+1») та «Зоряні яйця», «Зірки під гіпнозом», «Хто зверху?», «Вар'яти», «Від пацанки до панянки» («Новий канал») не можуть надто довго існувати на ринку інформаційного простору, оскільки тут присутній суцільний примітивізм, вульгарність, антимораль, антикультура, а отже — ці передачі абсолютно беззмістовні [4].

Інноваційна стратегія комунікативного простору повинна базуватись на розвитку інтелекту нації, країни, світу тощо. «Містком» до інтелектуальних технологій є поняття «знання» [1, с. 29]. Адже, деградація свідомого мислення не сформує інтелектуальну особистість, тому телебачення необхідно трансформувати на нову платформу інтелектуального розвитку методом наповнення інтроформаційно-інтелектуального інфопростору змістовними програми.

За словами відомого мислителя філософа Еріха Фромма «Знання є способом звільнити від деструктивної сили страху, воно вказує на шлях до мети, яка полягає в реабілітації людської волі та відродження віри й довіри до людської особистості» [7, с. 7]. Цей вислів свідчить про те, що знання і розум повинні керувати світом, тому інформаційний простір повинен базуватися на просвітницькому і виховному аспектах.

Література

1. Литвин В.В. Технології менеджменту знань: навч. посібник / В.В. Литвин; за заг. ред. В.В. Пасічника. — 2-ге вид. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. — 260 с.
2. Потятиник Б. Патогенний текст / Б. Потятиник, М. Лозинський. — Л., 1996. — 296 с.
3. Почепцов Г. Від Facebook-у і гламуру до WikiLeaks: медіа комунікації / Г. Почепцов. — К.: Спадщина-інтеграл, 2012. — 464 с.
4. Рак О.Ю. Інтроформаційно-деструктивний вплив українського телебачення на свідомість людини: аналіз та оцінка / О.Ю. Рак // Science and Education a New Dimension: Humanities and Social Sciences, 2017. III(9), Is. 147, — С. 63–66.
5. Стасюк Ю. Деградація телебачення — деградація нації [Електронний ресурс] Ю. Стасюк / ВолиньPost. — 26.07.2012. — Режим доступу: <http://www.volynpost.com/blogs/185-degradaciaa-telebachennia--degradaciia-nacii>. — Дата доступу: 07.11.2017.
6. Сучасна медіакультура: контент, концепції, перспективи (українсько-польський досвід): колективна монографія / [Й. Лось, С. Гавронський, Т. Лильо, М. Уліта та ін.]; за наук. ред. проф. Й. Лося. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. — 392 с.
7. Фромм Е. Мистецтво любові / Е. Фромм; пер. з англ. В. Кучменко. — 2-ге вид. — Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 192 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

В.В. Блок, Я.С. Пізняк,

студентки Вінницького технічного коледжу

науковий керівник: ***Т.Д. Сіташ,***

кандидат економічних наук, завідувач навчально-методичної лабораторії

Вінницького технічного коледжу

ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ АУДИТ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

В умовах економічної невизначеності та посиленої конкуренції зростає роль об'єктивного господарського контролю — як зі сторони власників, так і контролюючих органів. Достовірна фінансова звітність забезпечує можливість прийняття зважених фінансових та економічних рішень, оберігає від операцій пов'язаних з підвищенням ризиком та втратами. Думка аудитора підіймає рівень довіри до фінансової діяльності організації і майбутню схильність до бізнесу та виробництва зі сторони зацікавлених осіб — власників, інвесторів, потенційних клієнтів, постачальників, органів влади тощо. У такому контексті розглянемо наступні форми контролю, як внутрішній і зовнішній аудит, а також задачі та механізми видів перевірки, стан аудиту в Україні та фактори, які безпосередньо впливають на вибір незалежного аудитора.

Під поняттям «внутрішнього аудиту» розуміють організовану самим економічним суб'єктом систему внутрішнього контролю, регламентовану його внутрішніми документами та таку, що проводиться в інтересах його власників. Метою внутрішнього аудиту є контроль над дотриманням установленого порядку ведення бухгалтерського обліку та надійності і справності системи внутрішнього контролю [2, с. 59].

Для внутрішнього аудиту основними цілями є вирішення окремих функціональних задач, розробка й перевірка дійсних інформаційних систем підприємства. Такі цілі визначаються залежно від особливостей економічного суб'єкта й вимог керівництва чи власників, тому вони — дуже різноманітні. Внутрішній аудит може бути незалежним, тобто підпорядковуватись не виконавчому органу підприємства, а зовнішнім засновникам. Потреба такого виду аудиту проявляється в тому, що на великих підприємствах керівництво не займається щоденним контролем діяльності організації й управлінських структур. Тому внутрішні аудитори подають інформацію про цю діяльність та підтверджують достовірність звітів менеджерів, він потрібен для запобігання втрат ресурсів і здійснення необхідних змін у діяльності підприємства.

Головними функціями внутрішнього аудиту є:

- перевірка та контроль за дотриманням ведення бухгалтерської та оперативної інформації;
- дотримання нормативно-правової бази;
- оцінка ефективності діяльності, розробка й подання пропозицій по усуненню виявлених недоліків і покращення стану [3, с. 63—64].

Відповідальність за виконання своїх завдань аудитор несе тільки перед власниками або керівництвом.

В свою чергу, зовнішній аудит виконують фірми (аудитори) за договором з замовником, де окреслено мету, завдання та масштаб аудиту. Ключовим правилом для проведення зовнішнього аудиту є те, що він проводиться тільки незалежними особами та аудитор має право його здійснювати, якщо відсутній тиск на аудитора з будь-якого боку. Якщо принцип такої незалежності порушений — аудитор не має права на перевірку.

Зовнішній аудитор в певній мірі покладається на результати роботи внутрішнього аудиту. При вирішенні однакових завдань внутрішні і зовнішні аудитори можуть використовувати ті ж самі прийоми та процедури контролю. Це підтверджує тісний зв'язок між зовнішнім і внутрішнім аудитором.

Найбільше зовнішніх та внутрішніх аудиторів об'єднують єдині стандарти аудиту — базові принципи, яких вони мають дотримуватись в процесі професійної діяльності. Вони встановлюють єдині вимоги до порядку здійснення аудиту, оформлення та оцінки якості аудиту та супутніх йому послуг, а також вимоги до порядку підготовки аудиторів та оцінки їх класифікації.

Основні відмінності зовнішнього та внутрішнього аудиту:

- коло питань, яке при внутрішньому аудиті визначається керівництвом, а при зовнішньому передбачено законом або чітко прописано в договорі з підприємством-замовником;
- об'єктом перевірки зовнішнього аудиту є стан бухгалтерського обліку та звітності, коли внутрішнього — питання аудиту збереження ресурсів і недопущення збитків;
- звітність зовнішніх аудиторів є більш ширшою [3, с. 61; 4, с. 75].

Факторами, що можуть вплинути на аудиторське рішення являються:

- правильне планування проведення аудиту;
- ділове ознайомлення зі справами та станом організації;
- спостереження за функціональними діями та помилками клієнта;
- стан бухгалтерського обліку та управлінського контролю;
- складання правильних та зрозумілих висновків діяльності;
- ретельне ведення передбаченої реєстрації порушень діяльності та процесів [2, с. 65].

Надійність аудиторських доказів як внутрішніх, так і зовнішніх залежить від джерела їх отримання: аудиторські докази із зовнішніх джерел більш надійні, ніж внутрішні; аудиторські докази в документальній та письмовій формі в рази надійніші за усні подання; якщо аудиторські докази отримано з різних джерел, то вони є більш переконливими.

Нині зовнішню та внутрішню аудиторську діяльність в Україні регулює Аудиторська палата України (АУП), яка створена відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність». Вона має право здійснювати сертифікацію осіб, що будуть здійснювати аудит, затверджує стандарти, веде програми підготовки аудиторів та їх реєстр, здійснює контроль за дотриманням нормативно-правових актів, здійснює перевірку незалежності аудиторів і аналіз якості наданих ними послуг та виконує інші повноваження надані їй Законом України.

Аудит в Україні є відносно новим видом діяльності, тому процес його розвитку супроводжується виникненням проблемних питань, які обумовлені цілим рядом факторів та обставин: недосконалість законодавства України в цьому питанні, регулюючого аудиту, незначний практичний досвід, відсутність загальних методик з проведення та документування аудиту. Наразі ситуація в Україні є в доволі кращому стані: аудит фінансової звітності розвивається прискореними темпами.

Отже, узагальнюючи вищерозглянуте, можна констатувати, що внутрішній і зовнішній аудит багато в чому доповнюють один одного. Багато функцій внутрішніх аудиторів можуть бути виконані запрошеними незалежними аудиторами; при вирішенні багатьох завдань внутрішні й зовнішні аудитори можуть використовувати однакові методи — різниця полягає лише в ступені точності й детальності застосування цих методів.

Література

1. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/zakon-ukrajini-pro-auditorsku-diyalnist>.
2. Аудит: підручник / О.А. Петрик, В.О. Зотов, Б.В. Кудрицький [та ін.]. — К. : КНЕУ, 2015. — 498 с.
3. Виноградова М.О. Аудит: навчальний посібник / М.О. Виноградова. — К.: ЦУЛ, 2014. — 500 с.
4. Майданевич П.М. Аудит: навч. посіб. / П.М. Майданевич, О.І. Волошина. — Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2014.

Т.С. Бойчук,

студентка факультету управління, сфери обслуговування та харчових технологій
Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

науковий керівник: ***А.А. Вдовічен,***

доктор економічних наук, доцент кафедри менеджменту і туризму

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

МЕТОДИ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ КРИЗИ

Анотація. У статті описується сутність стратегічного менеджменту в умовах кризи. Також розглянуто стратегічні та тактичні методи управління і запропоновано практичні рекомендації щодо функціональної реалізації цілей стратегічного управління на всіх етапах кризи.

Ключові слова: криза, стратегічний менеджмент, методи стратегічного управління.

Постановка проблеми. Сьогодні кризовий менеджмент є основною частиною стратегічного управління. Перш ніж реалізувати будь-які довгострокові цілі, кризовий менеджмент необхідний для забезпечення стабільності та безперервного успіху організації. Криза в світовій економіці привертає увагу теоретиків і практиків до низки стратегічних проблем управління. Робота професійної команди директорів провідних світових бізнес-корпорацій базується на принципах компетенції, демократії та чіткості. Часто вона не може запобігти кризовій ситуації, і таким чином, не може захистити корпорації від найбільш негативних змін. Незважаючи на об'єктивну складність управління великими ієрархічними структурами та їх передбаченням, однією з найважливіших проблем є збільшення невизначеності, щодо відповідальності за розподіл влади в рамках більшої частини стратегічних менеджерів. Перша серед таких проблем — функціональний розподіл стратегічного управління в умовах кризи. Кризові ситуації є невід'ємним атрибутом функціонування організації в ринковій економіці (в умовах економічної, фінансової та політичної нестабільності). З огляду на це, організації повинні адаптуватися до умов, які обумовлені зовнішніми факторами навколишнього середовища; менеджери повинні визначити план антикризової корпоративної діяльності та адаптацію до ситуації.

Стан дослідження. Широке коло питань, пов'язаних із дослідженнями стратегічного менеджменту, знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Так, витoki розуміння стратегічного управління в цілому та в період кризи досліджувались через Т.Р. Бекона, Д. Вайнера, Дж. Генрі, С.А. Грейзера, Е.Н. Джеймса, А. Кемпбелла та інші.

Виклад основного матеріалу. Кризовий стратегічний менеджмент спрямований на виявлення ознак кризи та створення необхідних передумов їх своєчасного запобігання, ослаблення та подолання щоб гарантувати продовження діяльності корпорації та запобігання банкрутству. Стратегічне управління в умовах кризи — це метод, який дає можливість визнати кризу та вживати заходів

для подолання своїх негативних наслідків. Методи управління кризовими ситуаціями включають ряд наступних кроків від розуміння впливу кризи на корпорацію до запобігання, пом'якшення та подолання різних видів кризи. Антикризові менеджери повинні мати чітке бачення системи, і вони повинні мати можливість аналізувати ряд взаємопов'язаних проблем, які можуть призвести корпорацію до банкрутства або до погіршення становища її персоналу.

Проблеми, що вирішуються стратегічним управлінням, можна представити наступним чином.

Рис. 1. Проблеми, що вирішуються стратегічним управлінням.

Джерело: розроблено самостійно на основі [3, с. 62].

Кризовий стратегічний менеджмент — це особливий тип управління, який має спільні функції управління та неспецифічні характеристики. По-перше, необхідно виділити основні принципи системи кризового стратегічного управління. Такі принципи: рання діагностика кризи фінансової діяльності фірми, швидкість реакції на кризові явища, адекватність реакцій на реальні загрози фінансовому достатку та досягнення загального потенціалу для подолання кризи.

Основними напрямками антикризового управління на рівні організації є постійний моніторинг соціально-економічних умов, розробка нових методів управління, фінансові та маркетингові стратегії, зменшення постійних та змінних витрат, залучення капіталу акціонерів та посилення мотивації персоналу. Немає стандартизованих методів підготовки до можливих глобальних кризових явищ. Однак, існує корисний досвід, отриманий внаслідок попередньої кризи [6, с. 22]. На прикладі корпорації Chrysler, що заснована в 1924 році відомим інженером і бізнесменом Вольтером Крайслером, можна проаналізувати деякі особливості корпоративного управління під час кризи [7, с. 21].

Chrysler активно розвивається з кінця 1950-х років. У шістдесятих роках корпорація придбала європейські автотранспортні компанії. У 1970 році Mitsubishi Motors випустив під брендом Chrysler невеликі економні автомобілі

для продажу в США. Але в 1970-х роках це стало збитковим. Це можна пояснити як енергетичною кризою, так і передчасною індустріальною політикою, а також запуском ряду невдалих моделей та проблеми з якістю. У 1977 році Chrysler Eugene зазнав краху. Компанія призупинила виробництво цих автомобілів. Питання про реформування підприємства обговорювалися протягом тривалого часу, і такі особливості виявили наступне:

- проблеми з досягненням планів;
- споживчі дослідження показали, що дві третини покупців не були задоволені якістю автомобілів компанії, ці автомобілі були обрані в основному людьми похилого віку та з точки зору молоді, автомобілі Chrysler вважалися нудними. Клієнти виявили непривабливі як якість, так і дизайн цих автомобілів;
- старші менеджери не знали про реальність бізнес-ситуації;
- виникла проблема з вибором персоналу [7, с. 22].

З точки зору людських ресурсів та корпоративної культури, криза 1970-х років для Крайслера характеризується тим, що старший менеджмент був некомпетентним і не мав професійних навичок та з погляду культури управління компанії не сфокусоване на змінах.

Це спричинило ситуацію, коли оцінка власних ресурсів та статусу компанії загалом була завищена, але старші менеджери шукали причини відповідальні за їх складну ситуацію у зовнішньому середовищі. Chrysler вдалося втекти від кризи. Отже, це призвело до таких змін:

1. головне управління компанії було майже повністю відновлено та зібрано команду молодих досвідчених лідерів;
2. була створена система зв'язку, яка позитивно вплинула на систему розподілу інформації в компанії;
3. створено систему нематеріальної мотивації [7, с. 13].

Завдяки цій системі кожний роботодавець міг відчувати себе причетним до процесу виробництва. Таким чином, у вирішальний час корпорація «Крайслер» змогла відновити свої ресурси та переорієнтувати свої зусилля на досягнення бажаної мети. У 1978 році Chrysler Australia викупив Mitsubishi Motors [7, с. 21]. Друга нафтова криза закінчилася. Це зменшило кількість вантажних автомобілів та інших вантажних автомобілів Chrysler. Без належної виробничої лінії міні-автомобілі, Chrysler майже зіткнувся з банкрутством.

У 1998 році Chrysler приєднався до Daimler-Benz, який стає Daimler-Chrysler [7, с. 21]. Поеднуючи свої зусилля, компанії отримали можливість зменшити надмірну продуктивність, а також забезпечити лідируючі позиції на ринку двигуна, котрий міг допомогти конкурувати з General Motors, Ford та Toyota. Проте роки пройшли, перш ніж новий двигун гігант зумів досягти цих цілей. Такий довгий час можна пояснити головним чином тим, що процес комунікації був складним завдяки культурним бар'єрам.

У 2007 році Daimler-Chrysler продав свій підрозділ Chrysler за 7,4 мільярда доларів до фонду Cerberus 30 квітня 2009 року Chrysler оголосив про своє технічне банкрутство. Після виплат боргу частина їхніх акцій була продана Fiat. У січні 2014 року, після повної консолідації акцій американського Крайслера, рада

директорів Fiat підтвердила своє рішення щодо розвитку нової моторної компанії — Fiat Chrysler Automobiles — з штаб-квартирою в Нідерландах [7, с. 22]. Таким чином, Chrysler вдалося подолати кризи шляхом активної роботи з внутрішнім корпоративним середовищем (сировиною, продукцією організації, фінансами) і з зовнішнім середовищем (отримання гарантій кредитів). Проте погіршення зовнішнього середовища у XX столітті, зростаюча некомпетентність та зміни споживчого попиту призвели до того, що управлінський персонал Chrysler під час кризи неефективно вели бізнес (що призвело до банкрутства).

Практику стратегічного управління можна сформулювати за допомогою 11 основних методів управління кризовими ситуаціями. Методи варто розділити на дві групи з точки зору результатів, які корпорація може очікувати від їх використання (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Методи стратегічного менеджменту в умовах кризи

	Тактичні методи	Стратегічні методи
1.	Реорганізація	Ліквідація
2.	Скорочення	Створення нових корпоративних структур
3.	Банкрутство	Регуляризація
4.		Модернізація
5.		Об'єднання
6.		Диверсифікація
7.		Реструктуризація
8.		Реінжиніринг

Джерело: розроблено самостійно на основі [3, с. 87].

Перша група включає в себе тактичні методи. Вони включають перебудову, скорочення та банкрутство. Ці методи спрямовані на швидке вдосконалення корпоративних фінансових показників, тобто подолання наслідків кризи. Проте використання цих методів не завжди є достатнім для усунення причин кризи, якщо це неефективні системи управління [4, с. 78]. Іншу групу можна умовно назвати стратегічними методами. Як правило, корпорація не відразу бачить результати цих методів, але їх використання змінює сутність ділових та якісних характеристик, таких як конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, орієнтація на клієнта та інновації.

Реорганізація — це перший метод, який застосовує більшість корпорацій, які переживають кризу. Цей метод поєднує в собі фінансово-економічні, виробничо-технологічні, організаційні та соціальні заходи, спрямовані на негайне покращення фінансового стану фірм за рахунок зміни структури корпоративних активів та пасивів [5, с. 18]. Методи реорганізації — оренда та реалізація обороту основних засобів, які корпорації не використовують, заміна короткострокового боргу на довгострокову заборгованість, передача соціальних об'єктів у муніципальну власність тощо.

Як правило, результати реорганізації носять тимчасовий характер, якщо вони не зафіксовані структурними реформами. Проте, слід пам'ятати, що

коригування відіграє важливу роль фінансового поліпшення для зростання ефективності.

Скорочення є ще одним методом, який може негайно покращити темпи корпоративної активності. Це зменшення надлишкової потужності та зменшення зайнятості ряду промислових та адміністративних корпоративних працівників відповідно до ринку реального попиту. Цей метод призводить до значного скорочення витрат і зменшення ціни на виробництво [2, с. 349].

Використання наступних методів у процесі кризового стратегічного управління спрямоване на підвищення якісних характеристик корпоративної активності. Основні методи включають об'єднання у межах однієї корпорації різних стадій виробництва, розподілу та диверсифікації за видами діяльності.

Регуляризація — це впровадження сучасних підходів до кризового стратегічного управління. Такі підходи включають формування стратегічного планування та управління рахунками, створення комбінованої системи фінансового контролю та планування, комп'ютерно-обчислювальних систем обліку та потужного маркетингу. За допомогою цих підходів корпорації формують системи управління, які можуть вирішити багато проблем, пов'язаних із ринковими умовами та пошуком нових міжнародних ринків. Реструктуризація є складним методом кризового стратегічного управління, який останнім часом набув поширення. Цей метод пов'язаний із змінами в організаційній структурі та системі стратегічного управління. Під час реструктуризації всі бізнес-процеси використовують такі принципи, як самофінансування та саморегулювання; вони отримують заздалегідь визначений ступінь економічної незалежності. Корпорації використовують цей метод лише тоді, коли їх поточна система управління не зможе одночасно досягти ефективного розвитку в усіх напрямках своєї корпоративної діяльності. Головна ідея реінжинірингу — реконструкція корпоративних бізнес-процесів.

Наявність кількох методів корисно з двох причин: 1) наявність декількох підходів до антикризового стратегічного управління та 2) різний характер та причини переважаючих кризових явищ. На відміну від стратегічних методів використання тактичних, залежить від глибини кризи та підходів до антикризового управління. Ефективне стратегічне управління під час кризи передбачає комбінацію наступних елементів:

- професійні знання членів організації, які здійснюють стратегічне управління, та їх обізнаність про особливості стратегічного управління бізнесом;
- досвід антикризової діяльності та роботи антикризових груп;
- управлінський професіоналізм.

Основним елементом стратегічного управління кризою є розробка списку зацікавлених сторін, які відповідають за успіхи функцій антикризового управління (збори акціонерів, рада директорів, виконавче агентство, аудиторський комітет). Перша умова - дотримання законодавчих норм та правил корпоративних відносин. Дотримання цих норм та правил створює основу для максимального забезпечення акціонерами корпорації, а також накладає на них певні обмеження щодо їхньої волі та їхніх дій. Другий елемент — необхідність гармонізації системи

стратегічного управління з міжнародними стандартами управління. Третій елемент полягає в тому, що необхідно враховувати різні характеристики ролей стратегічних менеджерів у кожній корпорації щодо розробки функцій антикризового управління. Роль може бути:

- інформаційна — своєчасне інформування широкого кола зацікавлених сторін про перші ознаки кризових явищ та про ймовірність банкрутства;
- консультативна (щодо акціонерів та (або) загальних зборів акціонерів) - попереднє дослідження проблемної діяльності корпорації; оцінка ступеня впливу факторів кризи від навколишнього середовища на корпоративну діяльність; формування стратегічних антикризових альтернатив; ефективні та тактичні антикризові заходи;
- участь в процесі прийняття рішень іншими керівниками стратегії та розробки альтернатив;
- контролююча — здійснення стратегічного та ефективного контролю за антикризовими програмами та планами, затвердженими керівниками стратегії, а також групування та участі менеджерів у функціонуванні підсистеми управління в корпорації [1, с. 115]

Отже, для того, щоб включити перераховані заходи стратегічного управління кризами в дію та отримати всі необхідні результати за короткий проміжок часу, з мінімальними ресурсами, доцільно:

1. покращити якість інформації, оскільки надання своєчасної та повної інформації на всіх етапах прийняття рішень сприяє успішному подоланню кризи;
2. негайно реагувати із передбаченням на кризову ситуацію. Раптовість кризи та негативні наслідки вимагають від менеджерів невідкладного інформаційного аналізу. Кожна демонстрація ознак виникаючої кризової ситуації повинна бути негайно розглянута і врахована;
3. реалізація стратегічного планування. Це найважливіший фактор стабільності та корпоративного розвитку в умовах динамічних змін зовнішнього середовища.
4. підвищити якість спільних рішень, організовувати обговорення проблем та враховувати всі точки зору, щоб зменшити ймовірність того, що лідер діятиме окремо;
5. вжити заходи щодо врегулювання кризових ситуацій у напрямку: фінансово-економічна діяльність, культура стратегічного управління, моніторинг внутрішнього та зовнішнього середовища та підбір раціональних критеріїв прийняття рішень.

Висновки. Таким чином, успіх стратегічного врегулювання криз залежить від своєчасного виявлення самої кризи та застосування найбільш ефективних методів її усунення.

Успішне стратегічне управління можливе лише за умови використання ряду стратегічних та тактичних методів стратегічного управління. Стратегічними методами є ліквідація корпорації, створення нових корпоративних структур, регуляризація, модернізація, об'єднання, диверсифікація, реструктуризація та реінжиніринг. Реорганізація, скорочення та банкрутство визначаються як

тактичні методи управління кризовими ситуаціями. Рання діагностика кризи в фінансовій діяльності організації, швидке реагування на різні кризові явища, адекватна реакція корпорацій на реальну фінансову небезпеку та повна реалізація внутрішнього потенціалу фірми — все це необхідно для ефективного стратегічного управління кризами. Кожен етап розвитку кризової ситуації характеризується низкою функцій і завдань, які необхідно планувати та впровадити для ефективного стратегічного управління для подолання кризи.

На етапі кризи необхідно забезпечити аналіз ролі зовнішніх обставин, оцінку можливих наслідків негативних факторів та реалізація профілактичних заходів. Необхідно визнати та ілюструвати ознаки кризи, проаналізувати причини цього, виявити тип ймовірної глибини кризи та ведення переговорів про антикризові програми. Оцінка посткризових умов, визначення контрольних та неконтрольованих кризових чинників, розробка нових стратегій та відбір та реалізація стратегії є необхідними для подолання наслідків кризи.

Відносно напрямків подальших досліджень у сфері стратегічного врегулювання криз, слід зазначити, що важливо реформувати процеси стратегічного управління та звернути увагу на загальні тенденції, а також враховувати особливості стратегічного управління, маркетингових підходів та зростання інноваційної діяльності для подолання кризових явищ.

Література

1. Бекон Т.Р. Управління відносинами в організації: Посібник / Т.Р. Бекон. — К.: Онікс, 2010. — 242 с.
2. Вайнер Д. Кризові комунікації: Управління корпоративною репутацією: Підручник / Д. Вайнер. — К.: ЦУЛ, 2013. — 400 с.
3. Генрі Дж. Управління інноваціями та викликами / Дж. Генрі, Д. Мейл // Підручник. — А.: Open University, Business School, 2002. — 294 с.
4. Грейзер С.А. Корпоративна репутація бренду та управління кризовими марками: Посібник / С.А. Грейзер. — К.: Світові фінанси, 2012. — 112 с.
5. Джеймс Е.Н. Лідер під тиском: від виживання до процвітання; під час та після кризи / Е.Н. Джеймс, Л.П. Бутен // Illustrated. 2014. — №2. — 28 с.
6. Кемпбелл А. Використання кризи для створення кращих рад: Посібник / А. Кемпбелл, С. Сінклер. — М.: Статистика та публікації, 2009. — 78 с.
7. Льюїс Р.А. Сім законів бізнесу, який зробив Chrysler найгарячішою автомобільною компанією у світі. Illustrated. 2008. — №3. — 26 с.

А.Ю. Мураховська, В.М. Підкоморна,
студентки Вінницького технічного коледжу
науковий керівник: **Т.Д. Сіташ,**
кандидат економічних наук, завідувач навчально-методичної лабораторії
Вінницького технічного коледжу

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

В умовах ринкових відносин ключовою перешкодою економічному піднесенню та загрозою економічній безпеці країни виступає тіньова економіка. Реалії сьогодення свідчать, що високий рівень такої «тінізації» в основному належить країнам з низькою ефективністю системи державного управління, головними ознаками якої є відсутність стратегії розвитку, низька професійна підготовка керівних кадрів, недостатня мотивація відповідальних контролюючих установ, а також недосконалість правової системи. Очевидно, що загрози національній безпеці держави формуються внаслідок неефективного функціонування суспільно-економічної системи. Крім того, поглиблюються такі економічні явища, як дефіцит державного бюджету, інфляція, спад виробництва, безробіття та погіршення життя населення, що призводить до негативних процесів у зв'язку з відсутністю науково обґрунтованої стратегії національного розвитку, основаної на економічно безпечних орієнтирах та нових наукових підходах до формування економічної безпеки держави.

Теоретичні та практичні аспекти економічної безпеки держави висвітлено у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців як: Д. Ламбер, П. Кінг, Р. Нолан, Л. Абалкін, А. Архіпова, О. Бухвальд, З. Варналій, С. Глазьева, В. Геєць, А. Гриценко, Є. Олейніков, Є. Човушян, О. Білорус, Ю. Лисенко, Д. Лук'яненко, Т. Костюк, А. Козаченко, В. Медведєва, Є. Панченко, В. Сенчагова, О. Тамбовцев, О. Чаусовський, Т. Пастернак-Таранушенко та ін.

Однак враховуючи цінність досліджень вчених, вважаємо, що дана тема є досить дискусійною, що обумовлює її актуальність та вибір.

Нині за умов науково-технічної революції інтернаціоналізація господарської діяльності є вимогою часу. Ефективність функціонування економіки сприяє поглибленню міжнародної спеціалізації та кооперації, міжнародному обміну технологіями. Глобалізація соціально-економічних процесів може призвести до перетворення взаємозалежності у залежність для країн, що розвиваються, це потребує забезпечення економічної безпеки.

У сучасній науковій літературі під економічною безпекою слід розуміти стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів, сукупність умов і чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільний і стійкий розвиток, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення [2].

Відмітимо, що основними складовими економічної безпеки є:

— економічна незалежність, що означає здійснення державного контролю над вітчизняними ресурсами, спроможність використовувати національні

конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі;

— стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

— здатність до саморозвитку та прогресу, тобто спроможність самостійно реалізувати і захищати економічні інтереси держави, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційно-інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [3; 4].

Нагадаємо, що економічна безпека забезпечується економічними методами та засобами неекономічного характеру, а саме: політичними, юридичними, правовими, спеціальними, військовими й іншими, включаючи захист секретів. До того ж, варто підкреслити, що безпека в суміжних позаекономічних сферах є не тільки специфічним методом, але значною мірою й економічним засобом щодо наслідків загроз у державі.

Враховуючи негативний вплив на економічну безпеку держави, на нашу думку, основними заходами перешкод загроз національній безпеці в економічній сфері можуть бути такі:

— зменшення банківських ставок за кредитами для промисловості з урахуванням її пріоритетності;

— здійснення легалізації тіньових доходів;

— підвищення рівня розвитку економіки за рахунок мобілізації фінансових ресурсів держави [4].

Отже, узагальнюючи вищерозглянуте, можна констатувати, що в умовах сьогодення важливе місце відводиться економічній безпеці держави як основі забезпечення суверенітету, конкурентоспроможності, обороноздатності, підтримання соціальної злагоди в суспільстві, органічного входження країни в систему світової економіки.

Література

1. Гетьманчук М. П. Національна безпека України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayini
2. Кальмук О. Механізми забезпечення економічної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=81077
3. Користін О.Є. Економічна безпека. Національні економічні інтереси та загрози економічній безпеці України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15290527/ekonomika/natsionalni_ekonomichni_interesi_zagroz_i_ekonomichniy_bezpeki_ukrayini
4. Статкевич М. Тіньова економіка і національна безпека — загрози і способи захисту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/project/page7924.html>

І.О. Ніколаєва,
студентка факультету економіки та бізнес-адміністрування
Національного авіаційного університету
науковий керівник: **В.М. Білявський,**
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Національного авіаційного університету

АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ

В сучасних умовах господарювання ефективно управління інноваційними проектами неможливе без використання засобів автоматизованих інформаційних систем. Тому, для постійної підтримки таких проектів, необхідно розробляти комплексну програму, основною метою якої буде підвищення ефективності реалізації інноваційного проекту. Доведено, що забезпечити повноцінне функціонування вищезазначеного проекту без автоматизації є майже неможливим.

Використовуючи загальну методологію менеджменту, представляється можливим проаналізувати сутність автоматизації управління, яка полягає в частковій автоматизації роботи працівників за допомогою надійних машин. Наразі, основною метою автоматизації управління полягає зменшення обсягів монотонної рутинної роботи і досягти максимально стабільного і очікуваного результату.

Слід зазначити, що, інтелектуальні системи здатні на більше, ніж просто забезпечити процес автоматизації роботи персоналу підприємства: вони можуть самонавчатися, адаптуватися та навіть приймати ефективні управлінські рішення на основі аналітичних даних, тим самим підвищуючи результативність господарської діяльності підприємства.

Як наслідок, повсякденна робота менеджера проекту [1] в значній мірі залежить від виснажливих адміністративних завдань, де важлива кожна деталь, дана обставина і є ідеальним об'єктом для автоматизації управління.

Цілком коректно і логічно визнати, що кваліфіковані менеджери проектів за допомогою автоматизації управління можуть нарощувати міць своєї команди, кількість проектів, обсяги робіт, при цьому не подвоюючи чисельність співробітників підприємства.

Наразі середньостатистичне підприємство використовує для управління своїми процесами понад 900 хмарних додатків [2]. А за даними *Symantec*, 59 % співробітників відзначають [3], що за минулий рік кількість інструментарію, якими вони користуються в роботі, значно підвищилось.

У наш час існує багато пакетів програмного забезпечення управління проектами загалом. До них можна віднести [4]: *Project Expert (Expert Systems)*, *MS Project* (компанії *Microsoft*), *Sure Track Project Manager* і *Primavera Project Planner* (компанії *Primavera*), та *Open Plan* (фірми *Welcom*). Найбільш поширеною системою автоматизації процесу управління проектами є *MS Project*.

Розглянемо детальніше окремі компоненти (площини) вищезазначеного пакету.

Microsoft Project є досить гнучкою системою, яка здатна майже повністю автоматизувати процес управління інноваційним проектом. В ході управління проектом слід виконувати такі етапи, як: постійно відстежувати перебіг виконання розкладу робіт; визначення кінцевої дати проекту; виконувати звіти про стан проекту; аналізувати проектні витрати та управляти проектними ризиками. Кожен етап проекту має свої слабкі сторони.

Слід зазначити, що головним завданням цього пакету є своєчасне визначення потенційних ризиків та опрацювання їх основних складових, перш ніж вони перетворяться на реальні проблеми.

Таким чином, нові технології покликані допомогти співробітникам у підвищенні ефективності роботи підприємства. Оскільки вони існують не у обмеженому просторі, то головною умовою їх успішного застосування є інтеграція інноваційного проекту, яка дозволить систематизувати всі дані і усунути розрізненості. Якщо ж працівникам доводиться відшукувати актуальну інформацію, копіювати її з одного інструмента на інший то втрачається весь сенс їх використання.

Література

1. Білявський В.М. Людський капітал як інструмент оцінювання конкурентоспроможності організації / В.М. Білявський // Вісник Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. — 2017. — № 92. — С. 79—87.
2. Білявський В.М. Впровадження системи 5 S як фактор оптимізації виробництва промислової продукції / В.М. Білявський, В.В. Власенко // Вісник Хмельницьк. нац. ун-ту (Економічні науки). — 2018. — Вип. 1. — С. 54—60.
3. Білявський В.М. Конкурентоспроможність підприємства як фактор підвищення його інвестиційної привабливості / В.М. Білявський, М.М. Шепута // Інноваційна економіка. — 2017. — № 11—12 (72). — С. 129—134.
4. Білявський В.М. Управління якістю як фактор підвищення інвестиційної привабливості підприємств / В.М. Білявський, В.В. Власенко // Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи: матеріали міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. — Л. : Львів. ін-т МАУП, 2017. — С. 214—218.

Л.В. Покрищук, А.О. Хмарук,
студентки Вінницького технічного коледжу
науковий керівник: **Т.Д. Сіташ,**
кандидат економічних наук, завідувач навчально-методичної лабораторії
Вінницького технічного коледжу

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах сьогодення ключовим завданням для підприємств, організацій виступає можливість закріпити та розширити свої позиції на ринку товарів і послуг з належним фінансовим забезпеченням господарської діяльності, в основі якого — фінансові ресурси. Однак в більшості випадків в країні спостерігається нестача фінансових ресурсів у багатьох суб'єктів господарювання, що обумовлено певними обставинами. Крім того, недостатність фінансових ресурсів негативно впливає на виробничо-господарську діяльність підприємств, що сприяє виникненню та зростанню заборгованостей. Як помічаємо, за таких обставин значним для здійснення фінансово-господарської діяльності є формування у достатньому обсязі фінансових ресурсів підприємств.

Теоретичні та практичні аспекти щодо фінансових ресурсів підприємств висвітлені у працях таких вітчизняних науковців як: А.І. Балабанова, І.Т. Балабанов, О.М. Бандурка, В. Белоліпецький, О.Д. Василик, Н.П. Злепко, Т.О. Кізима, М.Я. Коробов, Л. Лахтіонова, І. Мерзляков, С.В. Мочерний, П.І. Орлов, В. Опарін, К.Я. Петров, П.А. Стецюк, М.М. Тріпак, С.В. Хачатурян, Г.Я. Шаховий, С.І. Юрія та ін. Однак враховуючи цінність досліджень вчених, вважаємо, що дана тема є досить дискусійною, що обумовлює її актуальність та вибір.

У сучасній економічній літературі фінансові ресурси підприємств трактуються як сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства, тобто це авансовані кошти, що вкладаються в обіг і мають обов'язково повернутись. Але це не всі грошові кошти, а тільки ті гроші, які роблять гроші, тобто на основі використання яких формується додана вартість [2]. Вважаємо, що результат відображається не в ресурсах, а в отриманих доходах, тому фінансові ресурси з позицій їх продуктивного використання є передумовою виробництва, а відтак — створення ВВП.

На думку Хачатуряна С.В. фінансові ресурси підприємств — це частина коштів підприємства у фондовій і нефондовій формі, яка формується у результаті розподілу виробленого продукту, залучається до діяльності підприємства з різних джерел і спрямовується на забезпечення розширеного відтворення виробництва [3, с. 78].

Нині у багатьох вітчизняних підприємств нестача фінансових ресурсів негативно впливає на їх фінансовий стан — це виявляється у:

- високій вартості залучення позичкових коштів;
- недосконалості системи оподаткування підприємств, що супроводжується іммобілізацією їх фінансових ресурсів;

— втраті підприємствами власних фінансових ресурсів внаслідок збиткової діяльності та інфляції.

Головними напрямками покращення фінансового стану будь-якого підприємства виступає економія всіх видів ресурсів, що споживаються у виробництві тобто трудових та матеріальних. До того ж, зниження трудомісткості продукції та збільшення продуктивності праці можна досягнути різними шляхами, зокрема: механізацією та автоматизацією виробництва, розробкою та застосуванням прогресивних, високопродуктивних технологій, заміною та модернізацією застарілого обладнання.

Відмітимо, що в процесі управління підприємством доцільно вносити певні зміни в фінансову стратегію розвитку підприємства [1, с. 223]:

- виставляти на продаж частини основних фондів або здавання в оренду основних фондів, які не використовуються в робочому процесі;
- здійснювати інвентаризацію стану майна з метою виявлення активів, які необхідно списати;
- рефінансувати дебіторську заборгованість;
- проводити реструктуризацію активів підприємства;
- сформувати систему контролю за рухом і вчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

Отже, узагальнюючи вищерозглянуте, можна констатувати, що удосконалення використання фінансових ресурсів підприємств можливо при підвищенні результативного розміщення та використання ресурсів. У такому випадку забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів, при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності підприємств.

Література

1. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств [текст] : Підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук — К. : «Центр учбової літератури», 2013. — 504 с.
2. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/3/54/>
3. Хачатурян С.В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація / С.В. Хачатурян // Фінанси України. — 2013. — № 4. — С. 77–81.

Н.С. Пономаренко,
студентка Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
науковий керівник: **О.М. Потапов,**
викладач Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі життя, однією з найбільших проблем для суспільства як була, так і залишається неподолана корупція. Вона стала одним із негативних чинників, що впливає як на ефективність національної системи публічного управління, так і на дотримання прав, свобод і законних інтересів громадян та загалом підтримання правопорядку в державі. Вирішення цієї проблеми можливе лише при комплексному застосуванні антикорупційних заходів, важливе місце серед яких займають адміністративно-правові засади протидії корупції.

Під поняттям «корупція» (від лат. *Corruptio* — псувати) розуміється протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських і політичних діячів [3].

Ю.А. Нісневич вважає, що сутність і інституціональний механізм корупції полягають у тому, що посадова особа адміністративно організованої структури, виходячи за встановлені межі і порушуючи нормативну регламентацію своїх посадових повноважень і прав, неправомірно розподіляє і використовує ресурси структури не для реалізації її функцій і завдань, а з метою особистої чи групової вигоди [2].

Ми погоджуємося з думкою М.І. Мельника про те, що корупція є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне. Унаслідок цього в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша — на використанні протиправних засобів, таких як підкуп, неправомірне надання пільг та переваг тощо [1, с. 47, 79].

Адміністративно-правовий механізм протидії корупції — сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права, до якого входять органічні та функціональні складові частини [1, с. 64], тобто правове регулювання даного явища нормами адміністративного права, спрямоване для досягнення єдиної мети — зменшення і як наслідок — подолання в цілому корупції у всіх сферах суспільного життя.

Доцільно зазначити, що вчені, мають іноді розбіжності у поглядах на адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією. Аналіз наявних у науковій літературі поглядів дає підстави зробити висновок, що основний акцент робиться на наступні групи адміністративно-правових заходів:

1) Заходи адміністративного запобігання, що мають на меті не дозволити вчинити протиправний вчинок, та спрямовані на попередження та запобігання правопорушенням з ознаками корупції.

2) Заходи адміністративного припинення призначені для того, щоб не дозволити розвинутися межах протиправної поведінки, запобігання настання суспільно небезпечних наслідків.

3) Заходи адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень з ознаками корупції.

4) Організаційно-правові заходи боротьби з корупцією, які доцільно поділити на:

- заходи організаційного характеру, які спрямовані на належне виконання службових обов'язків;
- поведінку посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави та заходи, які спрямовані на підвищення рівня правової культури громадян, не сприйняття та осуду фактів корупції у суспільстві [5].

Ми вважаємо, що в кожній людині ще з дитинства має бути сформований антикорупційний стандарт поведінки особистості за рахунок вироблення стійкої звички домагатися в житті всього самостійно, не покладатися на іншого, а також не жити за рахунок інших [4, с. 140–141].

Таким чином, можна говорити про те, що корупція — це протиправна діяльність, яка завдає шкоди не тільки державі, а більшим чином — суспільству. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні повинні спиратися на єдину мету — не дозволити вчинити протиправний вчинок, головним чином, спрямовувати свою діяльність на попередження та запобігання правопорушенням з ознаками корупції.

Література

1. Мельник М.І. Корупція — корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) [Текст]. — К. : Юридична думка, 2004. — 400 с.
2. Нисневич Ю.А. Коррупция: систематизация проявлений и институциональный механизм [Электронный ресурс] / Ю.А. Нисневич. — Режим доступа: <http://www.hse.ru/data/2010/10/21/>.
3. Політова А.С. Поняття корупції: проблеми визначення / А.С. Політова. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pap.in.ua/3-2_2013/8/Politova%20A.S.pdf.
4. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посібник [Текст] / Стеценко С. Г. — К.: Аттика, 2007. — 624 с.
5. Ткаченко О.В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ / О.В. Ткаченко. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://adminpravo.com.ua/index.php/2010-04-13-14-05-13/81-2010-08-18-10-19-14/1206-24-.html>.

М.В. Антонюк,

студент юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Досить показовою є земельна реформа проведена в долині річки Йордан, яка свідчить про позитивні результати скасування такого мораторію. Долина річки Йордан є важливою територією з економічної та сільськогосподарської точки зору, оскільки тут виробляється 40% усієї сільськогосподарської продукції Ізраїлю, що складає 70% від загального валового доходу сільського господарства. Державна політика в забороняла продаж земель цьому регіоні до 2003 року. Така політика призвела до значної фрагментації землі (в т. ч. в результаті того, що багато земель змінювали власника в результаті спадкування) і в результаті земля не використовувалася ефективно [1, с. 248–249].

Також досить поширеною є думка про те, що відкриття ринку сільськогосподарських земель негативно впливатиме на розподіл земель між багатими та бідними, адже бідні не зможуть купувати землю, бо її скуплять багаті. Тому в такий розподіл має втручатись держава, проте дослідження, проведене працівниками Світового Банку та науковцями Університету Коннектикуту щодо земельного ринку та земельних реформ в Колумбії, показало, що земельний ринок значно краще впливає на ефективність використання землі та рівний розподілу землі між бідними та багатими, ніж втручання держави у такі процеси [2, с. 25]. У роботі вказується, що отримати землю бідним людям за допомогою адміністративних реформ держав (перерозподілу земель) значно важче, аніж за допомогою купівлі-продажу [2, с. 25]. Звичайно, тут багато залежить саме від політики держави в даній сфері, проте позитивний вплив ринку земель на згадані процеси очевидний.

Варто зазначити також те, що вчені вказують на те, що можливість купувати землю бідним, але ефективним виробникам залежить від рівня кредитного ринку та зовнішніх потрясінь [2, с. 6]. Тож, на мою думку, ринок землі, якщо перекладати даний досвід на Україну, швидше негативно впливатиме на рівний перерозподіл між бідними і багатими землевласниками, зважаючи на кредитний рівень в Україні та зовнішні чинники, які впливають на благополуччя населення. Вчені університету Коннектикуту наголошують про необхідність переорієнтації земельної політики в Колумбії на забезпечення можливості доступу до ринку земель для бідних, але ефективних виробників [2, с. 25].

Ван Зіл, Яйяр та Паркер вважають, що єдиний шлях вирішення такої проблеми — це надання дотацій таким верствам. Такі дотації можуть сягати і 100% за невеликі земельні ділянки і в залежності від розміру і якості земельної ділянки зменшуватись, при цьому потрібно встановити максимальний розмір земельної ділянки, на купівлю якої може отримуватись дотація [3]. Такий варіант можливий для держав, з достатніми коштами в бюджеті, але, як на мене, далеко не найкращий варіант вирішення проблеми. Хоча можливо і реалізувати такий варіант і в Україні, компенсувавши дотації збільшеним податком на продаж землі. Така політика застосовується у США, де держава підтримує фермерів у вигляді «прямих витрат», тобто платить щорічну допомогу за кожен акр землі, навіть якщо земля не використовується. Як свідчить досвід США, така політика дуже вдала, але значно обходиться платникам податків.

В Росії ситуація така ж як в Казахстані, хіба що земля дорожче. Проблема полягає так само в невдалій державній політиці, законодавчій техніці, яка гальмує розвиток ринку земель. Тому оренда виглядає привабливішою. По-перше, держава ніяк не стимулює купувати землю сільськогосподарського призначення і, по-суті, землю з огляду на обмежені фінансові ресурси пересічному громадянину не вдасться купити. Тому доступ на ринок землі мають лиш великі землевласники та особи з достатніми фінансовими ресурсами, проте вони не можуть забезпечити постійне функціонування ринку та купівлю великих часток земельних ресурсів, оскільки кількість земель, які вони можуть купити, обмежена. Звідси виникає ще одна проблема, яка полягає у псуванні земель, що не використовуються. Тож ринок земель також гальмує небажання купувати зіпсовані землі. Законом «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» передбачена доволі складна бюрократизована процедура продажу таких земель із переважним правом купівлі суб'єктом РФ або муніципальним утворенням земельної ділянки [5].

Література

1. Hussein Al-Qudah. Land Reform Impact on Socioeconomic Factors: The Jordan River Valley. / Hussein Al-Qudah. // Jordan Journal of Agricultural Sciences. — 2010. — p. 248–261.
2. Raffaella Castagnini. Comparing land reform and land markets in Colombia, impacts on equity and efficiency / Raffaella Castagnini, Klaus W. Deininger, María A. González., 2004. — 27 p. — (World Bank Publications).
3. Swaminathan, A., Andrew, P. and Johan, V. Z. 1995a. Market-assisted land reform: a new solution to old problems, Retrieved on June 21, 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://go.worldbank.org/OBPRUNULY0>.
4. Рынок земли в Казахстане (состояние, тенденции развития) [Електронний ресурс] // БТА АНАЛИТИКА. — 2008. — Режим доступу до ресурсу: http://bta.kz/files/4-earth_main.pdf.
5. Федеральный закон от 24.07.2002 № 101-ФЗ (ред. от 29.06.2012) «Об обороте земель сельскохозяйственного назначения» // {КонсультантПлюс} [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=131970>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НАДОМНИКІВ

Актуальність теми полягає у тому, що розвиток суспільства, утворення нових професій, збільшення цінності креативної праці призводить до того, що утворюються нові форми зайнятості населення. Зараз кожна людина цінує час і тому у галузі трудового права функціонує інститут надомної праці.

Аналізували працю надомників у своїх дослідженнях такі науковці І.С. Аксенов, М.Д. Бойко, Н.В. Васильченко, С.С. Лукаш, С.В. Вишновецька, хоча вище зазначене питання потребує доопрацювання і подальшого покращення правового регулювання.

Українське законодавство є досить обмеженим щодо правового регулювання праці надомників, станом на сьогодні основними нормативно-правовими актами є: Кодекс законів про працю України, Положення про умови праці надомників (далі – Положення), ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [1].

Відповідно до законодавства надомниками є особи які уклали трудовий договір з об'єднанням, комбінатом, підприємством, установою, організацією, колгоспом про виконання роботи вдома особистою працею з матеріалів з використанням знарядь і засобів праці, що виділяються підприємством, або придбаних за рахунок коштів цього підприємства [2].

Можуть скористатись правом на переважне укладання трудового договору про надомну працю наступні категорії осіб: жінки, які мають дітей у віці до 15 років; інваліди і пенсіонери (незалежно від виду призначеної пенсії); особи, які досягли пенсійного віку, але не одержують пенсію; особи зі зниженою працездатністю, яким у встановленому порядку рекомендована праця в надомних умовах; особи, які здійснюють догляд за інвалідами або тривало хворіючи ми членами сім'ї, які за станом здоров'я потребують догляду; особи, зайняті на роботах з сезонним характером виробництва, а також навчаються в очних навчальних закладах; особи, які з об'єктивних причин не можуть бути зайняті безпосередньо на виробництві в даній місцевості [2].

Згідно з п. 3 вказаного вище Положення про умови праці надомників праця надомників повинна бути спрямована, як правило, на виробництво товарів народного споживання, надання окремих видів послуг громадянам і підприємствам (через ательє і приймальні пункти системи побутового обслуговування населення). У ч. 2 цього пункту закріплено, що адміністрація може використовувати працю надомників і для виготовлення (виконання) інших видів виробів (робіт), якщо за характером і технологією виробництва це можливо в надомних умовах і економічно доцільно.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що основною особливістю надомництва є виконання роботи вдома. Ще однією кваліфікуючою

ознакою є те, що сфера застосування надомної праці — це виробнича сфера, а також сфера окремих видів послуг у системі побутового обслуговування населення, а не сфера комп'ютерних технологій [3, с. 5].

Особи, які бажають вступити на роботу в якості надомників, зобов'язані пред'явити адміністрації паспорт, а якщо раніше працювали — і трудову книжку. Підлітки у віці від 15 до 16 років пред'являють копію свідоцтва про народження.

Трудовий договір, як правило, укладається у письмовій формі, де мають бути прописані як основні, так і додаткові вимоги сторін одна до одної. Прийом надомника відбувається через видачу наказу або розпорядження керівника.

Оплата праці надомників відбувається за відрядною системою, де виплата заробітної плати прямо пропорційна кількості виробленої продукції чи виконаної роботи. Помноживши відрядну розцінку на обсяг вироблення, визначають розмір заробітної плати. Чинний Кодекс законів про працю не регламентує це питання, а проект Трудового кодексу закріпив відрядну форму оплати праці, яка відбувається в одинарному розмірі [4].

Соціальне страхування надомників проводиться в порядку, встановленим законодавством. Норма — банкетна. Як висновок слід зазначити, що у кожному нормативно-правовому акті не розглянуто порядок соціального страхування надомників. З однієї сторони, ми маємо норму, що закріплює рівні права надомників та «стаціонарних» працівників, з іншої сторони, робота надомників суттєво відрізняється від роботи «стаціонарних» працівників. Тож, необхідно створити окремий нормативно-правовий акт, в якому буде передбачено порядок соціального страхування надомників [5, с. 181].

З європейської практики прослідковуються виключно позитивні моменти використання надомної праці. По-перше, працівник зацікавлений швидше виконати роботу, щоб отримати оплату праці, а не гаяти час на робочому місці. По-друге, роботодавець має змогу менше витрачати засобів на оренду офісів, оплату комунальних платежів, придбання засобів організації робочого місця. По-третє, держава зможе працевлаштувати осіб із вадами здоров'я або тих людей, що живуть у територіально не вигідних місцях. Саме з цих підстав необхідно популяризувати цю форму зайнятості серед населення.

Таким чином, нами було досліджено чинне вітчизняне законодавство і виявлено ряд недосконалих моментів. Серед науковців є думки, що надомники є майбутнім у сфері трудового права, адже ця форма зайнятості є досить недосконало регламентована і тому це потрібно виправляти. У проекті Трудового кодексу України знаходиться краще регулювання, аніж те, що міститься у Кодексі законів про працю України.

Література

1. Надомна праця: коли використовують і як оформляють [Електронний ресурс] // Кадровик.ua. — 2015. — Режим доступу: <http://www.kadrovik.ua/content/nadomna-prasya-koly-vykorystovuyut-i-yak-oformlyayut>.
2. Положення про умови праці надомників [Електронний ресурс]. — 1981. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81>.

3. Вишновецька С. В. До питання про проблеми правового регулювання дистанційної зайнятості працівників / С. В. Вишновецька. // Часопис Національного університету "Острозька академія". – 2015. – №1. – С. 1–11.
4. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746.
5. Лукаш С. С. Особливості правового регулювання праці надомних працівників / С. С. Лукаш. // Митна справа. – 2013. – №1. – С. 178–182.

Artur Potocki, Patryk Olszak,

Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

INSTRUMENTY DŁUŻNE W FINANSOWANIU DZIAŁALNOŚCI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W POLSCE

Wśród instrumentów dłużnych, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych¹, służących pokryciu deficytu jednostek samorządu terytorialnego (dalej jako: j.s.t.) wymienione zostały kredyty i pożyczki. Są to środki publiczne o charakterze zwrotnym², z których, po spełnieniu określonych warunków, ma prawo skorzystać dana j.s.t.³. W związku z tym, że zaciąganie kredytów i pożyczek nie należy do operacji skomplikowanych, ten rodzaj pozyskiwania przychodów stał się, w praktyce samorządowej, nadużywany. Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza przepisów regulujących kwestię pozyskiwania kredytów i pożyczek udzielanych j.s.t. Wspomniana pozwoli na zweryfikowanie tezy, że stanowią one instrumenty, których stosowanie powinno zostać ograniczone w sferze komercyjnej.

W myśl przepisu art. 217 ust. 2 u.f.p różnica między dochodami a wydatkami budżetu j.s.t. może być finansowana przychodami pochodzącymi ze sprzedaży papierów wartościowych wyemitowanych przez te jednostki, kredytów, pożyczek, prywatyzacji majątku j.s.t. oraz wolnych środków pieniężnych pochodzących z lat ubiegłych znajdujących się na rachunku bieżącym budżetu jednostki⁴. Pośród wyżej wymienionych przychodów jedynie kredyty, pożyczki oraz wyemitowane obligacje komunalne są środkami zwrotnymi, a co za tym idzie przyczyniają się do zwiększania się długu publicznego. Wynika to z konieczności obsługi takiego zobowiązania, czyli spłaty oprocentowania lub dyskonta w przypadku obligacji⁵. Istotny jest także to, że środki finansowe pozyskane od kredyto- lub pożyczkodawcy wymagają spłaty w określonym terminie, co zmniejsza zdolności finansowania zadań publicznych wynikających z ustaw o samorządzie gminnym, powiatowym i województwa oraz art. 163 ustawy zasadniczej.

¹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (tj. Dz. U. z 2013 r., Nr. 157 poz. 1240.), dalej jako: u.f.p.

² Art. 89 ust. 1 pkt. 1 i 2 u.f.p., zob. szerzej na ten temat uchwałę RIO w Warszawie z dnia 3 lutego 2010 r. sygn. akt 48/K/10, LEX nr 1725495.

³ Art. 5 ust.1 pkt.4 u.f.p.

⁴ Zob. także I. Świderek, *Zadłużenie jednostek samorządu terytorialnego w świetle nowych uregulowań - zarys problemu*, "Samorząd Terytorialny" 2011, nr 6, s. 40-47.

⁵ Art. 92 ust. 1 u.f.p., szerzej na ten temat P. Zawadzka, *Instrumenty finansowe w gospodarce gminy*, Warszawa 2015, s. 354-363

W kwestii omówienia samych kredytów i pożyczek, z których mogą korzystać j.s.t. należy zaznaczyć, że te mogą pochodzić z budżetu państwa⁶ lub z środków komercyjnych. W przypadku ubiegania się jednostki samorządu gminnego, powiatowego lub województwa o przyznanie pożyczki pochodzącej z środków Skarbu Państwa, taka jednostka musi wykazać, że realizuje postępowanie naprawcze lub też przystępuje do jego realizacji, a także, że dobrze rokuje w zakresie uzyskania równowagi finansowej. Tego rodzaju szeroki wachlarz ograniczeń wobec jednostek samorządowych, jak również rozbudowana droga do uzyskania środków niezbędnych do uzyskania równowagi finansowej, której efektem, zgodnie z ustawą, jest rozporządzenie Ministra Finansów, sprawia, że nawet w przypadku znacznego deficytu budżetowego dana j.s.t. może nie otrzymać środków finansowych z powodu rokowań wskazujących na nie uzyskanie równowagi finansowej, która jest wymagana przez ustawę i została dookreślona przez poszczególne przepisy tejże⁷. Oprócz tego istnieje zagrożenie wynikające z braku wydania rozporządzenia Ministra z powodów politycznych, nawet w przypadku uzyskania pozytywnej prognozy finansowej jednostki, bowiem zarówno organy j.s.t. jak również minister pochodzą z nadania politycznego i nie są obowiązani tak jak pracownicy i funkcjonariusze Służby Cywilnej do zachowania fachowości i bezstronności⁸.

Wobec powyższego należy wspomnieć o możliwości uzyskiwania środków pieniężnych przez j.s.t. z palety komercyjnych instrumentów finansowych. Dostęp do rynku kapitałowego, w granicach określonych ustawowo, gwarantuje samorządom Europejska Karta Samorządu Lokalnego⁹, a konkretnie art. 9 ust. 8 EKSL. Najbardziej powszechną formą pozyskania środków na sfinansowanie deficytu budżetowego jest w Polsce kredyt lub pożyczka. Kredyty udzielane są przez banki, natomiast pożyczki mogą być przyznane także przez podmioty i państwowe fundusze celowe. Nieśtetą z przytoczonego wcześniej powodu, czyli braku fachowości w organach stanowiących j.s.t., które mogą zaciągać zobowiązania na gruncie prawa cywilnego w granicach upoważnień zawartych w uchwale budżetowej, na podstawie i w trybie ustawy o zamówieniach publicznych, jednak z zastrzeżeniem ograniczenia zaciągania zobowiązań o nieustalonej wartości nominalnej¹⁰, tj. udzielania pełnomocnictw do dysponowania rachunkiem bankowym, instrumenty finansowe, z których korzystają poszczególne jednostki są bardzo często źle dobrane do możliwości finansowych, potrzeb finansowania i specyfiki funkcjonowania jednostki. Oprócz tego środki finansowe, które są uzyskiwane przez j.s.t. bardzo często nie wystarczają na pokrycie deficytu, a tym samym nie rozwiązują problemu deficytu budżetu j.s.t., a jedynie częściowo zwiększają możliwości jego wydatkowania w poszczególnym roku rozliczeniowym.

⁶ Art. 224 ust. 1 u.f.p.

⁷ Art. 242-244 u.f.p.

⁸ Art. 78 ustawy z 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz.U. z 2008 r., Nr 227 poz. 1505).

⁹ *European Charter of Local Self-government* – dokument Rady Europy który reguluje status samorządów lokalnych w relacji do władz państwowych i innych państw, oraz samorządów działających w innych państwach. Karta została przyjęta 15 października 1985 r. w Strasburgu przez Stałą Konferencję Gmin i Regionów przy Radzie Europy, weszła w życie 1 września 1988. Polska, jako jeden z nielicznych krajów, ratyfikowała ją w całości (Dz.U. z 1994 r. Nr 124, poz. 607).

¹⁰ Art. 93 ust. 1 u.f.p.

Istnieje szereg regulacji ostrożnościowych kierowanych do jednostek sektora finansów publiczny innych niż Skarb Państwa dotyczące zaciągania przez nie zobowiązań¹¹, pośród których można wyróżnić ograniczenia proceduralne i finansowe. Jeśli chodzi o procedury formalne to dotyczą one treści uchwały budżetowej i rozkładu kompetencji poszczególnych organów j.s.t. w procesie pozyskiwania zwrotnych środków finansowych¹². Drugą kwestią są ograniczenia o charakterze finansowym, które natomiast podzielić można na ilościowe i jakościowe. Pierwsze z nich związane są z występowaniem reguł wydatkowych, ograniczających występowanie deficytu budżetowego i reguły dotyczące długu publicznego. Sprowadza się to do zasady określonej w art. 242 u.f.p., czyli równoważenia budżetu j.s.t. w części dotyczącej roku bieżącego, ustalenia indywidualnego, dla poszczególnej jednostki, wskaźnika zadłużenia¹³, oraz – co szczególnie ważne w omawianym temacie – wprowadzeniu ograniczeń związanych z realizacją postępowania naprawczego j.s.t. Ustawa określa bardzo szczegółowo w art. 240a ust. 5 enumeratywny katalog ograniczeń dotyczących celów, na jakie dana jednostka nie może przeznaczać środków, a są to:

- podejmowanie nowych inwestycji finansowych kredytem, pożyczką lub emisją papierów wartościowych;
- udzielanie pomocy finansowej innym jednostkom samorządu terytorialnego;
- udzielanie poręczeń, gwarancji i pożyczek;
- ponoszenie wydatków na promocję jednostki;
- tworzenie funduszu sołeckiego.

Oprócz tego w punkcie 6 został wydany nakaz ograniczenia realizacji zadań innych niż obligatoryjne, które mają być finansowane z środków własnych.

Procedury ostrożnościowo-sanacyjne, o których mowa w art. 86, są rodzajem środka prewencyjnego wdrażanego w celu zapobiegania negatywnym skutkom zbyt wysokiego długu publicznego, które to przepisy stosuje się także odpowiednio do j.s.t., Pomimo, że podstawowy przepis będący swoistą granicą bezpieczeństwa, określa ten próg na poziomie 3/5 wartości PKB, w obecnym stanie prawnym zostały przewidziane dwie wartości graniczne relacji kwoty długu publicznego do produktu krajowego brutto, którymi są 55% i 60%. Niniejsze normy mają charakter prewencyjny, a środki naprawcze mogą zostać wdrożone dopiero po ziszczeniu się negatywnych przesłanek, tj. osiągnięcia poszczególnych progów ostrożnościowych¹⁴.

Z istoty strategii finansowania jednostek samorządu terytorialnego wynika, że przygotowywana jest ona dla osiągnięcia celów działania w przyszłości i odnosi się do sztuki podejmowania decyzji przez organy j.s.t., Dlatego właśnie tak szerokie ograniczanie wydatków, a co za tym idzie kompetencji organów wykonawczych j.s.t. w przypadku realizacji programu postępowania naprawczego, wymaganego do uzyskania

pożyczki

¹¹ Art. 89-94 u.f.p.

¹² P. Szczęśniak, Prawne ograniczenia pozyskiwania środków zwrotnych przez jednostki samorządu terytorialnego, [w:] A. Hanusz (red), *Źródła finansowania samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer 2015, s. 382 i n.

¹³ Art. 243 ust. 1 u.f.p.

¹⁴ Z treści przepisu art. 86 ust. 1 pkt 2 u.f.p. wynika, jakie czynności powinny zostać dokonane w przypadku, gdy relacja kwoty długu publicznego do PKB wynosi pomiędzy 55% a 60%, natomiast pkt 3 reguluje tryb postępowania w chwili zrównania lub przekroczenia 60%.

z środków Skarbu Państwa, wprowadza gminne, powiatowe i wojewódzkie samorządy terytorialne w błędne koło niedoinwestowania oraz niedoboru dochodów, spowodowanych niejednokrotnie brakiem konkurencyjności danej jednostki. Wobec powyższego, zaciąganie przez poszczególne j.s.t. komercyjnych kredytów i pożyczek na pokrycie deficytu budżetowego, które są obciążone znacznie większymi kosztami niżeli środki pochodzące

z Skarbu Państwa, a co za tym idzie środki przeznaczane w przyszłych latach budżetowych niezbędne do obsługi zadłużenia zmniejszy w przyszłości możliwości przeznaczania środków na cele priorytetowe j.s.t. określone w rozdziale VII Konstytucji RP.

Podsumowując, kredyty i pożyczki udzielane jednostkom samorządu terytorialnego w celu pokrycia deficytu budżetowego są jednym z ważniejszych rozwiązań, z jakich skorzystać mogą organy j.s.t. Należy zauważyć, że u.f.p. przewiduje liczne wymagania, co do uzyskania pożyczki pochodzącej ze środków Skarbu Państwa. Są one na pewno zbyt duże w stosunku do elastycznych rzeczywistych oczekiwań. Z całą pewnością liberalizacja przepisów dotyczących udzielania pomocy z środków władzy centralnej, włączając także zmniejszenie roli organów politycznych w tym zakresie i zmniejszenie katalogu wydatków zabronionych w celu uzyskania pomocy przyczyni się do większego wykorzystania środków Skarbu Państwa. Tym samym ograniczenie korzystania przez j.s.t. z instrumentów finansowych, które oferuje komercyjny rynek kapitałowy, obciążając tym samym jednostki w przyszłości znacznymi kosztami obsługi zadłużenia, co w konsekwencji zmniejsza ilość środków możliwych do wykorzystania na inwestycje. Ograniczanie tym samym konkurencyjności danej jednostki nie przyczyni się do przyciągnięcia większej ilości podmiotów, od których pochodzić mogą daniny na jej rzecz, co niejako zamyka j.s.t. w błędnej spirali długów.

Bibliografia

1. A. Niezgoda, *Rozkład kompetencji między organami jednostek samorządu terytorialnego w procesie pozyskiwania środków zwrotnych* [w:] A. Hanusz (red.), „Źródła finansowania samorządu terytorialnego”, Warszawa 2015.
2. A. Bordo, *Głos w sprawie zakresu i kształtu długu oraz deficytu jednostki samorządu terytorialnego*, „Finanse Komunalne” 2012, nr 1–2.
3. E. Kornberger-Sokołowska, *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2012.
4. E. Kornberger-Sokołowska, J. Zdaukiewicz, R. Cieślak, *Jednostki samorządu terytorialnego jako beneficjenci środków europejskich*, Warszawa 2012.
5. I. Świderek, *Zadłużenie jednostek samorządu terytorialnego w świetle nowych uregulowań - zarys problemu*, „Samorząd Terytorialny” 2011, nr 6.
6. J. Glumińska-Pawlic, *Samodzielność finansowa jednostek samorządu terytorialnego w Polsce*, Katowice 2003.
7. L. Lipiec-Warzecha, *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, LEX 2011.
8. M. Poniatowicz, J. M. Salachna, D. Petło, *Efektywne zarządzanie długiem w jednostce samorządu terytorialnego*, Warszawa 2010.
9. P. Smoleń, *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, Warszawa 2014, wyd. 2.
10. P. Szczęśniak, *Prawne ograniczenia pozyskiwania środków zwrotnych przez jednostki samorządu terytorialnego*, [w:] A. Hanusz (red.), „Źródła finansowania samorządu terytorialnego”, Warszawa 2015.

11. P. Walczak, *Zadłużenie jednostek samorządu terytorialnego oraz przestrzeganie ustawowych limitów zadłużenia i spłaty zobowiązań w świetle wyników kontroli regionalnych izb obrachunkowych*, „Finanse Komunalne” 2014, nr 9.
12. P. Zawadzka, *Instrumenty finansowe w gospodarce gminy*, Warszawa 2015
13. R. Kowalczyk, *Aktualność zasad budżetowych w ustawie o finansach publicznych*, „Finanse Komunalne” 2012, nr 10.
14. S. Huczek, *Ograniczenia w pozyskiwaniu środków zwrotnych na rynku kapitałowym przez jednostki samorządu terytorialnego*, „Finanse Komunalne” 2002, nr 5.
15. W. Misiąg (red.), *Ustawa o finansach publicznych: Komentarz*, Warszawa 2015.
16. Z. Ofiarski, *Analiza wybranych uchwał rad gmin w sprawach zaciągania kredytów i pożyczek*, [w:] „Prawo finansowe wobec wyzwań XXI wieku”, red. Gliniecka J., Drywa A., Juchniewicz E., Sowiński T., Warszawa 2015.
17. Z. Ofiarski, *Dług publiczny jednostek samorządu terytorialnego*, „Finanse Komunalne” 2010, nr 1-2.
18. W. Srokosz, *Publicznoprawne ograniczenia kredytowania jednostek samorządu terytorialnego*, „Monitor Prawa Bankowego” 2011, nr 11

Wykaz aktów prawnych

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.)
2. Europejska Karta Samorządu Terytorialnego (Dz.U. 1994 nr 124 poz. 607)
3. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2013 r., Nr. 157 poz. 1240. Z późn. zm.)
4. Ustawy z 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz.U. z 2008 r., Nr 227 poz. 1505 z późn. zm.)

В.В. Пророченко,

студент юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій

Чернігівського національного технологічного університету

науковий керівник: **Л.В. Шестак,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій

Чернігівського національного технологічного університету

МОТИВ І МЕТА – ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Мотив і мету традиційно відносять до факультативних ознак суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення. Проте, їх вивчення є важливим напрямком в теорії адміністративного права. Тільки вивчаючи дійсні бажання суб'єкта, можна зрозуміти його фактичне відношення до своїх дій та їх можливих наслідків, тобто встановити його реальну вину.

Вивчення питань пов'язаних з мотивом і метою адміністративного правопорушення здійснювали такі вчені як Т.О. Коломоець, О.Р. Ткаченко, В.К. Колпаков, М.М. Вопленко, С.В. Дубовиченко та інші. Вони розглядали мотив і

мету як факультативні ознаки суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення.

Поділ ознак суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення на обов'язкові та факультативні має особливе значення при визнанні поведінки суб'єкта протиправною, при кваліфікації правопорушення та при розмежуванні суміжних складів.

Поняття «мета» є перш за все філософським і психологічним, а юридичне поняття «мета правопорушення» є її специфічним відтінком. Етимологічно мета — це те до чого прагнуть, що треба здійснити, що намічено досягти, межа, намір, який необхідно здійснити [1, с. 291], [2, с. 35].

У філософії діяльність представляє собою спосіб існування людини, а людська діяльність — це діяльність, яка має усвідомлену мету. У зв'язку з цим під метою розуміють ідеальний результат, заради досягнення якого вчиняються ті або інші дії чи діяльність, ідеальний внутрішньо спонукальний мотив [2, с. 35].

Мотив і мета є психологічними категоріями. Психологи дивляться в основу формування мотивів і мети. В.А. Аверін вважає, що на питання «що таке мотив?» дають відповідь запитання «навіщо?», «для чого?», «чому?», «через що людина поводить себе саме так, а не інакше?». Переважна більшість психологів вважає, що мотив — це або мета (предмет), або спонукання, або властивість особистості, або її потреба, чи намір, або ж її стан [3, с. 57—58].

Кожен окремо взятий мотив виступає підставою для дії (вчинку) людини і має свою структуру. Є.П. Ільїн у структурі мотиву виділяє три блоки:

1. Блок потреб, що включає в себе біологічні, соціальні потреби та все необхідне;

2. Блок внутрішнього фільтра, що включає в себе надання переваги за зовнішніми ознаками, надання переваги внутрішньому (схильностям та інтересам), декларований моральний контроль (ідеали, цінності, установки, переконання), недеklarований моральний контроль (рівень прагнення отримати що-небудь), оцінку своїх можливостей (власних знань, якостей та умінь), оцінку свого стану в даний момент, облік умов досягнення своїх цілей, передбачення наслідків своїх дій, вчинків, діяльності в цілому;

3. Цільовий блок, який включає мету щодо задоволення потреб і сам процес задоволення потреб [3, с. 59—60].

Мета, будучи ідеальною моделлю результату, є продуктом волі правопорушника і формується на етапі (стадії) прийняття рішення про скоєння правопорушення, при цьому визначаються засоби, способи, час і місце, які є необхідними та достатніми для досягнення мети правопорушення. Інакше кажучи, мета перетворюється в ознаку, яка характеризує об'єктивну сторону правопорушення, тобто визначає вибір ним засобів та способів скоєння правопорушення [4, с. 35].

Вибір мети виключно суб'єктивний, тобто вибір заснований на конкретному знанні правопорушника, на його уявленні про майбутній шкідливий результат. В психології під уявленням розуміють відтворений образ предмета, який на основі попереднього сенсорного впливу відтворюється за відсутності предмета.

Уявлення, функціонуючи в свідомості правопорушника, піддається тим перетворенням, які регулюються відношенням його (правопорушника) до шкідливого результату. Уявлення про кінцевий результат своєї діяльності створює план, на основі якого розгортається внутрішня сторона правопорушення (суб'єктивний склад).

Мета правопорушення конкретна. В той же час сформульована напередодні власне діяльності суб'єкта мета завжди несе в собі елементи невизначеності, що приводить до неузгодженості фактично отриманого результату і тої моделі, яка була сформована. Ідеальний образ майбутніх наслідків не завжди співпадає з наслідками, які настають в дійсності. Наявність невизначеності у вихідній моделі правопорушення робить мету засобом оцінки майбутнього шкідливого результату.

М.М. Воппенко виділяє фактичні, недовиконані і перевиконані цілі правопорушення, встановлення яких дозволяє професійно кваліфікувати скоєне правопорушення і вибрати справедливу міру покарання [2, с. 36].

Т.О. Коломоець вважає, що під мотивом адміністративного проступку розуміють ті внутрішні спонукання, що впливають на волю суб'єкта і якими керується суб'єкт проступку при його вчиненні. Мотив не варто плутати з метою (певним результатом, до якого прагне правопорушник). Мета відображає уявну модель майбутнього, якої хотів би досягти суб'єкт проступку, діючи певним чином. Мотив і мета є невіддільними від вольової поведінки, вони допомагають розкрити її психологічну природу. Якщо метою виступає нажива, то мотивом протиправних дій є особиста корисливість або жадоба [5, с. 171].

Основними ознаками мети правопорушення є:

1. заснованість на антисоціальних та антисупільних цінностях правопорушника;
2. воля правопорушника, вибір ним засобів і способів скоєння конкретного правопорушення;
3. суб'єктивність (заснована на уявленні правопорушника про майбутній шкідливий результат);
4. мета правопорушення є конкретною, але несе в собі деякі елементи невизначеності вихідної моделі майбутнього шкідливого результату.

Мета являє собою суб'єктивне, конкретне уявлення правопорушника про майбутній шкідливий результат своєї діяльності, настання якого він бажає, визначаючи вибір способів та засобів скоєння правопорушення.

На думку С.В. Дубовиченка результат тісно пов'язаний з метою, але не збігається з нею. Результат досягається практичними діями суб'єкта і не породжує мети [2, с. 35].

Співвідношення категорій мети та результату проявляється в тому, що мета будь-якого суб'єкта правової діяльності виступає, як реально діюча ідеальна причина результату поряд із засобом як його матеріальною причиною. Мета існує в ідеальному вигляді, а результат — у фактичному, неспівпадіння мети і результату — загальне правило.

М.М. Трубніков зазначає, що тенденцією суспільного та природно наукового прогресу є послідовне зменшення неспівпадінь мети та результатів діяльності [2, с. 36].

П.С. Дагель вважає, що мотив і мета спільно з іншими елементами створюють психічний склад вини [6, с. 79].

В психології так само як і в юридичній науці немає єдиного підходу стосовно питання співвідношення мотиву та мети. Деякі психологи ототожнюють дані поняття. При наявності одного і того ж мотиву можливі різні цілі і, навпаки, одна й та ж ціль може бути викликаною різними мотивами. Тобто мотив і мета є різнобічними категоріями і їх не можна змішувати.

Не можна заперечувати тісного взаємозв'язку між мотивом і метою, але слід пам'ятати, що це самостійні психічні явища. Мотив — це спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням конкретної потреби, а мета — це те, що реалізує людські потреби і виступає в якості образу кінцевого результату діяльності. Мотив обумовлює постановку мети. Мета на відміну від мотиву у великій мірі залежить від зовнішніх (ситуативних) факторів. Конкретна ситуація визначає коло можливих цілей, які можуть задовольнити мотив, але все-таки кінцевий вибір мети залежить від особистості.

Отже, мотив і мета є самостійними ознаками суб'єктивної сторони правопорушення, виявлення яких є необхідним при кваліфікації правопорушення, оскільки в багатьох випадках наявність даних елементів вказує на протиправний характер діяння. Під метою як факультативною ознакою суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення слід розуміти суб'єктивне конкретне уявлення правопорушника про майбутній шкідливий результат своєї діяльності, настання якого він прагне, визначаючи вибір засобів і способів скоєння правопорушення. Мета не входить в мотив, але займає суттєве місце в мотивації, в процесі якого виникають, ставляться і змінюються цілі. Мотивом є внутрішні спонукання, що впливають на волю і якими керується суб'єкт при вчиненні певної протиправної дії з бажанням досягнути певної (визначеної) мети.

Література

1. Хачатуров Р.Л., Липинский Д.А. Общая теория юридической ответственности. — СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. — 950 с.
2. Васильев В.В. Цель как факультативный признак субъективной стороны состава правонарушения / В.В. Васильев // Вектор науки ТГУ. — 2010. — № 3. — С. 35—37.
3. Аверин В.А. Психология личности: Учебное пособие. — СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. — 89 с.
4. Ткаченко О.Р. Мотив і мета адміністративних правопорушень / О.Р. Ткаченко // Порівняльно-аналітичне право. — 2015. — № 5. — С. 224—227.
5. Коломоець Т.О. Адміністративне право України / Т.О. Коломоець. — К. : Істина, 2010. — 480 с.
6. Дагель П.С. Содержание, форма и сущность вины в советском уголовном праве // Правоведение. — 1969. — № 1. — С. 78—88.

К.С. Хижняк,
студентка юридичного факультету
Херсонського державного університету
науковий керівник: **О.Ю. Волкович,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і господарського права
та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Динамічні процеси сучасного суперечливого світу та національної економіки ставлять на порядок дня нові проблемні питання, які слід негайно вирішувати. Серед таких проблем чи не найважливішою для України є розробка науково-обґрунтованої концепції оподаткування і побудова на цій основі оптимальної, іманентної сучасним економічним умовам розвитку національної економіки, податкової системи, оскільки вона здійснює суттєвий вплив на економіку, соціальну сферу, життєвий рівень громадян. Тому в сучасних умовах розвитку економіки України особливої актуальності набуває питання теоретичної концептуалізації реформування національної податкової системи і на цій основі її удосконалення з урахуванням об'єктивних передумов щодо реалізації державної податкової політики, що в свою чергу свідчить про гостру потребу здійснення подальших наукових досліджень цієї важливої проблеми.

Питанням розвитку та становлення податкової системи України займається значна кількість науковців, проте воно є недостатньо дослідженим. Серед дослідників питань, пов'язаних з розвитком податкових систем, можна виділити таких вчених, як О.П. Орлюк, Л.К. Воронова, А.О. Ісаєв, І.І. Кучеров, М.П. Кучерявенко, Ф.О. Ярошенко, В.Л. Павленко та інші.

З 1992 року в Україні почалося цілеспрямоване формування власної податкової системи, це пов'язано з тим, що Україна здобула незалежність. Більшість вчених-дослідників становлення податкової системи в Україні поділяють на чотири етапи: 1) етап – 1992–1993 рр.; 2) етап – 1994–1999 рр.; 3) етап – 2000–2009 рр.; 4) етап – 2010 р. і далі.

Ключовим моментом першого етапу стала реалізація Закону України «Про систему оподаткування». В Україні була створена податкова служба. Були сформовані три базові концепції перспективного розвитку податкової системи України:

1. Оподаткування оплачених обсягів реалізації, із застосуванням системи диференційованих ставок, залежно від сфери і виду діяльності.

2. В основу цієї концепції, яка була розроблена Головною державною податковою інспекцією, Міністерством фінансів та Міністерством економіки України, було закладено існування податку на прибуток за єдиною ставкою на рівні 30–35%, з пільгами для інвестиційної діяльності; зменшення ставки з податку на додану вартість до 20%; чітке розмежування податків на загальнодержавні і місцеві; перехід в оподаткуванні фізичних осіб до сукупного річного доходу як об'єкта оподаткування.

3. Остання концепція була запропонована Українським союзом промисловців і підприємців, яка мала схожість із другою концепцією, але в ній були включені значні пріоритети для виробників продукції та товарів [1, с. 250].

Визначне значення для другого етапу розвитку української податкової системи мало прийняття у 1996 році – Конституції України, яка фактично закріпила існування податкової системи країни. Нарешті в Україні були чітко сформовані податкові механізми, так як вже була напрацьований досвід застосування податкової системи. Били зроблені необхідні коректування за окремими податками та зборами. 22 серпня 1996 р. Президент України підписав Указ «Про утворення Державної податкової адміністрації України та місцевих державних податкових адміністрацій», а 30 жовтня 1996 р. – Указ «Питання державних податкових адміністрацій», за яким податкова служба України фактично набула свого організаційного та структурного визначення. Тим самим податкова служба вийшла з-під підпорядкування Міністерства фінансів України і стала центральним органом виконавчої влади України. Податкова система України того часу мала тенденцію до розширення переліку податків та зборів. Це явище є неминучим зі зниженням ставок найбільш ефективних у фіскальному відношенні податків, велика кількість яких ускладнює податкову систему та демонструє низьку ефективність їх адміністрування. Тому насамперед слід звернути увагу на покращення в майбутньому економічної ефективності основних бюджетотворювальних податків [3, с. 13].

Третій етап становлення та розвитку податкової системи в Україні бере свій початок з 2000 року і продовжувався по 2009 рік. За цей період були внесені зміни до багатьох законодавчих актів, щодо вдосконалення системи оподаткування в Україні. Головними особливостями цього періоду є спроби зменшити податковий тягар для виробників і підприємців, а також забезпечити такі норми оподаткування доходів фізичних осіб, які змогли би підвищити рівень зацікавленості населення добровільно сплачувати податки і збори, а не приховувати їх. Зменшення ставок податків на прибуток підприємств до 25%, на доходи фізичних осіб до 13%, а потім до 15% повинно було позитивно вплинути на формування державного та місцевих бюджетів країни. За цей період було чимало спроб створити Податковий кодекс України, який би забезпечив більш стабільний економічний розвиток країни [3, с. 10]. Також у цей період була створена спеціальна служба – податкова міліція, яка з самого початку, тісно взаємодіючи з структурними підрозділами державної податкової адміністрації, підтвердила не лише доцільність її створення, але й необхідність її подальшого розвитку. Виходячи з цього у липні 2001 року був створений Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. За ці роки структура податкової служби зазнала значних змін. Керівництво податкової служби розуміло той факт, що спеціалісти, які забезпечують надходження більш вагомої частини доходів держави, повинні мати пристойні заробітки, правовий захист та створення належних умов праці. Для реалізації цієї ідеї, Державною податковою адміністрацією було розроблено Програму модернізації податкової служби України, утворено Департамент розвитку та модернізації державної

податкової служби. Тим не менш, державі так і не вдалось вирішити одну із головних проблем податкової системи України – забезпечити вихід із тіні більшості підприємців. Українська економіка так і залишається тіньовою, у якій 50-60% створеної вартості не оподатковується. Ця проблема полягає у відсутності інтересів провідного класу країни встановити справедливі механізми виявлення і оподаткування прибутків, доходів, майна тощо. Україні не змогла на третьому етапі побудувати ефективну систему оподаткування, хоча запровадженні закони, норми, ставки не були занадто високими у порівнянні з закордонними податковими системами.

Четвертий етап становлення та розвитку податкової системи України почався у 2010 році. Переломним моментом цього періоду є прийняття Податкового кодексу України, який став початком нового етапу реформування вітчизняної податкової системи, він набрав чинності з 1 січня 2011 року. Однак побудова Податкового кодексу була дуже важкою внаслідок значних суперечностей між різними колами країни, що були зацікавлені або не зацікавлені у такому документі. У Податковому кодексі значно скорочено перелік загальнодержавних (з 29 до 17) та місцевих (з 14 до 5) податків і зборів [4]. Також істотно змінився перелік податків, а саме: виключено комунальний податок, податок на рекламу, ринковий збір, збір за право використання місцевої символіки, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі, а податок з власників транспортних засобів у Податковому кодексі замінено збором за першу реєстрацію транспортного засобу. Одним із напрямів податкової реформи стало зменшення ставки податку на прибуток у 2011 р. – з 25 % до 19 % у 2014 році. Податок на прибуток з 2014 року зменшився до 18%, дана норма діє і по сьогоднішнього дня. Визначною подією цього етапу слід вважати й створення Державної фіскальної служби України. Спочатку 24 грудня 2012 року було створено Міністерство доходів і зборів України шляхом об'єднання Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Після перемоги Єврореволюції та задекларованого новою владою бажання знищити старі корупційні схеми 1 березня 2014 року Міністерство доходів і зборів було ліквідоване рішенням Уряду Яценюка. На базі міністерства відновлено Державну податкову і Державну митну служби, які підпорядковуються Міністерству фінансів. Вже 27 травня 2014 року на засіданні Кабінету Міністрів України було оприлюднено інформацію, що замість ліквідації Міндоходів його перейменують на Державну фіскальну службу. Останню пропонувалося підпорядкувати Міністерству фінансів. Державна фіскальна служба на базі Міндоходів утворена Постановою КМУ від 21 травня 2014 р. № 160.

Прийняття Податкового кодексу безумовно стало позитивним явищем у фінансовій системі держави. Податковий кодекс дає загальні перспективи до розвитку не лише податкової системи країни, а й всієї фінансової системи, до якої відповідною частиною входить податкова система. Після того як було прийнято Податковий кодекс, велика кількість Законів України втратили свою чинність. Тим не менш, ми вважаємо, що Податковий кодекс повістю не вирішив усіх питань вдосконалення та розвитку системи оподаткування в Україні, але його

започаткування є великим кроком у майбутнє, тобто подальший розвиток оподаткування, формування бюджетів на новій податковій базі тощо [4].

У ході реформування податкової системи в Україні мають бути усунуті упущення у правовому регулюванні податкових відносин, забезпечені правові гарантії як платників податків, так і державних податкових органів, відрегульовані процесуальні питання відповідальності за невиконання, неповне або несвоєчасне виконання податкових зобов'язань, а також за порушення норм податкового законодавства України. Метою реформування податкової політики України є зміна податкової системи для забезпечення стабілізації економіки і насамперед матеріального виробництва, підвищення його ефективності й на цій основі забезпечення доходів державного бюджету та забезпечення соціально-культурного розвитку держави [2, с. 454].

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, слід зазначити, що процес розвитку та становлення податкової системи в Україні був досить складним і суперечливим. Незважаючи на це, основним напрямом процесів формування податкової системи було встановлення рівня оподаткування, характерного для ринкової економіки. Наявна тенденція до розширення податків та зборів, які входили до складу системи оподаткування. Це відбувалося насамперед через зниження податкових ставок найбільш ефективних у фіскальному відношенні податків.

Водночас ця система має істотні недоліки, які обумовили значне податкове навантаження на суб'єкти господарювання, що, у свою чергу, призвело до невиправданого зменшення обігових коштів підприємств, великих втрат бюджетних ресурсів через надмірні податкові пільги. У податкове законодавство часто вносяться зміни, що робить його нестабільним і не дає можливості підприємцям визначити перспективу своєї господарської діяльності.

Щодо реформування податкової системи її необхідно проводити шляхом послаблення податкового тиску щодо тих, хто платить податки і інвестує кошти у виробництво. Для цього необхідно насамперед знизити кількість податків, тому що наше податкове законодавство цим переобтяжене. З другого боку – необхідно полегшити податковий тиск.

Література

1. Кушнірчук Ю.М. Еволюційний шлях розвитку податкової системи України / Ю.М. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.8. – С. 249–254.
2. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / А.М. Соколовська. – К.: Знання-Прес, 2004. – 454 с.
3. Соскін О.І. Трансформація податкової системи в контексті формування сучасної економічної моделі України / О.І. Соскін // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 3–4. – С. 7–14.
4. Податковий кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 4 жовтня 2017 року: (офіційний текст). – К. : Паливода А. В., 2017. – 656 с.

Я.Ю. Чорна,
викладач Державного вищого навчального закладу
«Могилів-Подільський монтажно-економічний коледж»

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ПРАВОЗНАВСТВА З МЕТОЮ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ

*«На світі є тільки один спосіб, що спонукає кого-небудь щось зробити...
І він полягає в тому, щоб примусити іншу людину схотіти це зробити.
Пам'ятайте: іншого способу немає».*
Дейл Карнегі

Сучасні вимоги освітніх стандартів змушують викладачів не тільки надавати студентам інформацію, а й шукати шляхи практичного застосування її у повсякденному житті. Знання не заради знань, а знання — для збагачення життєвого досвіду.

Для створення психологічної сприятливої атмосфери в аудиторії стосунки з студентами намагаємося будувати на принципах паритетності (ось тут виникає і відчуття поваги, і виховання творчої людини, здатної самостійно, критично, не ординарно мислити і відбувається становлення особистості, адже всі стають співучасниками пізнання, процесу пошуку відповіді на екзистенційні питання).

Є декілька цікавих методів інтерактивного навчання на заняттях правознавства. Наприклад, методика випереджаючого навчання. Реалізувати її на практиці можна за допомогою проведення студентських презентацій. У будь-якій презентації будуть задіяні інформаційно-технічні засоби навчання, тобто реалізовуватиметься принцип наочності. Це сприятиме додатковій концентрації уваги студентів на занятті.

Відомо, що заняття з правознавства ніколи не буде належати до профілюючих навчальних занять, тому саме за допомогою застосування таких методів роботи, як презентації, зацікавить студентів до цього предмету.

Продуктивне навчання, що базується на вільному виборі та зацікавленості, захопленості студентів, відповідає цілям випереджувального розвитку можливостей студентів, виховує в них самостійність, творчість. Така організація навчального процесу дає студенту змогу сформулювати індивідуальний досвід одержання конкретного результату й швидше опанувати навчальним змістом теми.

Для реалізації продуктивного навчання на заняттях використовуємо індивідуальну, групову та колективну форми навчальної діяльності.

Така форма роботи як «Брейн-ринг» доречна при проведенні заняття повторення пройденого матеріалу.

Проведення таких заходів, окрім чисто повторення матеріалу, має на меті ще такі моменти:

- відпрацювання навичок групової роботи;
- вміння знайти вирішення проблеми за короткий час;
- розвиток навичок взаємодопомоги та взаємовиручки у студентів;

- розвиток вміння сформулювати власну думку.

Інтерактивні методи навчання сприяють більшій концентрації уваги студентів під час заняття. Але не можна їх використовувати постійно, тому що до цього студенти теж звикають. Професійний вчитель має за допомогою практики знайти ту золоту середину, коли поєднання традиційних методів навчання з інтерактивними принесе найбільший результат у навчальному процесі.

Використовуючи на заняттях правознавства інноваційні методи викладання, ми:

- збільшуємо увагу студентів до предмету, чим робимо вклад у підвищення правової культури населення України;
- формуємо і розвиваємо комунікативні навички в студентів;
- формуємо навички групової роботи, які потім обов'язково стануть при нагоді студентам, які будуть працювати на виробництві.

Інноваційні технології — це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності що охоплює весь процес навчання від значення мети до одержання результатів. Система ґрунтується на внутрішніх умовах навчання. Тому «педагогічні технології» пов'язані з ідеями і досвідом психології, соціології, системного аналізу тощо.

Педагогічна технологія — це цілеспрямована система. Ми звикли до визначення мети навчання, виходячи з комплексного підходу поєднання освітньої і виховної мети. Особлива увага приділяється розвитку творчих здібностей студентів. Найбільш поширеним є когнітивний та гуманістичний підходи.

Прибічники когнітивного підходу вважають головним у навчанні розвиток мислення та пам'яті студентів, інтелектуальних умінь.

Послідовники гуманістичного підходу спираються на «Я — Концепцію» і відстоюють право студентів самостійно обирати мету, формувати власні проблеми, заглиблюватись у суб'єкт та прогнозувати його наслідки.

Таким чином, використання інформаційних технологій допомагає викладачу підвищувати мотивацію навчання студентів до предмета і призводить до цілого ряду позитивних наслідків:

- психологічно полегшує процес засвоєння матеріалу студентами;
- мотивує живий інтерес до предмета пізнання;
- зростає рівень використання наочності на занятті;
- підвищення інтересу до вивчення правознавства та успішності;
- відбувається більш повне засвоєння теоретичного матеріалу;
- студенти оволодівають уміннями здобувати інформацію з різноманітних джерел, обробляти її за допомогою комп'ютерних технологій;
- формується вміння коротко і чітко формулювати свою точку зору.

Не менш важливі й сучасні педагогічні технології та інновації в процесі навчання, які дозволяють не просто «викласти» в кожного студента якийсь запас знань, але, в першу чергу, створити умови для прояву пізнавальної активності студентів. Інформаційні технології, в сукупності з правильно підібраними технологіями навчання, створюють необхідний рівень якості, варіативності, диференціації та індивідуалізації навчання і виховання.

Література

1. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу студентів 2002. — № 5–6. — С. 50–52.
2. Наумова Б. Шляхи реалізації поліцентризму: (Нова система цілісного розвитку людини в освітніх технологіях) // Рід. Шк. — 2002. — № 2. — С. 3–6.
3. Педагогічна техніка вчителя // Педагогічна майстерність. — К., 1997. — С. 47–57.
4. Смолюк І. Сучасні класифікації педагогічних технологій // Пед. Пошук. — 2001. — №3. — С. 66–67.
5. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. — Харків. — 2003.

УДК 57.043

Л.А. Сергєєва,

кандидат медичних наук, доцент кафедри БЖД та фізичного виховання
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

О.І. Вальченко,

кандидат військових наук, доцент кафедри БЖД та фізичного виховання
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

Д.Г. Оленєв,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри БЖД та фізичного виховання
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

О.І. Глебова,

старший викладач кафедри БЖД та фізичного виховання
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

В.С. Сергєєва,

лікар сімейної медицини,
КЗ ІМЦПМСД Ірпінської МР, амбулаторія №2, м. Ірпінь, Київська обл., Україна

ЗАЛЕЖНІСТЬ ФОРМУВАННЯ НЕЙРОЦИРКУЛЯТОРНОЇ ДИСТОНІЇ ВІД ТЕРМІНУ ДІЇ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ РАДІОЧАСТОТНОГО ДІАПАЗОНУ

Анотація. За допомогою анкетування та медичного огляду було показано формування симптомокомплексу нейроциркуляторної дистонії серед студентської молоді залежно від терміну дії електромагнітного випромінювання радіочастотного діапазону при роботі з комп'ютерами.

Ключові слова: електромагнітне випромінювання, радіочастотний діапазон, комп'ютери, дія на організм.

Постановка проблеми. Серед фізичних факторів, що впливають на користувача, найбільшу увагу викликають електромагнітні поля радіохвильового діапазону, що генеруються ПК, мобільними телефонами, планшетами, нетбуками тощо. Перспективи широкого застосування електромагнітних полів вимагають заходів безпеки для здоров'я та життєдіяльності людини.

Діапазон несприятливої дії електромагнітного випромінювання радіочастотного діапазону (ЕМВ-РЧ) досить широкий — від функціональних розладів нервової системи до розвитку пухлин і лейкозів. Патологічний процес супроводжується деструкцією тканин, порушенням клітинного метаболізму, накопичується велика кількість недоокислених проміжних продуктів обміну, які

впливають на структуру і метаболізм клітин, пошкоджують органи і системи, та, на донозологічному рівні, формують симптоми та симптомокомплекси майбутнього професійного захворювання працівників ІТ-технологій.

Стан дослідження. ЕМВ-РЧ діапазону здатне викликати переміщення іонів, поляризацію бокових ланцюгів макромолекул і орієнтувати їх паралельно напруженості електричного поля, а також резонансно поглинатись макромолекулами та біологічними структурами, викликати нервові реакції та інші, так звані, нетеплові ефекти [1, 2, 3]. Показано, що мікрохвильове випромінювання низької інтенсивності може зумовлювати як прискорення, так і сповільнення біохімічних реакцій [4]. В обох випадках це спричиняє порушення нормального функціонування живого організму та може викликати ті чи інші захворювання [5, 6, 7, 8, 9]. Особливо це стосується людей із захворюваннями центральної нервової системи, гормональної та серцево-судинної систем, людей з ослабленим імунітетом [10].

Дія радіовипромінювання на головний мозок реалізується складним комплексом біофізичних, фізико-хімічних, квантово-біологічних ефектів. На клітинному і субклітинному рівнях виявляються зміни калій-натрієвого градієнта в клітинах, виникає поляризація біологічних мембран з порушенням їх проникності, деформація структур водних систем, зміна активностей ферментів [11, 12, 13].

Виклад основного матеріалу. На 4 курсі Державного університету телекомунікацій було обстежено 282 студента. З них було виключено 152 анкети: з ознаками дисплазії сполучної тканини (ДСТ) — 86 (56 анкет з захворюваннями на міопію та сколіоз та 30 анкет студентів з ознакою гіпермобільності суглобів), на генетичну обумовленість щодо патології (захворювання родичів, які посилюють апоптоз) — 49 анкет, з третьою групою здоров'я — 17 анкет (ті студенти, що знаходяться на диспансерному обліку щодо хронічної патології). Хронічна патологія, яка не враховувалася (ні в одній з груп проанкетованих) стосувалася захворювань ЦНС, шлунково-кишкового тракту, нирок, ендокринної та серцево-судинної систем.

Таким чином, на предмет впливання ЕМВ-РЧ діапазону було проаналізовано 130 анкет «контрольної» групи.

Їх ми поділили на 3 «контрольні» групи за терміном експозиції радіохвильового електромагнітного опромінення:

1 група. Студенти, які користувалися комп'ютером на протязі 5—7 років ($n = 27$).

2 група. Студенти, які користувалися комп'ютером на протязі 8—10 років ($n = 49$).

3 група. Студенти, які користувалися комп'ютером на протязі 11—15 років ($n = 54$).

Результати медичного обстеження в «контролі» показали, що симптомокомплекс нейроциркуляторної дистонії (НЦД) (3 головних симптоми, які зустрічається у однієї особи) був у відсотках такий: 1 група — 11,1%, друга група — 12,2% і третя — 14,8%. Але достовірної різниці у розподіленні між

групами не було виявлено — термін впливання ЕМВ-РЧ діапазону не мав значення.

В середньому, 13% від загальної кількості контрольних анкет мали ознаки симптомокомплексу НЦД (ті ж самі студенти мали скарги на головний біль, кардіалгії, відмічали лабільність артеріального тиску, та мали респіраторні симптоми).

В «дослідну» групу увійшли анкети чутливих до ЕМВ студентів. Це такі студенти, які мають ознаки ДСТ та генетичну схильність до ендокринної патології (за виключенням студентів 3-ї та 4-ї груп здоров'я). Їх чисельність склала — 103 анкети.

Їх ми поділили теж на 3- але вже «дослідні» - групи за терміном експозиції радіохвильового опромінення:

4 група. Студенти, які користувалися комп'ютером на протязі 5—7 років ($n = 30$).

5 група. Студенти, які користувалися комп'ютером на протязі 8—10 років ($n = 36$).

6 група. Студенти, які користувалися комп'ютером на протязі 11—15 років ($n = 37$).

Результати медичного обстеження студентів 4 курсу по спеціальності ІТ-технологій («дослідна» група, $n = 103$) в залежності від терміну експозиції ЕМВ показали, що в групі 1 та 2 відсоток осіб з виявленим симптомокомплексом НЦД не відрізнявся (50 та 50), а в третій групі він складав 60%, але статистично доказаної достовірної різниці між ними не було.

В середньому, 53% від загальної кількості проаналізованих анкет дослідної групи мали ознаки НЦД (ті ж самі студенти мали скарги на головну біль, кардіалгії, відмічали лабільність артеріального тиску, та мали респіраторні симптоми).

Надалі був проведений порівняльний аналіз анкет (за допомогою критерію хі-квадрат) в групах контрольній та дослідній (чутливій до ЕМВ) при експозиції 5—7 років та 11—15 років. Дані, що представлені в таблиці 1, показують значущу достовірність різниці між більш та менш чутливими до електромагнітного радіочастотного впливання групами щодо появи осіб з ознаками нейроциркуляторної дистонії (НЦД).

Такі результати чудово демонструють, вже відомий факт, що ступінь реалізації електромагнітного радіочастотного впливання залежить від двох чинників: терміну зовнішньої дії та чутливості організму, внутрішньої реактивності та резистентності.

При розрахунку парного кореляційного зв'язку ми враховували залежність частоти прояву симптомів (на 1000 осіб) від ступеню впливання ЕМВ радіочастотного діапазону, де враховували не тільки час експозиції, а й ще чутливість організму (по групах 1—6). Парний кореляційний зв'язок між ступенем впливання ЕМВ радіохвиль та частотою прояву симптомокомплексу НЦД в обстежених групах був позитивним та сильним - $r_{xy} = +0,930$.

Таблиця 1

Порівняння відсоткового розподілення в дослідних та контрольних групах
анкетованих студентів ознак впливання ЕМВ-РЧ діапазону

Ознака впливу	Статистична достовірність різниці між дослідною та контрольною групами, в залежності від часу дії			
	5-7 років		11-15 років	
	Група 1, n=27	Група 4, n=30	Група 3, n=54	Група 6, n=37
Симптомокомплекс НЦД	11,1	50,0*	14,8	60,0*

Примітка: * - достовірність різниці між групами, при $P < 0,01$.

Висновки:

1. Аналіз та розподілення анкет студентів 4 курсу на групи чутливих та нечутливих до електромагнітного радіохвильового впливання показав, що вони мають значення щодо формування осіб з симптомокомплексом нейроциркуляторної дистонії. В контрольній групі таких осіб спостерігалось 13%, а в дослідній — 53%.

2. В порівнянні визначених груп студентів (чутлива та нечутлива) щодо залежності прояву специфічних ознак дії від терміну впливання ЕМВ-РЧ діапазону була відзначена достовірна різниця (при $P < 0,01$) таких ознак, як: частота осіб з наявністю симптомокомплексу нейроциркуляторної дистонії.

3. Ступінь реалізації електромагнітного радіочастотного впливання залежить від двох чинників: терміну зовнішньої дії у роках та чутливості організму. Був встановлений сильний позитивний кореляційний зв'язок між ступенем впливу ЕМВ-РЧ діапазону та появою симптомокомплексу НЦД (не менш 3-х основних симптомів, які зустрічаються у однієї особи).

Література

1. Мурашко М.І., Наритник Т.М. Мобільні телефони і біологічна небезпека // Охорона праці. — 2010. — № 4. — С. 46—49.
2. Stuchley M.A. Biological effects of radiofrequency fields in M.H. Repacholi (Ed) Non-Ionizing Radiations, Physical characterization, Biological effects and Health Hazard Assessment // Proceeding for the International Non-Ionizing Radiation Workshop, Melbourne. — 1988. — P. 197—217.
3. George D.F., Bilek M.M., McKenzie D.R. Non-thermal effects in the microwave induced unfolding of proteins observed by chaperone binding // Bioelectromagnetics. — 2008. — Vol. 29, № 4. — P. 324—330.
4. Баран Б.А., Березюк О.Я. Голожжжа В.М. Екологія людини та мобільний зв'язок // Вісн. Вінницького політех. ін-ту. — 2006. — № 5. — С. 55—58.
5. Balci M., Devrim E., Durak I. Effects of mobile phones on oxidant/antioxidant balance in cornea and lens of rats // Curr. Eye Res. — 2007. — Vol. 32, № 1. — P. 21—25.
6. Dasdag S., Ketani M. A., Akdag Z. et al. Whole body microwave exposure emitted by cellular phones and testicular function of rats // Urol Res. — 1999. — Vol. 27, № 3. — P. 219—223.
7. Desai N.R., Kesari K.K., Agarwal A. Pathophysiology of cell phone radiation: oxidative stress and carcinogenesis with focus on male reproductive system // Reprod. Biol. Endocrinol. — 2009. — Vol. 7, № 1. — P. 114—122.

8. Goodman R., Henderson A. S. Exposure of salivary gland cells to low-frequency electromagnetic fields alters polypeptide synthesis // *Proc Natl Acad. Sci. USA*. — 1988. — Vol. 85, № 11. — P. 3928–3932.
9. Hardell L., Carlberg M., Söderqvist F., Mild K. H. Longterm use of cellular phones and brain tumours: increased risk associated with use for > or = 10 years // *Occup Environ. Med.* — 2007. — Vol. 64, № 9. — P. 626–632.
10. Григорьев Ю.А., Степанов В.С., Григорьев О.А., Меркулов А.В. Электромагнитная безопасность человека. — М.: Изд-во Рос. нац. комитета по защите от неионизирующего излучения. — 1999. — 149 с.
11. Дідик Н.В., Томашевська Л.А. Вивчення впливу магнітного поля на біохімічні показники піддослідних тварин // Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України. Збірка тез доповідей науково-практичної конференції (десяті марзєєвські читання). — 2014. — Випуск 14. — С. 170–172.
12. Гудкова О.Ю., Гудков С.В. и соавт. Исследование механизмов образования активных форм кислорода в водных средах под действием импульсного электромагнитного излучения крайне высоких частот с большой пиковой мощностью // *Биофизика*. — 2005. — Т. 50, Вып. 5. — С. 773–779.
13. Лошицкий П.П. Влияние КВЧ-излучения на растворы белков // *Электроника и связь*. — 1997. — № 2, Часть 1. — С. 148–152.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

В.О. Андрєєв,

студент хіміко-технологічного факультету
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

науковий керівник: ***В.Г. Єфімова,***

кандидат технічних наук, доцент кафедри фізичної хімії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДІОКСИД ТИТАНУ ЯК ПРОТЕКТУЮЧИЙ АГЕНТ В ЗАСОБАХ З СОНЦЕЗАХИСНИМ ЕФЕКТОМ

На сьогоднішній день досить стрімко розвивається виробництво косметики з сонцезахисним ефектом. Ультрафіолетове випромінювання несе негативний вплив на шкіру, саме тому, використання сонцезахисних речовин (УФ-фільтрів) і антиоксидантів є першочерговою задачею при розробці косметичних виробів сонцезахисного напрямлення.

Речовини, які володіють сонцезахисним ефектом, по механізму поділяються на три основні групи: хімічні, фізичні фільтри та антиоксиданти. До хімічних фільтрів відносяться речовини, які поглинають УФ випромінювання і перетворюють його в інші види енергії. При цьому хімічні фільтри, як правило, окиснюються і їх здатність до поглинання УФ променів значною мірою знижується. Фізичні ж фільтри володіють широким спектром дії і, як правило, не викликають фотосенсибілізуючого ефекту. Їх вносять в сонцезахисні рецептури на ряду з хімічними УФ фільтрами, що дозволяє не тільки підвищувати ефективність засобу, але і знижувати вміст хімічних фільтрів, тим самим зменшуючи їх небажане проникнення в шкіру. Деякі сонцезахисні засоби з SPF (сонцезахисний фактор) порядку 50 засновані виключно на таких фізичних фільтрах, як діоксид титану і оксид цинку [1, с. 146].

Таким чином, в лабораторних умовах отримали емульсійний косметичний крем на основі масло/вода з використанням фізичного фільтру — діоксиду титану в концентрації 4%. Відсотковий вміст цієї речовини знаходяться в межах допустимої норми, що свідчить про безпечність використання даного косметичного засобу, так як нормований вміст діоксиду титану складає до 5 %, а в рецептурі тональних кремів в концентрації до 10% [2, с. 77].

Діоксид титану володіє властивостями напівпровідника і є УФ-фільтром. Його фотохімічна активність заснована на здатності до виділення малих кількостей кисню та оберненого його поглинання під дією УФ-опромінення.

Також в лабораторних умовах було проведено дослідження на відсотковий вміст діоксиду титану в складі сонцезахисного крему для жирної шкіри торговельної марки «Vichy», який має високий сонцезахисний фактор — 50 (SPF 50).

Виявлення та визначення вмісту діоксиду титану (TiO_2) в даному кремі проведено методом скануючої електронної мікроскопії з використанням рентгенівського мікроаналіза. Даний метод дозволяє реєструвати хімічний склад досліджуваного об'єкта. Реєстрація та спектрометрія характеристичного рентгенівського випромінювання, яке випускає атоми речовини об'єкта, які збуджені електронним бомбардуванням, дає інформацію про елементний склад поверхневого шару і може використовуватись для проведення локального елементного аналізу. Так як енергія рентгенівських фотонів квантована й кожен хімічний елемент має притаманний тільки йому рентгенівський спектр, використання цього методу дозволяє з високою точністю й локальністю порядку 1мкм аналізувати склад мікроструктур. Приготовані попередньо зразки досліджують скануючою електронною мікроскопією з використанням рентгенівського мікроаналізу при прискорюючій напрузі 25кВ. Сканування проводять по площі 1 мм². Обробка проводиться не менше 5 площ на одному зразку. Таким чином, отримали 4,1% діоксиду титану в даному зразку сонцезахисного крему «Vichy», а допустимий вміст цієї речовини становить 5% [3, с. 30].

Отже, отримані експериментальні данні по кількісному вмісту діоксиду титану в сонцезахисному кремі знаходиться в межах допустимої норми, це свідчить про безпечність застосування даного косметичного засобу, так як, нормований вміст діоксиду титану складає — 5%, а в тональних кремах є безпечною концентрація до 10%.

Завдяки своїм протектуючим властивостям від ультрафіолетових променів, діоксид титану знаходить широке застосування в першу чергу в засобах з сонцезахисним ефектом. Також він широко застосовується в помадах і інших санскрінах густої консистенції. Не менш широко цей компонент застосовується і в декоративній косметиці — в складі губної помади, пудри, тональних кремах, засобах макіяжу для очей, а також лаках для нігтів.

Література

1. Самуйлова Л.В. Косметическая химия: учеб. издание. В 2 ч. Ч. 1: Ингредиенты / Л.В. Самуйлова, Т.В. Пучкова. — М.: Школа косметических химиков, 2005. — 336 с. — (Серия «Ex professo»).
2. Технология косметических и парфюмерных средств: Учеб. пособие для студ. фармац. спец. высш. учеб. заведений / А.Г. Башура, Н.П. Половко, Е.В. Гладух и др. — Х.: Изд-во НФАУ: Золотые страницы, 2002. — 272 с. — (Косметология и аромология).

3. Порядок отбора проб и методы определения содержания наночастиц в составе продукции бытовой химии, дезинфекционных и парфюмерно-косметических средств / Е.В. Николаева, Е.В. Ломанова — Москва: Метологические рекомендации, 2011. — 41 с.

Л.М. Артемчук,

кандидат педагогических наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВИЩА МАТЕМАТИКА В ЗЕЛЕНОМУ БУДІВНИЦТВІ

Зелене будівництво чи екологічне будівництво (англ. *Green construction*) — це будівництво та експлуатація будівель, метою якої є зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів протягом всього життєвого циклу будівлі: від вибору ділянки до проектування, будівництва, експлуатації, ремонту і знесення [1].

Проект «2050 Paris Smart City» - це один з проектів з впровадження принципів «зеленого» будівництва, розроблений архітектурною фірмою Vincent Callebaut Architectures. На думку архітектора Вінсента Каллебота (Vincent Callebaut), Париж в 2050 році може виглядати зовсім інакше, ніж сьогодні. У проекті велика увага приділяється екологічній чистоті міста. Концепція, так і названа автором «Розумне місто» (Smart City), розглядається як частина масштабного «Кліматичного і енергетичного плану Парижа» [2]. За планом Каллебота подібна архітектура зробить садівництво і знаходження в зелених просторах способом життя мешканців міста майбутнього.

Створення цих проектів звичайно не обійшлося без вищої математики. Наприклад, розрахунки на міцність, що визначають геометрію основних елементів будівлі і ступінь витривалості несучих конструкцій, відносяться до найскладніших обчислень.

Однак крім таких надскладних завдань існують і більш прості (з точки зору математики) питання, які найчастіше зустрічаються в діяльності зеленого будівництва. Наприклад:

Визначення площі нестандартної фігури, яких в цьому проекті вистачить. Вони мають складну форму засновану на сполученні декількох геометричних фігур: трапеції і кола, прямокутника і трикутника. Визначити потреби в необхідних матеріалах для такої площі дуже складно. Однак, використовуючи принцип поділу складної геометричної фігури на кілька простих, можна швидко домогтися потрібних результатів. Для цього достатньо обчислити площу простої геометричної фігури, а потім додати або відняти від неї площу іншої фігури, яка спотворила стандартні форми при сполученні.

Також вища математика використана в розрахунках площ об'єму для контейнерів рослин, відводу води, зрошувальних систем, площі озеленення на об'ємних фігурах.

Технологія «зеленого» будівництва сформувалася в найбільш урбаністичних країнах на початку 1990-х. У 2002 році з'явилася Всесвітня рада по «зеленому»

будівництву, де на сьогодні налічується вже більше 75 країн-членів. В Україні в 2012 р. була створена «Українська Рада з зеленого (екологічного) будівництва» (UaGBC), розпочато роботу з пошуку партнерів для реалізації проектів нерухомості, і, разом з тим, підготовки власних фахівців по зеленому будівництву і зеленій сертифікації.

Література

1. Екологічне будівництво [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. 2050 Paris Smart City [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mirum.ru/news/world_trend/energobezbezhenie/zelyenyi_umnyy_parizh_2050_glazami_arhitekтора/.

А.А. Кишинёвская,
преподаватель Криворожского колледжа
Национального авиационного университета

АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ ТОПЛИВА В АВИАЦИИ

С целью обеспечения глобальной энергетической и экологической безопасности мировое сообщество предпринимает активные попытки снизить зависимость энергетики от ископаемого топлива. Одним из направлений развития современной энергетики является использование биотоплива.

История мирового биотопливного рынка насчитывает несколько десятилетий с первого нефтяного кризиса 1970-х гг. Современный биотопливный рынок начал формироваться в последнее десятилетие. Его развитие обуславливают следующие факторы:

- стремление снизить зависимость отдельных государств от импорта ископаемых энергоносителей и обеспечить энергетическую безопасность;
- следование требованиям Киотского протокола, предусматривающим сокращение выбросов парниковых газов в атмосферу (включая метан);
- необходимость развития аграрного сектора экономики, переработки отходов сельского хозяйства, создания новых рабочих мест и т.д.

Биомасса может использоваться для различных целей — от обогрева жилищ до производства электроэнергии и конечно же авиационного топлива. Современная биоэнергетика основана на высокоэффективных технологиях преобразования биомассы в удобные для использования виды энергии (электроэнергию, жидкие и газообразные топлива и подготовленное твердое топливо).

Согласно определению Продовольственной и сельскохозяйственной организации ООН (ФАО), биотопливо представляет собой топливо, прямо или косвенно произведенное из биомассы. При этом под биомассой понимается материал биологического происхождения за исключением материала, заключенного в геологические породы и преобразовавшегося в ископаемые виды топлива.

ФАО предлагает следующую классификацию биотоплива:

- по источникам происхождения: биотопливо из продуктов лесопромышленного комплекса, биотопливо из продуктов агропромышленного комплекса и биотопливо из биологических муниципальных отходов;
- по типу вещества: твердое биотопливо, жидкое биотопливо и газообразное биотопливо.

Что касается авиационной отрасли, практически во всех исследовательских отчетах и презентациях, посвящённых рынку биотоплива для авиации, говорится о неизбежности замены бензина и дизеля новинками биотехнологий. Изучаются разнообразные варианты альтернативного топлива для авиации, но на сегодняшний день наиболее реалистично и экономически целесообразно такое топливо, которое может смешиваться в любых пропорциях с обычным авиакеросином и не требует создания альтернативной наземной топливозаправочной инфраструктуры и специальной регулировки авиадвигателей.

Первым новым типом топлива, получившим сертификат пригодности к эксплуатации в авиации, может стать т.н. АСJ. Такое горючее делается путем переработки этанола, который, в свою очередь, можно получать из сахарного тростника или из кукурузы. Топливо АСJ получается относительно простым в производстве и, как следствие, достаточно дешёвым в сравнении с другими сортами. Однако уже на стадии разработки оно подверглось критике. Утверждается, что некоторые этапы производства АСJ почти полностью сводят на ноль все экологические преимущества топлива. В оправдание приводятся доводы относительно производства из природных материалов, а также возможности относительно быстрого внедрения топлива в оборот без необходимости серьезных перестроек инфраструктуры или техники. Особо отмечается, что топливо АСJ предназначено для самостоятельного использования, а не в смеси с керосином. АСJ сразу имеет в своем составе ряд необходимых углеводородов, без которых невозможно достигнуть характеристик авиационного керосина.

Ещё одним видом биотоплива является «алкогольное» АТJ (alcohol-to-jet). Оно вырабатывается из сахаров в древесине, бумаге, траве и другом растительном материале, содержащем много клетчатки. Полученные сахара ферментируются в алкоголь, который затем проходит через процедуру гидроочистки. Данное топливо может заменить используемое в настоящее время стандартное авиационное горючее.

Сейчас полностью завершились испытания летательных аппаратов, работающих на биотопливе, произведённом из угля и природного газа, а также из водорослей, грибов-рыжиков или масел животного и растительного происхождения. Это топливо носит общее название HRJ (Hydroprocessed Renewable Jet).

Крупнейшая в Китае нефтеперерабатывающая компания Sinopec стала пионером в создании такого топлива из пальмового масла и переработанного растительного масла, используемого для приготовления пищи, на НПЗ Zhenhai Refining and Chemical Company. Первый испытательный полет рейсового самолета Airbus A320 авиакомпании China Eastern Airlines на таком горючем был проведен в апреле 2013 года. Уже к 2020 году Китай намерен довести долю биотоплива в авиации до 12 млн метрических тонн, что составит почти треть всего

используемого воздушным флотом КНР горючего. Основной проблемой на пути коммерческого применения биотоплива на данный момент является его дороговизна.

В рейтинге авиационного биосырья водоросли занимают, безусловно, первое место. Оно и понятно: для роста им не нужны такие ценные ресурсы, как земля или пресная вода. К тому же морские водоросли могут дать примерно в 2 раза больше биоэтанола, чем сахарный тростник, и в 5 раз больше, чем кукуруза.

В то время, как нефтяные запасы Земли восстанавливаются на протяжении столетий, водоросли способны самовоспроизводиться в течение 12 часов. Ученые разработали уникальный метод получения биомассы, являющейся сырьем для производства авиационного топлива: в специальном цилиндре при определенном освещении водоросли непрерывно размножаются, превращаясь в плотную массу. Затем по принципу работы центрифуги из цилиндра удаляется вода, оставляя стопроцентное мазутоподобное сырье, почти полностью совпадающее по своим характеристикам с параметрами «легкого» бензина. Водоросли планируется выращивать двумя способами: в открытых водоемах и специальных контейнерах вблизи ТЭЦ, используя тепловые выбросы электростанций.

По мнению специалистов Boeing, данный вид биотоплива — будущее авиации. На сегодняшний день Пентагон выделил на строительство заводов по производству биотоплива из водорослей 35 миллионов долларов.

В лидерах и скромный рыжик. Эта трава относится считается близким родственником обыкновенной капусты. Выращивается на пшеничных полях после сбора урожая. Рыжик используется исключительно для производства косметики и для еды просто-напросто непригоден.

Ятрофу выращивают в Мексике. Использование в авиации биокеросина, полученного из ятрофы (растения семейства молочайных, произрастающего в тропических и субтропических регионах) вместо традиционного керосина позволит уменьшить «углеродный след» почти на 80%. По данным моторостроителей, удельное потребление топлива выпускаемых ими двигателей снижается в среднем на 1 % в год, что конечно не много.

Эксперты уверены: в будущем появятся более сложные варианты производства топлива, новые виды растений и компонентов. Допустим, звучат даже предложения создавать биотопливо из проса. Вроде как это многолетнее растение дает высокие урожаи и требует минимум азота и воды.

Новая система для производства биотоплива, разработанная исследователями из Аргонской национальной лаборатории США, может напомнить топливную установку Mr. Fusion из киноленты «Назад в будущее», которой был оснащен автомобиль DeLorean для путешествий во времени. Только вместо ядерного топлива система вырабатывает биотопливо, пригодное для использования в авиации.

Износостойкий Биоэнергетический Реактор представляет собой простую, лёгкую в использовании портативную систему, в которой специальные биоинженерные бактерии поглощают различные отходы биологического происхождения для выработки топлива.

Эти фотосинтезирующие бактерии, которые были спроектированы учёными из Аргона под руководством биофизика Фила Лайбла, способны производить фитол (разновидность алкоголя) из различных источников, в том числе из древесной массы, оставшихся стеблей кукурузы, пищевых отходов и даже канализационных отходов. После выделения из ферментационного «бульона», фитол, по своим физическим и химическим свойствам похожий на дизельное топливо, считается «полностью готовым биотопливом».

В Великобритании будет построен завод по переработке бытовых отходов в топливо для реактивных двигателей.

Это кажется невероятным, но в не столь отдалённом будущем рейсы через Атлантику будут действительно летать на коробках от печенья Biscoff, обёртках от собачьих крекеров и банках от газировки.

Проект будет реализован специалистами British Airways с одной стороны и компанией Solena Fuels, базирующейся в Вашингтоне. Самолёты на уникальном топливе будут летать по маршруту Лондон — Нью-Йорк.

Как сообщает Scientific American, British Airways будут покупать «устойчивое авиационное топливо» Solena в течение 11 лет по «рыночным конкурентоспособным ценам». Перерабатывающая станция с мощностью около 50 000 тонн ежегодно будет построена на 20 акрах в восточной части Лондона. Мусор будет доставляться туда из города обычными мусорными самосвалами. По оценкам British Airways, реализация намеченного позволит перерабатывать около 575 000 тонн бытового мусора (за исключением вторсырья и токсический отходов), которые в противном случае были бы захоронены на свалках Великобритании.

Сегодня учёные и корпорации продолжают экспериментировать на тему биотоплива. В качестве сырья часто предлагают использовать совершенно экзотические вещи. Так, администрация Аризонского курорта придумала превращать в биотопливо отработанный кулинарный жир. На местном заводе могут из 2700 л. жира производить 2300 л. биотоплива. Власти курорта даже поддержали рекламную кампанию со слоганом: «Заказывая картофель фри, ты помогаешь делать мир чище».

Учёные из Арктического технологического центра предложили использовать в качестве сырья для биотоплива туши полярных акул. Мясо этих акул ядовито для человека, и так как они часто попадают в сети, то 7-метровые туши просто выбрасывают за борт. Так почему бы не извлекать из них пользу? В 2014 году в воздух впервые поднялся самолёт на биотопливе из смеси коксового и пальмового масел. Правда, биотопливо в бензобаке Boeing-747, успешно совершившего экспериментальный перелёт из Лондона в Амстердам, составляло только 20% от общего объёма, остальное составлял привычный авиационный керосин.

Наиболее перспективным направлением развития биотоплива я считаю создание комбинированных смесей из растительных и нефтяных компонентов. Иными словами, из какого-либо растения производится горючее-полуфабрикат, имеющее неплохие, но недостаточные для использования в авиации характеристики. Затем в него добавляется специальный комплекс присадок, изготовленный из нефтяного сырья. Присадки, естественно, могут немного испортить экологиче-

ские параметры готовой смеси, однако значительно поднимут показатели экономичности.

Но сказать, что авиационное биотопливо уже создано, рано. Все нужно ещё многократно перепроверить, а полученный продукт сертифицировать. Да и технология его производства пока только лабораторная, а стало быть - дорогая. Переход же к промышленному производству требует и денег, и времени.

Словом, ещё два года назад самолёт на биотопливе был экзотикой, а полет едва ли не приравнивался к экстриму. Сейчас же новыми технологиями по использованию биотоплива на регулярных рейсах на равных занимаются как ведущие авиастроители, так и крупнейшие перевозчики. И хотя отечественные авиакомпании не совершили ещё ни одного подобного рейса, избежать этого вряд ли удастся: и нефтяные запасы не беспредельны, и тревожный звонок в виде квот Евросоюза заставляет.

Список авиакомпаний, прописавших у себя биотопливо, растёт как на дрожжах. Разворачиваются и авиастроители. Так, европейский Airbus, американский Boeing и бразильский Embraer S.A. приняли решение начать совместную работу по продвижению использования жидкого биотоплива в авиации. Однако не все так однозначно. Изобретение авиационного биотоплива — это полшага. Чтобы добиться его распространённости в использовании необходимо наладить промышленное производство, создать заводы, обучить людей, наладить поставки, заняться продажей патентов другим странам. При этом необходимо сделать так, чтобы его цена на рынке авиационного топлива была конкурентоспособной, иначе перевозчики не пойдут на его использования, какими бы экологически дружелюбными характеристиками оно не обладало.

Для решения всех вопросов по запуску производства авиационного биотоплива требуются слаженные усилия государственных органов, инвесторов, учёных и промышленников.

Литература

1. Ильин А.К., Пермяков В.В. Нетрадиционные источники энергии для автономных потребителей. — Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 1997.
2. Спиркин В. Г., Химмотология в гражданской авиации. Справочник, М., 1983.

Н.М. Юркуц,
студент інженерно-екологічного інституту
Івано-Франківського національного університету нафти і газу

ГЕОПОРТАЛ, СУТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ

Метою даної публікації є висвітлити поняття геопорталу як об'єктивної частини кадастрування земель, а також застосування цього методу інформаційної технології для вираження результатів геодезичних робіт.

Геопортал в прямому розумінні означає поняття поєднання електронних баз даних із можливостями визначення географічної інформації, і її відображенням на веб-порталі. Також в ньому можливе застосування прикладних можливостей різних комп'ютерних технологій, як наприклад «Геопортал ДГМ України» [1] в якому можливо не тільки визначити координати пунктів ДГМ, але й розрахувати площі на карті.

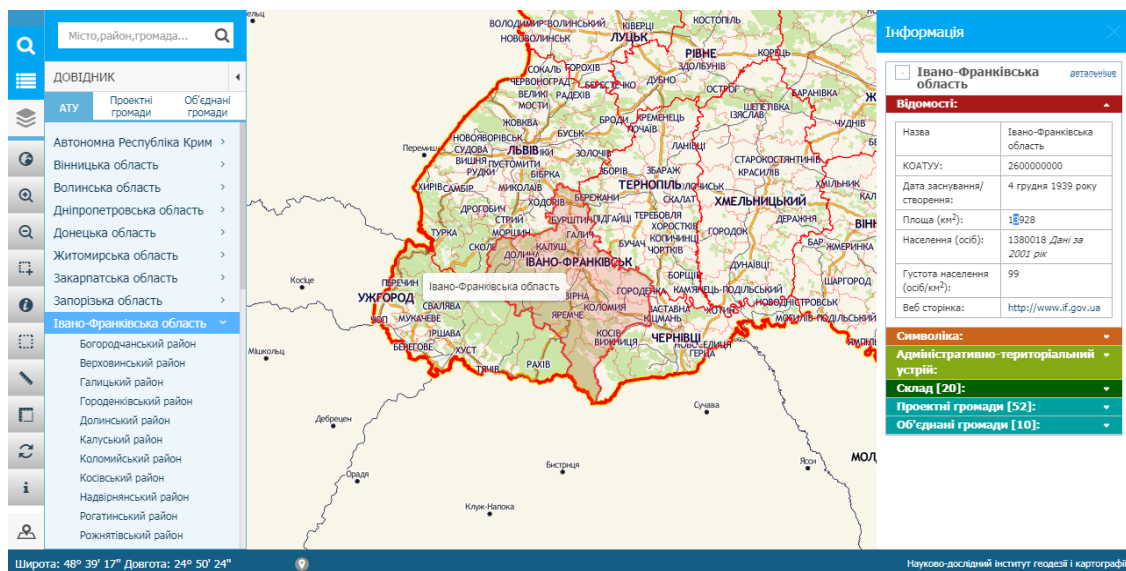

Рис. 1. Приклад геопорталу адміністративно-територіального устрою України

На прикладі «Геопортал ДГМ України» можна розглянути структуру даного виду веб-ресурсів. Він є складовою національної інфраструктури геопросторових даних, який призначений для підтримки інтероперабельності різноманітних геопросторових даних на основі використання єдиної координатної основи України. І важливою функцією даного геопорталу є детальна інформація про стан геодезичних знаків на всі території нашої держави [1].

Призначення геопорталів полягає у використанні веб-ресурсів і геоінформаційних систем для відображення важливих для геодезичної науки інформації. За основу переліку функціональних можливостей геопорталів може бути взятий глава IV Директиви INSPIRE [2], де вони об'єднані в п'ять груп: пошукові сервіси, послуги візуалізації, завантаження («скачування») даних, перетворення даних та виклик інших сервісів.

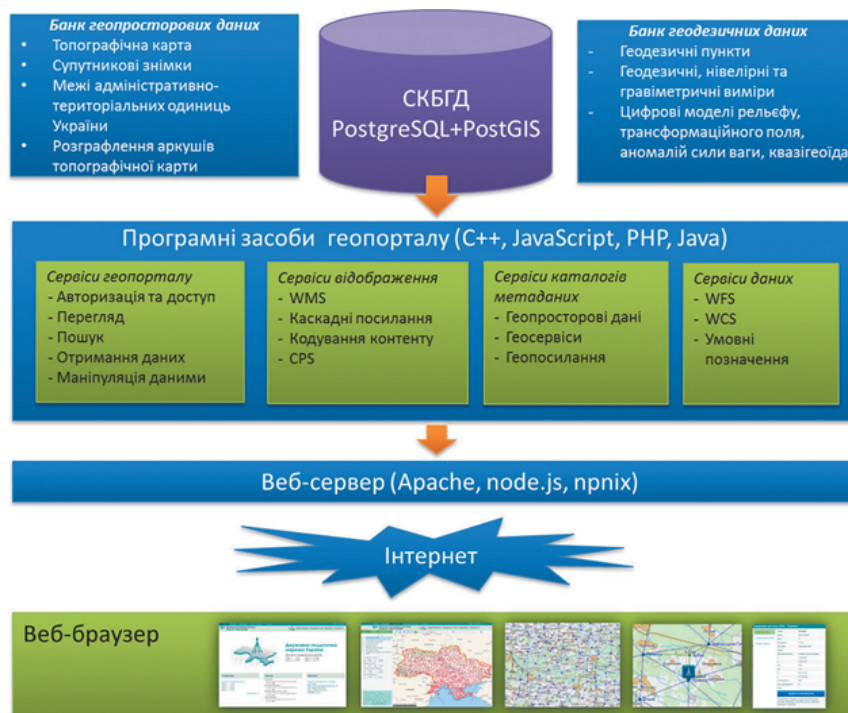

Рис. 2. Схема веб-ресурсу «Геопортал ДГМ України»

За регіональною класифікацією вони поділяються на:

- глобальні (GEOSS (Global Earth Observation Data), ArcGIS Online);
- інтернаціональні (INSPIRE geoportal);
- національні (Геопортал ДГМ України, Geoportal Finland);
- регіональні (New Mexico Resource GIS, Геопортал публічних даних містобудівного кадастру).

В більшості геопортал повинен відповідати міжнародним стандартам таким як «Стандарти OGC (R)». Це технічні документи, що деталізують інтерфейси або кодування. Ці стандарти є основними «продуктами» Відкритого Геопросторового Консорціуму і були розроблені членством для вирішення конкретних проблем сумісності [3].

Отже авторами в даній публікації було визначено, що геопортали це важливий інструмент для розвитку кадастрування землі.

Література

1. Державна геодезична мережа — Геопортал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dgm.gki.com.ua>.
2. Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE) // Official Journal of the European Union, L 108, 25.4.2007.
3. Standards — Open Geospatial Consortium [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.opengeospatial.org/standards>.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

Є.В. Турчин,к.ф.-м.н., доцент, доцент кафедри диференціальних рівнянь,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**Є.В. Геленко,**

студент Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНОГО БІРЖОВОГО ЧАСОВОГО РЯДУ

Розглянемо часовий ряд $\{Z_t\}$ цін на акції деякої фірми і разом з ним прологарифмований ряд $\{X_t\}$:

$$X_t = \ln Z_t. \quad (1)$$

Класичною моделлю ряду вигляду (1) є модель випадкового блукання, тобто модель

$$X_t = X_{t-1} + \mu + \varepsilon_t \quad (2)$$

де $E\varepsilon_t = 0$ і прирісти ε_t некорельовані. Обґрунтування моделі випадкового блукання для біржових часових рядів було зроблено, зокрема, у роботах [2], [5]. Ця модель тісно пов'язана з так званою гіпотезою ефективного ринку.

Але відносно нещодавно було показано (див., наприклад, [3]), що для певних часових рядів вигляду (1) припущення моделі (2) не виконуються — тобто такі ряди можуть бути до певного ступеня спрогнозовані. Були отримані критерії випадкового блукання (див. [1, 4]) і з'явилося багато робіт, присвячених перевірці гіпотези випадкового блукання для тих чи інших біржових рядів (включаючи біржові індекси і курси валют). Ця тематика залишається актуальною, а питання про те, чи є певний ряд вигляду (1) випадковим блуканням — цікавим.

В якості $\{Z_t\}$ беремо часовий ряд цін на акції компанії Western Digital з 1997 р. по 2017 р. Ми розглядатимемо часовий ряд $\{X_t\}$ ($X_t = \ln Z_t$). Траєкторії часових рядів $\{X_t\}$ і $\{\hat{\varepsilon}_t\}$, де $\hat{\varepsilon}_t = X_t - X_{t-1} - \hat{\mu}$ ($\hat{\mu}$ — оцінка μ), показані на рис. 1 і 2 відповідно.

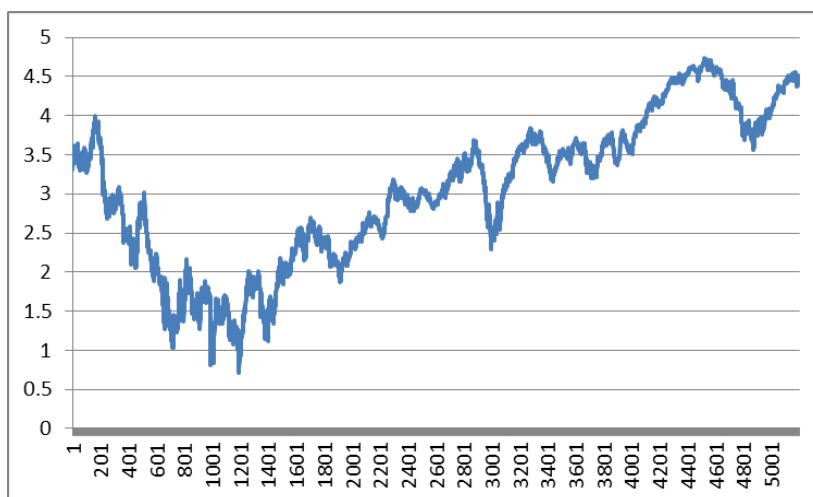

Рис. 1. Траекторія часового ряду X_t

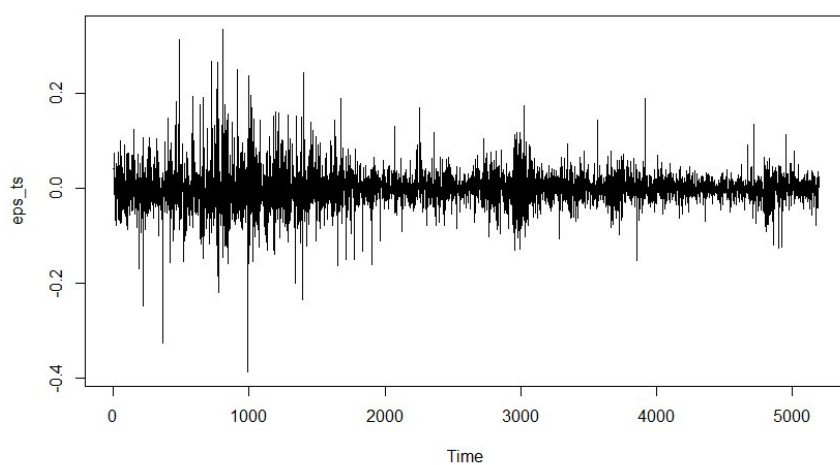

Рис. 2. Траекторія часового ряду $\hat{\varepsilon}_t$

Автокореляції ряду $\{\hat{\varepsilon}_t\}$ наведені на рис. 3.

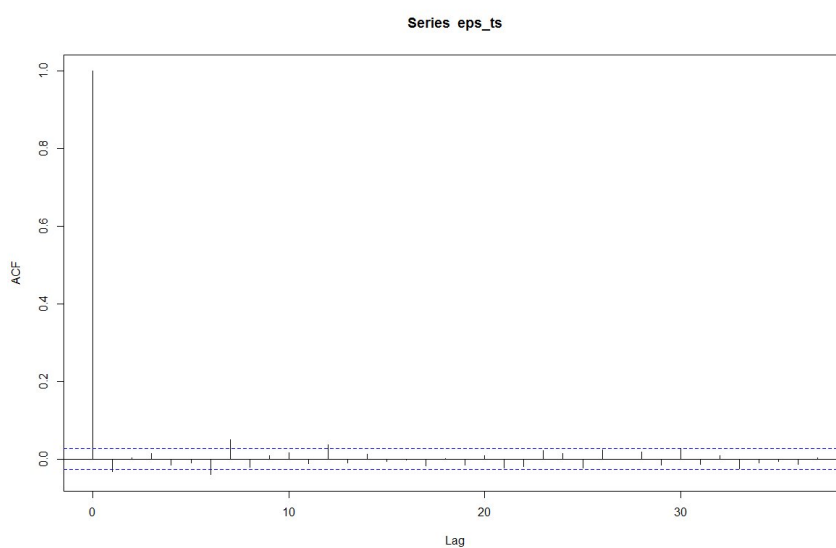

Рис. 3. Автокореляції часового ряду $\hat{\varepsilon}_t$

Будемо перевіряти дві гіпотези стосовно ряду $\{X_t\}$:

1) гомоскедастична нульова гіпотеза H_0 — припущення про те, що випадкові величини ε_t незалежні й однаково розподілені з розподілом $N(0; \sigma^2)$;

2) гетероскедастична нульова гіпотеза H_0 — на випадкові величини ε_t вже накладаються менш жорсткі обмеження (див. [4]).

Ми користуємось критерієм відношення дисперсій (variance ratio test) Lo-MacKinlay для перевірки цих гіпотез. Для гетероскедастичного випадку статистика цього критерію має вигляд

$$Z^*(q) = \frac{VR(q)-1}{\sqrt{\theta^*(q)}}$$

де $VR(q) = \sigma^2(q)/\sigma^2(1)$, $\sigma^2(q)$ і $\sigma^2(1)$ — оцінки відповідно $(1/q)\text{Var}(X_t - X_{t-q})$ і $\text{Var}(X_t - X_{t-1})$, $\theta^*(q)$ — нормуюча величина (див. [4]). У гомоскедастичному випадку є аналогічна статистика $Z(q)$ (див. [4]).

Розрахунки показали, що і гомоскедастична H_0 , і гетероскедастична H_0 не відхиляються на рівні значущості 0,05. Але статистика $Z(q)$ для $q=2$ є досить близькою до критичного значення. Автокореляції ряду ε_t^2 досить помітні (див. рис. 4), що вказує на наявність залежності між випадковими величинами ε_t^2 . Відповідно скоріше за все гомоскедастична нульова гіпотеза є невірною (а критерій Lo-MacKinlay це не вловив).

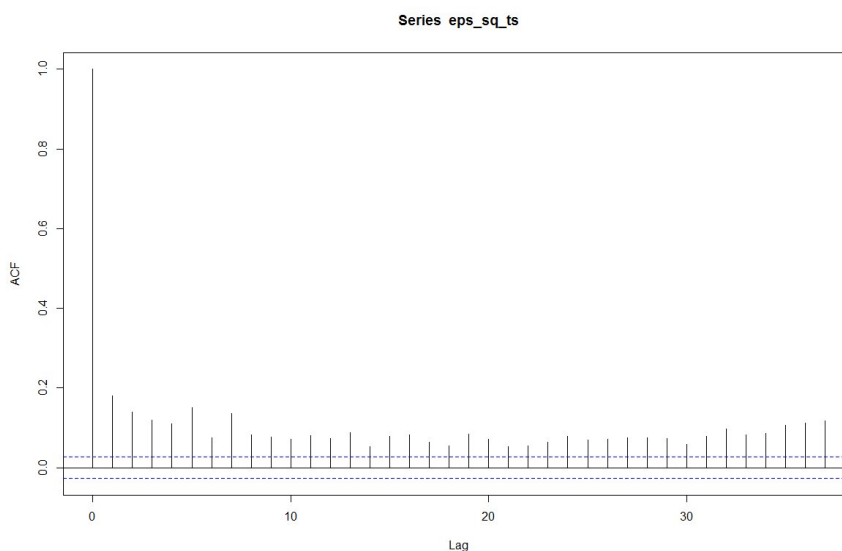

Рис. 4. Автокореляції часового ряду ε_t^2

Література

1. Charles A. Variance ratio tests of random walk: an overview / A. Charles, O. Darné // — Journal of Economic Surveys. — 2009. — 23 (3). — P. 503–527.
2. Fama E.F. The behavior of stock-market prices / E.F. Fama // The Journal of Business. — 1965. — Vol. 38. — No. 1. — P. 34–105.
3. Lo A.W. A Non-Random Walk Down Wall Street / A.W. Lo, A.C. MacKinlay. — Princeton: Princeton University Press, 1999.
4. Lo A. The size and power of the variance ratio test in finite samples: a Monte Carlo investigation / A. Lo, C. MacKinlay // — Journal of Econometrics. — 1989. — 40. — P. 203–238.
5. The Random Character of Stock Market Prices / ed. Cootner P. H. — Cambridge, MA: M.I.T. Press, 1964.

КРИТЕРИИ ВЫБОРА ИМПЛАНТАТА ТАЗОБЕДРЕННОГО СУСТАВА

Эндопротезирование чаще всего является единственным выходом для больного с тяжёлой патологией тазобедренного сустава. При установке имплантата важно правильно выбрать имплантат из данного набора имплантатов. В работе рассмотрены несколько критериев выбора имплантата, основанных на количественных характеристиках.

Имплантат тазобедренного сустава одной своей частью (ножкой) устанавливается в канал бедренной кости. Установку необходимо произвести так, чтобы, с одной стороны, ножка плотно вошла в канал, а с другой — в канале не должны возникать критические напряжения. Для этого из данного набора имплантатов необходимо выбрать наиболее подходящий имплантат. Обычно выбор имплантата осуществляется по рентгеновскому снимку канала в прямой и боковой проекциях наложением чертежа имплантата на снимок. В работе рассмотрены методы выбора имплантата по количественным характеристикам канала.

Для построения количественного критерия выбора имплантата сначала снимок канала бедренной кости оцифровывается с некоторым шагом h , то есть снимается значение ширины канала в прямой и боковой проекциях (в n точках). В боковой проекции дополнительно измеряется угол искривления канала и расстояние от начала канала до вершины угла. Обозначим через a_j ширину канала в прямой проекции в j -ой точке измерения ($j = 1, 2, \dots, n$), а через c_j — ширину имплантата в соответствующей точке. Возможны по меньшей мере три количественные характеристики качества посадки имплантата в прямой проекции:

1. Разность площадей S_a осевого сечения канала и осевого сечения имплантата:

$$S_a = \frac{h}{2} \sum_{j=1}^{n-1} ((a_j - c_j) + (a_{j+1} - c_{j+1})).$$

2. Среднее значение L_a разности между шириной канала a_j и шириной имплантата c_j ($j = 1, 2, \dots, n$):

$$L_a = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (a_j - c_j).$$

3. Наибольшее значение между шириной канала a_j и шириной имплантата c_j ($j = 1, 2, \dots, n$):

$$m_a = \max_{1 \leq j \leq n} (a_j - c_j).$$

Лучшим имплантатом в прямой проекции согласно данной характеристике является тот имплантат, для которого значение соответствующей характеристики наименьшее (наименьшее значение $\overline{S_a}$, наименьшее значение $\overline{L_a}$, наименьшее значение $\overline{m_a}$).

Оказывается, что в прямой проекции выбор имплантата по характеристикам $\overline{S_a}$ и $\overline{L_a}$ почти всегда приводит к одному имплантату. Критерий выбора лучшего имплантата по характеристике $\overline{m_a}$ приводит к имплантату, у которого отклонения от стенок канала на концах больше по сравнению с имплантатами, полученными по характеристикам $\overline{S_a}$ и $\overline{L_a}$.

В боковой проекции канал изогнут. Поэтому имплантат может касаться стенок канала не больше чем в трёх точках. Имплантат, касающийся канала в двух точках, заведомо не является лучшим. Поэтому лучшим имплантатом в боковой проекции будет тот, который касается стенок канала в трёх точках. А если такого не находится, то хотя бы такой, у которого расстояние до угла изгиба по возможности меньшее.

Литература

1. Эндопротезирование тазобедренного сустава: Моногр. / Под ред. проф. А.Е. Лоскутова. — Д.: Лира, 2010. — 344 с.
2. Питання прикладної математики і математичного моделювання: зб. наук. пр. / редкол.: О.Н. Кісельова (відп. ред.) [та ін.]. — Д.: РВВ ДНУ, 2016. — вип. 16. — 208 с.
3. Турчин В.Н. Теория вероятностей и математическая статистика. — Д.: Издательство Днепрпетровского национального университета, 2008. — 656 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

К.С. Ващейкін,

студент факультету інформатики та обчислювальної техніки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

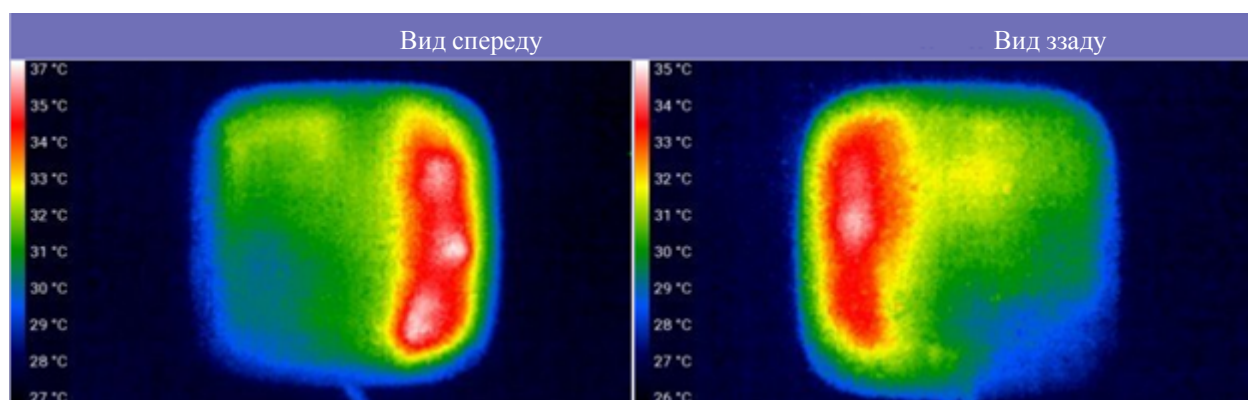
БЕЗДРОТОВА СИСТЕМА БЕЗПЕКИ AJAX

Вступ. Незважаючи на нинішній відносний спокій в суспільстві, питання охорони майна від зазіхань не втрачає актуальності. Хоча б тому, що це майно може перебувати на значній відстані від власника — заміський будинок, наприклад. Сьогодні вибір таких засобів не обмежується єдиним рішенням одного бренду. Концепція «Розумного будинку» продумана, випробувана і багаторазово обіграна в самих різних варіаціях. Найчастіше споживачеві пропонуються рішення, які закривають лише одну-дві складових проблеми: віддалене відеоспостереження за будинком, або його віддалена терморегуляція, або контроль за освітленням і так далі до повного перекриття всього списку. Але на сьогоднішній день існує технологія, яка може рішення вищенаведених проблеми. Це бездротова система безпеки Ajax.

Конструкція. Основу бездротової системи безпеки Ajax становить центральний блок — хаб. Сам по собі він вже є системою, яка готова до роботи і може динамічно розширюватись і видозмінюватись за рахунок підключених додаткових датчиків. А їх, датчиків — солідний вибір. Кожен гаджет — це досить складна композиція елементів, яка включає в себе систему живлення, адаптер бездротового зв'язку, що допомагає підтримувати з'єднання з центральним хабом, а також сенсор або декілька сенсорів, які відповідають за основну і додаткову функціональність пристрою. Отже, однією з родзинок даної системи Ajax є зашифрований двосторонній радіозв'язок Jeveller — це власна розробка компанії Ajax Systems. Такий зв'язок відрізняється від звичайних побутових Wi-Fi мереж тим, що працює на частотах 868,0-868,6 МГц, які дозволяють підтримувати стійке з'єднання на відстані до 2000 м. У ній присутнє шифрування на основі стандарту AES, а саморегуляція потужності сигналу, яка залежить від відстані і перепон, дозволяє економити заряд батареї, від якої живиться віддалений датчик. Таким чином, датчики, «розкидані» по квартирі, створюють єдину захищену мережу, розкрити або заглушити яку практично неможливо. Друга особливість кожного пристрою — це повна (рідше — часткова) автономність. Датчики отримують живлення від замінних батарей, а запасу енергії в них може вистачити

до семи років автономної постійної роботи. Зрозуміло, реальний термін залежить від умов експлуатації: відстані від датчика до хаба, наявності фізичних перешкод, частоти спрацьовування/опитування. І, звичайно, важливу роль відіграє навколишня температура. На жаль, але акумуляторів, ємкість яких не падала би при мінусових температурах, поки ще ніхто не розробив. Третя характерна риса — чудовий дизайн кожного пристрою. Будь то датчик, сирена, брелок або цифрова панель. Розробники не дотримувалися ідеї прихованої установки своїх пристроїв, тому кожен гаджет має приємний вигляд і анітрохи не зіпсує своїм виглядом будь-який, найвишуканіший інтер'єр.

Ајах Hub. Як було сказано основу бездротової системи безпеки Ајах становить центральний блок — хаб. Однією з важливих особливостей пристрою — це напис Ајах, що знаходиться в центрі лицьової панелі. Напис AJAX на лицьовій панелі грає роль триколірного індикатора поточного режиму роботи пристрою. Багатобарвний індикатор — це лаконічний і зручний спосіб інформування про стан пристрою. Внутрішні електронні компоненти рознесені на два блоки: харчування та управління. По периметру друкованих плат розташовані антени зв'язку. Під час тривалої роботи пристрій нагрівається зовсім незначно, найбільший нагрів відбувається в області блоку, що відповідає за живлення від мережі змінного струму. Наступні теплові знімки зроблені після декількох діб роботи хаба в кімнаті з температурою близько 25°C. Можна побачити, що максимальна температура корпусу в деяких його ділянках досягла лише 37°C, що абсолютно безпечно для будь-яких поверхонь, на яких може бути закріплений хаб.

Цей пристрій вже є готовою системою забезпечення безпеки. Корпус апарату реагує на розтин, відправляючи тривожне повідомлення власнику або в охоронну структуру, де зареєстрований хаб. Втрата живлення або Ethernet-з'єднання також ведуть до відповідної реакції пристрою. Більш того, до хабу можна підключити будь-яку IP-камеру, яка вміє віддавати RTSP-потік. Ці фактори дають привід для повноцінної експлуатації комплексу в якості охоронного.

Ајах KeyPad. Ця цифрова панель призначається для локального управління системою забезпечення безпеки Ајах. З її допомогою здійснюється швидка постановка і зняття з охорони, ці операції можуть супроводжуватися введенням

цифрового коду. Розробники передбачили можливу ситуацію зняття з охорони під примусом, захист від підробки пристрою шляхом автентифікації при зв'язку з хабом і глушіння пошуком вільної частоти, захист від підбору пароля. Також тут присутній датчик розтину корпусу, так само як і температурний датчик. З метою енергозбереження розробник передбачив автоматичне вимикання підсвічування, тому, щоб ввести будь-яку команду, пристрій потрібно «розбудити», торкнувшись однієї з сенсорних майданчиків. Варто додати, що всі кнопки оснащені підсвічуванням, причому різних кольорів: білим кольором підсвічується цифровий блок, а функціональні кнопки відрізняються синьою і червоною підсвіткою.

Ajax CombiProtect, Ajax MotionProtect и Ajax MotionProtect Plus. Ці пристрої можна назвати основними, ключовими елементами будь-якої охоронної системи (крім центрального хаба, зрозуміло). Саме вони фіксують наявність головної загрози будь-якої безпеки — людини. Звичайно, якщо він з'явиться в поле зору цих датчиків. Завдяки наявності трьох рівнів чутливості кожен датчик може мати індивідуальні настройки: для високої чутливості — приміщення з мінімальною кількістю перешкод, рух визначається максимально швидко, для середньої чутливості — у приміщенні є ймовірність перешкод (відкриті вікна, кондиціонер, радіатор опалення тощо), для низької чутливості — датчик не реагує на тварин вагою менше 20 кг та зростом до 50 см. Внутрішня конструкція пристроїв однотипна: елемент живлення, керуюча електроніка на платі, антена. Відмінності ж визначаються наявністю тих чи інших сенсорів. Основою кожного пристрою служить піроелектричний інфрачервоний (PIR) датчик руху, який однаковий у всіх трьох моделях. На цьому схожість пристроїв закінчується. Найпростішим пристроєм в лінійці можна назвати Ajax MotionProtect. Він оснащений єдиним піросенсором, який реєструє рух. У другій моделі, Ajax MotionProtect Plus, на додаток до піросенсору, присутній мікрохвильовий сенсор, який відфільтровує випадкові джерела тривоги, тим самим роблячи роботу основного піросенсора більш точною. Нарешті, в моделі Ajax CombiProtect є не тільки піросенсор, але ще і чутливий електретний мікрофон, який ловитиме звук. Програмна логіка, яка обробляє звуковий потік, налаштована на частоту, яку зазвичай видає скло, яке розбивається. Таким чином, якщо в зоні дії датчика хтось розіб'є вікно, то центральний хаб отримає відповідне сповіщення і включить режим тривоги.

Висновки. Ajax — це новий рівень захищеності і безпеки. Система працює з датчиками різних типів і призначення, в тому числі комбінованими моделями, дозволяючи гнучко доповнювати і нарощувати можливості системи охорони. Кріплення SmartBracket дають можливість самостійно і досить професійно змонтувати всі датчики за лічені хвилини. Ajax поєднує легкість монтажу, зручне і сучасне мобільне управління, найвищу надійність роботи - все це робить охоронну систему по-справжньому інноваційною.

Література

1. Обзор беспроводной системы безопасности AJAX StarterKit (Часть 1) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://itc.ua/articles/obzor-besprovodnoy-sistemyi-bezopasnosti-ajax-starterkit-chast-1/>.
2. Продукты Ajax | Беспроводная сигнализация и умный дом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ajax.systems/ru/products/>.
3. Обзор беспроводной системы безопасности Ajax: центральный хаб и универсальные датчики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ixbt.com/home/ajax-wireless-security-review.html>.

І.В. Ісиченко,

студент Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету

науковий керівник: ***Т.В. Гризодуб,***

викладач ВСП НАУ Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету

FLUENT DESIGN SYSTEM – НОВА МОВА ДИЗАЙНУ ВІД MICROSOFT

Fluent Design System від Microsoft фокусується на п'яти принципах, які допомагають розробникам створювати більш творчі і привабливі інтерфейси: світло, глибина, рух, матеріал, масштаб.

Ці принципи покликані провести межу між закоренілим та старим дизайном Microsoft (Metro) і новим «світлим» майбутнім призначенням для користувачів інтерфейсів. «Прийшов час вийти за рамки простих прямокутників, обмежених площиною», — заявив віце-президент Microsoft Джо Бельфіоре, представивши мову дизайну на щорічній конференції Build. «Мова йде не тільки про візуальні ефекти, це також стосується інтерактивних моделей і просторів, і того, як це все поєднується» [1, ст. 1].

Світло. Запитайте будь-якого кінематографіста, що найважливіше і він вам скаже, як важливо освітлення в сцені. З дизайном, все аналогічно: те наскільки інтерфейс яскравий або темний може вплинути, як користувач буде сприймає його.

Бельфіоре каже, що це створює атмосферу, додає дизайну додатка почуття місця. Це правда, але, коли справа доходить до розробки інтерактивного меню або інтерфейсу додатку, це також важливий інструмент для залучення уваги користувача. Підсвічена кнопка може навчити користувачів, як користуватися додатком або виділити ту функцію програми, яку вони в іншому випадку могли не помітити [2, ст. 4].

Глибина. Між класичною епохою сірих, сумовитих меню, незрозумілою мовою дизайну «Metro», Windows майже виключно покладалася на нудні квадратні рамки, щоб представити користувачам інформацію і інструменти. З Fluent Design Microsoft кидає виклик розробникам — вбити цю парадигму, розбиваючи інформацію і об'єкти, що не мають традиційного 2D-фрейму.

Наприклад, замість подання плоского традиційного календаря, презентація Microsoft на конференції Build «фестом» представила збільшення масштабу і

телескопування важливих подій для користувача — створюючи ілюзію глибини шляхом багаторівневого розташування об'єктів та установкою великих розмірів для більш важливих елементів. Сподіваюся, що, використовуючи глибину, щоб надати інтерфейсу ілюзію фізичного середовища, додатки Windows зможуть краще залучати своїх користувачів.

Рух. Добре анімований інтерфейс — привабливий інтерфейс. І рішення додати «рух» направлено на те, щоб утримувати увагу користувача, даючи йому щось активне, на що можна дивитися і з чим можна взаємодіяти. Бельфіоре порівнює використання руху у Fluent Design з режисером, який використовує рух, щоб привести глядача до історії, яку він хоче розповісти. «Анімаційний дизайн володіє особливою силою, здатною оживити весь наш життєвий досвід. І привести людей з одного завдання в інше з кінематографічною легкістю», — говорить він. [1, ст. 2].

Матеріал. Як і більшість основних концепцій Fluent Design, «матеріал» нагадує копання в візуальному стилі минулого Windows. Функціональні квадрати традиційного інтерфейсу Microsoft можуть бути функціональними, але не мають зв'язок з фізичним світом. Бельфіоре підказує, що ключ до того, щоб заволікати користувачів, полюбити прикладне мистецтво Windows, полягає в тому, щоб присмажити «чуттєвий і надихаючий дизайн» відчуттям матеріалів, які складають реальний світ.

«Ми хотіли принести більше цих характеристик в наш дизайн правильним способом, з фізичною якістю», — говорить він. «Спонукати людей до дотику та взаємодії». Це твердження можна легко пропустити повз вуха, і спробувати додавати більш цікаві текстури, але в Windows 10 ідея зробити інтерфейс для ПК приємним на відчуття має деякі переваги [3, ст. 2].

Масштаб. Велика частина нової мови дизайну Microsoft здається орієнтована на поліпшення традиційної обчислювального середовища — об'єктів під склом, керованих периферійними пристроями та аксесуарами. «Масштаб» трохи відрізняється. Тут Microsoft дивиться в майбутнє. Зокрема, масштаб цифрових об'єктів, що використовуються в 3D-інтерфейсах та у віртуальній або розширеній реальності.

Відносний «розмір» цифрових ресурсів — це те, над чим розробники VR працюють вже кілька років. Об'єкт, який може бути правильно масштабований при перегляді через монітор комп'ютера, може здаватися неймовірно великим або дивно малим при перегляді через AR або VR-гарнітуру. Правильний розмір віртуальних об'єктів має першорядне значення для створення гарного інтерфейсу від першої особи [4, с. 1].

Висновок. Теоретично всі п'ять основних принципів дизайну можуть допомогти розробникам Windows створювати більш надійні і інтерактивні інтерфейси. Однак поки ще рано говорити про те, як буде працювати Fluent Design, але Microsoft явно думає про свій інтерфейс абсолютно по-новому. Це дивно і трохи дико, але ідея про те, що наступна версія Windows може виглядати зовсім по-іншому, цілком захоплююча.

Література

1. Fluent Design System [Electronic resource]. — Access mode: <https://fluent.microsoft.com/>.
2. Microsoft's Fluent Design System threatens to make Windows look good [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://arstechnica.com/information-technology/2017/05/taking-a-closer-look-at-microsofts-fluent-design-system/>.
3. Fall Creators Update Feature Focus: Fluent Design System [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.thurrott.com/windows/windows-10/132809/fall-creators-update-feature-focus-fluent-design-system>.
4. Microsoft launches the Fluent Design System, its take on Google's Material Design [Electronic resource]. — Access mode: <https://techcrunch.com/2017/05/11/microsoft-launches-fluent-design-its-take-on-googles-material-design/>.

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

В.М. Коцаба,

студентка Чернівецького факультету
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Н.М. Омельченко,

старший викладач кафедри «Промислова біотехнологія»
Чернівецького факультету Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

В.А. Кучерява,

асистент кафедри «Промислова біотехнологія»
Чернівецького факультету Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ЕТИЛОВИЙ СПИРТ ЯК ВАЖЛИВА СИРОВИНА ДЛЯ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ

Етиловий спирт C_2H_5OH — безбарвна прозора рідина з різким запахом і пекучим смаком.

У промисловості поширені два методи отримання спирту — біохімічний та хімічний. Біохімічний оснований на ферментативному гідролізі крохмалевмісної сировини й спиртовому зброджуванні утворених цукрів дріжджами, а хімічний — на гідролізі целюлози або на каталітичній гідратації етилену [1]. В Україні розповсюдженим є біохімічний метод.

Виробництво спирту-сирцю — достатньо складний біотехнологічний процес, в якому беруть участь різноманітні речовини (вуглеводи, вода, білки), живі дріжджі та їх ферменти, пари спирту. Технологічний процес виробництва етилового спирту включає такі основні стадії: підготовка сировини до зброджування, саме зброджування цукровмісних середовищ та вилучення спирту з бражки.

При виробництві спирту для харчових цілей як сировину широко застосовують цукробурякову мелясу, картоплю і зернові культури. Як допоміжні матеріали використовують оцукрюючі речовини — солод і ферментні препарати. Можуть застосовувати ячмінний, пшеничний, просяний та вівсяний солоди. Просяний і вівсяний солоди мають хорошу декстринуючу здатність і забезпечують великий вихід з одиниці крохмалю, що є в сировині. До допоміжних матеріалів належать антисептики — соляна і сірчана кислоти, сульфанол, формалін, хлорне вапно. Також застосовують мінеральні солі або багаті ними джерела, що містять азот і фосфор [2].

Дріжджі, які використовують на спиртових заводах, є одноклітинними нерухомими мікроорганізмами, що належать за морфологічними ознаками до найпростіших сумчастих грибів. Найбільше практичне значення має вид *Saccharomyces cerevisiae*, різні раси якого використовують в спиртовій, пивоварній та хлібопекарській промисловості. Характерною фізіологічною і біохімічною особливістю дріжджів є їх здатність асимілювати вуглеводи і перетворювати їх на етанол та діоксид вуглецю [3].

Спиртова галузь відіграє важливу роль для забезпечення функціонування багатьох інших галузей, таких як фармацевтична промисловість, харчова галузь, агропромисловий та паливно-енергетичний комплекси [4].

У медичній галузі етиловий спирт застосовують у якості розчинника, екстрагенту та антисептичного засобу. При зовнішньому нанесенні він має здатність знезаражувати та підсушувати, тому ним часто обробляють інструменти та руки. З його допомогою розчиняють ліки, готують настоянки та екстракти, в яких він виступає ще й консервантом біопрепаратів. Крім того, етанол може служити:

- піногасником при подачі кисню, штучній вентиляції легенів;
- компонентом зігрівальних компресів;
- фізичним охолоджувачем тіла при високій температурі;
- елементом загальної анестезії при нестачі медикаментів;
- протиотрутою від деяких токсинів.

Значне використання етилового спирту відбувається при виробництві алкогольної продукції. Випускають понад 200 найменувань лікero-горілчаних виробів. Виготовленням лікero-горілчаних виробів зараз займаються переважно приватні підприємства. Алкогольні напої, виготовлені на власному спирті, відрізняються за органолептичними, економічними показниками, що робить їх більш конкурентоспроможними та відкриває ринок експорту високоякісних алкогольних напоїв.

У кондитерській галузі спирт застосовують для приготування начинки, при виробництві соків і морсів — для забезпечення їх зберігання, а у виноробстві — для припинення бродіння вин і додавання їм стабільності.

Етиловий спирт також використовують як сировину для виробництва оцтово-етилового ефіру, поліетилену, ацетальдегіду і хлороформу. Його застосовують також при виготовленні міцного скла, лаків та фотоплівки. Широко використовують етиловий спирт в оборонній, парфумерній, електротехнічній галузях. Технічний етиловий спирт застосовують як моторне паливо. Етанол, застосовуваний для технічних цілей, спеціально забруднюють специфічно пахучими речовинами. Такий спирт називають денатуратом і спеціально підфарбовують, щоб відрізнити його від чистого спирту.

Підприємства спиртової промисловості, окрім основного продукту — спирту, виробляють ще близько 30 видів продукції, а саме: плодоовочеві консерви, солод житній, солод пивоварний, концентрат квасного сусла, мінеральну воду, слабоалкогольні напої, оцет спиртовий харчовий, екстракт хмелю, вина, парфуми, розчинники, незамерзні мийні рідини тощо [5].

Таким чином, спиртову галузь можна вважати однією із найперспективніших і найприбутковіших галузей в Україні.

Література

1. Оноприйко А.В. Пищевой спирт: получение, очистка, использование: учебное пособие / Оноприйко А.В., Оноприйко В.А., Рябченко Н.А. — Ставрополь, 2001. — 68 с.
2. Загальна технологія харчової промисловості у прикладах і задачах: підручник / [Товажнянський Л.Л., Бухкало С.І., Капустенко П.О. та ін.]. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 832 с.
3. Боярчук Я.А. Інноваційна технологія виробництва спирту з крохмалевмісної сировини: дис. ... канд. техн. наук: спец. 05.18.05 "Технологія цукристих речовин та продуктів бродіння" / Боярчук Ярослав Андрійович. — К., 2016. — 202 с.
4. Хоружий Б.В. Сучасний стан та стратегічні орієнтири спиртової промисловості України / Б.В. Хоружий, Н.Г. Слободян // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. — 2014. — Вип. 4. — С. 80—83.
5. Демків І.О. Тенденції розвитку спиртової галузі України: можливості і межі гнучкості суб'єктів господарювання / І.О. Демків // Економічний аналіз. — 2014. — Т. 17 (2). — С. 18—23.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

***Kinga Bandola¹, Klaudia Bandola¹,
Patrycja Ozdoba¹, Mariola Janiszewska², Ewa Zabłocka⁴,***

¹ Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej
z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Katedra Zdrowia Publicznego, Uniwersytet Medyczny w Lublinie,

³ Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie,

⁴ Koło Medyków Weterynarii, Sekcja Drobnych Ssaków, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

ANALIZA WYBRANYCH ASPEKTÓW STYLU ŻYCIA U KOBIET LECZĄCYCH SIĘ Z POWODU MIGRENY

Wstęp. Migrena to przewlekłe zaburzenie nerwowo-naczyniowe, pogarszające sprawność osoby chorej, charakteryzujące się napadami silnego bólu głowy wraz z objawami autonomicznymi. Przyczyną powstawania bólu głowy w migrenie jest zmiana średnicy tętnic zewnątrzczaszkowych i wewnątrzczaszkowych. Objawami migreny są: ból głowy, najczęściej tak zwany pulsujący, który obejmuje całą głowę lub zamiennie prawą i lewą stronę, nudności, wymioty, zaburzenia łaknienia, światłowstręt, nadwrażliwość na hałasy oraz zapach. Bóle migrenowe oraz pozostałe dolegliwości związane z chorobą najczęściej trwają od kilku godzin do nawet kilku dni.

Migrena jest najczęściej występującą chorobą neurologiczną. Co roku zapadalność na tę chorobę wynosi od 6% do 9% wśród mężczyzn oraz od 15% do 17% u kobiet. Migrena może występować w każdym wieku, jednakże szczególnie narażone są na nią kobiety między 30 a 49 rokiem życia, żyjące w gospodarstwach o niższych dochodach. Ponadto może być ona uwarunkowana genetycznie. Pojawia się z różną częstością – zazwyczaj trudno jest rozpoznać przyczynę pojawienia się bólu. U części chorych przyczynami migreny są: zmiany pogody, np. wiatr halny, zbyt długi sen osób, które zazwyczaj śpią krócej, stres, niektóre pokarmy i napoje, np. czekolada, niektóre sery oraz czerwone wino, niektóre leki, np. doustne środki antykoncepcyjne, niewłaściwa dieta, uboga w magnez, potas, wapń i sód, zbyt małe spożycie wody. Objawy migreny może także nasilać aktywność fizyczna. U niektórych osób kofeina pomaga w leczeniu migreny. Wynika to z jej wpływu na obkurczanie naczyń krwionośnych znajdujących się w mózgu.

Ze względu na postęp cywilizacyjny ludzie coraz częściej narażeni są na stres. Życie w ciągłym biegu, sprawia, że ludzie nie dbają o odpowiednią higienę snu oraz sięgają po żywność zawierającą niewiele właściwości odżywczych. Czynniki te mogą spowodować, że w przyszłości liczba pacjentów z migreną będzie rosła. Ponadto w

kraju przeprowadza się mało badań dotyczących wpływu stylu życia na wystąpienie migreny. Niniejsza praca ma wskazać, jakie nieprawidłowości w stylu życia występują u kobiet leczących się z powodu migreny oraz które elementy stylu życia mogą wpływać na częstość i długość występowania dolegliwości związanych z tą chorobą.

Cel pracy. Celem pracy była analiza wybranych aspektów stylu życia u kobiet leczących się z powodu migreny.

Materiał i metoda. Badania były realizowane od grudnia 2017 roku do marca 2018 roku w Centrum Opieki Medycznej w Jarosławiu, Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Przeworsku. Respondentkami były kobiety w wieku od 30 do 50 lat leczone z powodu migreny. Technika badawczą był autorski kwestionariusz ankiety. Zebrano 102 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy. Obliczenia statystyczne wykonano przy pomocy programu Statistica 13.1. Do analizy statystycznej użyto testu niezależności chi-kwadrat.

Wyniki. W badaniu wzięło udział 102 kobiety w wieku od 30 do 50 lat, w tym 64,71% mieszkanek miasta oraz 35,29% mieszkanek wsi. Wykształcenie zawodowe posiadało 42,16% badanych, średnie – 28,43%, wyższe – 23,53%, natomiast podstawowe – 5,88%. Większość respondentek (66,67%) była w związku małżeńskim. Kobiety z powodu migreny leczyły się od 3 do 20 lat.

U większości badanych (67,65%) nikt w rodzinie nie leczył się z powodu migreny. Kobiety częściej pozytywnie oceniały swój stan zdrowia – 56,86% uznało swój stan zdrowia za dobry, a 4,90% za bardzo dobry. Złe samopoczucie odnotowano u 31,37%, zaś bardzo złe u 6,86%. Przed pojawieniem się migreny 61,76% respondentek odczuwało rozdrażnienie, 53,91% miało nudności, a 47,06% miało uczucie pulsowania w głowie. U badanych dolegliwości związane z migreną najczęściej występowały kilka razy w miesiącu – 38,24%. Co kilka miesięcy bóle migrenowe miało 28,43% kobiet, kilka razy w miesiącu 27,45%, natomiast codziennie 5,88%.

Najczęściej u kobiet bóle migrenowe trwały od 11 do 24 godzin (32,35%) oraz od 4 do mniej niż 11 godzin (22,55%). Najrzadziej trwały dłużej niż 3 dni (5,88%), a także krócej niż 4 godziny (8,23%). Lekami najczęściej stosowanymi przez respondentki były tryptany – 72,55% oraz niesteroidowe leki przeciwzapalne – 22,55%. Większość kobiet (69,61%) deklarowało, że po zdiagnozowaniu migreny ich zachowania zdrowotne uległy zmianie. Badane najczęściej podejmowały aktywność fizyczną 2-3 razy w tygodniu – 39,22% oraz około raz w tygodniu – 33,33%.

Spośród składników mineralnych, takich jak wapń, magnez i potas, w diecie respondentek najczęściej znajdował się wapń – 86,27% spożywało produkty bogate w ten pierwiastek codziennie lub 2-3 razy w tygodniu. Aż 98,04% kobiet każdego dnia lub 2-3 razy w tygodniu spożywało produkty bogate w białko. Badane najczęściej spożywały mniej niż 6 gramów soli kuchennej w codziennej diecie – 54,90%, natomiast tylko 6,86% nie spożywało soli kuchennej.

Respondentki najczęściej wypijały więcej niż jeden 1 litr wody, ale mniej niż 1,25 litra – 25,49%. Większość badanych – 60,78% – spała więcej niż 7 godzin, ale mniej niż 9 godzin. Tylko 27,45% kobiet paliło papierosy, a 41,18% piło mocną kawę regularnie (więcej niż 2-3 filiżanki dziennie). Respondentki najczęściej spożywały alkohol kilka razy w miesiącu – 47,06%, natomiast żadna z nich nie piła alkoholu co-

dziennie, Spośród suplementów diety, zawierających wapń, magnez i potas badane najczęściej stosowały suplementy zawierające magnez – 61,76%.

Analiza statystyczna wykazała zależność między częstością występowania migreny a dzienną ilością spożywania wody ($\chi^2_{\text{Pearsona}} = 119,0221$; $p < 0,000001$). Spośród 29 respondentek, u których migrena występowała raz w miesiącu lub rzadziej, 28 (96,55%) wypijało więcej niż 0,75 litra wody każdego dnia. Aż 33 z 39 (84,61%), u których bóle migrenowe występowały kilka razy w miesiącu wypijało ponad 0,75 litra w ciągu każdego dnia. Natomiast wśród 29 z 34 (85,29%), u których migrena występowała codziennie lub kilka razy w tygodniu, codzienne spożycie wody było niższe niż 0,75 litra.

Wykazano zależność między długością trwania bólów migrenowych a dzienną ilością spożywania wody ($\chi^2_{\text{Pearsona}} = 122,1732$; $p < 0,000001$). U 30 z 32 (93,75%) osób, u których bóle trwały krócej niż 11 godzin, codzienne spożycie wody było wyższe niż 0,75 litra. Natomiast spośród 21 osób, u których bóle migrenowe trwały ponad 2 dni, 19 wypijało mniej niż 0,75 litra w ciągu każdego dnia.

Wyniki uzyskane z analizy statystycznej wykazały zależność między samooceną stanu zdrowia, a ilością spożywanej ilości wody w ciągu dnia ($\chi^2_{\text{Pearsona}} = 118,5248$; $p < 0,000001$). Spośród 63 osób, które uznawały swój stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry, 60 (95,24%) spożywało więcej niż 0,75 litra wody w ciągu dnia. Aż u 33 z 39 osób (84,62%), które uznały swój stan zdrowia jako zły lub bardzo zły, codzienne spożycie wody było niższe niż 0,75 litra.

Wnioski. Spożywanie małych ilości wody może przyczyniać się do powstawania migreny. Aby prawidłowo nawodnić organizm nie wystarczy wypijać dużych ilości wody. Należy także spożywać elektrolity, takie jak sód, potas, wapń i magnez. Ważne jest także dbanie o właściwą higienę snu. Zbyt długi sen, który jest wynikiem tzw. „odsypiania” w weekendy często sprzyja pojawianiu się objawów migreny. Również przeznaczenie za małej ilości godzin na sen może powodować bóle migrenowe.

Większość osób, u których występuje migrena nie jest świadomych tego, że nie jest ona zwykłym bólem głowy. Stąd też często osoby takie próbują pozbyć się bólu stosując środki przeciwbólowe. Postępowanie takie, o ile na początku zmniejsza ból, w przyszłości będzie skutkowało sięganiem po większe dawki leku. Aby zminimalizować częstość i długość trwania migreny należy udać się do lekarza w celu rozpoznania choroby oraz zadbać o właściwe nawodnienie organizmu. Należy pamiętać, że bóle migrenowe mogą pojawiać się po spożyciu niektórych produktów, takich jak czerwone wino, czekolada, żółte sery czy rośliny strączkowe oraz podczas podejmowania dużej aktywności fizycznej. Warto więc po spożyciu niektórych posiłków obserwować swój organizm i w przypadku pojawienia się bólu ograniczyć spożycie produktu, który przyczynia się do wystąpienia dolegliwości związanych z migreną.

Piśmiennictwo

1. Prusiński A.: Bóle głowy, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 1999.
2. Prusiński A.: Migrena — główna przyczyna przewlekłych narastających bólów głowy. Część I. Obraz kliniczny i rozpoznanie, Przewodnik Lekarza, 2004, 1, 64–72.
3. Prusiński A.: Migrena w praktyce podstawowej opieki zdrowotnej. Przewodnik Lekarza, 2001, 11, 118–125.

4. Linde M., Dahlöf C.: Attitudes and burden of disease among self-considered migraineurs. A nation-wide, population-based survey in Sweden, *Cephalalgia*, 2004, 24, 455–465.
5. Stewart W. F., Lipton R. B., Celentano D. D., Reed M. L.: Prevalence of migraine headache in the United States. Relation to age, income, race, and other sociodemographic factors, *Journal of the American Medical Association*, 1992, 267(1), 64–69.
6. Gelmers H. J.: Nimodipine, a new calcium antagonist, in the prophylactic treatment of migraine, *Headache: The Journal of Head and Face Pain*, 1983, 23(3), 106–109.
7. Freitag F. G., Collins S. D., Carlson H. A., Goldstein J., Saper J., Silberstein S., Mathew N., Winner P. K., Deaton R., Sommerville K., Depakote ER Migraine Study Group: A randomized trial of divalproex sodium extender-release tablets in migraine prophylaxis, *Neurology*, 2002, 58(11), 1652–1659.
8. Bojarowicz H., Przygoda M.: Kofeina. Cz. I. Powszechność stosowania kofeiny oraz jej działanie na organizm, *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 2012. 93(1), 8–13.

***Kinga Bandała¹, Klaudia Bandała¹, Marek Janiszewski²,
Patrycja Gierszon³, Mariola Janiszewska⁴, Ewa Zabłocka⁵,***

¹ Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Grupa Poszukiwawczo-Ratownicza (2 GPR) – oddział Sił Powietrznych dyslokowany w Mińsku Mazowieckim

³ Zakład Psychologii Stosowanej, Wydział Lekarski z Oddziałem Anglojęzycznym, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

⁴ Katedra Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

⁵ Koło Medyków Weterynarii, Sekcja Drobnych Ssaków, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

ANALIZA WYBRANYCH ASPEKTÓW ŻYCIA OSÓB ZDROWYCH ORAZ LECZĄCYCH SIĘ PRZEWLEKLE

Wstęp. Miażdżycą jest przewlekłym procesem zapalnym, prowadzącym do uszkodzenia śródbłonna tętnic, który obejmuje aortę i tętnice o średniej wielkości. Charakterystyczna dla tej choroby blaszka miażdżycowa zaczyna się tworzyć w tętnicach już we wczesnej młodości, a objawy choroby pojawiają się nagle, w wyniku pęknięcia blaszki. Do niedawna za główną przyczynę miażdżycy uważano wysokie stężenie cholesterolu w osoczu krwi. Jednakże dzięki rozwojowi nauk medycznych wykryto inne czynniki wpływające na powstawanie procesu zapalnego tętnic. Czynniki te są zależne od diety i aktywności fizycznej.

Do uszkodzenia śródbłonna tętnic dochodzi na skutek wysokiego stężenia frakcji LDL cholesterolu, nadciśnienia tętniczego, cukrzycy, wysokiego poziomu homocysteiny, dużej ilości wolnych rodników, infekcji oraz w wyniku mechanicznych uszkodzeń. Do czynników ryzyka niezależnych od człowieka należą: wiek, płeć – mężczyźni częściej chorują niż kobiety oraz czynniki genetyczne. Ponadto istnieje grupa czynników zależnych od stylu życia, wśród których wyróżnia się: palenie papierosów, spożywanie alkoholu, małą aktywność fizyczną, stres oraz niewłaściwą dietę.

Dieta bogata w nasycone kwasy tłuszczowe powoduje wzrost poziomu „złego” cholesterolu w osoczu krwi. Spożywanie zbyt małych ilości produktów zawierających

witaminę K powoduje, iż wapń krąży we krwi, nie przedostając się do kości i zębów. Prowadzi to do odkładania się jego nadmiaru w blaszce miażdżycowej, a tym samym do nasilenia zmian miażdżycowych, jak również może przyczynić się do powstania osteoporozy. Ponadto dieta uboga w witaminy B₆, B₁₂ oraz kwas foliowy wpływa na wzrost poziomu homocysteiny. Ważne jest, aby nie dopuścić do niedoboru tych trzech witamin, gdyż za małe ilości chociażby jednej wpływają na wzrost poziomu homocysteiny, co w konsekwencji powoduje stan zapalny tętnic.

Choroby układu krążenia – w tym także miażdżyca – stanowią główną przyczynę zgonów na świecie. Wpływ ma na to nieustanny postęp cywilizacyjny, który sprawia, że człowiek coraz częściej narażony jest na stres, a co za tym idzie zaczyna sięgać po używki, zaś życie w ciągłym biegu powoduje, iż ludzie coraz rzadziej sięgają po zdrową żywność. W kraju przeprowadza się mało badań, które przedstawiają różnice w stylu życia osób leczących się z powodu miażdżycy oraz osób, które nie leczą się z powodu tej choroby. Niniejsza praca ma wskazać, jakie nieprawidłowości w stylu życia występują u osób leczących się z powodu miażdżycy w porównaniu z osobami, które nie leczą się z powodu tej choroby oraz które elementy stylu życia mogą wpływać na pojawienie się miażdżycy.

Cel pracy. Celem pracy była analiza wybranych aspektów stylu życia u osób zdrowych oraz leczących się przewlekłe z powodu miażdżycy

Materiał i metoda. Badania były realizowane od grudnia 2017 roku do marca 2018 roku w Centrum Opieki Medycznej w Jarosławiu i Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Przeworsku. Respondentami były osoby w wieku od 50 do 68 lat leczone się z powodu miażdżycy oraz osoby nie leczone się z powodu tej choroby. Technika badawczą był autorski kwestionariusz ankiety. Zebrano 103 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy. Obliczenia statystyczne wykonano przy pomocy programu Statistica 13.1. Do analizy statystycznej użyto testu niezależności chi-kwadrat.

Wyniki. W badaniu wzięło udział 54 osoby (52,43%), leczone się z powodu miażdżycy oraz 49 osób (47,57%), u których choroba nie wystąpiła. Kobiety stanowiły 60,19% uczestników badania, zaś mężczyźni 39,81%. Respondenci byli w wieku od 50 do 68 lat. Mieszkańcy miast stanowili 52,43% badanych, osoby mieszkające na wsi 47,57%. Większość respondentów było w związku małżeńskim – 65,05%. Wykształcenie podstawowe posiadało 46,60% badanych, średnie – 27,18%, wyższe – 19,42%, zaś podstawowe – 6,80%.

Respondenci najczęściej podejmowali aktywność fizyczną 2-3 razy w tygodniu – 35,92% oraz raz w miesiącu – 27,18%. Produkty bogate w wapń kilka razy w tygodniu spożywało 63,11% badanych, natomiast codziennie 19,42%. Żywność zawierającą duże ilości witaminy K najczęściej osób spożywało raz w miesiącu – 38,83%. Największa ilość respondentów codziennie spożywała produkty bogate w witaminę B₁₂ (48,54%) oraz kwas foliowy (31,07%). Żywność zawierającą duże ilości witaminy B₆ znajdowała się w diecie badanych zazwyczaj raz w tygodniu – 31,08%.

Produkty bogate w nienasycone kwasy tłuszczowe 39,81% respondentów spożywało raz w tygodniu, zaś 37,86% spożywało je 2-3 razy w tygodniu. Pożywienie zawierające nasycone kwasy tłuszczowe kilka razy w tygodniu spożywało 60,19% bada-

nych, zaś codziennie 26,21 %. Większość uczestników badania (66,02 %) spożywało mniej niż 6 gramów soli każdego dnia. Regularnie kilka filiżanek kawy wypijało 55,34 % respondentów, zaś papierosy paliło 39,81 % badanych. Najwięcej uczestników badania spożywało alkohol kilka razy w miesiącu – 42,72 %. Spośród suplementów diety zawierających wapń, witaminy K, B₆, B₁₂, kwas foliowy oraz nienasycone kwasy tłuszczowe najczęściej stosowano suplementy zawierające nienasycone kwasy tłuszczowe – 58,25 % oraz witaminę B₁₂ – 46,60 %.

Poziom homocysteiny zależy od witaminy B₆, B₁₂ oraz kwasu foliowego (konieczna jest obecność tych trzech składników, brak przynajmniej jednego wpływa na wzrost poziomu homocysteiny). Zakładając, że spożywanie codziennie lub kilka razy w tygodniu tych witamin w pożywieniu lub w suplementach diety obniża poziom homocysteiny do właściwych wartości, zauważono, że każda z osób, która leczyła się z powodu miażdżycy spożywała za małe ilości przynajmniej jednej z tych witamin, zaś każda z osób, która nie chorowała na miażdżycę spożywała odpowiednie ilości wszystkich tych witamin. Po wykonaniu analizy statystycznej okazało się, że poziom homocysteiny (przyjmując powyższe założenia dotyczące regulacji poziomu homocysteiny) ma wpływ na pojawienie się miażdżycy ($\chi^2_{\text{Pearsona}} = 103,0000$; $p < 0,000001$).

Wykazano zależność między spożywaniem produktów bogatych w witaminę K oraz występowaniem miażdżycy ($\chi^2_{\text{Pearsona}} = 49,88815$; $p < 0,000001$). Spośród 54 osób leczących się z powodu miażdżycy aż 50 (92,59 %) spożywało produkty bogate w witaminę K raz w tygodniu lub kilka razy w miesiącu, lub raz w miesiącu. U 35 z 49 respondentów (71,43 %), u których nie występowała miażdżycza, produkty zawierające witaminę K znajdowały się w diecie kilka razy w tygodniu lub codziennie.

Wyniki uzyskane z analizy statystycznej wykazały zależność między paleniem papierosów a występowaniem miażdżycy ($\chi^2_{\text{Pearsona}} = 21,50347$; $p < 0,000001$). Aż 33 z 54 osób (61,11 %), które leczyło się z powodu miażdżycy, paliło papierosy. Natomiast spośród 49 osób, które chorowały na miażdżycę, aż 41 (83,67 %) nie paliło papierosów.

Analiza statystyczna wykazała zależność między stosowaniem suplementów diety zawierających witaminę K a występowaniem miażdżycy ($\chi^2_{\text{Pearsona}} = 25,7157$; $p < 0,000001$). Aż 53 z 54 osób (98,15 %) leczących się z powodu miażdżycy nie stosowało tych suplementów. Spośród 49 osób nie leczących się z powodu miażdżycy, 21 (42,86 %) spożywało suplementy diety zawierające witaminę K.

Analiza statystyczna nie wykazała zależności między spożywaniem produktów bogatych w nienasycone kwasy tłuszczowe, nasycone kwasy tłuszczowe oraz między stosowaniem suplementów diety bogatych w nienasycone kwasy tłuszczowe a występowaniem miażdżycy ($p > 0,05$). Co więcej osoby leczące się z powodu miażdżycy nieznacznie częściej spożywały produkty bogate w nienasycone kwasy tłuszczowe (46,30 %) codziennie lub kilka razy w tygodniu niż osoby nie leczące się z powodu tej choroby (38,78 %). Aż 97,96 % osób nie leczących się z powodu miażdżycy spożywało produkty bogate w nasycone kwasy tłuszczowe codziennie lub kilka razy w tygodniu, zaś 75,93 % osób leczących się z powodu miażdżycy spożywało te produkty z tą samą częstością co poprzednia grupa. Ponadto suplementy diety zawierające nienasycone

kwasy tłuszczowe częściej stosowały osoby leczące się z powodu miażdżycy (79,63 %) niż osoby nie leczące się z powodu tej jednostki chorobowej (65,31 %).

Wnioski. Wysoki poziom homocysteiny może powodować stan zapalny tętnic, a tym samym przyczynić się do inicjacji i rozwoju blaszki miażdżycowej. Ponadto zbyt mała podaż witaminy K sprawia, że wapń zamiast trafiać do kości i zębów krąży we krwi, a następnie wbudowuje się w blaszkę miażdżycową, przyczyniając się do jej zwapnienia. Substancje szkodliwe zawarte w papierosach mogą wpływać na uszkodzenie śródbłonna tętnic, co wpływa na powstawanie miażdżycy. Obecność we krwi dużych ilości cholesterolu, a w szczególności frakcji LDL sprawia, że wbudowuje się on w ściany tętnic, wpływając na proliferację blaszki miażdżycowej.

Profilaktyka dotycząca miażdżycy powinna koncentrować się na zmienianiu nawyków żywieniowych, zachęcaniu do zwiększenia aktywności fizycznej oraz zachęcaniu do ograniczenia lub eliminacji używek. Dieta bogata w witaminy B₆, B₁₂, kwas foliowy, witaminę K oraz nienasycone kwasy tłuszczowe chroni przed zachorowaniem na miażdżycę. Ze względu na to, iż miażdżycę zaczyna się rozwijać u osób młodych, a jej objawy zazwyczaj są zauważane po wielu latach od powstania procesu chorobowego, warto zacząć wdrażać działania profilaktyczne u dzieci i młodzieży. Zdobyta wiedza we wczesnym okresie życia sprawi, że osoby te wchodząc w dorosłe życie będą świadomie decydować o swoim zdrowiu.

Piśmiennictwo

1. Beręsewicz A., Skierczyńska A.: Miażdżycę — choroba całego życia i całej populacji krajów cywilizacji zachodniej, *Choroby serca i naczyń*, 2006, 3(1), 1–6.
2. Cybulska B., Szostak W. B.: Miażdżycę — profilaktyka i leczenie, *Przewodnik Lekarza*, 2001, 4(5), 39–43.
3. Berek K., Bobiński R.: Miażdżycę — choroba wieloczynnikowa, *Problemy pielęgniarstwa*, 2009, 17(3), 257–262.
4. Cybulska B.: Czynniki ryzyka rozwoju miażdżycy u kobiet w wieku przedmenopauzalnym, *Kardiologia Polska*, 2006, 6, 581–583.
5. Refsum H., Smith A. D., Ueland P. M., Nexø E., Clarke R., McPartlin J., Johnston C., Engbaek F., Schneede J., McPartlin C., Scott J. M.: Facts and recommendations about total homocysteine determinations: an expert opinion, *Clinical Chemistry*, 2004, 50(1), 3–32.
6. Orzechowska-Pawłój A., Lewczuk A., Sworczak K.: Wpływ hormonów tarczycy na poziom homocysteiny w aspekcie ryzyka rozwoju zmian miażdżycowych, *Endokrynologia Polska*, 2005, 56(2), 195–202.
7. Jie K.S., Bots M. L., Vermeer C., Witteman J. C., Grobbee D. E.: Vitamin K intake and osteocalcin levels in women with and without aortic atherosclerosis: a population-based study, *Atherosclerosis*, 1995, 116(1), 117–123.

**Kinga Bandola¹, Klaudia Bandola¹,
Mariola Janiszewska², Bartłomiej Drop³, Patrycja Gierszon⁴,**

¹ Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej
z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Katedra Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie,

³ Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie,

⁴ Zakład Psychologii Stosowanej, Wydział Lekarski z Oddziałem Anglojęzycznym,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

SAMOOCENA ZDROWIA KOBIET LECZĄCYCH SIĘ NA OSTEOPOROZĘ

Wstęp. Osteoporoza jest chorobą układu kostnego powstającą na skutek zmniejszenia masy kostnej, co w konsekwencji może prowadzić do złamań. Narażone są na nią przede wszystkim kobiety rasy białej, znajdujące się w okresie okołomenopauzalnym i pomenopauzalnym. Wpływ na pojawienie się choroby mają także czynniki genetyczne. Istnieje ponad 150 genów, które są odpowiedzialne za mineralizację kości. Często do złamań kości – w około 50% przypadków – dochodzi u osób długo leczących się glikokortkosteroidami.

Metabolizm kostny może być zaburzony przez choroby współistniejące. Są nimi najczęściej choroby endokrynologiczne, takie jak nadczynność tarczycy, cukrzyca, jadłowstręt psychiczny, choroby gastroenterologiczne, nefrologiczne, hematologiczne, układu oddechowego oraz tkanki łącznej. Na pojawienie się osteoporozy wpływ mają także niektóre elementy stylu życia. Wśród nich wyróżnia się zbyt małą aktywność fizyczną, nadużywanie alkoholu i palenie papierosów oraz niewłaściwą dietę, ubogą w wapń, witaminę D i K.

Najwięcej zachorowań na osteoporozę diagnozuje się w Europie i Ameryce Północnej. Występuje ona u około 30% kobiet i 8% mężczyzn po 50 roku życia. Na osteoporozę narażone jest 25% kobiet, które ukończyły 60 lat oraz 50% kobiet po 70 roku życia. Złamania osteoporotyczne stanowią około 80% wszystkich złamań osób po 50 roku życia.

W krajach europejskich, Stanach Zjednoczonych i Japonii ponad 75 milionów osób choruje na osteoporozę. W Europie do złamania osteoporotycznego dochodzi co 30 sekund. Na tym kontynencie około 30% kobiet, które ukończyły 50 lat cierpi z powodu osteoporozy. W Stanach Zjednoczonych występuje u 11% całej populacji. W Polsce choruje na nią 20% populacji ludzi dorosłych, czyli około 4 miliony osób.

Ze względu na to, iż społeczeństwo polskie, jak również innych krajów Europy starzeje się, w przyszłości liczba chorych na osteoporozę będzie rosła. Ponadto w kraju przeprowadza się mało badań dotyczących samooceny zdrowia osób chorujących na osteoporozę. Niniejsza praca ma przedstawić, jak osoby leczące się z powodu osteoporozy radzą sobie w codziennym życiu oraz jak choroba wpłynęła na ich samoocenę.

Cel pracy. Celem pracy była analiza czynników mogących wpływać na samoocenę kobiet leczących się z powodu osteoporozy.

Materiał i metoda. Badania realizowano od czerwca 2017 roku do stycznia 2018 roku w Centrum Opieki Medycznej w Jarosławiu oraz Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Przeworsku. Respondentami były kobiety w wieku od 50 do 72 lat leczące się z powodu osteoporozy. Technika badawczą był autorski kwestionariusz ankiety. Zebrano 106 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy. Obliczenia statystyczne wykonano przy pomocy programu Statistica 13.1. Do analizy statystycznej niezbędne było wykorzystanie testu niezależności chi-kwadrat.

Wyniki. W badaniu wzięło udział 106 kobiet, w tym 58,49% mieszkanek miasta oraz 41,51% mieszkających na wsi. Najwięcej respondentek posiadało wykształcenie podstawowe – 46,23%, następnie średnie – 28,3%, wyższe – 21,7%, zaś najmniej podstawowe – 3,77%. Ponad połowa kobiet (62,26%) była w związku małżeńskim. Wdowy stanowiły 13,21% badanych, kobiety rozwiedzione 11,32%, zaś kobiety w związku pozamałżeńskim 8,49%, wśród respondentek najmniej było osób stanu wolnego – 4,72%. Większość badanych – 53,77% leczyła się od 6 do 10 lat, 35,85% od 1 roku do 5 lat, najmniej respondentek leczyło się od 11 do 15 lat – 10,38%.

Kobietom najczęściej pogodzić się z faktem, iż występuje u nich osteoporoza zajęło kilka dni (41,12%). Ze spokojem wiadomość tą przyjęło 22,43% badanych, zaś 19,63% respondentek przez dłuższy czas nie mogło pogodzić się z tą informacją. Większość kobiet (71,03%) otrzymała wsparcie i pomoc ze strony rodziny w zaakceptowaniu choroby – 43,93% badanych stwierdziło, że rodzina zdecydowanie pomogła im zaakceptować chorobę. Wsparcia ze strony rodziny nie uzyskało 17,76% respondentek, natomiast zdecydowanie wsparcia ze strony rodziny nie uzyskało 10,28% kobiet.

U 84,91% badanych występują ograniczenia związane z osteoporozą. Choroba 42,45% respondentkom odbiera możliwość robienia ulubionych czynności. Często na spotkania towarzyskie wychodzi 47,17% kobiet, 31,13% od czasu do czasu spotyka się ze znajomymi, zaś 6,60% od kiedy dowiedziało się, że choruje na osteoporozę przestało utrzymywać kontakty towarzyskie. Większość respondentek – 52,83% – nie postrzegało siebie, jako osoby gorsze od innych, natomiast 11,32% uważało się za gorsze osoby od innych. Aż 52,83% kobiet uważa się za pełnowartościowe osoby, 33,96% postrzega się jako osoby mało wartościowe, zaś 13,20% ocenia siebie jako osoby, które są czasami wartościowe.

Uczucie smutku, przygnębienia, lęku bądź depresji bardzo rzadko towarzyszy 34,58% respondentek, czasami występuje u 28,04%, zaś bardzo często u 16,82%. Rozgoryczenie z powodu swojej choroby odczuwa 40,56% badanych. Problemy ze wstawaniem z łóżka pojawiały się czasami u 36,79% kobiet, zaś nie miało ich wcale 33,96%. Większość kobiet (57,54%) nie postrzegało siebie jako osoby atrakcyjne, z czego 17,92% uważało, że zdecydowanie nie są atrakcyjne. Tylko 11,32% respondentek oceniło siebie jako zdecydowanie atrakcyjne.

Badane najczęściej swoje samopoczucie określały jako dobre – 42,45%, rzadziej jako umiarkowane – 34,91% i złe – 26,42%. Nadziei na przyszłość nie traciło 22,64% respondentek, czasami traciło ją 43,40%, natomiast 16,98% kobiet obawiało się, że w przyszłości nic dobrego je nie czeka. Badane najczęściej swój stan zdrowia uznawały jako dobry – 42,45%, najrzadziej jako bardzo zły – 7,55%. Większość re-

spondentek (60,38%) była w stanie wykonywać samodzielnie czynności spotykające je każdego dnia.

Analiza statystyczna wykazała zależność między wsparciem ze strony rodziny a akceptacją osteoporozy w swoim życiu (χ^2 Pearsona = 112,3732; $p < 0,000001$). Spośród 76 respondentek, które otrzymały pomoc od najbliższych, aż 70 (92,11%) przyznało, że w ogóle nie przejęło się tą informacją lub że nie było im ciężko pogodzić się z nową sytuacją, a także że tylko przez kilka dni czuły dyskomfort psychiczny z powodu wystąpienia u nich osteoporozy. Natomiast z grupy 30 kobiet, które nie uzyskały wsparcia ze strony rodziny, aż 27 (90,00%) przez dłuższy czas nie mogło pogodzić się z chorobą lub do tej pory nie potrafi zaakceptować pojawienia się osteoporozy.

Wyniki uzyskane z analizy statystycznej wykazały zależność między wsparciem ze strony rodziny a doświadczaniem lub nie uczucia smutku, przygnębienia, lęku bądź depresji (χ^2 Pearsona = 98,56457; $p < 0,000001$). U 73 z 76 (95,05%) osób, które otrzymały wsparcie ze strony rodziny, uczucia smutku, przygnębienia, lęku i depresji pojawiały się czasami, bardzo rzadko lub wcale ich nie było. Spośród 30 osób, które nie były wspierane przez najbliższych, 26 (86,67%) doświadczało tych uczuć bardzo często lub codziennie.

Wykazano zależność między wsparciem ze strony rodziny a występowaniem nadziei na przyszłość (χ^2 Pearsona = 99,42623; $p < 0,000001$). Z grupy 76 kobiet, które uzyskały wsparcie od rodziny, aż 70 (92,11%) respondentek miało nadzieję na przyszłość lub tylko czasami ją traciły. Natomiast każda z 30 kobiet, która nie otrzymała wsparcia od najbliższych, obawiała się przyszłości lub często się o nią martwiła, lub czuła, że przyszłość jest beznadziejna i nic nie jest w stanie tego zmienić.

Wnioski. Wsparcie rodziny ma wpływ na samoocenę osób chorych. Ponadto pomaga w szybszym pogodzeniu się z faktem wystąpienia choroby. Osoby, które odczuwają wsparcie najbliższych są bardziej pozytywnie nastawione do przyszłości oraz towarzyszy im mniej negatywnych uczuć.

Na brak wsparcia ze strony rodziny szczególnie narażone są osoby starsze, które często mieszkają samotnie. Należy zatem uwrażliwiać młode pokolenia, aby nie były obojętne na problemy osób starszych. Zadaniem polityki zdrowotnej jest więc zwiększenie aktywności osób starszych. Pozwoli to seniorom utrzymywać kontakty z innymi osobami, co przyczyni się do poprawy stanu psychicznego osób starszych.

Piśmiennictwo

1. Cassidy J. T.: Osteopenia and osteoporosis in children, *Clinical and Experimental Rheumatology*, 17(2), 1999, 245–250.
2. Blecher R., Wasrbroun Z., Arama Y., Kardosh R., Agar G., Mirovsky Y.: Who is at Risk of Receiving Inadequate Care for Osteoporosis Following Fragility Fractures? A Retrospective Study, *Israel Medical Association Journal*, 15(10), 2013, 634–638.
3. Chwojnowska Z., Charzewska J.: Osteoporoza – aktualne wyzwanie, *Żywność Człowieka i Metabolizm*, (35)2, 2008, 151–184.
4. Lukert B. P., Raisz L. G.: Glucocorticoid-induced osteoporosis: pathogenesis and management, *Annals of Internal Medicine*, 112, 1990, 352–364.
5. Synenkyy O., Synenka M., Chopyak V., Lishchuk-Yakymovych K., „Osteoporoza w praktyce lekarza reumatologa”, *Reumatologia*, 47(6), 2009, 360–363.

6. Dzygadlo B., Lepecka-Klusek C., „Zastosowanie niektórych substancji mających wpływ na obrót kostny”, *Medycyna Ogólna*, 18(2), 2012, 125–130.
7. Stetkiewicz T., Pertyński T., „Diagnostyka i terapia osteoporozy”, *Przegląd Lekarski*, 4, 2005, 66–71.
8. Riggs B. L., Melton L. J., „Medical progress series: Involutional osteoporosis”, *The New England Journal of Medicine*, 314, 1986, 1676–1686.

***Magdalena Grzechnik¹, Patrycja Ozdoba¹, Mariola Janiszewska²,
Agnieszka Barańska³, Bartłomiej Drop³,***

¹ Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej
z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Katedra Zdrowia Publicznego, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

SEKSOHOLIZM – NORMA CZY PATOLOGICZNE ZACHOWANIE?

Wstęp. Zjawisko patologii społecznej możemy definiować jako dezorganizację, stan zakłócenia równowagi społecznej i zachwianie systemu wartości. Złe przystosowanie przejawia się w dewiacjach, anomach i przestępczości oznacza szerszy zakres zarówno w płaszczyźnie obyczajowej jak i kulturowej [1]. Proces transformacji społecznych pod koniec XX wieku znacznie spowodował zwiększenie się patologii społecznych między innymi seksoholizm, alkoholizm, rozbieżność rodzin, przestępczość czy też samobójstwa. Napotykamy się z różnymi problemami w naszym kraju, które dotyczą dorastającej młodzieży. Dotyczą one między innymi złego towarzystwa, który w procesie dorastania źle wpływa na młode osoby, zażywanie narkotyków, spożywanie alkoholu, przemocy wobec innych czy też pornografia. Na całym świecie apeluję się do rodziców dzieci, aby starali się odbudowywać kontakty i relacje ze swoimi dziećmi, gdyż tylko ta forma, może je ocalić od patologii społecznych.

Stąd celowym jest przedstawienie krótkiej charakterystyki przejawów patologii społecznych [2]. Symptomy nieprzystosowania społecznego są obserwowalnymi zdarzeniami lub zachowaniami sprzecznymi z uznawanymi przez społeczeństwo wzorami zachowań. W zależności od częstości ich występowania, stopnia skumulowania oraz od ich specyfiki mogą być traktowane jako tzw. cząstkowe wskaźniki nieprzystosowania.

1. Notoryczne kłamstwa;
2. Ucieczki (z domu lub szkoły);
3. Alkoholizowanie się (nadużywanie alkoholu);
4. Niekonwencjonalne zachowania seksualne (prostytucja);
5. Pasożytnictwo społeczne (nadużywanie korzyści cudzej pracy);
6. Nadużywanie środków odurzających i podniecających (narkomania, toksykomania);
7. Zachowania agresywne skierowane na otoczenie zewnętrzne;
8. Zamachy samobójcze;
9. Zachowania przestępcze [4].

Należy zwrócić uwagę na ten problem, gdyż jego skutki mogą wywoływać w człowieku coraz więcej negatywnych emocji [3]. Celem pracy było przedstawienie problemów związanych ze zjawiskiem seksoholizmu, przyczyn i skutków tego coraz częściej poruszającego problemu. Do przedstawienia tych problemów zastosowano analizę literatury naukowej z zakresu tematycznego.

Przyczyny seksoholizmu. Naukowcy dowodzą, iż przyczyny seksoholizmu poważnie powiązane są z problemami, które powiązane są z życiem uczuciowym. Ludzie borykający się z danym zagadnieniem jakim jest seksoholizm nie mają pewności siebie, dlatego to co robią podnosi ich samoocenę. Ponadto, uzależnienie od seksu może być wynikiem nękania lub braku miłości w dzieciństwie.

Dzieci, kiedyś odrzucone przez rówieśników, w dorosłym życiu mogą udowodniać swoją wartość za pomocą nieustannie zmieniających się partnerów seksualnych. Wskazuje to, że do obsesji na punkcie seksu może prowadzić zwykły kompleks niższości. Seksoholizm nie jest uważany jako choroba, lecz jako nałóg, ponieważ przypomina uzależnienie od alkoholu i narkotyków. Ofiara pragnie kolejnej porcji seksu, osiąga chwilową przyjemność i znów poszukuje nowej dawki. W przeciwieństwie do wymienionych uzależnień, seksoholizm zwykle nie prowadzi do strasznych fizycznych konsekwencji. Natomiast chodzi tu o moralną stronę problemu [5].

Leczenie. Przeglądając literaturę, związaną z seksoholizmem, można spostrzec cztery nurty, które towarzyszą opracowywanemu zjawisku:

- jako pierwszy typ możemy wyróżnić seksoholizm jako uzależnienie;
- drugim typem jest seksoholizm jako zaburzenie kontroli impulsu w obszarze zachowań seksualnych;
- trzecim, można opisać seksoholizm jako podłoże zaburzeń osobowości;
- ostatni typ to seksoholizm o dominancie zachowań obsesyjno-kompulsywnych.

Pierwszym właściwym krokiem, jest szczerą rozmowa z osobą, która boryka się z tym uzależnieniem. Kolejnym istotnym krokiem, będzie wizyta u lekarza, który poprzez dokładny wywiad z pacjentem ustali słuszną diagnozę np. poprzez przeprowadzenie z osobą uzależnioną testu na seksoholizm. Zastosowanie odpowiedniego leczenia wymaga najpierw określenia, z którym typem seksoholizmu mamy do czynienia, gdyż postępowanie terapeutyczne może różnić się w zależności od rozpoznania określonego typu (lub ich mieszanki). Metody leczenia seksoholików różnią się od metod leczenia osób, uzależnionych od narkotyków czy alkoholu. Ci drudzy dążą do całkowitego porzucenia nałogów, a terapia seksoholików prowadzi do kontrolowania obsesyjnego pożądania i utrzymania zdrowego życia seksualnego [6, 7]. Według klasyfikacji ICD-10 w celu stwierdzenia seksualizmu niezbędne jest stwierdzenie trzech głównych objawów ustalonych przez specjalistów. Leczenie z uzależnienia od seksu w wielu przypadkach jest długie i wymaga zaangażowania samego pacjenta, jego bliskich oraz uczęszczanie na wyznaczoną psychoterapię. Zajęcia mogą odbywać się w grupach lub też można przychodzić na zajęcia indywidualnie [8, 9].

Objawy seksoholizmu. Uzależnieni nie potrafią traktować seksu jako relacji intymnej i wymiany przyjemności. Praktykują stosunki seksualne z przypadkowymi osobami lub z prostytutkami, snucie obsesyjnych fantazji seksualnych, nabywanie materiałów pornograficznych, korzystanie z usług erotycznych przez telefon, Internet i inne

[10]. Seks staje się dla nich główną potrzebą, dla której gotowi są poświęcić wszystko. Potrafią zaniedbać rodzinę, przyjaciół, pracę. Uzależnieni od seksu to osoby, które nie potrafią powiedzieć „nie”. Nie potrafią kontrolować zachowań seksualnych [11]. Euforia wywołana przez stosunek seksualny trwa tyle co rytuał seksualny. Następnie osoby te czują smutek, poczucie winy, świadomość, że jest się tchórzem i oszustem. Mają również negatywne myśli na swój temat, towarzyszy im poczucie winy, wstyd i nienawiść do samego siebie stwarzają rodzaj presji. W ten sposób powstaje błędne koło postępującej choroby, która w końcu pozbawia ich życia steru. Główne motywy seksoholizmu wynikają z:

- ciekawości i chęci poznawania nowych doznań,
- chęci eksperymentowania,
- nudy,
- oczekiwań grupy,
- poszukiwania miłości i bliskości,
- zapewniania poczucia bezpieczeństwa [12, 13].

Podsumowanie. Termin seksoholizmu nie jest terminem klinicznym, natomiast pomaga w postępowaniu diagnostycznym i klinicznym. Problem seksoholizmu zawiera dużo różnych problemów począwszy od tych, które bliskie są uzależnieniom, poprzez zaburzenia preferencji seksualnych, zaburzenia kontroli impulsu a skończywszy na niektórych zaburzeniach osobowości. Jest to niewątpliwie duży problem dzisiejszej cywilizacji. Duży rozwój technologii prowokuje niemal do różnego rodzaju uzależnień w tym seksoholizmu. Prowokuje poprzez media, reklamy, ulotki, które pokazują i zachęcają do wypróbowania nowych używek, które są dostępne dla każdego. Leczenie zależy od samego nastawienia oraz chęci pacjenta. Jest to leczenie długotrwałe, lecz przynosi wiele dobrych efektów. Aby seksoholizm przestał być społecznie bagatelizowany i uznawany za niegroźny nawyk, zasadne jest uświadamianie ludzi w tej kwestii.

Piśmiennictwo

1. O. Lipkowski, Pedagogika resocjalizacyjna, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1980, s. 6.
2. [www.google.pl/patologie społeczne](http://www.google.pl/patologie_spoeczne) Dostęp z dnia 6 marca 2018 r.
3. Skakuj R. E. Posiadanie i tworzenie: dwie drogi życia człowieka, Społeczeństwo i Rodzina, 2014, 38(1), s.107–123
4. O. Lipkowski, Pedagogika resocjalizacyjna..., s. 140.
5. <https://www.cosmopolitan.pl/milosc-seks/15631/rozpoznanie-seksoholizm-kim-sa-seksoholicy-i-jak-wyglada-ich-zycie> Dostęp z dnia 6 marca 2018 r.
6. Kratochvil S. (2002): Leczenie zaburzeń seksualnych, Warszawa, Wydawnictwo ISKRY.
7. Lew-Starowicz Z. (1997): Leczenie zaburzeń seksualnych, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
8. <http://www.psychiatria.pl/artukul/seksoholizm/18518> Dostęp z dnia 7 marca 2018 r.
9. Lelonek-Kuleta B. Uzależnienia behawioralne—podstawy teoretyczne. [w:] Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria, diagnoza, profilaktyka, terapia. Jarczyńska J. (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. Bydgoszcz, 2014 r.
10. <http://www.uzaleznieniabehawioralne.pl> Dostęp z dnia 7 marca 2018r.
11. Irena Pospiszył — Patologie społeczne
12. Paulina Grabowska- Uzależnienie od seksu i pornografii, s. 3–11.
13. Mariusz Z. Jędrzejko, Bronisław P. Rosik, Mirosław Kowalski — Uzależnienia behawioralne.

***Mariola Janiszewska¹, Patrycja Ozdoba²,
Magdalena Grzechnik², Ewa Zabłocka³, Olga Dąbska⁴,***

¹ Katedra Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej
z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Koło Medyków Weterynarii, Sekcja Drobnych Ssaków, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

⁴ Zakład Patologii i Rehabilitacji Mowy, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

CIAŁO JAKO WARTOŚĆ I KAPITAŁ

Wstęp. Współcześnie spotyka się coraz częściej wyobrażenie o ciele nie tylko w ujęciu fizycznym czy funkcjonalnym co nadaje mu wartość, ale również traktuje się go jako kapitał. Poglądy na temat ciała zmieniały się na przestrzeni wieków. Każda epoka wносиła nowe spojrzenie na postrzeganie człowieka i jego cielesności. Atrakcyjność wyglądu jest ważna i aprobowana, natomiast ciało stało się dewizą istoty ludzkiej [1]. Zgrabna, powabna figura, młodość czy ogólnie rzecz biorąc seksapil można traktować jako pokłady, które służą do osiągnięcia ważnych celów życiowych takich jak znalezienie partnera czy pracy.

Z kolei kapitał możemy scharakteryzować jako ten właśnie spośród zasobów – więc wszystko to, co występuje w dyspozycji jednostki czy zespołu – który można spożytkować w taki sposób, że przyniesie on profit, w formie zwiększenia szans, dotarcia do celu czy osiągnięcia korzyści [2]. Obecnie istnieje szereg możliwości dbania i upiększania swojego wyglądu od najmniej inwazyjnych aż po medycynę estetyczną. Ludzie są zdania, że w wyniku należytej pracy nad swoim wizerunkiem można osiągnąć satysfakcjonujący ich wygląd [3]. Celem pracy było ukazanie ciała człowieka jako wartości oraz kapitału.

Ciało jako wartość. Atrakcyjność fizyczna może stać się źródłem powodzeń we wszelakich sferach życia. Dzięki niej mamy możliwość znalezienia pracy bądź też partnera czy ogólnie rzecz biorąc nasze życie nabiera większego prestiżu. Jak wskazują liczne badania atrakcyjni ludzie pod względem fizycznym są bardziej lubiane oraz należą im specjalne przywileje [2].

Osobom generalnie uznawanym za atrakcyjne przypisuje się pełno pozytywnych cech, które nie są oparte bezpośrednio z ich atrakcyjnością. Są postrzegani jako ludzie rzetelni, inteligentni, zaradni życiowo, uczciwi, czy szczerzy [2]. W identyczny sposób osobom nieatrakcyjnym pod względem cielesnym przypisuje się w formie stereotypów negatywne cechy, czyli próżniactwo, hipokryzję, brak inteligencji, brzydotę, niedbanie o siebie [4].

Taki mechanizm oceny istoty ludzkiej na podstawie jej wyglądu zewnętrznego jest wpajany od najmłodszych lat. Jednym z przykładów jaki można przytoczyć jest sposób prezentowania czołowych bohaterów w bajkach. Dobre postacie nie dość że walczą ze złem, to są równocześnie atrakcyjni fizycznie. Supermen jest dobrze zbudowany, a na dodatek jest szaleńczo przystojny. Wonder Woman jest szczupłą „tu i ówdzie”, ma długie nogi, co więcej posiada jędrny biust, mocno wciętą talię oraz zaokrągloną pupę [5].

Ciało jako kapitał. Obecnie atrakcyjne ciało stało się wysoce ważnym kapitałem człowieka [6].

Można wyodrębnić jego trzy rodzaje: ekonomiczny, społeczny oraz kulturowy. Kapitał ucieleśniony, zinstytucjonalizowany jak i uprzedmiotowiony są elementami składowymi kapitału kulturowego [2]. Ch. Shilling do ucieleśnionego kapitału kulturowego przypisał kapitał fizyczny, który sprowadza się zarówno w stronę kapitału kulturowego, który jest ucieleśniony przez społeczne praktyki jak również do różnorodnych fizycznych atrybutów ciała, które są w stanie przekształcić w inne formy kapitału [2].

Smukłe, zadbane, młode i pięknie prezentujące się ciało identyfikowane jest ze zdrowiem a także ogólną sprawnością organizmu [1]. Bogate jego zasoby pozwalają nam istnieć na rynku pracy, dynamicznie rozwijać karierę zawodową co więcej w efekcie tego powiększają się zasoby finansowe co ma wpływ na poprawę prestiżu oraz standardu życia. Można śmiało stwierdzić, że wygląd zewnętrzny z jednej strony jest częścią tożsamości jednostki, określa ją, z drugiej zaś rzutuje na sukces życiowy [7].

Należy jednak zaznaczyć, że taki sposób odnoszenia się do cielesności jest charakterystyczny tylko dla klas wyższych, które systematycznie nad nim pracują przez codzienne uprawianie aktywności fizycznej, zdrowe odżywianie się, czy wykonywanie badań kontrolnych. Dla niższych klas społecznych ciało jest jedynie narzędziem. W związku z tym poświęcają mu uwagę nie wcześniej niż w momencie choroby [2].

Wgląd zewnętrzny a praca. Piszac o ciele jako rodzaju kapitału ludzkiego warto zwrócić uwagę na znaczenie zewnętrznego wyglądu w pracy zawodowej. Według badań przeprowadzonych przez CBOS w 2009 roku 72% respondentów uważa, że atrakcyjny wizerunek ma wpływ na osiągnięcie sukcesu życiowego (zarówno zawodowego, jak i prywatnego). Zaskakujące wydaje się, że coraz więcej Polaków (32%) wskazywało, że piękno ciała decyduje o sukcesie w pracy. 29% respondentów widzi wpływ atrakcyjności fizycznej na życie prywatne [8].

Jak zaznacza H. Jakubowska wygląd zewnętrzny jest postrzegany jako swego rodzaju atrybut, który odgrywa ważną rolę na niemal każdym stanowisku pracy, a nawet podczas jej poszukiwania [2]. Przyczyną takiej sytuacji jest z jednej strony brak przejrzystych zasad awansu zawodowego oraz niejasno określone wymagania kwalifikacyjne. Z drugiej strony postrzega to jako powiązanie traktowania atrakcyjności fizycznej jako swego rodzaju zastąpienia cech, umiejętności lub kwalifikacji, których dana osoba nie posiada. Należy zauważyć, że dużo łatwiej jest pracować nad własnym wizerunkiem (stylem ubioru, makijażem, sylwetką) niż poszerzać wiedzę i zdobywać nowe wykształcenie [2].

Sposoby dbania oraz upiększania wizerunku. W obecnej cywilizacji gdzie ciało staje się istotnym elementem naszej tożsamości, ukazuje kim i jacy jesteśmy, co więcej jakie zasady w życiu wyznajemy. Ludzie na różne możliwe sposoby starają się dogonić wzorce cielesności promowane przez środki masowego przekazu. H. Jakubowska wskazuje dwie grupy tego typu praktyk. Pierwsza obejmuje te działania, które podejmowane są celem zmiany wyglądu oraz kształtu ciała. Przy czym powinno się dodać, że w tej sytuacji efekty zmiany wizerunku są widoczne od razu (tatuowanie, piercing, makijaż, zabiegi z zakresu medycyny estetycznej). Druga zaś dotyczy się do re-

zultatów zauważalnych nie wcześniej niż po upływie dłuższego czasu np. budowanie muskulatury, odchudzanie czy bieganie [2]. Wspominając o sposobach dbania o ciało jak i jego upiększanie warto zastanowić do czego mają służyć ów praktyki. Można podzielić na dwie podstawowe funkcje w tym zakresie. Przede wszystkim modyfikowanie ciała oraz jego upiększanie ma na celu kreowanie tożsamości jednostki. Mówi innym kim jest, jaki status piastuje w społecznej hierarchii. Z drugiej strony (aczkolwiek w mniejszym stopniu niż kiedyś) takowe praktyki mają zaznaczyć do jakiej grupy społecznej osoba przynależy [2]. Zbilansowana dieta, uprawianie sportu, używanie kosmetyków, czy stosowanie najprzeróżniejszych zabiegów upiększających ma oprócz tego za zadanie zapewnić nam zdrowie oraz urodę, co powoduje wzrost satysfakcji z siebie jak również w efekcie poprawę ogólnego samopoczucia [9].

Posumowanie. Dziś atrakcyjność fizyczna odgrywa bardzo ważną rolę w życiu każdego człowieka.

W kulturze ponowoczesnej niezwykle ważnym aspektem swojej tożsamości jest wygląd, który jest unikalną wizytówką. Dokładnie on mówi innym aktorom życia społecznego kim jesteśmy, jacy jesteśmy, do jakiej grupy należymy, jakie cechy osobowości, zasób wiedzy czy umiejętności mamy. Codziennie jesteśmy oceniani w oparciu o naszą powierzchowność. Przykleja się nam łatki czy dodaje cechy charakteru za pośrednictwem stereotypów.

Wygląda na to, że powiedzenie „jak cię widzą tak cię piszą” w obecnej kulturze XXI wieku przestało być wyłącznie pustym hasłem a przybrało kształt życiowej prawdy.

Piśmiennictwo

1. Wiśniewska L. A., Kult ciała, a starość. Refleksje psychologiczne, *Rocznik Andragogiczny*, 2014, t. 21, s. 260.
2. Jakubowska H., *Socjologia ciała*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
3. Erbel J., Zarządzanie cielesnością: o kontrolowaniu materialności kobiecego ciała, s. 9 (artykuł on-line dostęp: 05.03.2018) <http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0009erbel.pdf>
4. Głębocka A., Wiśniewska A., Psychologiczny portret kobiet otyłych, [w:] Głębocka A., Kulbat, J., (red.), *Wizerunek ciała. Portret Polek*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2005, s. 64.
5. Głębocka A., Kulbat J., Czym jest wizerunek ciała?, [w:] Głębocka A., Kulbat, J., (red.), *Wizerunek ciała. Portret Polek*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2005, s. 23.
6. Babicka-Wirkus A., Oblicza kobiecości w perspektywie postaw wobec ciała przejawianych przez nastolatki, *Refleksje*, nr 5, s. 54.
7. Kobińska A., Emocjonalny aspekt obrazu ciała a ocena relacji z rodzicami u młodych kobiet, *Przegląd psychologiczny*, 2012, t. 55, nr 4, s. 384.
8. Jak cię widzą, tak cię piszą – Polacy o znaczeniu wyglądu w życiu, Komunikat z badań CBOS, BS/112/2009, Warszawa 2009, s. 2.
9. Ruciński J., Ciało „produktem” kultury, czyli o poszukiwaniu własnej cielesności, *Człowiek wobec otaczającego go świata, Fides Et Ratio*, 2015, 2(22), s. 177.

**Mariola Janiszewska¹, Agnieszka Barańska², Bartłomiej Drop²,
Tomasz Blicharski³, Katarzyna Pawlikowska - Łagód³,**

¹ Katedra Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Katedra i Klinika Rehabilitacji i Ortopedii, Wydział Lekarski, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

⁴ Zakład Etyki i Filozofii Człowieka, Wydział Nauk o Zdrowiu,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

ZACHOWANIA ZDROWOTNE I POCZUCIE WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI CHORUJĄCYCH NA OSTEOPOROZĘ

Wstęp. Problemy zdrowotne charakteryzujące osteoporozę dokuczały ludziom od setek lat, uznawano je za wynik starzenia się organizmu i nie zajmowano się nim szczególnie. Postęp cywilizacyjny, rozwój medycyny, wzrost długości życia, zwiększająca się liczba osób starszych oraz niekorzystne zmiany stylu życia spowodowały że problem stał się istotny i zagrażający zdrowiu znacznej części populacji. Osteoporoza jest jedną z najczęstszych chorób współczesnego społeczeństwa. Im dłużej żyjemy tym bardziej nasze kości narażone są na ubytki prowadzące do złamań. Współczesny człowiek nie w każdej dziedzinie życia nadąża za rozwojem cywilizacji, nie zawsze prowadzi zdrowy tryb życia. Własna skuteczność jest czynnikiem który ma istotną rolę w zachowaniu zdrowia, podejmowaniu działań w walce z chorobą. Biorąc pod uwagę skalę problemu zdefiniowano osteoporozę i określono mianem choroby cywilizacyjnej zaraz obok chorób układu krążenia i nowotworowych [1].

Pierwsza definicja osteoporozy została zawarta w polskiej międzywojennej Encyklopedii Trzaski, Everta i Michalskiego publikowanej w latach 1925-1938 i określała ona to schorzenie jako „*gąbczenie (zrzesotnienie) kości, tworzenie pustych przestrzeni (luk) w utkaniu kostnym, zdarzającym się przy zanikach kości, szczególnie przy tzw. starczym zaniku kości (atrophia senilis ossium*” [2]. Według Amerykańskich Narodowych Instytutów Zdrowia (National Institutes of Health – NIH) – to „*choroba szkieletu charakteryzująca się zwiększonym ryzykiem złamań kości w następstwie zmniejszenia ich odporności mechanicznej. Odporność mechaniczna kości jest warunkowana gęstością mineralną kości i jakością tkanki kostnej*” [3,4]. Stanowisko National Bone Health Alliance Working Group z 2015 roku również wskazuje że *osteoporoza jest chorobą szkieletu charakteryzująca się zmniejszoną wytrzymałością kości, która prowadzi do zwiększonego ryzyka złamania, zwykle w wyniku urazu niskoenergetycznego, takiego jak upadek z pozycji stojącej*” [5]. Podobnie Fundation i National Institutes of Health –NOF/NIH (2001) określa osteoporozę jako *choroba szkieletu, charakteryzująca się upośledzoną wytrzymałością kości* [6,7]. Światowa Organizacja Zdrowia umieściła osteoporozę na 10 miejscu wśród chorób cywilizacyjnych współczesnego świata [8].

Ryzyko zachorowania, kobiet wzrasta wprost proporcjonalnie do wieku i podwaja się wraz z każdą dekadą po 65 roku życia. Szacuje się, że na całym świecie osteoporoza dotyka 200 mln kobiet, z których około 20 – 25% dozna urazu w po-

staci złamania kości. Biorąc pod uwagę fakt wydłużenia życia statystycznej Amerykanki, Europejki, a zatem również Polki, należy zauważyć, że ponad 30 lat życia kobiety może stanowić okres pomenopauzalny, sprzyjający złamaniom z powodu większej utraty masy kostnej [9].

Osteoporoza należy do chorób, które nie manifestują się charakterystycznymi objawami klinicznymi. Rozwija się przez lata w sposób bezobjawowy pozbawiając szkielet nagromadzonych zasobów. Objawy pojawiają się bowiem najczęściej już jako następstwo złamań.

Cel. Ustalenie związku pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a zachowaniami zdrowotnymi kobiet chorujących na osteoporozę.

Materiał i metody. Badaniu zostały poddane kobiety w okresie około i pomenopauzalnym leczone z powodu osteoporozy. Najmłodsza respondentka miała 45, zaś najstarsza 91 lat $M = 67,88$. Analizie poddano 151 prawidłowo i kompletnie wypełnionych zestawów kwestionariuszy. Badania przeprowadzono w 2016 roku wśród kobiet będących pacjentkami następujących ośrodków: Wojewódzki Szpital Specjalistyczny w Lublinie, Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej VIS VITALIS w Lublinie, Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej REUMED w Lublinie. Do badań zastosowano Skalę Uogólnionej Własnej Skuteczności GSES autorstwa R. Schwarzer, M. Jerusalem i Z. Juczyński oraz kwestionariusz ankiety własnego autorstwa. Analizę statystyczną wyników badania wykonano w programie IBM SPSS Statistics 20. Różnice istotne statystycznie na poziomie $p < 0,05$ oznaczono *, a różnice istotne statystycznie na poziomie $p < 0,01$ oznaczono **.

Wyniki. Analiza wyników wykazała, że aż 73,5% respondentek charakteryzuje się bardzo niskim i niskim poziomem poczucia uogólnionej własnej skuteczności. Przeciętny poziom reprezentuje zaledwie 4% respondentek, Natomiast wysoki i bardzo wysoki poziom uogólnionej własnej skuteczności cechuje zaledwie 22,5% badanych. Im dłuższy czas leczenia ($\rho = 0,251$; $p = 0,002$) i lepsza samoocena stanu zdrowia ($\rho = 0,473$; $p = 0,000$) tym większe uogólnione poczucie własnej skuteczności badanych. Poczucie własnej skuteczności kobiet zmniejsza się w sytuacji zwiększających się dolegliwości ($\rho = -0,190$; $p = 0,019$). Częstość dolegliwości bólowych związanych z osteoporozą koreluje istotnie również z zachowaniami zdrowotnymi. Im większe zmiany w zachowaniach zdrowotnych ($\rho = -0,314$; $p = 0,000$) oraz im częstsze spożywanie produktów bogatych w witaminę K ($\rho = -0,181$; $p = 0,026$), tym rzadsze dolegliwości związane z osteoporozą.

Wnioski. Poczucie własnej skuteczności oraz zachowania zdrowotne w kierunku walki z chorobą nie są zadowalające. Wiedza badanych jest niewystarczająca aby skutecznie eliminować czynniki ryzyka osteoporozy. Zdecydowana większość badanych charakteryzowała się bardzo niskim i niskim poczuciem uogólnionej własnej skuteczności. Poczucie uogólnionej własnej skuteczności koreluje istotnie z czasem leczenia, samooceną stanu zdrowia, występowaniem dolegliwości związanych z osteoporozą, wiekiem i wykształceniem. Im dłuższy czas leczenia osteoporozy i lepsza samoocena stanu zdrowia, tym większe uogólnione poczucie własnej skuteczności. Z kolei im częstsze dolegliwości związane z osteoporozą, wyższy wiek oraz wyższe wykształcenie, tym niższe uogólnione poczucie własnej skuteczności badanych. Stan cywilny różnicuje

poczucie własnej skuteczności badanych. Najmniejszym poczuciem własnej skuteczności wykazały się rozwódki i kobiety w separacji, następnie mężatki a największym panny. Częstość dolegliwości bólowych związanych z osteoporozą koreluje istotnie z wybranymi zachowaniami zdrowotnymi. Wyższe spożycie soli kuchennej, tym częstsze dolegliwości związane z osteoporozą. Im większe zmiany w zachowaniach zdrowotnych oraz im częstsze spożywanie produktów bogatych w witaminę K, tym rzadsze dolegliwości związane z osteoporozą badanych. Im dłuższe leczenie, tym częstsze spożywanie produktów: bogatych w wapń, magnez, witaminy D, K i C oraz białko, a także mniejsze spożycie soli kuchennej. Występuje również istotna statystycznie zależność między częstością dolegliwości, a stosowaniem suplementów, podejmowaniem zachowań przeciwdziałających osteoporozie. Im częstsze stosowanie suplementów, tym mniejsze dolegliwości badanych. Systematyczna aktywność fizyczna, dbanie o dietę warunkują rzadsze dolegliwości związane z osteoporozą. Dłuższy czas leczenia skutkuje zmniejszeniem picia mocnej kawy i herbaty, paleniem papierosów. Częstsze spożywanie produktów bogatych w wapń, magnez, witaminy K i C oraz białko skutkuje lepszą samoocena stanu zdrowia badanych.

Piśmiennictwo

1. Goluch-Koniuszy Z., Radziszewska M., Dęga S., Ocena sposobu żywienia kobiet w okresie menopauzalnym – zdrowych i z leczoną osteoporozą, [W]: „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis” 2010, nr. 15, s. 5.
2. Trzaska W, Evert L. J Michalski J Ilustrowana Encyklopedia TEM, 5 t., 1925–1932.
3. Lorenc R, Głuszko P, Karczmarewicz E i wsp. Zalecenia postępowania diagnostycznego i leczniczego w osteoporozie. Aktualizacja 2013. Med Prakt, wyd. spec 1/2013.
4. Kanis JA, McCloskey EV, Johansson H, et al. Scientific Advisory Board of the European Society for Clinical and Economic Aspects of Osteoporosis and Osteoarthritis (ESCEO) and the Committee of Scientific Advisors of the International Osteoporosis Foundation (IOF). European guidance for the diagnosis and management of osteoporosis in postmenopausal women. *Osteoporosis Int* 2013, 24: 23–57.
5. Siris E.S., Adler R., Bilezikian J., Bolognese M., Dawson-Hughes B., Favus M.J., Harris S.T., Jan de Beur S.M., Khosla S., Lane N.E., Lindsay R., Nana A.D., Orwoll E.S., Saag K., Silverman S., Watts N.B.: Kliniczne rozpoznanie osteoporozy: stanowisko National Bone Health Alliance Working Group. *Med. Prakt.*, 2015; 4., s. 49.
6. Grywalska E, Grajka A, Putowski L i wsp. Komórki macierzyste w leczeniu złamań towarzyszących osteoporozie-medyczne science fiction czy metoda terapii w przyszłości? *Menopause Rev* 2011, 5: 378–382.
7. Kowalczyk – Nowakowska J, Dmoch – Gajzlerska E. Zagrożenie osteoporozą w wieku perimenopauzalnym. *Położna Nauka Praktyka* 2009, 2: 12–17.
8. Tryniszewski W, Sobczuk A, Górska-Chrzastek M i wsp. Ocena wskaźnika metabolizmu kostnego oraz wyznaczenie zakresu jego wartości prawidłowych u zdrowych kobiet i mężczyzn. *Menopause Rev* 2011, 1: 51–57.
9. Sewer ynek E, Horst-Sikorska W, Stępień-Kłós W. The role of counselling and other factors in compliance of postmenopausal osteoporotic patients to alendronate 70 therapy. *Archives of Medical Science* 2013, 9: 288–296.

*Jagoda Konarska¹, Paulina Kustra¹, Mariola Janiszewska²,
Bartłomiej Drop³, Agnieszka Barańska³,*

¹ Studenckie Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej
z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Katedra Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

ZAKUPOHOLIZM – KOMU ZAKUPY RUJNUJĄ ŻYCIE?

Wstęp. Uzależnienia od substancji psychoaktywnych, takich jak alkohol, nikotyna czy narkotyki stały się na tyle poważnym problemem, że opisano je w Klasyfikacji Zburzeń Psychiczych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego oraz w Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych. Włączenia do klasyfikacji nie doczekało się jeszcze zaburzenie behawioralne (czynnościowe) za jakie uznaje się zakupoholizm. Nie jest jeszcze wystarczająco dobrze poznane i brakuje narzędzi diagnostycznych [1,2]. Jest to zachowanie nałogowe, którego człowiek nie potrafi opanować, mimo że zaburza ono jego prawidłowe funkcjonowanie. Głównym powodem wzrostu występowania tego zjawiska są zmiany cywilizacyjne, które charakteryzują się konsumpcyjnym podejściem do życia [3]. Obecny świat jest bardzo zmaterializowany, człowieka z każdej strony otaczają reklamy. Marketing jest dziedziną, która coraz szybciej się rozwija sprawiając, że większość ludzi, mimo że nie potrzebuje danej rzeczy, chce ją kupić. Dlatego zakupoholizm stanowi ważny problem społeczny, który wraz z biegiem lat i postępem cywilizacyjnym, będzie narastał. Należy zwrócić uwagę na ten problem, gdyż jego skutki mogą wywoływać w człowieku coraz więcej negatywnych emocji, w skrajnych przypadkach nawet prowadząc do samobójstw [4].

Celem pracy było przedstawienie problemów związanych ze zjawiskiem zakupoholizmu, przyczyn i skutków kompulsywnych zakupów. Do przedstawienia tych problemów zastosowano analizę literatury naukowej z zakresu tematycznego.

Przyczyny zakupoholizmu. Wielu badaczy uważa, że przyczyny zakupoholizmu są wielowymiarowe i nie istnieje jeden czynnik, który mógłby go wyjaśnić [5]. Trwają dyskusje co do definiowania zakupoholizmu. Zaliczany jest do zaburzeń kompulsywno-obsesyjnych, zaburzeń kontroli impulsów, zaburzeń nastroju czy też traktowany jest jako uzależnienie. Przeciwnicy takiego podejścia zarzucają medykację problemów związanych z zachowaniami i traktują zakupoholizm jako problem moralny. Badania przeprowadzone przez Bogusz i Nowakowskiego (2017) wśród studentów pielęgniarstwa ukazały, że najczęściej postrzegają oni zakupoholizm w kategoriach psychologicznych jako „formę zachowań kompensujących, sprawianie sobie przyjemności, odreagowanie stresu” (48,3%) oraz medycznych za „uznane w psychiatrii zaburzenie psychiczne, uzależnienie” (43,1%) [6].

Zakupoholizm (kupnoholizm, oniomania: gr. onios = na sprzedaż, mania = szaleństwo) definiuje się jako uzależnienie od dokonywania zakupów, przymus kupowania przedmiotów, utratę kontroli nad robieniem zakupów, które wpływa niekorzystnie

na funkcjonowanie [7]. Celem zakupoholizmu, jest nie tyle uzyskanie przyjemności, co redukcja specyficznego napięcia, obniżenie złego samopoczucia czy poprawienie obniżonej samooceny. Uzależnieni posiadają przeświadczenie, że obiekt zakupu wynagrodzi odczuwane przykrości [8].

Do rozwoju uzależnienia od zakupów przyczyniają się czynniki indywidualne oraz społeczne. Indywidualne to m.in. zmniejszone stężenie dopaminy, występowanie zaburzenia w rodzinie, niska samoocena, nieśmiałość, trudności w wyrażaniu emocji, lęk, depresja czy samotność [9, 10]. Z badań CBOS (2015) wynika, że co druga osoba mająca problem z kompulsywnym kupowaniem jest stanu wolnego (50,1%) [11]. Czynniki społecznymi są czynniki generowane przez globalizację: kapitalistyczna kultura konsumencka, marketing, ekspansywna reklama, dostępność produktów, dostępność kart kredytowych i pożyczek [12]. Jedną z cech wspólnych dla wielu zakupoholików jest to, że wiele zakupionych przedmiotów nigdy nie jest używana [13]. Kompulsywni kupujący odczuwają ciągłą potrzebę kupowania rzeczy, niezależnie od ich finansowych możliwości [14].

Występowanie. Do zakupów zachęcają sklepy internetowe i kanały telewizyjne, katalogi firm wysyłkowych i tzw. „gazetki reklamowe” dostarczane przez listonoszy wprost do domów [15]. Symptomy kompulsywnego kupowania przejawia obecnie 4,1% populacji Polaków od 15 roku życia [11]. W Diagnostyce Społecznej z 2015 roku autorzy przedstawiają, że w Polsce zakupoholizm działa pozytywnie na wskaźniki dobrostanu: zakupoholicy lepiej oceniają całe swoje dotychczasowe życie, są bardziej szczęśliwi, wyrażają większe pragnienie życia oraz są mniej depresyjni, jednak mogą u nich występować skłonności samobójcze. Zakupoholizm częściej występuje w większych miastach niż we wsiach i małych miastach. Jednak status społeczno-zawodowy nie różnicuje poziomu zakupoholizmu. Istnieje liniowa zależność między wiekiem i zakupoholizmem, szczególnie narażone są osoby w wieku od 16 do 24 lat [16]. W największym stopniu podatne na zagrożenie są młode kobiety. Apogeum tego zjawiska notuje się wśród kobiet w wieku do 24 lat, a po przekroczeniu tego progu wiekowego problem stopniowo się zmniejsza. W 2015 roku w porównaniu do wyników badań z 2012 roku zanotowany został wzrost odsetka zagrożonych zakupoholizmem wśród kobiet w przedziale wiekowym 35- 44 lata i mężczyzn powyżej 55 lat, to może wskazywać na rozszerzanie się zjawiska na starsze grupy wiekowe [11]. Problem niekontrolowanych zakupów może dotyczyć też dzieci, ponieważ obniża się wiek, w którym człowiek staje się konsumentem [17]. Według Diagnostyki społecznej (2015) kobiety mają od mężczyzn niemal dwuipółkrotnie wyższy wskaźnik zakupoholizmu [16]. W badaniach przeprowadzonych przez CBOS (2015) wśród ogółu osób zdefiniowanych jako mające problem z zakupami niemal 80% stanowią kobiety [11]. Zakupoholizm często może determinować uzależnienie od Internetu. Wśród osób zdradzających symptomy uzależnienia od zakupów co dziesiąta jest zagrożona uzależnieniem od Internetu. Osoby, które mają symptomy uzależnienia od zakupów często są jednocześnie uzależnione od pracy [24].

Objawy. Zakupy pozwalają konsumentowi na polepszenie nastroju, odczucie przyjemności, walkę z obniżonym nastrojem. Po krótkim czasie pozytywne skutki ustępują miejsca wstydom, wyrzutom sumienia i winie, że kupujący nie potrafi kon-

trolować swojego zachowania. Czasem pokusa zakupów jest tak silna, że nie można jej zignorować. Zakupoholik wpada w błędne koło: odczuwanie negatywnych emocji lub powstanie problemu powoduje przymus kupienia czegokolwiek, po pewnym czasie pojawiają się wyrzuty sumienia, złe samopoczucie i to zrekompensować nałogowiec znów wybiera się na zakupy [18]. Dzięki użyciu kart płatniczych człowiek nie widzi nominału wydawanych banknotów. Potrzeba zakupu zostaje zaspokojona poprzez nabycie towaru, a płatność odroczone. Konsekwencje zakupu obserwuje się po pewnym czasie, np. w postaci obciążenia karty kredytowej, zaległych rat kredytowych czy wystąpienia debetu. Występuje nadmierne zadłużanie się, którego nie potrafi się spłacić, co może prowadzić do bankructwa. Mogą występować negatywne konsekwencje prawne, gdy uzależniony próbuje szukać funduszy w nielegalnych źródłach lub przez zakazany sposób, np. kradzież [19].

Podsumowanie. Specjaliści z branży marketingu i reklamy stosują wiele form komercyjnego marketingu z wykorzystaniem metod psychologicznego oddziaływania na konsumentów. Szczególnie młodzi konsumenci ulegają tym wpływom oraz nowym wartościom pojawiającym się wraz z rozwojem wolnego rynku. Kultura konsumpcyjna XXI wieku stymulowana przez kulturę masową, zachęca do konsumowania dóbr raczej ze względu na ich aspekty znaczeniowe niż użytkowe [20]. Ludzie mają problem ze swoim zachowaniem, ponieważ stracili nad nim kontrolę. Problem zaburzeń czynności wydaje się aktualny i wart badania. Ważne, aby prowadzone badania nie były powodowane tylko naukową ciekawością, ale przede wszystkim niesieniem pomocy ludziom, których ten problem dotknął [21]. Rozpowszechnienie zakupoholizmu wśród młodych osób sprawia, że wraz z upływem lat skala zjawiska będzie rosnąć. Istotne są zatem prace nad tym problemem. Instytucje naukowe powinny propagować wiedzę o zakupoholizmie na podstawie dostępnej literatury oraz badań własnych [22]. Aby zakupoholizm przestał być społecznie bagatelizowany i uznawany za niegroźny nawyk, zasadne jest uświadamianie ludzi w tej kwestii [23].

Piśmiennictwo

1. <https://dsm.psychiatryonline.org/doi/book/10.1176/appi.books.9780890425596?code=dsm-site> Dostęp z dnia 4 marca 2018.
2. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, ICD-10, Volume I, 2009 World Health Organization 2009.
3. Ogińska-Bulik N. Uzależnienie od czynności. Mīt czy rzeczywistość? Wydawnictwo Difin, Warszawa, 2010.
4. Skakuj R. E. Posiadanie i tworzenie: dwie drogi życia człowieka, Społeczeństwo i Rodzina, 2014, 38 (1), s. 107–123.
5. Lelonek-Kuleta B. Uzależnienia behawioralne—podstawy teoretyczne. [w:] Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria, diagnoza, profilaktyka, terapia. Jarczyńska J. (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. Bydgoszcz, 2014.
6. Bogusz R., Nowakowski M. Poglądy studentów pielęgniarstwa na temat stanów, zachowań i naturalnych procesów biologicznych poddawanych medykalizacji. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio I—Philosophia-Sociologia, 2017, 41 (2), 61.
7. <https://psychiatria.mp.pl/uzaleznienia/73538,zakupoholizm-kompulsywne-zakupy-kupoholizm>. Dostęp z dnia 4 marca 2018.

8. Krzystanek M., Stolarczyk A., Piekarska-Bugiel K., Wojnar R., Martyniak E. Zakupoholizm—nowe wyzwanie terapeutyczne. *Psychiatria*, 2016, 13(3), s. 149–152.
9. Filip M. Nowe uzależnienia XXI wieku. *Wszechświat*, 2013, 114(04-06), s. 87–94.
10. Ogińska-Bulik N. Osobowość typu D a ryzyko uzależnienia od czynności. *Psychiatria*, 2010, 7(1), s. 11–24.
11. CBOS, Oszacowanie Rozpowszechnienia Wybranych Uzależnień Behawioralnych oraz Analiza Korelacji Pomiędzy Występowaniem Uzależnień Behawioralnych a Używaniem Substancji Psychoaktywnych, 2015, Warszawa.
12. Karczewska A. Globalizacja i konsumpcjonizm jako uwarunkowania zmian i potencjalne źródła zagrożeń w sferze pracy. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie*, 2016, 24(2), s. 38–46.
13. Woronowicz B. T. Uzależnienia behawioralne, ze szczególnym uwzględnieniem uzależnienia od komputera i sieci, od pracy oraz od zakupów. *Diagnozowanie i leczenie [w:] Wolni od uzależnień behawioralnych. Skrzypulec-Plinta V., Woronowicz B., Wojewódzka B., Marsollek M., (red.) Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej*, 2012, Opole.
14. Boermans J. A., Egger J. I. Compulsive buying or oniomania: an overview. *Tijdschrift voor psychiatrie*, 2010, 52(1), s. 29–39.
15. Jędrzejewski M. Globalizacja-edukacja-młodzież. *Przyszłość. Świat-Europa-Polska*, 2014, 1, s. 89–93.
16. *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, 2015, Warszawa.
17. Zdziarski M. Uzależnienia behawioralne: rozmowy z ekspertami. *Instytut Łukasiewicza*. 2015, Kraków.
18. Müller A., Mitchell J. E., de Zwaan M. Compulsive buying. *The American Journal on Addictions*, 2015, 24(2), s. 132–137.
19. Moskalewicz J., Uzależnienia behawioralne- nowe wyzwanie, *Serwis Informacyjny Narkomania*, 2012, 3(59), s. 2–4.
20. Patrzalek W. Konsumenci jako podmioty w procesie globalizacji, [w:] Patrzalek W.(red.). *Zachowania podmiotów w warunkach globalizacji rynków*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2010, s. 38–46.
21. Lelonek-Kuleta B. Uzależnienia behawioralne—podstawy teoretyczne. [w:] *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria, diagnoza, profilaktyka, terapia*. Jarczyńska J. (red.) *Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego*, 2014, Bydgoszcz.
22. Lelonek-Kuleta B. Uzależnienia behawioralne na tle współczesnej wiedzy o uzależnieniach. *Studia Społeczne*, 2015, 12(1), s. 97–103.

***Paulina Kustra¹, Jagoda Konarska¹, Mariola Janiszewska²,
Ewa Zabłocka³, Agnieszka Barańska⁴,***

¹ Koło Naukowe przy Zakładzie Informatyki i Statystyki Medycznej
z Pracownią Zdalnego Nauczania, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Katedra Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny w Lublinie,

³ Koło Medyków Weterynarii, Sekcja Drobnych Ssaków, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

⁴ Zakład Informatyki i Statystyki Medycznej z Pracownią Zdalnego Nauczania,
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

PSYCHOLOGICZNE KONSEKWENCJE NADWAGI I OTYŁOŚCI

Zjawisko nadwagi i otyłości ze względu na narastające rozpowszechnienie w ostatnich latach, stanowi ważny problem społeczny. Otyłość obecnie uznawana jest, za chorobę cywilizacyjną o zasięgu światowym, chociaż w znacznie mniejszym stopniu dotyczy krajów afrykańskich oraz południowoazjatyckich. Według badań ok. 200 mln, czyli 50-65% Europejczyków, zmagają się z nadmierną masą ciała. W ostatnich trzech dziesięcioleciach obserwuje się obniżanie progu wiekowego osób z ponadprogramową wagą ciała. W coraz większym stopniu nadwaga i otyłość dotyczą populacji rozwojowej, czyli dzieci i nastolatków. Skala tego problemu jest na tyle duża, że Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) zaczęła mówić o ogólnoświatowej epidemii otyłości. Nadwaga i otyłość dotyczą ludzi niezależnie od rasy czy płci.

Otyłość to przewlekła choroba, charakteryzująca się dostarczaniem nadmiernej ilości energii, której organizm człowieka nie jest w stanie zużyć na własne potrzeby. Ten nadmiar odkłada się pod postacią tkanki tłuszczowej. Ilość tkanki tłuszczowej w organizmie zdrowego dorosłego nie powinna przekraczać 30% masy ciała u kobiet i 25% masy ciała u mężczyzn. W procesie powstawania nadwagi i otyłości główną rolę odgrywają: czynniki genetyczne, czynniki środowiskowe, czynniki społeczne i kulturowe oraz stan hormonalny organizmu. Wzrastająca częstość występowania otyłości jest w głównej mierze spowodowana współczesnym stylem życia. Najczęściej stosowanym wskaźnikiem, który służy rozpoznaniu i ocenie stopnia choroby, jest wskaźnik masy ciała, BMI, który oblicza się dzieląc masę ciała (kg) na wzrost do kwadratu (m^2). Nadwagę u dorosłych rozpoznajemy wtedy, gdy wartość wskaźnika jest w przedziale 25-29,9 kg/m^2 , z kolei otyłość, jeśli BMI jest równe lub większe niż 30 kg/m^2 . Problem nadwagi i otyłości jest zjawiskiem niekorzystnym, przyczyniającym się do zwiększonej chorobowości oraz śmiertelności. Jest kluczowym czynnikiem ryzyka chorób układu krążenia m.in. choroby niedokrwiennej serca, nadciśnienia tętniczego, miażdżycy, niewydolności serca czy udaru mózgu, a także cukrzycy typu 2, chorób autoimmunologicznych, układu ruchu czy nowotworów złośliwych. Wzrost liczby ludzi z nadwagą i otyłością oprócz wielu powikłań o charakterze fizjologicznym, często prowadzi również do różnych trudności w funkcjonowaniu społecznym oraz psychologicznym jednostki. Osoby otyłe mają często obniżoną samoocenę i poczucie własnej wartości, posiadają negatywny obraz własnej osoby oraz coraz częściej cierpią na zaburzenia nastroju, które w konsekwencji mogą prowadzić do depresji.

Celem pracy było przedstawienie psychologicznych konsekwencji nadwagi i otyłości.

Do oceny psychologicznych konsekwencji nadwagi i otyłości zastosowano analizę literatury naukowej z zakresu tematycznego.

W dzisiejszych czasach, kiedy kultura popularna stawia przed współczesnym człowiekiem ogromne wyzwanie w kwestii ogólnego zewnętrznego wizerunku jak i wyglądu ciała, nadwaga i otyłość są problem szczególnie istotnym. Ta silna tendencja niesie za sobą wiele negatywnych konsekwencji. Zmaganie się z nadwagą i otyłością, zwłaszcza podejmowanie wielu prób redukcji nadmiernej masy ciała, które często okazują się nieskuteczne, przyczynia się do narastającego poczucia winy, krzywdy a także rozczarowania. Osoby chore niejednokrotnie odczuwają wstyd związany z własnym wyglądem. Wynika to m.in. z zaburzonego postrzegania własnego wyglądu i ciała, które polega na nieadekwatnej ocenie rozmiarów poszczególnych części ciała oraz na odczuciu, że jest ono nieatrakcyjne, nieproporcjonalne i odpychające. Brak zadowolenia z własnego, zamiast stanowić czynnik motywujący do podjęcia działań prowadzących do zmiany m.in. zmiany nawyków i stylu życia na zdrowszy, częściej prowadzi do patologicznych zachowań, takich jak: prowokowanie wymiotów, stosowanie środków przeczyszczających, stosowanie głodówek, które mogą przynieść negatywne skutki dla organizmu człowieka. Niejednokrotnie w wyniku tych działań następuje powrót do wyjściowej wagi. Niska pewność siebie, a tym samym brak wiary we własne możliwości, powoduje u nich poczucie bezsilności, które wzmacniane jest poprzez nieudane próby redukcji nadmiernej masy ciała, które kończą się niepowodzeniem. Takie sytuacje sprawiają, że chorzy tracą przekonanie o zmianie swojej obecnej sytuacji. Nadmierna masa ciała ma wpływ na przeżywane emocje, motywacje oraz kontakty międzyludzkie. Wpływa na funkcjonowanie emocjonalne i społeczne człowieka. Osoby otyłe czują się przeważnie gorsze, mniej atrakcyjne od osób o prawidłowej masie ciała. Równocześnie są mniej zadowolone z własnego życia oraz częściej doświadczają zaburzeń nastroju, w tym depresji. Poczucie niezadowolenia z własnej osoby oraz stany obniżonego nastroju mogą być efektem negatywnego wpływu otoczenia, przez które postrzegane są jako osoby mniej wartościowe. Osoby cierpiące na nadwagę i otyłość, częściej muszą zmagać się z nieprzychylnymi komentarzami odnośnie własnej sylwetki oraz dyskryminacją kierowaną w ich kierunku. Mimo dużej powszechności zjawiska problemu nadwagi i otyłości nie jest ona społecznie akceptowana, przez co ludzie otyli stają się praktycznie na każdym kroku przedmiotem żartów oraz ataków. We współczesnym społeczeństwie istnieje przekonanie, że osoby zmagające się z nieprawidłową masą ciała nie mają silnej woli, dlatego nie są w stanie odmówić sobie jedzenia. Z kolei brak kontroli nad ilością spożywanego jedzenia, przekłada się w opinii tych osób na nieumiejętność kontrolowania samego siebie. Dodatkowo istnieje stereotyp, że ludzie z nadwagą i otyłością przykładają małą wagę do własnego zdrowia i wyglądu zewnętrznego. Niewiele osób pamięta, że przyrost masy ciała może mieć przyczyny hormonalne, spowodowane wieloma chorobami m.in. niedoczynnością tarczycy czy Zespołem Cushinga. Również przyjmowanie długotrwale niektórych leków może doprowadzić do nadwagi i otyłości. Najczęściej są to kortykosteroidy, które podwyższają stężenie glukozy we krwi oraz zatrzymują wodę w organizmie. Osoby otyłe są powszechnie uważane za leniwe, niezdyscyplinowane i mało ambitne. Są mniej chętnie zatrudniane, nawet jeśli są tak samo kompetentne jak osoby z prawidłową masą ciała. Obecnie

nadwaga i otyłość mogą wiązać się też z otrzymywaniem niższego wynagrodzenia czy uboższym życiem towarzyskim. Ludzie z nadmierną masą ciała są często bardziej zamknięci i skryci w sobie. Ciężko im otworzyć się na nowe osoby z uwagi na odrzucenie. Wyśmiewanie, szykanowanie, przytyki wpływają na pogarszanie się stanu osoby otyłej. Pogorszenie się kontaktów z otoczeniem oraz pogłębianie się problemów psychicznych mogą być przyczyną wycofywania się z aktywnego życia, zwiększenia stresu i utrzymywania oraz dalszego zwiększania się masy ciała. Jednym ze skutków psychospołecznych, które dotyczą osoby otyłe, zwłaszcza te będące na diecie, jest obsesyjne myślenie o jedzeniu i kaloriach, które może wynikać z obawy, by nie przytyć lub z nieustannych starań, aby schudnąć. Oba warianty łączą się zazwyczaj z częstym odczuwaniem głodu, powstrzymywaniem się od jedzenia lub uleganiem kolejnej pokusie żywnościowej.

Problem otyłości jest dość złożony i w związku z tym walka z nim wymaga podjęcia dość złożonych działań. Wdrożenie programów profilaktyki i wczesnego leczenia nadwagi i otyłości powinno stać się priorytetem w walce z narastającą epidemią tych schorzeń. Mimo postępu w leczeniu otyłości, jej częstość wzrasta, co wskazuje na potrzebę prewencji i strategii postępowania nie tylko w skali indywidualnej, ale również całych populacji. W programach redukcji masy ciała ważna jest współpraca nie tylko dietetyka, lekarza i trenera, ale również psychologa będącego często ogniwem zwiększającym efektywność terapii odchudzającej. Należy pamiętać, że osoby zgłaszające się po pomoc, są nie tylko jednostkami ze zbyt wysokim wskaźnikiem BMI, ale, że są ludźmi odczuwającymi różnego rodzaju emocje, na drodze których, staje wiele innych trudności oraz barier związanymi z jej fizycznym stanem. Niezwykle istotna w tym zakresie jest również edukacja społeczna, poprzez podejmowanie licznych działań, akcji i kampanii mających na celu korzystną zmianę obrazu osób cierpiących na nadwagę i otyłość.

Piśmiennictwo

1. D. Przybylska, M. Kurowska, P. Przybylski, *"Otyłość i nadwaga w populacji rozwojowej"* [w:] *"Hygeia Public Health"*, tom 47, nr 1, Łódź 2012, s. 28–35,
2. M. Szmocha, M. Bryła, I. Maniecka-Bryła, *"Epidemia otyłości w XXI wieku"* [w:] *"Zdrowie Publiczne"*, tom 119, nr 2, Lublin 2009, s. 207–212.
3. Ł. Jurek, *"Otyłość jako wyzwanie dla polityki społecznej w XXI wieku"* [w:] *"Społeczeństwo i ekonomia"*, nr 1, Wrocław 2014, s. 59–69.
4. M. Wąsowski, M. Walicka, E. Marcinowska-Suchowierska, *"Otyłość - definicja, epidemiologia, patogeneza"* [w:] *"Postępy nauk medycznych"*, tom XXVI, nr 4, Warszawa 2013, s. 301–306.
5. C. Tsigos, V. Hainer, A. Basdevant, N. Finer, M. Fried, E. Mathus-Vliegen, D. Micic, M. Maislos, G. Roman, Y. Schutz, H. Toplak, B. Zahorska-Markiewicz, *"Postępowanie w otyłości dorosłych: europejskie wytyczne dla praktyki klinicznej"* [w:] *"Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii"*, tom 5, nr 3, Gdańsk 2009, s. 87–98.
6. A. Jung, *"Otyłość - choroba cywilizacyjna"* [w:] *"Pediatria i Medycyna Rodzinna"*, tom 10, nr 3, Warszawa 2014, s. 226–232.
7. K. Leksy, *"Psychospołeczne konsekwencje nadmiernej masy ciała kobiet z perspektywy oceny społecznej"* [w:] *"Nowiny Lekarskie"*, tom 81, nr 5, Poznań 2012, s. 549–557.

8. A. Juruć, P. Bogdański, *"Otyłość i co dalej? O psychologicznych konsekwencjach nadmiernej masy ciała"* [w:] *"Forum Zaburzeń Metabolicznych"*, tom 1, nr 4, Gdańsk 2010, s. 210–219.
9. E. Pietrzykowska, B. Wierusz-Wysocka, *"Psychologiczne aspekty nadwagi, otyłości i odchudzania się"* [w:] *"Polski Merkurusz Lekarski"*, tom 24, nr 143, Warszawa 2008, s. 472–476.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

А.В. Латиш,

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ***В.В. Біліченко,***

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

АСПЕКТИ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Застосування вогнепальної зброї поліцейським, як форма протидії правопорушникам та злочинцям, є найбільш суворим засобом впливу. Зазвичай всі розглядають типові випадки застосування зброї, коли немає ніяких перешкод та небезпек, а ситуація знаходиться повністю під контролем. Та трапляються надзвичайні випадки застосування вогнепальної зброї, коли ми частково контролюємо ситуацію; маємо обмежений доступ до зброї (незручний однострій); є необхідність швидко застосувати зброю, приводячи її в готовність, наприклад, без допомоги іншої руки; треба попередити захоплення зброї правопорушником та інші подібні випадки. Дане дослідження застосування вогнепальної зброї в екстремальних ситуаціях є надзвичайно актуальним.

Задля виконання своїх службових обов'язків, поліцейський законно вповноважений до застосування вогнепальної зброї. Відповідно ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

- 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;
- 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;
- 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;
- 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею [1].

Та інколи бувають ситуації, котрі не є типовими. Тому важливо вчасно зорієнтуватися та не розгубитися в такій ситуації та не допускати помилок.

В практиці існує багато випадків, коли поліцейські допускають тактичні помилки застосування вогнепальної зброї. До основних таких помилок належать: помилки, котрі виникають з різних причин, наприклад, незнання правил особистої безпеки під час виконання службових обов'язків, незнання правил застосування вогнепальної зброї; не знання бойових властивостей вогнепальної зброї; не вірно оцінена ситуація внаслідок чого - помилки або не вірно обрана тактика поведінки; не володіння прийомами стрільби; психофізичний стан злочинця; надання багато часу злочинцю для виконання законних вимог поліцейського; нехтування власною безпекою та безпекою свого напарника.

Отже, в своїй діяльності поліцейським доводиться часто приводити зброю в готовність та застосовувати її. Жодна ситуація не є типовою, а її завершення в жодній з них не повторюється. Трапляються випадки, коли поліцейський має застосовувати зброю в екстремальних ситуаціях. Тому важливе значення мають тактичні засади застосування вогнепальної зброї, оскільки від дій поліцейського залежить життя та здоров'я його та оточуючих людей.

Література

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [Електронний ресурс: Офіційний сайт Верховної Ради України]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

О.А. Омельченко,

старший викладач Інституту Служби зовнішньої розвідки України, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті розглянуто взаємообумовленість формування інформаційного простору, політичного життя суспільства, інформаційних впливів на свідомість суспільства. Визначено важливість протидії інформаційним маніпуляціям з метою забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційний вплив, інформаційний простір, маніпуляції, національна безпека.

Актуальність даної статті обумовлена тим, що становлення супутникових телекомунікацій, поширення комп'ютерних мереж, поява швидкісних каналів передачі інформації — ці та інші досягнення науково-технічного прогресу зумовили лавиноподібні зміни в інформаційних технологіях, призвели до посилення інформаційних впливів у соціально-політичному житті суспільства. Трансформації, що протікають у глобальній інформаційній інфраструктурі, основу якої становлять мас-медіа й Інтернет, істотно впливають на міжнародну політику, на розстановку політичних сил у світі.

Роль інформації в соціальному та політичному житті суспільства постійно зростає. По-перше, розвиток засобів масової комунікації призвів до виокремлення інформаційної політики у специфічний вид політичної діяльності. По-друге, інформація стала об'єктом політичного впливу між конкуруючими державами, засобом політичного тиску з боку різних екстремістських і сепаратистських груп. До того ж інформація має конкретний політико-економічний зміст і може сприяти підризу основ державності, тому інформаційний захист стає надзвичайно важливим напрямом забезпечення національної безпеки.

Процеси глобалізації та модернізації інформаційного простору, з одного боку, вийшли наразі на перший план соціально-політичного життя світового співтовариства, й з іншого — протягом тривалого часу не знаходили належної уваги в українському суспільстві, що разом із використанням Росією маніпулятивних технологій суттєво вплинуло на іміджеві позиції нашої держави на міжнародній арені.

Вивчення глобальних і національних моделей інформатизації суспільства складає особливий науковий інтерес із точки зору глибшого розуміння динаміки життєдіяльності як будь-якої окремо взятої держави, так і світової спільноти в цілому. Водночас для України питання забезпечення національної безпеки в усіх сферах, зокрема в інформаційній, є не лише пріоритетною тематикою теоретичних досліджень, але й питанням збереження державності, суверенітету й незалежності.

Багатий досвід розвинутих країн становить як теоретичний, так і практичний інтерес для України, оскільки дає можливість реформувати інформаційну сферу й адаптуватися до умов сучасних соціально-політичних відносин. Сучасні технології

інформатизації суспільства можуть бути застосовані як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, а також безпосередньо для забезпечення національної безпеки, для позитивного позиціонування нашої держави у світі.

Ступінь розробленості цієї тематики говорить про значну увагу дослідників до питань глобалізації інформаційного простору. Суттєвими є сучасні політичні теорії, засновані на системному аналізі й ідеях структурного функціоналізму [1, 3]. Особлива увага науковців приділяється ролі засобів масової комунікації в сучасних умовах, проблематиці становлення потужних, у тому числі й транснаціональних, медіасистем, їхньому місцю у формуванні соціальних відносин у країнах і регіонах [2, 4]. Проте слід окремо звернути увагу на наукові праці, що стосуються питань інформаційної політики держави, інформаційно-психологічним війнам, конфліктам і протиборству, здійсненню інформаційно-пропагандистських впливів на свідомість індивідів, соціальних груп і суспільства в цілому [5, 6, 7]. Такий напрямок політологічних досліджень є одним із найактуальніших для України з точки зору формування й розвитку власного інформаційного простору, в контексті протидії пропагандистським анти-українським вкиданням інформації як усередині країни, так і за її межами.

Практична значущість досліджень полягає в тому, що зробити акцент на аналізі й розкритті комплексу політичних чинників детермінації процесу інформатизації, які є типовими для всіх держав, а також на виявленні специфіки інформаційної сфери, характерної для громадянського суспільства конкретної держави. *Мета даної статті* — проаналізувати питання забезпечення інформаційної безпеки в Україні в умовах розвитку інформаційного суспільства та здійснення інформаційних впливів. Основні *завдання* для досягнення цієї мети полягають у виявленні особливостей інформаційної безпеки в умовах оновлення глобального інформаційного простору; в обґрунтуванні ролі інформаційних впливів у системі забезпечення національної безпеки.

Слід визначити, що інформаційна сфера є сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури, засобів виробництва, обробки, збереження, формування, розповсюдження і використання інформації. Інформаційна сфера виступає засобом регулювання суспільних і політичних відносин, тим основним фактором життя суспільства, що активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки.

Ефективна державна політика в інформаційній сфері, зокрема в аспектах забезпечення інформаційної безпеки та протидії інформаційним впливам залежить від правильного вибору пріоритетів як у наукових дослідженнях, так і з огляду на практичне втілення безпекової політики, на формування й реалізацію концепції національної безпеки, на економічний розвиток із застосуванням передових інформаційних технологій, на виявлення вразливих місць, де може бути здійснений негативний пропагандистський вплив із боку інших держав.

Складність і динамічність соціально-політичних процесів у суспільстві поглиблюються завдяки тим інформаційним впливам, що чиняться на повсякденне життя людини через різні комунікаційні джерела. Водночас сучасні

інформаційні технології та пропагандистські засоби грають важливу роль у протистояннях сучасності під час політичного, військового, конкурентного протиборства. Встановлено, що інформаційно-психологічна зброя є найнебезпечнішою, оскільки вона безпосередньо впливає на свідомість людей і швидко охоплює найширшу аудиторію. Крім того, зважаючи на багаторівневий формат прояву наслідків деструктивних інформаційних операцій, результат їхнього застосування передбачити практично неможливо, що в свою чергу значно ускладнює реагування на них і контроль за наслідками.

На сучасному етапі Україна істотно відстає від західних країн у сфері інформатизації суспільства, що спричинено її недостатнім економічним розвитком. До інформаційно-технічного відставання додається ігнорування протягом тривалого часу іміджевих питань і дискредитаційних акцій із боку сусідніх держав. Так, за допомогою інформаційно-психологічних впливів Росія здійснювала селективний відбір аудиторії, яка могла стати найуразливішою до здійснюваних маніпуляційних дій.

Сьогоднішній етап здійснення інформаційної війни характеризується як друге покоління, і саме в його основу вкладені такі впливи:

- створення атмосфери бездуховності й аморальності, негативного відношення до культурної спадщини противника;
- маніпулювання суспільною свідомістю соціальних груп населення країни з метою створення політичної напруженості;
- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями й рухами з метою провокації конфліктів; розпалення недовіри, підозрілості, загострення політичної боротьби; провокування репресій проти опозиції;
- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади й управління, інспірація помилкових управлінських рішень;
- дезінформація населення про роботу державних органів, підрив їхнього авторитету, дискредитація органів управління;
- підрив міжнародного авторитету держави, його співробітництва з іншими країнами;
- нанесення збитку життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, оборонній та інших сферах [5].

На шляху до повноцінної інформатизації українського суспільства та позбавлення інформаційної і медійної залежності від інших держав Україна має робити кроки до взаємодії з країнами-лідерами в області розробки, впровадження й застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Водночас нашій державі необхідно посилювати просування позитивного іміджу, використовуючи комунікаційні можливості провідних країн світу. Інтеграція України в глобальне інформаційне суспільство є геополітичним пріоритетом і основою довгострокової стратегії, що разом із соціально-економічним розвитком країни втілює національні інтереси суспільства, насамперед у сфері забезпечення національної безпеки.

Зважаючи на вищевикладене, можна зробити *висновки*:

1. Особливості формування інформаційного суспільства як найважливішої сучасної тенденції світового розвитку чітко виявляються в усіх суспільно важливих сферах: економічній, соціальній, політичній, ідеологічній, культурній. З появою принципово нових і високоефективних методів інформаційного обміну та впливу, з бурхливим розвитком інформаційних систем і технологій, інформаційно-психологічна складова висувається на передній план, стає важливим інструментом соціальних і політичних змін.

2. У сучасному суспільстві істотним фактором, що впливає на політичні відносини й процеси, виступають засоби комунікаційного тиску й впливу, в рамках яких здійснюється інформаційна взаємодія політичних суб'єктів, реалізуються політичні цілі та стратегії.

3. Забезпечення національної, зокрема інформаційної, безпеки в Україні пов'язано з проблематикою зміцнення української державності, захисту національних інтересів і цінностей, протидії пропагандистським маніпуляціям, поширення позитивного іміджу нашої країни за її межами. Реалізація можливостей інформаційного суспільства та мінімізація ризиків і загроз, що виникають внаслідок застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, визначається ефективними та своєчасними політичними рішеннями української влади.

Література

1. Тапскотт Д. Електронно-цифрове общество: плюсы и минусы сетевого интеллекта. / Д. Тапскотт. — К.: INT Пресс, 2002. — 403 с.
2. Терин В. П. Массовая коммуникация. Социокультурные аспекты политического воздействия: исследование опыта Запада / В. П. Терин. — М.: Аспект-Пресс, 2002. — 145 с.
3. Тоффлер А. Смещение власти: знание, богатство и принуждение на пороге XXI века. / А. Тоффлер. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2012. — 209 с.
4. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций / Р. Харрис. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. — 448 с.
5. Кобільник Б.Ю. Роль інформаційно-психологічних впливів у інформаційній війні / Б.Ю. Кобільник, А.І. Гізун // Матеріали науково-практичної конференції, 23–25.11.2016. — Кропивницький: Філіал НАУ, 2016. — С. 28–29.
6. Манойло А.В. Государственная информационная политика в особых условиях: Монография / А.В. Манойло. — М.: МИФИ, 2003. — 388 с.
7. Почепцов Г.Г. Смыслові та інформаційні війни / Г.Г. Почепцов // Інформаційне суспільство. — М.: 2013. — Вип. 18. — С. 21–27.

Розділ 15

ТРАНСПОРТ

В.І. Дрик,

головний судовий експерт

сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень
та криміналістичного дослідження транспортних засобів

Рівненського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

РОЛЬ АКТИВНОЇ ТА ПАСИВНОЇ БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Згідно зі статистикою, приблизно 80–85% всіх дорожньо-транспортних пригод припадають на частку автомобілів. Саме тому автовиробники, при розробці конструкції авто, приділяють максимум уваги його безпеці — адже від безпеки окремо взятого автомобіля безпосередньо залежить і загальна безпека руху на дорогах. Необхідно передбачати весь спектр потенційно небезпечних ситуацій, в які теоретично може потрапити автомобіль [1].

Всі перевезення по дорогам здійснюються транспортними засобами, якими керує людина. Тому аналізувати транспортний засіб з точки зору безпеки руху можливо тільки у взаємозв'язку з людиною, враховуючи дорожні фактори і вплив навколишнього середовища.

Однак аналізуючи деякі фактори необхідно зазначити, що дорожньо-транспортні пригоди лише частково виникають внаслідок несправностей деталей транспортних засобів. В основному вони являються наслідком помилки людини, її неправильних рішень, дій. Відповідно в запобіганні дорожньо-транспортним пригодам поведінка людини відіграє визначальну роль.

Автомобілем керує людина, і саме вона приймає рішення в самих неочікуваних ситуаціях, інколи за долі секунди. Однак водій не завжди має необхідну інформацію для прийняття правильного рішення.

Сучасні транспортні засоби повинні володіти достатнім комфортом та сучасними приладами, які дають можливість водієві отримати відповідну і повну інформацію, яка дозволить прийняти правильне і своєчасне рішення.

Зазвичай дорожньо-транспортні пригоди виникають в результаті не одного, а декількох неправильних рішень водіїв. Одне із основних завдань при проектуванні автомобілів заключається в тому, щоб ймовірність неправильних (невиправних) рішень знизити до мінімуму. На їхню кількість впливає шум, вібрація, температурні коливання, вентиляція в автомобілі і всі інші фактори, які викликають втомлюваність водія.

До безпеки автомобіля ставлять наступні основні вимоги: транспортний засіб повинен мати такі технічні характеристики, при яких водій може керувати ним з мінімальною затратою фізичної сили та добре орієнтуватися в різних транспортних ситуаціях. Автомобіль повинен бути сконструйований так, щоб знизити ймовірність дорожньо-транспортної пригоди і в критичний момент допомогти водію прийняти правильне рішення [2]. Всі ці властивості складають активну безпеку транспортного засобу.

Найбільш відомими та популярними системами активної безпеки є:

- антиблокувальна система гальм;
- антибуксувальна система;
- електронний контроль стійкості;
- система розподілення гальмівної сили;
- система екстреного гальмування та інші.

Є також допоміжні системи активної безпеки (асистенти), призначені для допомоги водієві у важких з точки зору водіння ситуаціях. До таких систем відносяться:

- парктронік;
- гальмівний асистент;
- адаптивний круїз-контроль;
- система допомоги при спуску;
- електромеханічне стоянкове гальмо та інші [3].

Незважаючи на прагнення виробників автомобілів до підвищення активної безпеки поки що повністю неможливо запобігти дорожньо-транспортним пригодам. Відповідно, будова транспортних засобів повинна бути такою, щоб при настанні дорожньо-транспортної пригоди, коли водій і пасажери стають тільки пасивними учасниками подій і вже не мають ні часу, ні можливості втрутитися в них, тяжкість наслідків була мінімальною [2]. Всі конструктивні елементи, рішення, властивості, які спрямовані на досягнення цієї мети, і являються пасивною безпекою транспортного засобу.

У пасивну систему безпеки транспортного засобу можуть входити:

- подушки безпеки;
- легкозминальні або м'які елементи передньої панелі;
- кермова колонка, що зминається при ударі;
- травмобезпечний педальний вузол;
- інерційні ремені безпеки та попередньо натягувальні пристрої до них;
- дитячі системи безпеки — кріплення, крісла, ремені безпеки;
- зони деформації — енергопоглинальні елементи передньої та задньої частин автомобіля, що зминаються при ударі — бампери, елементи шасі тощо;
- статичні та активні підголовники сидінь;
- безпечне скло: загартоване, яке при руйнуванні розсипається на безліч негострих осколків та триплекси;
- поперечні бруси в дверях;
- аварійний відмикач акумуляторної батареї;
- система захисту пішоходів та інші [4].

Аварія може виникнути і з таким транспортним засобом, який з точки зору активної безпеки перебуває в бездоганному стані. Тобто ймовірність аварії повністю виключити неможливо. Однак не можна недооцінювати значення активної безпеки, хоча ні практичні докази необхідності удосконалення, ні досягнуті результати не дають такої наочності, як міри в області пасивної безпеки.

Причини дорожньо-транспортних пригод є технічними тільки в тому випадку, якщо вони є наслідком раптової зміни в технічному стані автомобіля. В деяких випадках дослідники цих питань роблять висновки, що втрата керованості, перекидання, занос, зіткнення відбулися тому, що водій керував автомобілем «зі швидкістю, яка не відповідала умовам дорожньої обстановки», але не аналізують той факт, що якби автомобіль мав активну безпеку, яка відповідає сучасному рівню, то при такій же поведінці водія аварія б не відбулася.

Таким чином, використання систем активної і пасивної безпеки знижує ризик виникнення дорожньо-транспортних пригод та травматизм, якщо вони все-таки відбулися. Активна безпека спрямована на попередження водія про загрозу і регулювання систем управління транспортним засобом. Пасивна безпека будується навколо технічних рішень, які знижують ризик травм людей в салоні тоді коли подія вже сталася. Технології в даній галузі розвиваються стрімко. Постійно з'являються нові, більш сучасні і ефективніші системи, які роблять рух автомобілів по дорогах все безпечніше з кожним роком.

Література

1. Основні системи безпеки автомобіля [Електронний ресурс]. — Доступний з <http://car.jacrein-club.ru/soveti/1599-osnovni-sistemi-bezpeki-avtomobilja.html>.
2. Цыбин, В.С., Галашин, В.А. Легковые автомобили / В.С. Цыбин, В.А. Галашин [Електронний ресурс]. — Доступний з <http://bibliograph.com.ua/auto3/45.htm>.
3. Системи активної безпеки автомобіля [Електронний ресурс]. — Доступний з https://uk.wikipedia.org/wiki/Активна_безпека.
4. Системи пасивної безпеки автомобіля [Електронний ресурс]. — Доступний з https://uk.wikipedia.org/wiki/Пасивна_безпека.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

О.М. Корнєва,

аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

науковий керівник: **Л.М. Дешко,**

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного публічного права
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ АСПЕКТІ

Правове регулювання сфери інноваційного розвитку є актуальним напрямком дослідження, оскільки наразі процес економічної, політичної та культурної інтеграції в рамках міжнародного співробітництва значно посилюється. Саме міжнародне право покликане врегулювати певні аспекти інноваційного розвитку в межах такого співробітництва, проте, на жаль, існує ряд прогалин у законодавстві як окремих держав, так і на регіональному та універсальному рівнях.

Інноваційний процес полягає у формуванні нових ідей та їх подальшій успішній реалізації. Існують різні підходи до визначення поняття "інновації". Простими словами інновації - це перехід ідеї у товар або послугу, за які клієнти готові платити гроші. Це нові технології [1]. Це систематичне застосування нових знань для «виробництва нових ідей». Проте інновації можна також розглядати як інструменти в межах модифікації вже існуючих товарів/послуг/технологій, при цьому вирішальну роль відіграє саме фактор наявності новизни.

Міжнародне право встановлює стандарти у захисті прав інтелектуальної власності, які стосуються інноваційної діяльності. Важливо, щоб ці стандарти були єдиними для всіх держав. Проте виходячи з індивідуальних економічних можливостей, шлях до такої уніфікації є достатньо тривалим та непростим. Іншими словами, урядові програми у сфері інновацій повинні формуватися за допомогою різних оціночних механізмів. З огляду на необхідність встановлення постійного обміну інформацією та технологіями, - існування міжнародного органу (організації), відповідального за регулювання та контроль у сфері інновацій є цілком дієвим механізмом в рамках співробітництва держав у сфері інновацій.

Глобальне управління діяльністю у сфері інновацій дозволить контролювати попит на міжнародному ринку, оскільки на стадії створення нових ідей разом із

збором інформації, — найкращий результат може бути досягнутий завдяки передбачуваності можливих результатів, включаючи фінансову складову кінцевого товару/послуги. У цьому відношенні торгівля тісно пов'язана з ринком інновацій.

З правової точки зору інновації підпадають під контроль відповідного національного законодавства, яке забезпечує захист за спеціальною процедурою певної правової системи, що гарантує право на законну власність, а також оскарження неправомірних дій інших осіб у разі отримання ними комерційної вигоди або іншого незаконного способу користування певним товаром чи послугою, що є результатом інтелектуальної діяльності.

Будь-які дії в рамках недобросовісної конкуренції повинні максимально виключати можливість вийти за межі закону. Тому важливо закріпити це положення на універсальному рівні.

Окрім захисту інтелектуальної власності, міжнародне право та інновації пов'язані з економічної точки зору. Значущість розвитку нових технологій напряду залежить від вищезгаданої сфери. Глобальний попит та підвищений рівень конкуренції стимулюють розвиток інноваційної сфери. А отже, існування єдиного механізму співробітництва сприятиме передачі інформації та технологічному трансферу. Створення гармонізованих нормативних стандартів, що застосовуються в законодавчих системах буде корисним для ефективного функціонування системи в цілому [2]. Законодавство та нормативні акти можуть різнитись, але концепція має бути визначена урядовими програмами. Враховуючи важливість залучення інвестицій як основного інструменту економічного зростання, розвиток інновацій та інвестиційної сфери стає стратегічним.

За інформацією, наданою в 10-му випуску Глобального звіту інноваційного індексу 2017 року Швейцарія, Швеція, Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Великобританія, Данія, Сінгапур, Фінляндія, Німеччина та Ірландія є країнами, у яких найвищі показники [3].

Розвиток ринку інновацій в Україні наразі уповільнений за рахунок відсутності стабільного торговельного та інвестиційного середовища. Створення належної та працюючої системи надасть поштовх до вдосконалення традиційних способів технологічного розвитку. Проте така система може існувати при наявності дієвого законодавства у сфері інновацій. Існує гостра необхідність привести українське законодавство до законодавства Європейського Союзу [4].

Є кілька організацій, які певною мірою регулюють сферу інновацій, такі як: Організація Об'єднаних Націй, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Світова організація торгівлі та інші. Проте проблема полягає в тому, що немає організації, яка безпосередньо регламентує розвиток сфери інновацій. В рамках якої буде існувати єдиний понятійний апарат, встановлені стандарти та правила, а також зобов'язання, згода на обов'язковість виконання яких буде надана кожною державою окремо. На додаток, функціонування вказаної моделі буде максимально ефективним при забезпеченні існування автономної системи вирішення суперечок при цій же організації, так як це дії, наприклад, у СОТ.

Література

1. Maciej Soltynski [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.innovation.cc/discussion-papers/definition.htm#Soltynski>
2. Intellectual Property Protection [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.upcounsel.com/intellectual-property-protection>
3. Global Innovation Index 2017 Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/>
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

УДК 339.727.2:336.71

І.М. Мєсєчко,

аспірант Національного інституту стратегічних досліджень, м. Київ, Україна

ОЦІНКА ПОЗИЦІЙ ПРОВІДНИХ ТНБ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ КРАЇН ЦСЄ

Анотація. Стаття присвячена оцінці транснаціоналізаційних тенденцій на ринку банківських послуг країн ЦСЄ. Досліджено ринкові позиції провідних ТНБ на фінансовому ринку регіону та визначено їх конкурентне лідерство. Розраховано ринкову концентрацію на банківському ринку країн ЦСЄ з метою оцінки впливу потужних банків на конкурентне середовище та встановлення виду конкуренції на фінансовому ринку.

Ключові слова: країни ЦСЄ, транснаціоналізація, банківська система, ТНБ, ринкова позиція, фінансовий ринок.

Постановка проблеми. В умовах фінансової інтеграції відбувається розширення транснаціональними банками (ТНБ) своєї діяльності на світовому банківському ринку, збільшення їх капіталу та активів й загострення конкуренції на ринку.

Мета статті — оцінка позицій провідних ТНБ на фінансовому ринку країн ЦСЄ.

Стан дослідження. Дослідженням специфіки транснаціоналізації займалися як закордонні вчені — Barjaktarović L., Karkowska R., Paunović M., Pawłowska, M. так і українські вчені Болгар Т.М., Вакуленко Є.В., Коваленко В.В., Корецька Н. І., Стойка В.С. та ін. Визнаючи безумовну значимість проведених досліджень, зазначимо, що все ще залишається потреба у визначенні ринкових позицій провідних ТНБ на фінансовому ринку країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ).

Виклад основного матеріалу. Транснаціоналізація банківського бізнесу має всеосяжний характер за рахунок зростання взаємозв'язків та взаємозалежності національних ринків банківських послуг. Глобальна транснаціоналізація супроводжується переходом значної частини контролю над національною економікою до транснаціональних корпоративних структур та міжнародних організацій, у яких переважають цілі, що протилежні інтересам суверенних країн [1, с. 25—26]. В розвинутих країнах банки, які належать іноземним інвесторам,

значно гірше виконують свої функції, ніж вітчизняні банки, або не відрізняються від вітчизняних банківських установ. В країнах перехідного періоду іноземні власники банківських установ приносять сучасні технології, орієнтовані на ринок прийняття рішень та забезпечують підвищення рівня конкуренції [2, с. 8]. З огляду на зазначене, цілком закономірно виникає потреба у дослідженні ринкових позицій провідних ТНБ на фінансовому ринку країн ЦСЄ (табл. 1).

Таблиця 1.

**Частка ринку ТНБ країн ЦСЄ в 2005-2016, %
від загальних активів (складено автором на основі [3])**

	ТНБ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
країни Центральної Європи											
1.	РКО ВР (Польща)	4,6	4,5	5,1	5,8	5,4	5,8	6,9	7	8,2	8,2
2.	Erste Group (Австрія)	7,3	7,4	7,3	7,4	7,1	7,2	6,8	6,2	7,1	7,7
3.	KBC (Бельгія)	7,8	8,3	8,1	7,9	6,5	6,5	6,5	5,5	6,5	7,2
4.	RBI (Австрія)	4,4	4,9	4,5	4,4	5,1	5,1	4,8	4,9	5,4	5,3
5.	SocGen (Франція)	4,3	4,1	4,3	4,4	4,4	4,6	4,6	4,8	4,9	5,1
	<i>інші</i>	71,6	70,8	70,7	70,1	71,5	70,8	70,4	71,6	67,9	66,5
	CR-5	28,4	29,2	29,3	29,9	28,5	29,2	29,6	28,4	32,1	33,5
країни Південно-Східної Європи											
1.	UniCredit (Італія)	11,6	11,7	12	12,7	13,2	13,4	13,1	14,1	15,6	16,4
2.	Erste Group (Австрія)	12,3	11	10,8	11,2	11,2	10,7	10,1	9,6	9,9	10
3.	RBI (Австрія)	11,8	11,7	10,7	9,9	9,6	8,8	8,7	8,7	9,2	9,2
4.	SocGen (Франція)	8,7	8,9	8,3	8	8	8	7,9	8	8,6	8,2
5.	Intesa (Італія)	6,6	6,8	6,8	7	6,9	6,6	6,5	6,6	8,6	7,1
	<i>інші</i>	49	49,9	51,4	51,2	51,1	52,5	53,7	53	48,1	49,1
	CR-5	51	50,1	48,6	48,8	48,9	47,5	46,3	47	51,9	50,9
країни Східної Європи											
1.	Sberbank (Росія)	19	18,7	20,1	20,9	21,8	21,8	24,5	24,7	25,8	27,1
2.	VTB (Росія)	5,9	7,5	7,8	9,3	13,7	12,7	13	13,4	17,6	15,2
3.	Gazprombank (Росія)	2,9	4,9	4,8	4,5	5	4,9	5,2	5,3	5,5	6
4.	Otkrytie (Nomas Bank) (Росія)	н/д	н/д	н/д	н/д	0,9	1,5	2,4	2,9	4,1	3,9
5.	UniCredit (Італія)	2,9	2,9	2,8	2,3	2,3	1,8	1,4	1,4	1,8	1,4
	<i>інші</i>	69,3	66	64,5	63	56,3	57,3	53,5	52,3	45,2	46,4
	CR-5	30,7	34	35,5	37	43,7	42,7	46,5	47,7	54,8	53,6

В країнах *Центральної Європи* ТОП-5 ТНБ, яким належала найбільша частка на ринку, в 2007 р. були UniCredit – 8,8%, KBC – 7,8%, Erste Group – 7,3%, РКО ВР – 4,6%, RBI – 4,4%. Суттєво втратив свої позиції на ринку італійський UniCredit, який в 2007 р. мав найбільшу ринкову позицію, а вже в 2016 р. контролював тільки 4,3%, тобто темп падіння становив – 51 %. В 2016 р. польський РКО ВР був лідером в цьому регіоні та займав 8,2% ринку, тобто темп приросту ринкової позиції даного ТНБ становив 78%. Бельгійський KBC залишився лідером на ринку з часткою 7,2%, проте темп падіння показника становив майже – 8%, а австрійський Erste Group збільшив свою ринкову частку за 2007–2016 рр. на 5%. За проаналізований період французький SocGen та австрійський RBI закріпилися на банківському ринку Центральної Європи, про що свідчить темп приросту частки на 18,6% та 20,5% відповідно. Слід відзначити, що для UniCredit середньорічний темп падіння ринкової частки був максимальним в цьому регіоні та становив – 7,7%, а РКО ВР мав найвищий середньорічний темп зростання – 6,8%.

Розглядаючи досвід Польщі у процесі транснаціоналізації банківської системи необхідно відзначити, що досягнуті значні успіхи у розвитку. Проте деякі економісти стурбовані відсутністю будь-яких обмежень щодо присутності іноземного капіталу на фінансовому ринку [5, с. 125].

В країнах *Південно-Східної Європи* ТНБ, якому належить найбільша частка на ринку банківських послуг, був UniCredit. Він наростив свою позицію з 11,6% в 2007 до 16,4% в 2016 р. Темпи приросту ринкових позицій продемонстрували в цьому регіоні тільки італійські ТНБ: UniCredit – 41,4% та Intesa – 7,5%. Не дивлячись на скорочення ринкових позицій з боку найбільших західноєвропейських ТНБ, в країнах регіону зміни лідерів за період з 2007 до 2016 рр. на фінансовому ринку не відбулося. Темпи падіння ринкової частки австрійських RBI та Erste Group становили – 22% (з 11,8% в 2007 р. до 9,2% в 2016 р.) та – 18,7% (12,3% в 2007 р. до 10% в 2016 р.) відповідно, а для французького SocGen – 5,7%. Слід відзначити, що якщо на ринку країн Центральної Європи за аналізований період UniCredit скоротили свою позицію в 2 рази, то на ринку країн Південно-Східної Європи середньорічний темп приросту цього ТНБ був 3,9%, що свідчить про переформатування стратегії присутності на зовнішніх ринках цим ТНБ.

В країнах *Східної Європи* лідерами на фінансову ринку були російські Sberbank (19% ринку в 2007 та 27,1% в 2016 р.), VTB (збільшення частки з 5,9% в 2007 р. до 15,2% в 2016 р.) та Gazprombank (з 2,9% до 6% за аналізований період). Російські банки збільшили свою частку на ринку Східної Європи – темп приросту за аналізований період для VTB був 158%, для Gazprombank – майже 107% та для Sberbank – 43%. Найбільша частка західноєвропейських банків в цьому регіоні в 2007 р. була в італійського UniCredit – 2,9% та австрійського RBI – 2,7%, та в 2016 р. показник скоротився до 1,4% та 1,2% відповідно. В регіоні Східної Європи найвищий середньорічний темп приросту був у VTB – 11% та Gazprombank – 8,4%. Отже, суттєве збільшення позицій на фінансовому ринку регіону російських банків

сталось за рахунок скорочення ринкових позицій, а в деяких випадках і виходу з ринку західноєвропейських ТНБ. Існує низка чинників, що пояснюють скорочення присутності провідними ТНБ своєї діяльності в регіоні та втрату частки ринку західними банківськими установами. По-перше, російський банківський ринок, що є основою фінансового ринку Східної Європи, сильно розширюється, у зв'язку з цим, щоб уникнути перенагріву ринку споживчого кредитування західні банки не мають бажання слідувати цьому прикладу. По-друге, деякі місцеві гравці ростуть нестабільно і, ймовірно, досягнуть межі з точки зору достатності капіталу та фінансування. По-третє, західні банки знаходяться під напруженим тиском більш жорстких регулятивних вимог до капіталу, і деякі з них стикаються з суворими умовами внутрішнього ринку. Перелічені чинники ставлять західні банки у невигідне становище у порівнянні з місцевими. Тим не менше, три найбільші іноземні банки - французький SocGen, італійський UniCredit та австрійський Raiffeisen все ще входять до ТОП-10 банків Росії [4, с. 60].

Щоб оцінити ринкову концентрацію на ринку банківських послуг, використовують коефіцієнт концентрації CR-5, тобто ринкові частки п'яти провідних банків. Розрахунок CR-5 необхідно зробити з метою оцінки впливу потужних банків на конкурентне середовище.

Значення індексу CR-5:

- до 40 % - низька концентрація та вільна конкуренція;
- від 40 до 60 % - середня концентрація і монополістична конкуренція;
- від 61 до 80 % - висока концентрація та олігополістична конкуренція;
- більше 80 % - дуже висока концентрація та наявність монополії [6, с. 201].

Центральноєвропейський ринок має найнижчий індекс CR-5 серед країн ЦСЄ, який знаходився в діапазоні від 28,4 % до 33,5 % з 2007 до 2016 рр., тобто на цьому ринку була вільна конкуренція.

Для ринку Південно-Східної Європи індекс CR-5 протягом аналізованого періоду був середньої концентрації та знаходився в діапазоні від 47 % до 51 %, тобто фінансовий ринок цього регіону мав монополістичний вид конкуренції. Слід відзначити, що західноєвропейські ТНБ мають на цьому ринку найміцніші позиції серед країн ЦСЄ. Фінансовий ринок Південно-Східної Європи підконтрольний ТНБ з трьох країн — Італії, Австрії та Франції.

Для східноєвропейського ринку в 2007 р. показник CR-5 (Sberbank — 19 %, VTB — 5,9 %; Gazprombank — 2,9 % UniCredit — 2,9 %, RBI — 2,7 %) провідних банків був 33,4 % банківського ринку, тобто індекс концентрації був низьким та свідчив про наявність вільної конкуренції. З 2011 р. 5 провідних банків суттєво зміцнили свої позиції та індекс перевищив 40 % (43,7 %), що свідчить про появу монополістичної конкуренції на ринку банківських послуг. Показник CR-5 в 2016 р. був в межах середньої концентрації та становив 53,6 % ринку. Специфіка банківського ринку Східної Європи полягає в тому, що серед п'яти найбільших банків три є фінансово-кредитними установами за участю в капіталі держави.

Підвищення CR-5 свідчить про загострення конкурентної боротьби між учасниками на банківському ринку країн ЦСЄ. Зростання рівня концентрації

найбільших банків призведе до нівелювання ролі інших банків, тому що вони не будуть мати можливості вплинути на процеси в банківській галузі.

Суттєвим ризиком є виникнення проблем в провідних банках регіону ЦСЄ, що призведе до проблем всієї банківської системи країни. Отже, найбільші п'ять банків в регіоні ЦСЄ можна віднести до категорії «too big to fail» («занадто великий, щоб збанкрутувати»). У випадку виникнення загроз чи труднощів у діяльності ці установи необхідно буде рятувати будь-якою ціною, тому банки прагнуть, консолідувавши активи, стати більше та отримати цей неофіційний статус.

Висновки. Стаття присвячена дослідженню рівня ринкової влади найбільших ТНБ в країнах ЦСЄ та виявленню особливостей процесу концентрації ринку банківських послуг регіону.

Проаналізовані ринкові позиції п'яти найбільших ТНБ на фінансових ринках ЦСЄ за період з 2007 до 2016 рр. В регіоні Центральної Європи в 2016 р. лідером був польський РКО ВР з часткою ринку 8,2%, хоча ще в 2007 р. цю позицію займав італійський UniCredit, скоротивши свою присутність вдвічі. В країнах Південно-Східної Європи ТНБ, якому належить найбільша частка ринку банківських послуг, був UniCredit, наростивши свою позицію на 4,8% до 16,4% в 2016 р. В країнах Східної Європи лідером на фінансову ринку був російський Sberbank з часткою 27,1% в 2016 р., що відбулося за рахунок скорочення ринкових позицій з боку найбільших західноєвропейських ТНБ.

В роботі було розраховано ринкову концентрацію на банківському ринку на основі коефіцієнту концентрації CR-5 з метою оцінки впливу потужних банків на конкурентне середовище. На фінансовому ринку країн Центральної Європи була вільна конкуренція, в країнах Південно-Східної Європи та Східної Європи — монополістичний вид конкуренції на банківському ринку.

Література

1. Вакуленко Є.В. Фінансові механізми інноваційної діяльності транснаціональних корпорацій / Є.В. Вакуленко // Дисертація на здобуття вченого ступеню кандидата економічних наук за спеціальністю: 08.00.02 — Світове господарство і міжнародні економічні відносини. — Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. — 188 с.
2. Karkowska, R. & Pawłowska, M. (2017). The concentration and bank stability in Central and Eastern European countries, NBP Working Paper, No. 272, Narodowy Bank Polski, Economic Research Department. Retrieved from: http://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/272_en.pdf
3. CEE Banking Sector Report from 2008 to 2017 — Retrieved from: <http://www.rbinternational.com/>.
4. Banking in Central and Eastern Europe and Turkey. Challenges and Opportunities (2013). Economic report, European Investment Bank. Retrieved from: http://www.eib.org/attachments/efs/economic_report_banking_cee_turkey_en.pdf
5. Стойка В.С. Антикризисное управление банковской системой Украины в современных условиях: Монография / Под научной редакцией профессора Бритченко И. Г. — Nowy Sącz: Wydawnictwo i Drukarnia Nova Sandec, 2017. — 354 с.
6. Корецька Н. І. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування / Н. І. Корецька // Економічний форум. — 2014. — № 1. — С. 196–204.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

О.Ю. Балалаєва, ОСОБЛИВОСТІ МАКРО- ТА МІКРОСТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ	3
Л.В. Бережна, СПІВПРАЦЯ БАТЬКІВ, ВЧИТЕЛІВ, УЧНІВ ТА ЇЇ СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	5
І.Л. Бузенко, В.А. Фрицюк, УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	7
Н.Г. Бузія, Т.Ю. Лебеденко, О.В. Науменко, ІНТЕГРОВАНА ЛЕКЦІЯ – ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗЕРНОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ.....	9
С.Г. Волкова, МУЛЬТИПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ, ЯК СУЧАСНА МЕТОДИКА У СИСТЕМІ ОСВІТИ	13
В.О. Гаража, Н.В. Білик, «ОДИН ПРОТИ ОДНОГО» – ІНТЕРАКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК	17
А.А. Загородня, МЕРЕЖА ВИЩИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТАТИСТИЧНІ ДАНІ.....	20
І.В. Закернична, Г.І. Жумінська, ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ.....	24
Л.І. Карпенко, БОЯРСЬКИЙ КОЛЕДЖ: ШЛЯХ ВІД ШКОЛИ ДО ТЕХНІКУМУ	26
В.А. Коновалова, І.С. Лазаренко, ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ДОМІНАНТНИЙ ВИД ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	30
С.М. Кравчук, О.В. Швець, РАНКОВА ГІМНАСТИКА ЯК ЗАСІБ ЗМІЦНЕННЯ ОРГАНІЗМУ ДОШКІЛЬНИКА.....	38
Т.В. Михайленко, ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДНОЇ МОВИ ЯК ГАРАНТІЯ ЕТНІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДІАСПОРИ	40
О.С. Мойко, ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ.....	43

Л.М. Ніколенко, Д.Д. Озерний, О.А. Серостанова, РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ШКІЛЬНОГО САМОВРЯДУВАННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	45
Т.І. Новосад, ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИЙ ПРОЦЕС	48
Д.Д. Озерний, О.А. Серостанова, КОРЕЛЯЦІЯ ОСВІТНІХ КОНЦЕПЦІЙ ІНТЕГРАЦІЇ НАУК ПРИРОДНИЧОГО ТА ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД (НА ПРИКЛАДІ ІНТЕГРАЦІЇ ХІМІЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ)	52
Daniil D. Ozernyi, Olha A. Sierostanova, FLIPPING THE CLASSROOM IN CLIL ELT ENVIRONMENT: CORRELATION OF TECHNOLOGIES OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT (CASE OF NATURAL SCIENCES).....	53
В.В. Паршукова, ТЕХНОЛОГІЯ РІВНЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗА ІНТЕРЕСАМИ ДІТЕЙ	55
І.В. Регуліч, МЕТОДИ НАВЧАННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ	59
Anna S. Tarasova, Olena V. Shakhmatova, EDMODO AS AN INTERACTIVE VIRTUAL LEARNING PLATFORM FOR ENGLISH LANGUAGE LEARNING AND TEACHING	62
А.І. Шевченко, О.А. Павлюх, СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	65

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Н.В. Волик, КОМПЛЕКСНА РОБОТА ВИКЛАДАЧА З ФАХУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ І ЗМІЦНЕННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ПРЕДМЕТА ФОРТЕПІАНО В ДМШ	68
А.М. Гордійчук, В.А. Чепелюк, МИСТЕЦЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ В СТРУКТУРІ АРТ-ІНДУСТРІЇ	71
Д.О. Іванова, В.Ю. Тополевський, ЖЕСТ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ В ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ	72
Т.В. Коваль, СООТНОШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА И ЛЮБИТЕЛЬСТВА В АМАТОРСКОМ ТЕАТРАЛЬНОМ КОЛЛЕКТИВЕ	74

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ.
КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>О.В. Михайлишина, Ю.Ю. Королевська,</i> СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ФОЛЬКЛОРУ НАРОДІВ СХІДНОЇ ЄВРОПИ	76
<i>М.В. Панчук,</i> ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО СЛЕНГУ ЯК МОВНОГО ЯВИЩА.....	78
<i>Л.М. Сідак,</i> КУЛЬТУРНІ СИМВОЛИ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА.....	83
<i>К.М. Руденко,</i> РЕФОРМИ УРЯДУ Ж. ЛЕСАЖА ЯК ЧАСТИНА «ТИХОЇ РЕВОЛЮЦІЇ» В КАНАДСЬКІЙ ПРОВІНЦІЇ КВЕБЕК В 60-Х РР. ХХ СТ.	88
<i>А.О. Чеботарьова,</i> ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	91

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>А.С. Бельцова, О.М. Ткачук,</i> ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	96
<i>mgr Magdalena Golonko, Michał Buszko, inż. Piotr Golonko,</i> CONCENTRATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE WORLD	100
<i>С.П. Дерев'янка,</i> ЕМОЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	105
<i>І.В. Коротчук, В.Є. Штифурак,</i> ФАКТОРИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ВИБУДОВУВАННЯ КАР'ЄРИ	107
<i>А.Л. Космацький, А.В. Свідерська,</i> ЗАХИСТ ВІД ЕКОНОМІЧНОГО ШПИГУНСТВА ЯК НАПРЯМОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	111
<i>В.Ю. Кошова, О.М. Ткачук,</i> ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ.....	116
<i>М.М. Кузьменко, Р.Ю. Поляк,</i> ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕТОДУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....	120
<i>А.В. Наконечна, А.В. Свідерська,</i> АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	124

Є.В. Філімонюк, ОРГАНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА	129
---	-----

К.С. Філімонюк, ПСИХОЛОГІЧНА ОСВІТА КЕРІВНИКА ЯК НАПРЯМ ЗАПЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	131
--	-----

Розділ 5 ЖУРНАЛІСТИКА

О.Ю. Рак, СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТА ЙОГО ІНТРОФОРМАЦІЙНО-ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ	134
---	-----

Розділ 6 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

В.В. Блок, Я.С. Пізняк, Т.Д. Сіташ, ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ АУДИТ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	137
---	-----

Т.С. Бойчук, А.А. Вдовічен, МЕТОДИ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ КРИЗИ.....	140
--	-----

А.Ю. Мураховська, В.М. Підкоморна, Т.Д. Сіташ, ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ	147
---	-----

І.О. Ніколаєва, В.М. Білявський, АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ	149
---	-----

Л.В. Покришук, А.О. Хмарук, Т.Д. Сіташ, ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ	151
---	-----

Н.С. Пономаренко, О.М. Потапов, АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	153
--	-----

Розділ 7 ПРАВО

М.В. Антонюк, СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	155
---	-----

О.М. Мальчик, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НАДОМНИКІВ	157
--	-----

Artur Potocki, Patryk Olszak, INSTRUMENTY DŁUŻNE W FINANSOWANIU DZIAŁALNOŚCI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W POLSCE.....	159
--	-----

В.В. Пророченко, Л.В. Шестак, МОТИВ І МЕТА – ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	163
--	-----

К.С. Хижняк, О.Ю. Волкович, ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	167
Я.Ю. Чорна, ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ПРАВОЗНАВСТВА З МЕТОЮ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ	171

Розділ 8 БІОЛОГІЯ

Л.А. Сергєєва, О.І. Вальченко, Д.Г. Оленєв, О.І. Глєбова, В.С. Сергєєва, ЗАЛЕЖНІСТЬ ФОРМУВАННЯ НЕЙРОЦИРКУЛЯТОРНОЇ ДИСТОНІЇ ВІД ТЕРМІНУ ДІЇ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ РАДІОЧАСТОТНОГО ДІАПАЗОНУ	174
---	-----

Розділ 9 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

В.О. Андрєєв, В.Г. Єфімова, ДІОКСИД ТИТАНУ ЯК ПРОТЕКТУЮЧИЙ АГЕНТ В ЗАСОБАХ З СОНЦЕЗАХИСНИМ ЕФЕКТОМ	179
Л.М. Артемчук, ВИЩА МАТЕМАТИКА В ЗЕЛЕНОМУ БУДІВНИЦТВІ.....	181
А.А. Кишинёвская, АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ ТОПЛИВА В АВИАЦИИ	182
Н.М. Юркуц, ГЕОПОРТАЛ, СУТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ	187

Розділ 10 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

Є.В. Турчин, Є.В. Геленко, ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНОГО БІРЖОВОГО ЧАСОВОГО РЯДУ	189
В.Н. Турчин, О.А. Лоскутов, Е.В. Волкова, Е.Ю. Савинская, КРИТЕРИИ ВЫБОРА ИМПЛАНТАТА ТАЗОБЕДРЕННОГО СУСТАВА.....	192

Розділ 11 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

К.С. Ващейкін, БЕЗДРОТОВА СИСТЕМА БЕЗПЕКИ AJAX	194
І.В. Ісиченко, Т.В. Гризодуб, FLUENT DESIGN SYSTEM – НОВА МОВА ДИЗАЙНУ ВІД MICROSOFT	197

Розділ 12
ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

<i>В.М. Коцаба, Н.М. Омельченко, В.А. Кучерява,</i> ЕТИЛОВИЙ СПИРТ ЯК ВАЖЛИВА СИРОВИНА ДЛЯ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ	200
--	-----

Розділ 13
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>Kinga Bandola¹, Klaudia Bandola¹, Patrycja Ozdoba¹, Mariola Janiszewska², Ewa Zabłocka⁴,</i> ANALIZA WYBRANYCH ASPEKTÓW STYLU ŻYCIA U KOBIET LECZĄCYCH SIĘ Z POWODU MIGRENY	203
<i>Kinga Bandola¹, Klaudia Bandola¹, Marek Janiszewski², Patrycja Gierszon³, Mariola Janiszewska⁴, Ewa Zabłocka⁵,</i> ANALIZA WYBRANYCH ASPEKTÓW ŻYCIA OSÓB ZDROWYCH ORAZ LECZĄCYCH SIĘ PRZEWLEKLE	206
<i>Kinga Bandola¹, Klaudia Bandola¹, Mariola Janiszewska², Bartłomiej Drop³, Patrycja Gierszon⁴,</i> SAMOOCENA ZDROWIA KOBIET LECZĄCYCH SIĘ NA OSTEOPOROZĘ	210
<i>Magdalena Grzechnik¹, Patrycja Ozdoba¹, Mariola Janiszewska², Agnieszka Barańska³, Bartłomiej Drop³,</i> SEKSOHOLIZM – NORMA CZY PATOLOGICZNE ZACHOWANIE?	213
<i>Mariola Janiszewska¹, Patrycja Ozdoba², Magdalena Grzechnik², Ewa Zabłocka³, Olga Dąbska⁴,</i> CIAŁO JAKO WARTOŚĆ I KAPITAŁ	216
<i>Mariola Janiszewska¹, Agnieszka Barańska², Bartłomiej Drop², Tomasz Blicharski³, Katarzyna Pawlikowska - Łagód³,</i> ZACHOWANIA ZDROWOTNE I POCZUCIE WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI CHORUJĄCYCH NA OSTEOPOROZĘ	219
<i>Jagoda Konarska¹, Paulina Kustra¹, Mariola Janiszewska², Bartłomiej Drop³, Agnieszka Barańska³,</i> ZAKUPOHOLIZM – KOMU ZAKUPY RUJNUJĄ ŻYCIE?	222
<i>Paulina Kustra¹, Jagoda Konarska¹, Mariola Janiszewska², Ewa Zabłocka³, Agnieszka Barańska⁴,</i> PSYCHOLOGICZNE KONSEKWENCJE NADWAGI I OTYŁOŚCI	226

Розділ 14
ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

А.В. Латиш, В.В. Біліченко, АСПЕКТИ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ.....	230
О.А. Омельченко, ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА.....	232

Розділ 15
ТРАНСПОРТ

В.І. Дрик, РОЛЬ АКТИВНОЇ ТА ПАСИВНОЇ БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.....	236
--	-----

Розділ 16
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ.
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

О.М. Корнєва, Л.М. Дешко, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ АСПЕКТІ.....	239
І.М. Месечко, ОЦІНКА ПОЗИЦІЙ ПРОВІДНИХ ТНБ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ КРАЇН ЦСЄ.....	241

Підписано до друку 05.04.2018. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 18,60.
Зам. № 0504-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ., пол.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, тел. +38-094-133-87-81.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40